વૈદકદ્રવ્યકા સંગ્રહ.

00070188

સંગ્રહ કરનાર

સર દીનશાજી માણેકજી પીટીટ.

બારેનેટ.

NOT TO BE ISSUED OUT
WITHOUT PERMISSION.

Presented
by
JEHANGIR BOMANJEE PETIT.

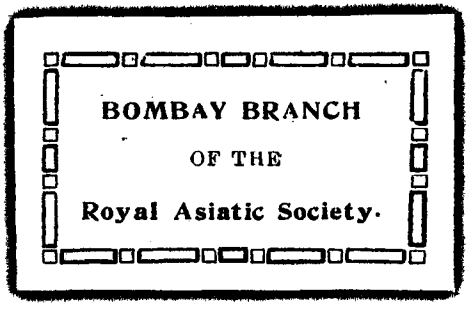

Digitized with financial assistance from
Hemendra Kothari
on 06 November, 2019

2'3 ... DXXII

VAIDAK TOOCHAKA SANGRAH

OR

A COLLECTION OF HOUSE-HOLD NATIVE MEDICINES.

BY

SIR DINSHAW MANEKJI PETIT, BART.

70188

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

m. b. 43

SECOND EDITION.

Bombay:

PRINTED AT THE "GUJARATI" PRINTING PRESS.

A. D. 1900. SAMVAT 1956.

PRICE Rs. 3.

God
Orj 616
Pet / Val
70188

(All Rights Reserved.)

વૈદક ટુચકા સંગ્રહ

અથવા

જુદાં જુદાં દરદો ઉપર અજમાવેલી દેશી દવાઓનો સંગ્રહ.

સંગ્રહ કરનાર

સર દીનશાજી માણેકજી પીટીટ,

બારોનેટ.

આવૃત્તિ બીજી.

મુંબઈ:

"ગુજરાતી" પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં છાપ્યું.

ઈ. સ. ૧૯૦૦ વિ. સં. ૧૯૫૬.

કિમ્મત રૂ ૩.

(સર્વ હક સ્વાધીન રાખ્યા છે.)

દીબાચો.

આ "વૈદક ટુચકા સંગ્રહ" નામનું દવાનું પુસ્તક બાહાર પાડવાની મતલબ એ છે કે આગલા વખતમાં આપણા દેશી લોકો પોતાનાં ઘર બધે કોઇબી માણસને બંદવાડ થયો હોય ત્યારે ઘણુંકરીને ઝાડપાલા વનસ્પતીની, તથા ગામઠી કરીઆણા વસાણા ઘરમાં લાવીને પોતાને હાથે દવા બનાવીને દરદીને આપતા હતા અને તેમ કીધાથી લોકોનાં દરદોમાં થોડા પૈસા ખરચવે ટુંક વખતમાં ફાયદો થતો હતો. પણ આજ કેટલુંક થયું તે ઝાડપાલા વનસ્પતી તથા કરીઆણાની દવા ઘર બધે બનાવી વાપરવાનો રીવાજ ઘણે ભાગે નીકળી ગયો છે તે રીવાજ ચાલુ રાખવાના હેતુથી હમોએ દેશી દવાના ટુચકાઓ દેશી વૈદો તથા હકીમો તથા અનુભવી ગ્રહસ્થોમાં પુછપરછ કરી ભેગા કરેલા હતા તેનો સામટો સંગ્રહ કરી પુસ્તકના આકારમાં છપાવી બાહાર પાડવા ઘણાક સાહેબોએ ખાહેશ બતાવ્યાથી હમોએ આ ગ્રંથ બાહાર પાડયો છે.

એમાં લખેલી દવા કેમ વાપરવી તથા બનાવવી તથા મેળવવી તે ખુલાસાવાર તથા ખુલ્લા શબ્દોમાં દર્શાવવામાં આવેલું છે.

ટુચકાઓનાં વસાણાં ને ગાંધીઓ બરાબર જાણતા હોય અથવા બરાબર પીછાનતા હોય ને તેનાં નામથી બરાબર વાકેફગાર હોય તેવા ધણીઓ પાસેથી ખાત્રી કરીને દવા કરનારે લેવાં જોઇએ.

ટુચકાઓમાં જેટલું વજન જેવી રીતે બનાવી વખ-તોવખત વાપરવા લખ્યું છે તેટલાજ પ્રમાણમાં અને તેટલીજ વખત વાપરવું પણ વધારે નહીં લેવું; કારણ કે તેમ કરવાથી વખતે દરદીને અવગુણ થાય; તેમજ ઓછું પણ નહીં લેવું; કારણ તેથી જોઇતો ફાયદો થશે નહીં.

જો એક ઇલાજ કરવાથી ફાયદો નહીં માલમ પડે તો તે બંધ કરીને તે દરદને લગતા બીજા ટુચકાઓ હોય તેના ઇલાજ અજમાવવા.

ટુચકાઓ મધેથી દવા બનાવતી વખતે બનાવનારે ચોકસી રાખવાની જરૂર એ છે કે જે દરદ ઉપર જે વનસ્પતી વાપરવા લખી છે તેને બદલે ભુલથી બીજી જણસ વપરાય નહીં.

આ દવા વાપરતાં પહેલાં દરદીને શું દરદ થયલું છે તેની પરીક્ષા ને ખાત્રી બરાબર કીધા પછી તેને લગતા ટુચકાઓમાંથી દવા કરવી.

દીનશાજી માણેકજી પીટીટ.

વૈદક ટુચકા સંગ્રહ માટે મળેલા અભિપ્રાયો.

Girgaum, December 26, 1898.

DEAR SIR,

I have much pleasure in acknowledging the kind present of your work "*Vaidyak Tuchka Sangharaha.*"

It is a very good collection and is calculated to be a book of household reference; in fact a *Vade-meccum* for those who cannot afford to consult qualified medical men very frequently and for ordinary complaints. For the poorer families it will be a boon for it is written in simple and plain Gujarathi and will be intelligible to women and children of all classes who read and write Gujarathi.

It is a wonder that with all your heavy work which must be engaging your attention, you have been able to compile such a very useful book. May the choicest blessings of the Almighty light on you for this noble work.

Again thanking you for your kindness

I Remain
sir,
Yours Sincerely,
BHALCHANDRA KRISHNA.

To

Sir Dinshajee M. Petit, Bart.

ગીરગામ તા૦ ૨૬ મી ડીસેમ્બર ૧૮૯૮.

સર દીનશા માણેકજી પીટીટ, બારોનેટ.

મહેરબાન સાહેબ,

તમારી કીમતી ચોપડી **વૈદક કુચકા સંગ્રહની** પોહોંચ સ્વીકારતાં ભારે આનંદ થાય છે.

આ તમારી ચોપડીમાં ઘણી અગત્યની બાબદો આમેજ કીધી છે, અને ગરીબ ગુરબાં કે જેઓ ડાકટરોની મદદ મેળવવાને અશકત છે, તેવાંઓને અડીઓપટીના વખતમાં ઘણી કીમતી થઇ પડશે. વળી તેની સેહેલી ભાષાને લીધે નાના બાળકો તેમજ સ્ત્રીઓ પણ સેહેલથી તેનો ઉપયોગ કરી શકશે.

તમારા બોહોલા કારોબારના કામનાં રોકાણુમાં આવી એક કીમતી ચોપડી લખવાની તમને નવરાસ કેમ મળી હશે તે સમજવું કઠણ છે. આ તમારા પુન્યવાન કામને માટે ઇશ્વર તમને ઘણા આશીશ બક્ષે એવી મારી દુવા તમને આમીન.

તમારી કીમતી ભેટને માટે ફરી એકવાર તમારો ઉપકાર માનું છું.

લા૦ તમારો દુઆગો સેવક,

ભાલચંદ્ર કૃષ્ણ.

Girgaum, 15th Dec. 1898.

DEAR SIR,

I am glad to acknowledge receipt of a copy of "वैदक टुचका संग्रह". I must congratulate you on the patient labour and carefulness with which you have been able to publish such a valuable collection of practical receipts for the treatment of common ail-

ments by ordinary Indian drugs. I will be glad to see it translated into Marathi as well.

Yours truly,
M. G. DESHMUKH

ગીરગામ, તા૦ ૧૫ મી ડીસેમ્બર ૧૮૯૮

પ્યારા સાહેબ,

વૈદક ટુચકા સંગ્રહની એક નકલ મને મળી છે તેની પોહોંચ ખુશી સાથે સ્વીકારૂં છું. સાધારણ દુઃખ દરદો સામાન્ય હિંદી કરિયાણાઓની મદદથી સાજાં કરવાના અજમાયશ કરેલા ટુચકાઓનો આવો બેમુલો સંગ્રહ પ્રસિદ્ધ કરવામાં તમોએ જે ધીરજ ભરેલી મહેનત અને કાળજી દેખાડી છે તે માટે હું તમને મુબારકબાદી આપું છું. એનું મરાઠીમાં ભાષાંતર થયલું જોવાને હું ખુશી થઇશ.

તમારો સ્નેહાધિન

એમ. જી. દેશમુખ.

Monday 12-12-98.

Prabhuram Jivanram Aushadhalāya;
Bombay.

To

Sir, Dinshaw Manekji Petit, C.I.E.;
Bart.

Sir,

I went over with great pleasure your valuable collection of Arya Medical prescriptions and am glad to say that these prescriptions are very useful. Many of them I have tried with full success in many patients and am satisfied that they generally give very good results. The prescriptions generally are composed

of several drugs which assist the actions of one another and that makes these prescriptions very effectual. It is a matter of congratulations that you take so much interest in such useful work at the expense of many other engagements. This little work, owing to the practicle bearing it has, is a boon to the public as well as the profession.

I remain

Yours &ca.,

POPAT P. VAIDYA,

Supt. Ayurved Vidyalaya.

સોમવાર, તા૦ ૧૨-૧૨-૯૮.

પ્રભુરામ જીવનરામ ઔષધાલય.

મુંબઇ.

સર દીનશા માણેકજી પીટીટ, સી. આઇ. ઇ.; બારોનેટ.

સાહેબ,—

આર્ય વૈદક ટુચકાઓના તમારા અમુલ્ય સંગ્રહનું પુસ્તક ભારે હર્ષ સાથે હું વાંચી ગયેા છું અને જણાવવાને ખુશી છું કે, આ ટુચકાઓ બહુ ઉપયેાગી છે. તેમાંના ઘણાક ટુચકાઓ મેં મારા દર્દીઓમાં અજમાવ્યા છે અને તેમાં પુરતી ફતેહ મળી છે, અને મારી ખાત્રી થઈ છે કે, તે ટુચકાઓ સામાન્ય રીતે સારાં પરિણામ લાવે છે. આ ટુચકાઓ સામાન્ય રીતે જુદા જુદા કરિયાણાઓના બનેલા છે, જે વળી એક બીજાના કામમાં મદદ કરે છે અને તેમ હેાઇને એ ટુચકાઓ ઘણા અસરકારક બને છે. બીજાં ઘણાંક કામના લેાગે, આપ આવાં ઉપયેાગી કામ પાછળ આટલેા બધેા લાભ લેવેા છેા તે

મુબારકબાદી આપવા જોગ બાબત છે. આ નાનું પુસ્તક પ્રજાને તેમજ વૈદોનો ધંધો કરનારાને આશીર્વાદ રૂપ છે.

હું છું સાહેબ,
આપનો ખ્લાદિ.

પોપટ પ્રભુરામ વૈદ.
આયુર્વેદ વિદ્યાલયનો સુપ્રિન્ટેન્ડંટ.

ગોવાલીઆ તળાવ.

મુંબઇ તા૦ ૨૭ મી ડીસેમ્બર ૧૮૯૮

સર દીનશાજી માણેકજી પીટીટ બારોનેટે સંગ્રહ કરેલી ઘણીએક ગામઠી દવાઓના નુંશકાવોની છપાવી પ્રસિદ્ધ કરેલી ચોપડી મારા જોવામાં આવીચ અને એ ચોપડી ઘર સંસારના રોજનાં ઉપયોગ માટે ઘણી કામની થઇ પડશે એમાં કશો સંદેહ નથી, બલકે જે દાકતરોને દેશી દવાઓનો ઉપયોગ કરવાની બાહેશ તથા સોખ હોશે તેવોને પણ એમાંથી ઘણુંએક કામના તેમજ અકસીર એલાજો મલી આવશે અને જે વાપરવા ઉપરથી તેવોની બાતરી થશે. ઉપલો એલાજોનો સંગ્રહ સર દીનશાજીએ પોતાના ગાંમઠી દવાઓ ઉપરના અતીશય શોખ અને વીસવાસને લીધે કરેલો છે; અને તે એનાંવોની ઓલખ પીછાનમાં આવેલાં ઘણાએક અનુભવી દાકતરો વઇદો તથા યુનાની હકીમોને પુછીને એ સઘલી દવાઓની બાતરી પુરવક વિગત મેલવેલી છે. દવાઓ કેટલા પ્રમાણમાં લેવી તેમજ તેની બનાવટ કેમ કરવી અને કયાં કયાં દરદો ઉપર વાપરવી તે સઘલું બારીકીથી એ ચોપડીમાં દરશાવેલું છે કે જેથી દવાઓની સહમજ નહી ધરાવનાર શખશોને પણ તેમાં કશી પ્રકારની મુશકેલી નહી નડે. આએ દવાઓ માંહેલી કેટલીએક દવાઓ મેં વાપરેલી હોવાથી મને લખવાને ખુશી ઉપજેચ કે તેઓ ઘણી ફાયદાકારક માલમ

પડીચ અને આએ ચોપડી સર દીનશાજીએ કેટલાએક દોસ્ત આસનાંવેાની તરફથી એલતેમાસ થવાથી છપાવીને બાહેર પાડી છે.

અરદેસર પેસતનજી કામા.

સેામવાર તા૦ ૧૨-૧૨-૯૮.

પ્રભુરામ જીવનરામ ઔષધાલય-મુંબઇ.

મેહેરબાન શેઠજી,

સર દિનશાજી માણેકજી પિટિટ બેરોનેટ સી. આઈ. ઈ. આપના તરફથી મહેરબાનીની રાહે આપનેા બનાવેલેા **વૈદક ટુચકા સંગ્રહ** મેાકલવામાં આવ્યેા તેને માટે અતિષય આભાર માનું છું. આ ટુચકા સંગ્રહ વાંચતાં તેની અંદર લખવામાં આવેલા દરેક ટુચકાએા ઘણાક ઉપયેાગી અને દરેક માણસથી અજમાવી શકાય તેવા માલમ પડે છે અને એ સર્વ ટુચકાએાનેા ગુણ દેાષ તપાસતાં તેની અંદર સમાયેલી ચીજો રેાગીએાને અનુકુલ આવે તેવી રીતે ગેાઠવવામાં આવેલી જોવામાં આવે છે. દેશી વૈદોમાં આવું પુસ્તક પેહેલ વહેલુંજ છે અને તેનું વાંચન વૈદોને તથા બીજા માણસોને ઘણુંજ ઉપયેાગી થઈ પડશે એવેા મારેા અભિપ્રાય છે. દેશી વૈદકનેા કેાઇ પણ ગ્રંથ આવી સાધારણ તથા દરેક માણસ સમજી શકે તેવી ઇબારતમાં લખાયલેા ન હેાવાથી આવા ઘરગતુ ટુચકાએા વૈદ અથવા ડાકટરની ગેરહાજરીમાં બીજા માણસોને પણ ઘણાજ ઉપયેાગી થઈ પડશે. મને આશા છે કે આ પુસ્તકનેા બેહેાળેા ફેલાવેા જાહેર પ્રજાને ઘણેાજ લાભકારક નિવડશે.

લી. આભારી

પ્રભુરામ જીવનરામ વૈદ્યના

માનપૂર્વક સલામ.

શેઠજી સાહેબ,

સર દીનશાજી માણેકજી પીટીટ બારોનેટ;

મુ૦ મુંબઇ

આપના તરફથી "**ટુચકા સંગ્રહ**" યાને જૂદા જૂદા રોગો ઉપર સાદા અને સહેલા અનુભવી ઉપાયોનો સંગ્રહ એ નામનું પુસ્તક જે મારા અભિપ્રાય માટે મોકલવામાં આવ્યું તે મલ્યું છે; એ પુસ્તક વાંચતાં મને ઘણોજ આનંદ થયો છે; એટલા માટે કે શ્રીમાનૂ ગૃહસ્થો, જેઓ અનેક કામોમાં તલ્લીન રહેવા છતાં આયુર્વેદ જેવા મહત્વવાળા વિષયપર પણ લક્ષ આપવું એ પોતાનું કર્તવ્ય સમજે છે. ગ્રંથ માટે મારો અભિપ્રાય આવો છેઃ–

જ્યાં આગળ વૈદ્ય ન હોય અને ઘરમાં કોઇ મનુષ્ય એકા એક બીમાર થઈ પડયું હોય તે વખતમાં આ ગ્રંથ એક આશીર્વાદ રૂપ થઈ પડે તેવો છે; એટલુંજ નહી, પણ ગરીબ ગરબાંઓ ડાકટરોનો મોટો ખર્ચ ઉઠાવવાને અસક્ત હોય છે તેવાઓને પણ મંદવાડની વખતે આપનો વૈદક ગ્રંથ એક સારા વૈદની ગરજ સારે તેવો છે, એ ઉપરાંત આપના ગ્રંથમાં જે જે વસાણું વાપરવાનાં લખ્યાં છે તે દેશીઓમાં જાણીતાં છે અને ગાંધીની દુકાનમાંથી સહજ મળી શકે તેવાં છે. એ વસાંણુંઓથી ઘણે ભાગે નુકસાન થવાનો સંભવ નથી; વૈદ્ય વિદ્યાના આચાર્યોએ ઔષધ અને વૈદ્યનું લક્ષણ દર્શાવતાં કહ્યું છે કે "જે રોગને મટાડે તે ઔષધ અને રોગનું યથાર્થ નિદાન કરે તે વૈદ્ય." આજ કાલના લોકો મોટી મોટી રંગ બેરંગી બાટલીઓ તથા તેના ઉપર લખેલા મોટાં પ્રશંસાકારક નામો વાંચીને તેના ઉપર મોહી પડે છે, અને દેશી વસાણુંઓ તરફ અનાદર–અભાવ બતાવે છે, પરંતુ તેમાં તેઓની ભૂલ છે. હિંદનાં તાજાં વસાણું રોગોને હઠાડવા ઉપર જેવાં બળવાન

નીવડયાં છે તેવાં પરદેશી કોઇકજ નીવડયાં છે. આસવ, ગોળ વિગેરે સીવાય સઘળી ઔષધીઓ જો તાજી વાપરવામાં આવે તોજ તે ફાયદો કરે છે; અને પ્રાચીનકાળમાં તેવી તાજી ઔષધીઓજ વાપરવામાં આવતી હતી જે તક તમારા ગ્રંથની સહાયતા લીધાથી વધારે મળવાનો સંભવ છે.

ગ્રંથ મોટો દળદાર અને બહુ ઉપયોગી છે. તેમ તેની છપાઇ પણ ઘણી સરસ કરવામાં આવી છે. આપ જેવા એક ગર્ભશ્રીમંત ગ્રહસ્થ પોતાના બહોળા કામમાંથી પણ વખત મેળવીને આવાં એક પરોપકારી કામમાં ભાગ લ્યો અને પ્રાચીન વૈદ્યવિદ્યા તરફ મોટો શોખ ધરાવો એ માટે આપને ધન્યવાદ આપું છું.

તા૦ ૧૫ મી ડીસેંબર સને ૧૮૯૮. મુંબઇ મહાજનવાડી

વૈદ્ય જટાશંકર વીઠ્ઠલજીના
દુવા સલામ સ્વીકારશોજી.

સાંકલિયું

અજીરણઃ—

અજીરણ (એટલે ખાધું પચે નહીં ને બદપહરેજીને લીધે પેટ ખોલાશે આવે નહીં ને પેટમાં પવન ભરાય તે) રોગના ઈલાજ ૧ થી ૯... ... ૧– ૫

અતીસારના ઈલાજઃ—

ભુખ કરતાં વધારે ખાવાથી તથા પાચન થયા શીવાય ફરીથી ખાવાથી તથા કાચું અનાજ ખાવાથી તથા અતિ મદ્યપાન કરવાથી આ દરદ થાય છે. એથી માણસના હાથપગ ગળી જાય છે ને પેટ પુલે છે. અન્ન પાચન થતું નથી ને તેથી વારેવારે ઝાડો આવ્યા કરે છે તેના ઈલાજ ૧ થી ૧૩ ... ... ૬– ૧૦

અતીસારથી પેટમાં મરડાતું હોય અને ઝાડા વાટે લોહી પડતું હોય તેના ઈલાજ ૧૪ થી ૧૫ ૧૦– ૧૧

અલાઇ (ફેફલી)ઃ—

અલાઇ (ફેફલી) ઘણો ગરમ ખોરાક ખાનારને ગરમીના દીવસોમાં થાય છે ને આખું શરીર ભરાઇ જાય છે તેના ઈલાજ ૧ થી ૫... ... ૧૨– ૧૩

અગ્ની વાયુના ઈલાજઃ—

ઈલાજ ૧ ... ... ૧૩

આમવાયુઃ—

આમવાયુ કમરમાં તથા બરડામાં તથા પીડુમાં દુખતું હોય તેને કહે છે તેના ઈલાજ ૧ થી ૭ ... ... ૧૪– ૧૬

આમણનું દરદઃ—
આમણ જે માણસને નબળાઇથી અથવા તાપ આવવાથી તથા મરડાનું અગર ઝાડાનું દરદ થવાથી આમણ સફરામાંથી બહાર નીકળે છે ને તેથી ઘણું દરદ થાય છે તેને પાછું બેસાડવાના ઇલાજ ૧ થી ૫ ... ... ૧૭– ૧૮
આધાસીસીઃ—
અરધું માથું દુઃખે છે તેના ઇલાજ ૧ થી ૭ ૧૮– ૧૯
ઓડકાર અથવા અડગરીઃ—
માણસનાં મોહોડામાંથી અવાજ નીકળે છે અને તે અવાજ છાતીમાંથી આંચકો ખાઇને આવે છે તેને (અડગરી) કહે છે. કોઇ માણસને અડગરી કુતરાંના ભુંકવાના અવાજના જેવી થાય છે તેના ઇલાજ. ૧ થી ૬ ... ... ૨૦– ૨૧
આંકડાંના ઇલાજઃ—
પગના ટેટાંમાં અથવા નળામાં અથવા પાટલીમાં અથવા હાથમાં નબળાઇથી અથવા સરદીથી અથવા નળામાં પવન ભરાયાથી આંકડાં આવતા હોય તથા પેટમાં વાનો ભુક પકડે તથા બોચીમાં દુખારો થાય તે ઉપર ભરવાની દવા. ઇલાજ ૧ થી ૧૫ ... ... ૨૧– ૨૫
આંખનું દરદઃ—
આંખનું તેજ ગરમીના સબબથી નરમ થયું હોય અને તેથી બરાબર દેખી શકાતું નહીં હોય તેના ઇલાજ ૧ થી ૧૩ ... ... ૨૬– ૨૯
ગરમી અથવા કાંઇ પણ વાગ્યાથી આંખ લાલ થઇ હોય અથવા ડોળાની આસપાસ લોહી બંધાયુ હોય તેનો ઇલાજ ૧૪ મો... ... ૨૯

આંખમાં મોતીઆ થતા હોય તેનો ઉપાય ૧૫ મો. ૨૯– ૩૦
આંખ લાલ થઇ આવી હોય, આંખમાં આગ બળતી હોય ને ગરમી થયલી હોય, તેથી પાણી ગળતું હોય ને ઝાંખું દેખાતું હોય તેના ઇલાજ ૧૬ થી ૧૮ ... ... ૩૦– ૩૧
આંખની અંદર પડ આવતું હોય જેને ભીચડ કહે છે તેનો તથા આંખ લાલ થાય તેનો ઇલાજ ૧૯ મો ૩૧
આંખમાં પુલું પડયું હોય તેના ઇલાજ ૨૦ થી ૨૧ ૩૧– ૩૨
રતાંધળા (રાતના નહીં દેખાય) તેનો ઇલાજ ૨૨ મો. ૩૨
આંખમાંથી પાણી ગળતું હોય તેનો ઇલાજ ૨૩ મો. ૩૨
આંખે ઝાંખ મારતી હોય ને દુરનું બરાબર દેખાતું નહીં હોય તેને સાફ દેખાવાનો ઇલાજ ૨૪ મો.... ... ... ૩૨– ૩૩
આંખે ઝાંખ મારતી હોય તેનો ઇલાજ ૨૫ મો. ૩૩

આંટણનો ઇલાજઃ—

એ દરદ પગના આંગળાં ઉપર ઘણા સાંકડા જોડા પહેરવાથી થાય છે તેનો ઇલાજ ૧ લો. ૩૩

ઉપલિયુંઃ—(તેનો ઇલાજ) ૩૪

ઉલટી અથવા ઓકારી થતી હોય તેનો ઇલાજઃ-

ઇલાજ ૧ લો... ... ... ૩૪

ઉંદરનાં વિષનું દરદઃ—

ઉંદરના કરડવાથી જેને સોજો ચઢે છે, તે સોજો ઉતારવાનો ઇલાજ ૧ લો ૩૪

ઉંઘ આવવાના ઇલાજઃ—

કોઇ પણ કારણથી ઉંઘ નહીં આવતી હોય તેણે સુવા આગમચ નીચે લખેલી દવા કરવાથી ઉંઘ આવશે ને તબીયત સારી રહેશે. ૧ થી ૩ ... ૩૫– ૩૬

કરમના ઉપાય :—

ઘણા મીઠા પદાર્થો ખાવાથી, ખાધેલું પાચન થયા આગમચ પાછું ખાધાથી તથા શાકર, ખાંડ, ગોળ ખાવાથી કરમ થાય છે. બચ્ચાંને કરમ થાય છે ત્યારે પાણી ઘણું પીયે છે, તાવ આવે છે અને ઉલટી થાય છે તેના ઇલાજ ૧ થી ૨૫. ૩૬– ૪૫

સેવરી કરમ બચ્ચાંને થાય છે તેનો ઇલાજ ૨૬ મો. ૪૫

કરમ થયા હોય ને તાપ આવતી હોય તેનો ઇલાજ ૨૭ મો. ૪૬

કફવાયુના ઇલાજ :—

ઇલાજ ૧ થી ૧૬ ... ... ૪૬– ૫૦

કમરનાં દરદો :—

કમર સરદીથી દુખે ને રહી જાય જેને ગુજરાતીમાં ટચકીઉં તથા અંગ્રેજીમાં LUMBAGO કહે છે તેના ઇલાજ ૧ થી ૩. ... ... ૫૧– ૫૨

કમળાના ઇલાજ :—

ઘણી તીખી તથા ખટાશવાળી ચીજો ખાવાથી લોહીમાં બગાડો થઇ ચામડી આંખ તથા નખ પીળાં થાય છે, અને નિર્બળતા થતી જાય છે, ખાધેલું પચતું નથી, અરૂચી રહે છે, તેને કમળો થયેા જાણવેા. ઇલાજ ૧ થી ૮. ૫૨– ૫૫

કરોળીયા અથવા કરારીયા :—

મોઢાં ઉપર તથા બદનના બીજા કોઇ ભાગની ચામડી ઉપર ધોળાં ધોળા ડાઘ પડે છે તેનો ઇલાજ ૧ લેા. ૫૫

કંઠમાળ અથવા કંઠમાળાનો ઇલાજ :—

ઇલાજ ૧ થી ૪ ... ... ૫૬

કાનનાં દરદના ઉપાય:—

કોઇને કાનમાં સુંઇ સુંઇ અવાજ થતો જણાય, ને વરસાદનાં દિવસમાં ભારે વરસાદ પડવાનો જે અવાજ થાય છે તેવોજ અવાજ કાનમાં લાગે છે તેના ઇલાજ ૧ થી ૪ ... ... ૫૭– ૫૮

કાન દુખતો હોય ને આસપાસથી ખેંચાય ને અંદર ચસકા મારે તેનો ઇલાજ ૫ મો. ... ૫૮– ૫૯

કાન દુખતો હોય તેના ઇલાજ ૬ થી ૭ ... ... ૫૯

કાનમાં ચસકા મારતા હોય ને કાનની આસે પાસે તથા હેઠળ સોજો આવેલો હોય તેના ઇલાજ ૮ થી ૯ ... ... ૫૯– ૬૦

કાન પાકી ચસકા મારતા હોય ને પરૂ નીકળતું હોય તેના ઇલાજ ૧૦ થી ૧૧ ... ... ૬૦– ૬૧

કાનમાં મેલ એકઠો થઇ સુકાઇ જઇ કઠણ થયો હોય, ને તેથી કાન દુઃખી અંદર ચસકા મારતા હોય તેનો ઇલાજ ૧૨ મો. ૬૧

કાન ઘણો દુખીને અંદર ચસકા મારતા હોય અથવા વહેતો હોય તેનો ઇલાજ ૧૩ મો ... ૬૨

કાન અંદરથી પાકીને પરૂ વહેતું હોય અથવા અંદર ચસકા મારતા હોય અથવા બાહારથી સુજી આવેલો હોય તેના ઇલાજ ૧૪ થી ૧૯ ૬૩– ૬૪

કાન દુખીને અંદર ચસકા મારતા હોય ને બાહારથી અથવા અંદરથી સોજો આવેલો હોય તેનો ઇલાજ ૨૦ મો. ૬૪– ૬૫

કાનની બાહાર ફરતી બાજુએ સોજો ચહડેલો હોય તેનો ઇલાજ ૨૧ મો. ૬૫

કાન પાકી અંદરથી પરૂ વહેતું હોય ને સુજી આવી અંદર ચસકા મારતા હોય તથા આજુ બાજુથી દુખતો હોય તેના ઇલાજ ૨૨ થી ૨૬ ૬૬– ૬૭

કાન બેહેરો થયો હોય તેના ઇલાજ ૨૭ થી ૨૮ ૬૭– ૬૮
કાનમાં સોળે આવ્યો હોય તેનો ઇલાજ ૨૯ મો. ૬૮
કાનમાં અંદર સોળે આવ્યો હોય ને ચસકા મારતા હોય તેનો ઇલાજ ૩૦ મો. ... ૬૮
કાનની બાહારની બાજુએ સોળે ઘણો જોરમા હોય ને તેથી આસપાસનો ભાગ લાલ થયો હોય તેનો ઇલાજ ૩૧ મો.... ... . ૬૯
કાન અંદરથી દુખતો હોય અને ચસકા મારતા હોય તથા પરૂ વેહેતું હોય ને તેથી બેહેરો થયો હોય તેના ઇલાજ ૩૨ થી ૩૩ ... ૬૯– ૭૧
કાનમાં કાનકચુરો પેઠો હોય તેના ઇલાજ ૩૪ થી ૩૫ ... ... ૭૧
કાનમાં બગાય પેસે તેનો ઇલાજ ૩૬ મો ... ૭૨
કાનમાં માકડ જાય તેનો ઇલાજ ૩૭ મો ... ૭૨
કાનમાં ચસકા મારતા હોય તેના ઇલાજ ૩૮ થી ૪૫ ૭૨– ૭૪
કાનમાંથી પરૂ વેહેતું હોય તેના ઇલાજ ૪૬ થી ૫૧ ૭૪– ૭૫
કાન દુખી અંદર ચસકા મારતા હોય તેનો ઇલાજ ૫૨ મો.... ... ... ૭૫

કીડના ઉપાયઃ—

પગનાં તથા હાથનાં આંગળાંમાં અને શરીરના હરકોઇ ભાગ ઉપર પણ થતી કીડના ઇલાજ ૧ થી ૨૨ ... ... ૭૬– ૮૩
કીડનું દરદ લોહી બગડવાથી થાય છે તે લોહી સુધારવાના ઇલાજ ૨૩ થી ૩૬ ... ... ૮૪– ૯૮

કોલેરા (વીશુચીકા–કોગલીઉં)ના ઉપાયઃ—

ઇલાજ ૧ થી ૨૧ ... ... ૮૯–૧૦૩

કોહોડના ઇલાજઃ—

ઇલાજ ૧ થી ૧૧ ... ... ૧૦૩–૧૦૭

ખરપસાના ઇલાજ:—
એ રોગ ઘણું કરી હાથ તથા પગ ઉપર થાય છે, એથી માણસની ચામડી જાડી થઇ કાળાશ મારે છે ને ઘણું ઘવડવા ગમે છે–તેના ઇલાજ ૧ થી ૪... ... ... ૧૦૮–૧૦૯

ખીલના ઇલાજ:—
એ રોગ, માણસના ગાલ ઉપર ફુલ્લાની પેરે અળાઇ જેવી થાય છે તેને કહે છે; અને નખ તથા ચીકાસ લાગવાથી એ વધી જાય છે અને માણસ હેરાન થાય છે–તેના ઇલાજ ૧ થી ૩ ૧૧૦–૧૧૧

ગરગુંમડાં અથવા ફોલ્લાને પકાવવાના તથા રૂઝાવવાના ઇલાજ:—
ઇલાજ ૧ થી ૪ ... ... ૧૧૨–૧૧૩

ગુલમ વાયુની ગાંઠના ઇલાજ:—
ઇલાજ ૧ થી ૭ ... ... ૧૧૪–૧૧૬

ગોળી મોટી થઇ હોય તેના ઇલાજ:—
ઇલાજ ૧ થી ૩ ... ... ૧૧૭

ઘાંટું પડયું હોય તેને ખુલ્લું કરવાના ઇલાજ:—
ઇલાજ ૧ થી ૧૦ ... ... ૧૧૮–૧૨૧
ગળામાં ખખરાટ થતો હોય ને જેમ કીડી ચટકા મારે તેમ થાય ને ગળું ખખરી આવે તેનો ઇલાજ ૧૧ મો.... ... ... ૧૨૧
ઘાંટું પડયું હોય, કફ બરાબર નીકળે નહીં, ઠાંસો થયો હોય ને બરાબર બોલાય નહીં તેના ઇલાજ ૧૨ થી ૨૧ ... ... ૧૨૨–૧૨૫
ઘાંટું પડી ગળામાં ખખરાટ થતો હોય ને બરાબર સાફ બોલાય નહીં તેનો ઇલાજ ૨૨ મો ... ૧૨૬

ઘાંટું પડવાથી ગળામાં કીડી ચટકા મારે તે પ્રમાણે લાગે છે કે જેમ કફ બંધાયાથી થાય છે, ને તે કફ બાહાર પાડવા સારૂ બેંખારીને ચુંક બહાર કાહાડવી પડે તે, જે બંધાયલા બલખાની માફક બહાર પડે છે–તે કફ છુટો પાડવાનો ઇલાજ ૨૩ થી ૨૪... ... ૧૨૬–૧૨૭

ઘાંટું પડયું હોય ને ગળાની નળીમાંથી અવાજ સારૂ નહીં નીકળે તેનો ઇલાજ ૨૫ મો... ૧૨૭

સરદી લાગ્યાથી, ઠંડી જણસ બાધાથી અથવા બીજા સબબથી ઘાંટું પડે ને બોલાય નહીં તેનો ઇલાજ ૨૬ મો ૧૨૭–૧૨૮

ચાંદી ઇંદ્રી ઉપર તથા શરીરના કોઇ બીજા ભાગ ઉપર તથા તાલવામાં થઇ હોય તેના ઇલાજઃ—

મરચાં તથા ઘણુ તીખા પદાર્થો બાધાથી તેમજ ગરમીવાળી સ્ત્રી સાથે સંગ કરવાથી પણ એ રોગ થાય છે તેના ઇલાજ ૧ થી ૪ ... ૧૨૯–૧૩૦

ચાંદુ ગમે તે જાતનું પડે યા ભગંદર થાય તેનો ઇલાજઃ—

ગુદાની આસપાસ ફોલ્લી થાય છે, ને તે ફુટીને વહે છે તેનો ઇલાજ ૧ ... ... ૧૩૧

ચાંદુ પડે તેને રૂજ લાવવાનો ઇલાજઃ—

ઇલાજ ૧ ... ... ૧૩૧

જખમ અથવા ઘા પડયા હોય તેના ઇલાજઃ—

શરીરના કોઇ પણ ભાગમાં કાંઇ પણ હથિયારથી, છરીથી કે કોઇ પણ પ્રકારથી ઘા પડયો હોય ને માસ કપાઇને લોહી નીકળતું હોય તે રૂજ લાવવાના ઇલાજ ૧ થી ૭ ... ... ૧૩૨–૧૩૩

જલંદરના ઇલાજ:—

ઇલાજ ૧ થી ૪ ... ... ૧૩૪–૧૩૫

જુલાબ:—

કોઇ માણસને બરાબર પેટ નહીં આવતું હોય ને તેથી શરીરમાં કાંઇ પણ રોગનો ઉપદ્રવ જણાય, તે મટાડવા માટે સાધારણ જુલાબ લેવાના ઇલાજ ૧ થી ૪ ... ... ૧૩૫–૧૩૮

ઝેર અફીણનું ઉતારવાના ઇલાજ:—

જે ધણીએ આપઘાત કરવા જાણીજોઈ અથવા ભુલથી અફીણ ખાધું હોય તેનો ઇલાજ ૧ થી ૬ ૧૩૮–૧૩૯

ઝેર ધતુરાનું ઉતારવાના ઇલાજ:—

ઇલાજ ૧ ... ... ૧૪૦

ઝેર સોમલનું ઉતારવાના ઇલાજ:—

ઇલાજ ૧ થી ૨ ... ... ૧૪૦

ઝેર હડખાયલું કુતરૂં કરડે તેનું ચહડે તે ઉતારવાનો ઉપાય:—

ઇલાજ ૧ થી ૩ ... ... ૧૪૧–૧૪૨

ઝેર હડખાયલું કુતરૂં તથા કોહોલું કરડે તેના ઇલાજ ૪... ... ... ૧૪૨

ઝેર નાગ અથવા સાપના કરડવાથી લાગું હોય તેના ઇલાજ:—

ઇલાજ ૧ થી ૧૩... ... ... ૧૪૩–૧૫૦

સાપનું રહેઠાણ છોડાવવાનો ઇલાજ ૧૪ ... ૧૫૦

તાપના ઇલાજ:—

ઇલાજ ૧ થી ૬ ... ... ૧૫૧–૧૫૩

ઠંડી લાગીને તાપ આવતી હોય તેનો ઇલાજ ૭ મો ૧૫૪

જાથુક હાડમાં તાપ રહેતી હોય તેનો ઇલાજ. ૮ મો. ૧૫૪
સાધારણ તાપના ઇલાજ ૯ થી ૧૦ ... ... ૧૫૫
તાપ સાથે ઠાંસો હોય તેનો ઇલાજ ૧૧ મો... ૧૫૫-૧૫૬
તાપ બધી જાતની અને ઘણી લાંબી મુદતની હોય તે ઉપર સુદરશણ ચુરણનો ઇલાજ ૧૨ મો... ૧૫૬
તાપ બધી જાતનીનો કાવો ઇલાજ ૧૩ મો.... ૧૫૭
તાપ કરમ વાતરાનીનો ઇલાજ ૧૪ મો. ... ૧૫૭
હાડમાં ઝીણી તાપ હોય ને તે ઘણા લાંબા વખતની હોય, તેથી ઉંઘ આવતી નહીં હોય તથા જીભ ઉપર સફેદ થડો બંધાયલો હોય તેના ઇલાજ ૧૫ મો.... ... ... ૧૫૮
બધી જાતના તાપના ઇલાજ ૧૬ થી ૨૯ ... ૧૫૯-૧૬૪
તાપ સાથે ઠાંસો થયો હોય તેનો ઇલાજ ૩૦ મો. ૧૬૪
તાપ સાધારણના ઇલાજ ૩૧ થી ૩૨ ... ૧૬૫
તાપ પિત્ત વિકારના ઇલાજ ૩૩ થી ૪૧ ... ૧૬૫-૧૬૯
તાપ સાથે ઠાંસો થયો હોય તેનો ઇલાજ ૪૨ મો. ૧૬૯-૧૭૦
તાપ સાધારણનો ઇલાજ ૪૩ મો ૧૭૦
તાપ રોજનો, એકાંતરીઓ, ત્રીજીઓ તથા ચોથીઓ આવે છે તેનો ઇલાજ. ૪૪ થી ૫૩ ૧૭૦-૧૭૫
તાપ ચોથીઆના ઇલાજ ૫૪ થી ૫૫... ... ૧૭૫
તાપ એક દીવસને આંતરે આવતો હોય તેનો ઇલાજ ૫૬ મો.... ... ... ૧૭૫-૧૭૬
તાપ ગરમી વાયુની આવવાથી છાતી બંધ થાય છે, શુળ મારે છે, પિત્ત થાય છે, અંગમાં કળતર થાય છે, તથા માથું દુઃખે છે તેના ઇલાજ ૫૭ થી ૬૧ .... ૧૭૬-૧૭૮
તાપ ગરમીની આવતી હોય તેના ઇલાજ. ૬૨ થી ૬૩ ૧૭૮-૧૭૯

તાપ સાથે ઠાંસો તથા સલેખમ થયો હોય તેનો
ઇલાજ ૬૪ મો. ૧૭૯
તાપ પીતની આવતી હોય તેનો ઇલાજ ૬૫ મો. ૧૭૯–૧૮૦
તાપ સરદીની તથા પિતની આવતી હોય તેનો
ઇલાજ ૬૬ મો.... ... ... ૧૮૦
તાપ આવતી હોય તે વેળા દીલમાં અગન બળે
છે તેનો ઇલાજ ૬૭ મો. ૧૮૦
તાપ વા તથા પિતની આવતી હોય તેનો
ઇલાજ ૬૮ મો.... ... ... ૧૮૧
તાપ હરકોઇ જાતની આવતી હોય તેનો
ઇલાજ ૬૯ મો.... ... ... ૧૮૧
તાપ સનેપાતનીનો ઇલાજ ૭૦ તથા ૭૨ ... ૧૮૧–૧૮૩
સુવાવડી ઓરતને તાપ આવે તેના ઇલાજ ૭૧ મો ૧૮૨
તાપ સનેપાતનીમાંથી કાનની નીચે સોજો આવી
ગુંમડાં જેવું થાય છે જેને કરણમુળ કહે છે
તેના ઇલાજ ૭૩ થી ૭૪ ... ... ૧૮૩–૧૮૪
તાપ હાડની જેનાથી ઘણા દીવસ શરીર રીબે છે જેને
ઝીણો તાવ કરી કહે છે, તેના ઇલાજ ૭૫ થી ૭૭ ૧૮૪–૧૮૬
તાપ આવતી હોય અને તેથી નબળાઇ થઇ ગઇ
હોય ને સુસ્તી લાગતી હોય તેનો ઇલાજ ૭૮ મો ૧૮૬–૧૮૭
તાપ હમેશ દીલમાં રહેવાથી હોજરી નબળી
થઈ દુઃખતી હોય તથા પાણીની તરસ ઘણી
લાગતી હોય તેનો ઇલાજ ૭૯ મો... ... ૧૮૭
તાપ તાઢીઓ અથવા જંગલી તાપ આવતી હોય
જેને અંગ્રેજીમાં Malarious Fever (મેલેરીઅશ
ફીવર) કરી કહે છે તેના તથા Brain Fever
(બ્રેન ફીવર) એટલે ભેજાંની તાપ આવતી હોય
તેના ઇલાજ ૮૦ થી ૮૧ ... ... ૧૮૮

તાપ હરકોઇ જાતની આવતી હોય તે ઉપર વાપરવાની ગોળી ઇલાજ ૮૨ મો. ૧૮૯

તાપના દરદ ઉપર વાપરવાના સર દીનશાજી પીટીટવાળાં ઝાડનાં પાંદડાં–એ પાંદડાં કેવી રીતે વાપરવાં તેની વીગત. રીત ૧ લી ... ૧૯૦

રીત ૨ જી–કાહાવાની માફક. ૧૯૧

રીત ૩ જી–શરબતની માફક. ૧૯૧

રીત ૪ થી–તીંકચર એટલે અરકની માફક ... ૧૯૨

રીત ૫ મી–ગોળીઓ બનાવવાની ૧૯૩

તાપનાં દરદ ઉપર સર દીનશા પીટીટવાળાં ઝાડનાં પાંદડાં વાપરવાની વિગત તથા તે પાંદડાંના ગુણ સંબંધી ડાકટર ડીમકે આપેલો અભિપ્રાય.... ... ... ૧૯૪–૨૦૧

ઠાંસો થયો હોય તેના ઇલાજ:—

ઇલાજ ૧ થી ૨૪ ... ... ૨૦૨–૨૧૫

ઠાંસો જેને ઉધરસ કહે છે તેના ઇલાજ ૨૫ મો ૨૧૫

દસ્તાન ઓરતને ઘણું જતું હોય તેના ઇલાજ:—

ઇલાજ ૧ થી ૨ ... ... ૨૧૬

દસ્તાન બરાબર જતું નહીં હોય અથવા બંધ થયું હોય તેનો ઇલાજ ૩ જો ૨૧૭

સુવાવડી ઓરતને આસરે દીન સાત સુધી દસ્તાન જરૂર જવું જોઇયે તે જતું બંધ થયું હોય તેનો ઇલાજ ૪ થો ૨૧૭–૨૧૮

ઓરતને દસ્તાન એટલે અડકવાનું અથવા દુર બેસવાનું દરવેળા લાંબા દીવસ જતું હોય ને અનિયમીત હોય તેના ઇલાજ ૫ થી ૭ ... ૨૧૮–૨૧૯

દહરાજ (દાદર)ના ઇલાજ :—
ઘણો ગરમ ખોરાક ખાવાથી, તથા શરીરની ચામડી સ્વચ્છ નહીં રાખવાથી, શરીરના કોઇ પણ ભાગ ઉપર દહરાજ થાય છે અને ત્યાં ચામડી ખરબચડી લાલ થઇ જાય છે, અને ઘણો ખજવાટ આવે છે તેના ઇલાજ ૧ થી ૧૧ ૨૧૯–૨૨૧
દાઢ દુખતી હોય તેના ઇલાજ :—
ઇલાજ ૧ થી ૧૦ ... ... ૨૨૨–૨૨૫
દાઝો (આતશ અથવા આગથી) ગયલાં માણસને સારૂં કરવાના ઇલાજ :—
ઇલાજ ૧ થી ૪ ... ... ૨૨૬
દાહે છાતી ઉપર બળે અથવા છાતીપર પિત્ત થયું હોય તેના ઇલાજ :— ઇલાજ ૧ થી ૨... ૨૨૭
દાંતનું મંજન :—... ... ... ૨૨૮
ધનુરવાનો ઇલાજ :—
ધનુરવા જેને અંગ્રેજીમાં 'ટીટેનસ' કહે છે તથા દેશી લોકો ચાવણીઆં બેસી જાય કરી કહે છે તેના ઇલાજ ૧ થી ૪ ... ... ૨૨૯–૨૩૦
ધાત પીસાબને રસ્તે જાય તેના ઇલાજ :—
એ રોગ ઘણો તીખો ખોરાક ખાવાથી તથા ઘણી નબળાઇ થઇ હોય તેથી તથા આંગમાં ગરમીનું જોર વધવાથી થાય છે. તેના ઇલાજ ૧ થી ૬... ૨૩૧–૨૩૩
નળ સુજી આવ્યા હોય અને ઝાડો કબજ થયો હોય તેથી અન્ન ઝાઝું ખવાય નહીં અને ભુખ ભાગી ગઇ હોય તેના ઇલાજ :—
એ રોગ પેટના આંતરડામાં પવન ભરાયાથી તથા ખાધેલું પાચન નહીં થવાથી તથા પેટ કબજ રહેવાથી થાય છે. તેના ઇલાજ ૧ થી ૨ ૨૩૩–૨૩૪

નબળાઇનો ઇલાજ :—

મનુષ્યને હોજરી (stomach)માં દુખવાથી ઉપરા ઉપરી વામીટ આવતાં હોય, પેટમાં ગગડતું હોય, પવન નહીં છુટતો હોય, નબળાઇને લીધે ઉઠબેસ કરવાથી આંતરડાં તણાતાં હોય ને દુઃખતાં હોય અને એ કારણોને લીધે ભૂખ નહીં લાગતી હોય તેનો ઇલાજ ૧ લો ... ૨૩૫–૨૩૬

નબળાઇ થઇ હોય ને સુસ્તી થતી હોય ને ભૂખ નહીં લાગતી હોય તેનો ઇલાજ ૨ જો ... ૨૩૬

નસમાં લોહી ફરતું કરવાના ઇલાજ :—

ઇલાજ ૧ થી ૧૦ ... ... ૨૩૭–૨૪૨

નાસુરના ઇલાજ :—

મનુષ્યને પ્રથમ ગરગુંમડું યા તેવું બીજું કોઇ દરદ થાય છે, ને તે પુટી અંદરથી ઝરે છે ને જો તેની બરાબર સંભાળ નહીં રાખે તો ચામડી અને માસ સડી જઇ અંદર નાસુર પડે છે. તેના ઇલાજ ૧ થી ૪ ... ... ૨૪૨–૨૪૩

નાકમાં મેલના પોપડા બંધાયા હોય અને તેથી દમ લેવાની હરકત થાય તેનો ઇલાજ:–

ઇલાજ ૧ લો. ૨૪૩

નેસ ગંઠાઇ ગઇ હોય તે નરમ કરવાના ઇલાજ:–

માણસને નબળાઇ થવાથી શરીરમાં લોહી ઓછું થઇ જાય છે તેથી, તથા દરદો થવાથી લોહી ગંઠાઇ જાય છે તેના ઇલાજ ૧ થી ૨... ... ૨૪૪

પગની નેસમાં પવન ભરાઇ નેસો તથા પગ દુઃખે તેનો ઇલાજ ૩ ... ... ૨૪૫

૧૫

પડી જવાથી વાગું હોય તેના ઇલાજ:—

પડી જવાથી ઘણું વાગું હોય ને ત્યાં સુજી આવી અકસ્માત ઘણો થતો હોય અથવા હાડકું ભાગું હોય તેના ઇલાજ ૧ થી ૨ ... ... ૨૪૬

પથરીના દરદના ઇલાજ:—

જે કોઇને એ દરદ થાય છે તેને પ્રથમ પીસાબને રસ્તે રેતી પડે છે અને તે પછી લાંબી મુદતે ગુરદાની હેઠેના ભાગમાં પથરી બંધાય છે. તેના ઇલાજ ૧ થી ૫ ... ... ૨૪૭–૨૪૮

પરમાનો ઇલાજ:—

ઇલાજ ૧ ... ... ૨૪૮

પાઠાંના ઇલાજ:—

પાઠાંનું દરદ શરીરના કોઇ પણ ભાગમાં થાય છે, પણ વિશેષે કરીને બોચીની નીચે બરડાના ભાગ ઉપર એ દરદ થાય છે. તેને નરમ પાડવાના ઇલાજ ૧ થી ૪ ... ... ૨૪૯–૨૫૦

પીત રોગની દવા:—

એ રોગ છાતી ઉપર દાહે બળવાથી તથા ખાધેલું બરાબર પાચન નહીં થવાથી તે છાતી ઉપર રહે છે તેથી, તથા ઘણો ખટાશવાળો ખોરાક ખાવાથી અને તે પાચન નહીં થવાથી એ રોગ થાય છે. તેના ઇલાજ ૧ થી ૮... ૨૫૧–૨૫૨

પીત સીતપીત:—

માણસનાં આંગ ઉપર ચાંદા થાય છે ને તેથી ઘણીજ ચળ આવી ઘણુંજ દુઃખ થાય છે અને અંદર બળતાં બળે એવી અગન થાય છે, તથા તરસ ઘણી લાગે છે તેના ઇલાજ ૧ થી ૫ ૨૫૩–૨૫૪

પિત્ત અમલપીત:—

વાયડું, ખરાબ તથા ઠંડુ અનાજ યા શાક ભાજી ઠંડુ અથવા વાસી ખોરાક ખાય તેથી શરીરમાં પિત્ત જોર કરી આવે છે, તેના ઇલાજ ૧ થી ૬ ... ... ૨૫૫–૨૫૭

પિત્ત લોહીવાળું:—

તીખું, ઉનું, ખારૂં, ખાટું, એવા પદાર્થો ખાવાથી તથા તડકો યા અગ્નિનો તાપ ખમવાથી તથા મહેનત ઘણી કીધાથી છાતી ઉપર પિત્ત ઉછાળો મારીને લોહીને ખરાબ કરી નાંખે છે, તે સર્વેના ઇલાજ ૧ થી ૧૦ ... ... ૨૫૭–૨૬૦

પીત હાથે પગે કોંદરી એટલે રાઇના દાણા જેવું થાય ને ઘવડવાથી ખોડો નીકળે તેના ઇલાજ ૧૧ થી ૧૨ ... ... ૨૬૦

પીસાબ બંધ થઇ હોય તેને છોડવવાના ઇલાજ:—

ઇલાજ ૧ થી ૧૩ .. .. ૨૬૧–૨૬૫

પીસાબ છોકરાંની બંધ થઇ હોય તેના ઇલાજ ૧૪ થી ૧૫ ... ... ૨૬૫

પીસાબ કોલેરાના રોગથી, તાવથી અથવા બીજાં કોઇ દરદથી બંધ થઈ હોય તેને છોડવવાના ઇલાજ ૧૬ થી ૧૮ ... ... ૨૬૬

જે ઘણીને પીસાબ કરતી વખતે અગન થતી હોય ને પીસાબ થોડી થોડી થતી હોય (જેને ઉનવા કહે છે) તેનો ઇલાજ. ૧૯ થી ૨૧ ૨૬૬–૨૬૭

પેટમાં દુખતું હોય તેના ઇલાજ:—

ખોરાક વધારે ખાવાથી તથા વાયડો ખોરાક ખાવાથી પાચન નહીં થઇ એ રોગ થાય છે અને પેટમાં શુળ મારે છે તેના ઇલાજ. ૧ થી ૫ ૨૬૮–૨૬૯

પેટ બંધ કરવાના ઇલાજ :—

પેટ બાદીનાં, ગરમીનાં, બદહજમીનાં, પવન ચુકાના અથવા હરેક બાબદનાં, પાણી જેવાં આવતાં હોય તે બંધ કરવાના ઇલાજ ૧ થી ૧૬ ૨૬૯–૨૭૬
પેટ કેરી ઘણી બાવાથી આવતાં હોય તેનો ઇલાજ ૧૭ મો.... ... ... ૨૭૬
પેટ આવતાં હોય, પેટમાં પવન ભરાયો હોય ને તેથી બાટા ઓડકાર આવતા હોય ને વામીટ થાય તેની પેઠે પેટમાં ડોહોવાય તેનો ઇલાજ ૧૮ મો.... ... ... ૨૭૬
પેટ પાતળાં પાણી જેવાં આવતાં હોય તથા સાથે ઉલટી થતી હોય તેનો ઇલાજ ૧૯ મો.... ૨૭૭
પેટ બદહજમીને લીધે ઉપરાઉપરી આવતાં હોય તેનો ઇલાજ ૨૦ મો.... ... ... ૨૭૭

પેટ લાવવાના ઇલાજ :—

જે કોઇને પેટ કબજ થઇ ગયું હોય ને ખોલા-સેથી આવતું ન હોય ને પેટમાં દુઃખારો થયો હોય તેવા ધણીનાં પેટ લાવવાના ઇલાજ ૧ થી ૫ ... ... ૨૭૮–૨૭૯
જેનો પેટનો કોઠો કબજ હોય ને ધારા પ્રમાણે પેટ આવતું નહીં હોય તેને પેટ લાવવાનો ઇલાજ ૬ થી ૭... ... ... ૨૮૦
પેટ બચ્ચાંને તથા મોટી ઊમ્મરના માણસને કબજ રહેતું હોય તેમનાં પેટ લાવવાનો ઇલાજ ૮ મો.
ખોળીમાં આંતરડું ઊતરે છે (જેને અંગ્રેજીમાં 'હરનીઆ' તથા ગુજરાતીમાં અંતરગળ કહે છે) તેને લીધે પેટ કબજ રહે છે તે લાવ-વાના ઇલાજ ૯... ... ... ૨૮૧–૨૮૨

શીરાંનો અથવા જેને અપસ્માર પણ કહે છે તેના ઇલાજઃ—
ઇલાજ ૧ થી ૯ ... ... ૨૮૨–૨૮૫
બલગમી ખાંસીના ઇલાજઃ—
એ રોગ ખટાસ તથા નબળું તેલ ખાધાથી તથા બીડી વધારે પીધાથી પણ થાય છે તેના ઇલાજ ૧ ... ... ૨૮૫–૨૮૬
બરોળનો ઇલાજઃ—
એ દરદ માણસને નબળાઇમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે ને તે ધીમે ધીમે વધી વધીને આખા પેટમાં પંથરાય છે તેનો ઇલાજ ૧... ... ૨૮૬
ભુખ ઉત્પન્ન કરવા તથા બાધેલું પાચન કરવાના ઇલાજઃ—
જે કોઇને ભુખ નહીં લાગતી હોય, છાતી ઉપર દાહે બળતી હોય તથા બાટા ઓડકાર આવતા હોય તેના ઇલાજ ૧ થી ૨ ... ૨૮૭–૨૮૮
બાધેલું પાચન થવાનો ઇલાજ ૩... ... ૨૮૮
મગજ ઠેકાણે નહી રહે તેનો ઇલાજઃ—
ઠંડી વસ્તુ વધારે બાવાથી તથા પાચન થયા સીવાય ફરીથી બાધાથી એ રોગ થાય છે. તેના ઇલાજ ૧ થી ૩ ... ... ૨૮૯–૨૯૦
મરચાં બાવાની રીતઃ—
રીત ૧ લી ૨૯૦–૨૯૧
મસ્તક પવનથી ફરી ગયું હોય અને દીવાનો થયો હોય અને તરેહવાર બકારો કરે તેના ઇલાજઃ— ઇલાજ ૧ થી ૨ ... ... ૨૯૧–૨૯૨
મરડો થઇ લોહી સીંમત પડતું હોય તેના ઇલાજઃ— ૧ થી ૯ ... ... ૨૯૨–૨૯૬

સર દીનશાજી માણેકજી પીટીટ બારોનેટવાળી
મરડાની ફાકી ઇલાજ ૧૦ મો. ૨૯૬
મરડાના સાધારણ ઇલાજો ૧૧ થી ૨૯... ... ૨૯૭-૩૦૪
માથાનાં દરદઃ—
માથું દુઃખે છે ત્યારે કાંઇ સુજતું નથી ને માણસ બેચેન રહે છે, તેના ઇલાજ ૧ થી ૨૨ ... ૩૦૫-૩૧૦
માથું ઘણુંજ દુઃખતું હોય, ફેર તથા ચકરી આવતી હોય, પેટ કબજ હોય, માથામાં તથા આખા શરીરમાં વાયુ ઘણોજ હોય, પેટમાં વાયુના સબબથી વારેવારે દુઃખતું હોય તેનો ઇલાજ ૨૩ મો ૩૧૦-૩૧૧
માથું લાંબા દહાડાથી દુઃખતું હોય તેનો ઇલાજ ૨૪ મો ૩૧૧
માણસ આજારી પડવાથી માથું દુખતું હોય ને માથે પવન ચહડી લવારો બકારો કરે તેનો ઇલાજ ૨૫ મો ૩૧૨
માથું ગરમ થાય તેના ઇલાજઃ—
ઇલાજ ૧ થી ૩ ... ... ૩૧૨-૩૧૩
માથામાં ઉંદરી, લુખરસ તથા કીડ ઘણીજ થઇ હોય તેના ઇલાજઃ—
ઇલાજ ૧ થી ૬... ... ... ૩૧૩-૩૧૫
મીઠી પીસાબના ઇલાજઃ—
ઇલાજ ૧ થી ૫ ... ... ૩૧૫-૩૧૭
મીઠી પીસાબ, રેતી તથા પથરીના ઇલાજ ૬ થી ૭ ૩૧૭-૩૧૮
મેદવાયુ (પેટ મોટું થયું હોય તેને નાનું કરવાના) ઇલાજઃ—
ઇલાજ ૧ થી ૫ ... ... ૩૧૯-૩૨૦
મેદવાયુને લીધે અંગ વાસ મારે છે તે વખતે પીવાની દવા-ઇલાજ ૬ ઠો ૩૨૧

મોરચીના ઇલાજઃ—
ખાધેલો ખોરાક પચે નહીં અથવા બાદીનો ખોરાક ખાવાથી છારીઆ ઓડકાર આવે, પેટમાં ચુક મારે તેના ઇલાજ ૧ થી ૫ ... ૩૨૧–૩૨૨
મોઢું વાસ મારતું હોય તેના ઇલાજઃ—
ઇલાજ ૧ થી ૩ ... ... ૩૨૩
રતાંધળાના ઇલાજઃ—
ઇલાજ ૧ થી ૨ ... ... ૩૨૪
રગતપીતઃ—
ઇલાજ ૧ થી ૫ ... ... ૩૨૪–૩૨૬
રપચર જને અંગ્રેજીમાં હરનીઆ કહે છે તેના ઇલાજઃ—
જે કોઇને 'રપચર" એટલે ગોળો ચડયો હોય જેને અંતરગળનો મરજ કહે છે ને તેથી પેટ તથા પીસાબ બંધ થઇ ગયાં હોય તેનો ઇલાજ ૧ લો. ૩૨૬–૩૨૭
"રપચર" હેઠે ઉતર્યું હોય તેના ઇલાજ ૨ થી ૫ ૩૨૭–૩૨૮
હરનીઆ અથવા અંતરગળ એટલે આંતરડું ગોળીમાં ઉતર્યું હોય તેને તેની જગ્યાએ લાવવાના ઇલાજ. ૬ થી ૭ ... ... ૩૨૮–૩૨૯
જે કોઇને અંતરગળ "રપચર" એટલે ગોળો ઉતર્યો હોય ને ચઢ ઉતર નહીં થતો હોય તેના ઇલાજ ૮ થી ૧૬ ... ... ૩૨૯–૩૩૨
ગોળીમાં આંતરડું ઉતરે છે (જેને અંગ્રેજીમાં 'હરનીઆ' તથા ગુજરાતીમાં અંતરગળ કહે છે તે) તેને લીધે પેટ કબજ રહે છે, તે લાવવાનો ઇલાજ. ૧૭ મો.... ... ... ૩૩૩–૩૩૪
રેતીના ઉપાયઃ—
પીસાબને રસ્તે રેતી પડતી હોય તેના ઇલાજ ૧ થી ૨ ... ... ૩૩૪–૩૩૫

પીસાબને રસ્તે રેતી પડતી હોય, ધાત જતી
હોય, કમર ઘણી દુખતી હોય ને દસ્તાન જતું
હોય તેના ઇલાજ ૩ થી ૮ ... ... ૩૩૫–૩૩૬
લકવાના ઇલાજઃ—
લકવો થયો હોય ને હાથ પગ રહી ગયા હોય
તથા ખેંચાતા હોય ને છુટતા નહીં હોય તેના
ઇલાજ ૧ થી ૩ ... ... ૩૩૭
લોહી પેટને રસ્તે પડતુ હોય તેના ઇલાજઃ—
ઇલાજ ૧ થી ૨ ... ... ૩૩૮
લોહી સુધારવાના ઇલાજઃ—
હરકોઇ માણસનું લોહી બગડયું હોય ને ગરમી
ફુટી નીકળી ફુલા ફુલી થયા હોય ને ચામડી
કાળાસ મારી ગઈ હોય તેના ઇલાજ ૧ થી ૨ ૩૩૯–૩૪૦
વરસોળી અથવા વસુરીના ઇલાજઃ—
ઇલાજ ૧ થી ૨ ... ... ૩૪૧
વાયુ રોગઃ
ફેર આવે તથા વાયુના સબબથી ઉલટી આવતી
હોય તેના ઇલાજ ૧ થી ૩ ... ... ૩૪૧–૩૪૨
**વાયુના સબબે મગજ ઠેકાણે નહીં રહે તેના
ઇલાજઃ—**
ઇલાજ ૧ થી ૮ ... ... ૩૪૩–૩૪૫
વાયુગોળોઃ—
વા ગોળો, અથવા જે માણસને પેટમાં વાયુ
થઇ આવે ને ગોળો ચહડે ઉતરે છે (જેને
સારંગ ગાંઠ પણ કહે છે) તેનો ઇલાજ ૧ ... ૩૪૬
જેને કુટી ઉપર વાથી કરપાઇને દુખે તથા વાંસો
ફાટે તથા કમર ફાટે તેનો ઇલાજ ૨ જો ... ૩૪૬

વાતપિત તથા અગ્નિ ઘણી થાય; છાતી ઉપર પિત થાય ને ઉલટી થાય અને કડવું પીળું પિત પડે તેનો ઇલાજ ૩ જો... ... ... ૩૪૭
વાતપિતનો ઇલાજ ૪ થો ૩૪૭
વાયુપિત–છાતી બંધ થઇ હોય, સુળ મારે, માથું દુઃખે, દીલ ભરાતું હોય તે ઉપર પીવાનો કાહાડો ઇલાજ ૫ મો ૩૪૮
વાયુના ઇલાજ ૬ થી ૯ .... ૩૪૮–૩૫૦
વાયુથી માણસના સાંધા દુખતા હોય, પવનથી કમર દુખતી હોય તથા હરેક જગાએ સોજો ચહડયો હોય તે ઉપર લેપનો ઇલાજ ૧૦ મો. ૩૫૦
વાયુગોળો, સારંગગાંઠ તથા જલંદરનો ઇલાજ ૧૧ મો. ૩૫૧
વાયુ થયો હોય, તથા ગળામાંથી કફ પડતો હોય, માથું દુખતું હોય તથા પિત થયું હોય તેનો ઇલાજ ૧૨ મો. ૩૫૧

વાયુથી ચાવનીઆં તથા દાંત બંધ થઇ ગયા હોય તેના ઇલાજઃ—

વાયુ થવાથી ચાવનીઆં તથા દાંત બંધ થઈ ગયા હોય તથા છાતી બંધ થઈ ગઈ હોય અને તાવ પણ આવતો હોય–જેને સનેપાત કહે છે–તેના ઇલાજ ૧ થી ૩ ... ... ૩૫૨–૩૫૩

વાઇના ઇલાજઃ—

વાઇથી ચકર આવતી હોય તેનો ઇલાજ ૧ ... ૩૫૩

વાયુના સબબથી આખા આંગમાં ચસક તથા કળતર મારતી હોય તેના ઇલાજઃ—

ઇલાજ ૧ થી ૨ ... ... ૩૫૪
છાતી ઉપર ચસક (પેન) મારે તેના ઇલાજ ૩ થી ૪ ૩૫૫

વાળાનું દરદ (મરાઠીમાં જેને નારૂ કહે છે) તેના ઈલાજઃ—
ખરાબ અન્ન ખાવાથી તથા નઠારૂં પાણી પીવાથી એ દરદ પગના કોઇ પણ ભાગ ઉપર તથા હાથ ઉપર થાય છે તેના ઈલાજ ૧ થી ૯ ૩૫૬–૩૫૮
વાનો ચુક પકડે તેની દવાઃ—
ઈલાજ ૧ થી ૪ ... ... ૩૫૯–૩૬૧
વીંછુ કરડે તેના ઈલાજઃ—
ઈલાજ ૧ થી ૧૧ ... ... ૩૬૧–૩૬૩
સસણીની અથવા દુધવાવરીની દવાઃ—
આ દરદ ઘણું કરીને નાનાં બચ્ચાંને થાય છે. બચ્ચાંની માના ખાવામાં કાંઇ ભારે પદાર્થ આવવાથી દુધમાં બીગાડો થાય છે અને તે બીગડેલું દુધ બચ્ચાંને ધવાડયાથી અથવા બચ્ચાંને સરદી થવાથી એ દરદ થાય છે. તેના ઈલાજ ૧ થી ૧૮ ... ... ૩૬૩–૩૬૮
સલેખમ થઈ ઢાંસો થયો હોય તેના ઈલાજઃ—
ઠંડી હવા ખાવાથી, ઠંડો ખોરાક ખાવાથી, ઠંડી હવામાં બંધાયલું બરફ ખાવાથી તથા ઝાકળમાં રહેવાથી એ રોગ થાય છે. તેના ઈલાજ ૧ થી ૪ ૩૬૯–૩૭૦
સલેખમ એટલે સરદી થઇને નાકમાંથી પાણી જેવું નીકળી આવે છે ને માથું દુઃખે છે તેના ઈલાજ ૫ થી ૮ ... . ૩૭૦–૩૭૧
શકતીઃ—
માણસને હરકોઇ રોગના સબબથી અથવા ચીંતાથી અથવા હદ ઉપરાંત મેહેનત કરવાથી તથા બીજાં કોઇ પણ કારણથી શકતી ઓછી થઇ ને નબળાઇ થઇ હોય તેને શકતી લાવવાના ઈલાજ ૧ થી ૨૪ ... ... ૩૭૧–૩૮૨

શ્વાસ—હાંફણના ઇલાજઃ—
ગરમ તથા વાયડા પદાર્થો ખાવાથી, પેટ અને પીસાબનાં રોકાણથી તથા ભુખ સહન કરવાથી આ રોગ થાય છે. તેના ઇલાજ ૧ થી ૩૨ ૩૮૩–૩૯૫
સીતાન એટલે સરદીઃ—
ઘણાં ઠંડા પદાર્થ ખાવાથી, ઠંડીથી બંધાયલું બરફ ખાવાથી, ભીનાસવાળી તથા ઠંડી જગોમાં રહેવાથી, ઘણી ગરમી થઇ હોય તેમાંથી, બદહજમીથી તથા બીજાં કારણોથી એ રોગ થાય છે–તેના ઇલાજ ૧ થી ૨.... ૩૯૬–૩૯૭
બદનમાં સરદી થઇને વાઇ થઇ હોય ને આંગ સુસ્ત થયું હોય તેનો ઇલાજ ૩ જો... ... ૩૯૭
સ્ત્રીને પ્રસન્ન થવાનો ઇલાજઃ— ઇલાજ ૧... ૩૯૮
સુનમેહરી ઝઝની એટલે અરધું તથા આખું અંગ સુન મારી જાય તેના તથા કોહોડ અને રગતપીતના ઇલાજઃ— ઇલાજ ૧ લો. ૩૯૯
સુળ અથવા કળતરના ઇલાજઃ—
ઇલાજ ૧ થી ૨ ... ... ૩૯૯
શુળરોગ (વાયુનું દરદ):—
ઘણી લાંબી મંજલ ચાલ્યાથી, તુરાં કડવાં તથા વાયડા પદાર્થો ઘણા ખાધાથી, ઠંડો પદાર્થ ખાવાથી, ઉજાગરો ઘણો કરવાથી, મીઠાસનું ખાણું વારંવાર ખાવાથી એ રોગ ઉત્પન્ન થાય છે, તેના ઇલાજ ૧ થી ૧૫... ... ... ૪૦૦–૪૦૫
સોજોઃ—
ખારૂં, ખાટું, તીખું તથા ઉની વસ્તુઓ ખાવાથી તથા ઘણી ભૂખ સહન કરવાથી પગ, હાથ તથા શરીરના બીજા કોઈ પણ ભાગ ઉપર સોજો ચઢે છે તેના ઇલાજ. ૧ થી ૧૨ ... ૪૦૬–૪૧૧

સોજો હાથીઓ જે માણસના પગ ઉપર થયો
હોય તેના ઇલાજ ૧૩ થી ૧૯ ... ... ૪૧૧-૪૧૨
સોજો રસનો હાથપગ ઉપર ઉતર્યો હોય જેથી
તે ઉપર સોજો આવી તે ભાગ જાડો થઇ
આવે છે તેના ઇલાજ ૨૦ થી ૨૨ ... ૪૧૩-૪૧૪
પગ ઉપર રસ ઉતર્યો હોય ને તેથી પગ મોટો
થયો હોય તેના ઇલાજ ૨૩ થી ૨૫ ... ૪૧૪

સોસારી (પાણીની તરસ) ઘણીજ લાગતી હોય તેના ઇલાજઃ—

ઘણા ભયથી શરીરમાં નીરબળતા થઇ પીતમાં
બીગાડો કરી તરસને ઉત્પન્ન કરે છે તેના ઇલાજ
૧ થી ૬ ... ... ૪૧૫-૪૧૬

સંગ્રહણીઃ—

એ રોગ માણસને બન્ને બરાબર પાચન નહા
થવાથી, બાધા ઉપર ફરીથી વધારે બાવાથી,
વાયુથી તથા કાચું અનાજ બાવાથી થાય છે;
તેના ઇલાજ ૧ થી ૩ ... ... ૪૧૭-૪૧૮

સંધીવા એટલે "રૂમેટીઝમ"ના ઇલાજઃ—

એ રોગથી શરીરના સાંધાઓમાં કળતર થાય
છે ને દુખે છે; તેમાં વીશેષે કરી શીઆળાની
મોસમમાં એનું જોર વધુ રહે છે. તેના
ઇલાજ ૧થી ૩૫... ... ... ૪૧૯-૪૩૧

હથેલીનું ફરદઃ—

ઇલાજ. ૧... ... ... ૪૩૨

હમેલના છુટકારાનો ઇલાજઃ—

હમેલદાર બોરત કષ્ટાતી હોય ને હમેલ છુટતા
નહીં હોય તેનો ઇલાજ. ૧ ... ... ૪૩૨

હરસની દવાઃ—

માણસના શરીરમાં વાયુ થવાથી માંસમાં બીગાડ થઇ સક્કરાની જગોએ મસા થાય છે, ને તે માસમાંથી લોહી વહે છે, ને ઘણો અકરસાત થાય છે, તેના ઇલાજ ૧ થી ૬ ... ... ૪૩૩-૪૩૫

મસા ઉપર ચોપડવાનો મલમ ઇલાજ ૭ ... ૪૩૫

હાડકું ભાગે તેના ઇલાજઃ—

કોઈ માણસનું હાડકું ભાગે અથવા કોઈ કારણથી હાડકું કચડાઇ જાય તેનો ઇલાજ ૧ ... ૪૩૬

હીસટીરિયાના ઇલાજઃ—

જે ઘણીને એ મરજ થાય છે તે બેહોશ થઈ જાય છે, છાતી તથા ચાવણીયાં બેસી જાય છે, ને ઘણોવાર બેસુધ પડી રહે છે, તેને હોશમાં (શુદ્ધીમાં) લાવવાના ઇલાજ ૧ થી ૨ ૪૩૭-૪૩૮

ક્ષયરોગઃ—

માણું ભુખે રહેવાથી, ઝાડો પીસાબ અનીયમિત કાળે થવાથી, અતિ સ્ત્રી સેવનથી, વધારે ઓછું ખાવાથી, આ રોગ ઉત્પન્ન થાય છે. તેના ઇલાજ ૧ થી ૧૯ ... ... ૪૩૮-૪૪૬

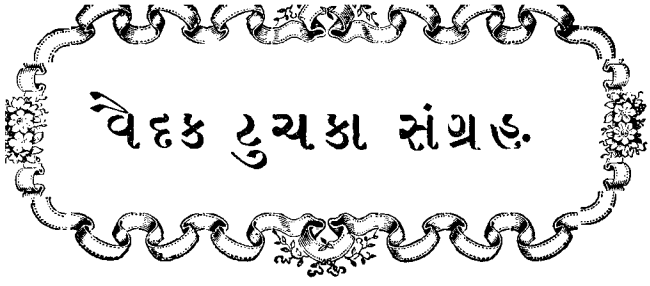
વૈદક ટુચકા સંગ્રહ

70188

શ્રી પાક દાદાર હોરમજદની મદદ હોજો.

વૈદક ટુચકા સંગ્રહ.

અજીરણ.

અજીરણ (એટલે ખાધું પચ્યે નહીં ને બદપહરેજીને લીધે પેટ ખોલાશે આવે નહીં ને પેટમાં પવન ભરાય તે) રોગ.

કારણ—ખોરાક વધારે ખાવાથી તથા વખત કવખતે ખાવાથી તથા પાણી વધારે પીવાથી તથા ઝાડો પીસાબ અનીયમીત થવાથી તથા વારંવાર અપવાસ કરવાથી, એ રોગ થાય છે. એ રોગ થાય ત્યારે ખાટા તથા ખરાબ ઓડકાર આવે છે અને માથું પિત્તના સબબથી ફરી જાય છે તથા શરીરને ઘણી બેચેની માલમ પડે છે તથા પેટમાં તથા પાંસળાંમાં શુળ પણ મારે છે, તેના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

	તોલા		તોલા
હરડાં.....	૧	શુંઠ.....	૧
બેડાં	૧	મરી.....	૧
આંમળાં...	૧	પીપર ...	૧

એ સર્વે વસાણાંને કુટી, કપડછંદ કરી, તે ચુરણ એક શીશીમાં ભરી મુકવું. પછી તેમાંથી સવાર સાંજ તોલો (૦૧) પા, પાણી સાથે ફાકવું. એ પ્રમાણે દીન ૬ ખાવાથી ફાયદો થશે.

ખોરાક—વાયડો પદાર્થ ખાવો નહીં.

ઈલાજ ૨ જો.

ઘી આંમળાંનો રસ તોલો..... ૧
લીમડાનાં પાતરાંનો રસ તોલો.... ૧

એ બંધેને એકરસ કરીને તેમાં આદાંનો રસ તોલો ૦૧ નાંખી, તેના બે ભાગ કરી, દહાડામાં બે વખત પીવો. બપોરે કુંવારનો રસ તોલો ૧ પીવો.

ખોરાક–ચાહે, રોટલી તથા સાબુચોખાની કાંજી પીવી.

ઈલાજ ૩ જો.

લીંબુ ૧ આખું લઇને તેની (૨) બે ફાડ કરવી. તેમાંથી એક ફાડમાં જરાક કોતરીને તેમાં સિંધાલુણ બે આનીભાર તથા સંચલની ભુકી સરખે ભાગે લઇને ભરવી, અને બીજી ફાડમાં સાકર તથા સુંઠની ભુકી ભરવી. પછી બેઉ ચીરોને જુદી જુદી અંગાર ઉપર મુકવી. તે ખૂબ બદબદ થઇને પાકયા પછી કાહાડી લઇ, પેલી સિંધાલુણવાલી ચીર થોડી ગરમ ગરમ ચુસવી અને તે ચુસી રહ્યા પછી, સૂંઠ તથા સાકરવાલી ચીર ચુસવી. એટલું કીધાથી જો પેટ નહીંજ બંધ થાય તો સૂંઠ સાકરવાલી ચીર ઉપર બાજરી બરોબર હીંગ તથા એટલુંજ અફીણ મુકી, અંગાર ઉપર મુકવી અને બદબદ થયા પછી કહાડી લઇ જરા જરા સેહેવાય એવી રીતે ચુસવી. એ પરમાણે દીન ૩ સુધી એ દવા ચાલુ રાખવી એટલે ગમે તેવાં પેટ આવતાં બંધ થશે.

ઈલાજ ૪ થો.

ધાણા તોલા ૬ એલચી દાણા તોલો ૧

એ બંધે વસ્તાણાંને ખોખરાં કરી, તેમાં પાણી શેર ૦॥। (તોલા ૨૧) નાંખીને ઉકાળવાં ને પાણી નવટાંક (તોલા ૭) રહે, ત્યારે ઉતારી ગાળી કાઢી બચ્ચાંને ચમચો ચમચો દહાડામાં ત્રણ વખત પાવું. મોટા માણસને તેની ઉમરનાં પ્રમાણમાં તોલા ૩ થી ૪ સુધી પાવું. એ પરમાણે બે ત્રણ દીવસ ચાલુ રાખવાથી અજીરણ મટી જશે.

ઈલાજ ૫ મો.

ખસખસ ૨ પઇસા ભાર લઇ, તેને છુંદીને બારીક કરવી. પછી તેમાં દહીં ૩ પઇસાભાર નાંખીને મેલવવું. અને દહાડામાં બે વખત બચ્ચાંને ચમચી ચમચી પાવું એથી અજીરણ દુર થશે.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

	તોલા		તોલા
નમકસંગ...	૪	સોતાબનો સૂકો પાલો...	૩
શુંઠ.....	૩	દારેશીલશીલ (પીપરીમૂલ)	૩
કાલાંમરી...	૩	પુદીનો સૂકો.....	૩
શાહજીરૂં...	૭	હરડેદલ.....	૩

પેહેલાં શાહજીરાંને એક કાચના વાસણમાં નાંખીને તે ડૂબે એટલો અંગુરી શરકો નાંખવો અને ત્રણ દહાડા ને ત્રણ રાત સૂધી ભીનવેલું રહેવા દેવું. પછી તેને એક કપડાંથી ગાળી લેવું. પછી તે ગાળેલા શરકાને એક વાસણમાં નાંખીને, તેમાં તેનાથી ત્રણ ઘણી શાકરીઆ ખાંડ નાંખીને ચુલા ઉપર ઉકાળવા મુકવું. ને જરા જરા

ચીકણું થાય એટલે નીચે ઉતારવું. અને ઠંડું થયા પછી એક શીશીમાં ભરી મુકવું. પછે તેમાંથી એક નાનો ચમચો ભરીને તે દવા લઇ, તેમાં તેનાં કરતાં અમણું એટલે બે ચમચા પાણી નાંખીને, સવારના પાઇ દેવું. એજ પ્રમાણે બપોરે તથા સાંજ પણ પીવું. એ પ્રમાણે થોડા દહાડા પીવાથી ફાયદો નહીં થાય તો ઉપલી દવાનો પાક નીચે પ્રમાણે બનાવી ખાવો.

શાહજીરૂં અંગુરી શરકામાં ૩ દીવસ સુધી ભીંજવી રાખી, પછે તેને ગાળી લઇને એક ઠીકરાંના વાસણમાં નાંખીને જરા જરા સેકવું અને ભિનાશ નીકળી જાય એટલે હેઠે ઉતારી, તેને તથા બીજાં બધાં વસાણાંને કુટીને કપડછંદ કરવાં. પછી એ બધાં વસાણાંથી તમણું મધ લઇ, એક વાસણમાં નાંખી, ચુલા ઉપર મુકવું ને નીચે ધીમી આંચ કરવી, ને હલાવતા જવું. જ્યારે બરાબર જોશ ખાઇને તૈયાર થાય એટલે ઉતારી, તેમાં પેલો થોડો થોડો ભુકો નાંખતાં જવું ને હલાવતાં જવું. એ પ્રમાણે તૈયાર કરી, તે પાક ઠંડો પાડી, કાચના ચપુમાં ભરવો, ને તેમાંથી તોલો ૦॥ સવારે, એટલોજ બપોરે તથા સાંજ ખાવો, એથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૭ મો.

પીપર મોટી નંગ ૨ લઇ, તેને, માટીનાં નવાં વાસણમાં પાંણી શેર ૦॥ માં ભીંજવી એક રાત રહેવા દેવી. પછે સવારના તે પીપરને બહાર કહાડીને તેને થોડી થોડી હુંદી બારીક કરવી. પછે તેમાં ખાધાનું (નીમક) મીઠું વાલ ૧૦ ને આસરે નાંખીને પાછું થોડું છુંદવું પછી તેની ગોળી એક વાળવી અને દરદીને દરરોજ સવારે ખાવા આપવી. જો પિત્તનું જોર ઘણુંજ

વધારે હોય તો સાંજે ગોળી એક ઉપલા વજનની બનાવેલી ખાવી. એ પ્રમાણે થોડા દહાડા દવા ચાલુ રાખવાથી અજીરણનો રોગ મટી જશે.

ઈલાજ ૮ મો.

	તોલા		તોલા
મોટી હરડે... ...	૨	આંમળાંનો દલ	૧
ગુલાબનાં ફુલ ...	૧	સુનામખી...	૧
ધાણા (છાલ કહાડી સાફ કરેલા)	૨	ઝીણી હરડે ...	૧
વધારનું જીરૂં ...	૧	આમચીનો	૧
વરીઆળી... ...	૧	શુંઠ	૧
હરડાંનો દલ ...	૧	બેહેડાંનો દલ	૧
		બદામનાં બીજ	૧૬ નંગ

ઉપલાં સર્વે વસાણાંને છુંદી ચુરણ કરી ૦॥ તોલો તે ચુરણ તથા ૦॥ તોલો ખડી ચીની સાકરની ભુંકી સાથે મેળવી, રાતના સુતી વખતે ઠંડા પાણીમાં ફાકવી, પણ જો ગરમપાણીમાં ફાકે તો તેથી જલદી જોલાબ થાય યાને પેટ આવે ને આરામ થશે.

ઈલાજ ૯ મો.

	તોલો		તોલો
શુંઠ	૦॥॥	મરી...	૦॥॥
પીપર	૦॥॥	અજમો... ...	૦॥॥
કાલુંજીરૂં ...	૦॥॥	શીંધવ	૦॥॥
હીંગ			૦॥॥

એ સર્વેનું ચુરણ કરી દરરોજ સાંજના તોલો ૦ ખાવું, એથી અજીરણ મટી ભુખ લાગશે.

અતીસારના ઇલાજ.

કારણ—ભુખ કરતાં વધારે ખાવાથી તથા પાચન થયા શીવાય ફરીથી ખાવાથી તથા કાચું અનાજ ખાવાથી તથા અતિ મદ્યપાન કરવાથી આ દરદ થાય છે. એથી માણસનાં હાથપગ ગળી જાય છે પેટ ફુલે છે. અન્ન પાચન થતું નથી ને તેથી વારેવારે ઝાડા આવ્યા કરે છે.

ઇલાજ ૧ લો.

કાકડાશીંગ તોલો ૧ પીપર તોલો ૧
અતીવીખ તોલો ૧

એ બધાં વસાણાંને ચાર શેરકા મધમાં ઘશીને ચમચો ૧ સવારનાં તથા ચમચો ૧ સાંજનાં પાવાથી ફાયદો થશે.

ઇલાજ ૨ જો.

નગોડની જડની છાલ તથા ઝૂંઝેટાની છાલ
તથા પીપરીમુળની છાલ

એ સર્વેને સરખે વજને લઈ છુંદીને તેમાંથી તોલો ૧ મોટા માણસને તથા તોલો ૦॥ નાનાં માણસને તથા તોલો ૦ બચ્ચાંને પાંણી સાથે દીવસમાં એક વખત દીન ૮ સુધી ખવરાવ્યાથી ફાયદો થશે.

ઇલાજ ૩ જો.

વાળો તોલો ૧ ધાવરીનાં ફુલ તોલો ૧
બેલકાચરી તોલો ૧ ગજપીપર તોલો ૧

એ સરવે વસાણાને કુટી, કપડછંદ કરી, તેનું ચુરણ એક શીશીમાં ભરી મુકવું ને તેમાંથી મોટાં માણસને

બેઆંની ભાર તથા મોટાં બચ્ચાંને વાલ ૧ થી ૩ સૂધી. તથા નાંનાં બચ્ચાંને વાલ ૦॥ થી ૧ સૂધી મધમાં મેલવી ચાટવું. એ પ્રમાણે દીન ૧૦ સૂધી એ દવા કરવાથી અતીસાર નરમ પડશે.

ઈલાજ ૪ થો.

શુંઠ	તોલો ૧	મોથ	તોલો ૧
અતીવીખની		વાળો	તોલો ૧
કળી	તોલો ૧	ઇન્દ્રજવ	તોલો ૧

એ સરવે વસાણાને ખોખરાં કુટીને તેમાં પાણી શેર ૨ નાંખીને ઉકાળવાં ને જ્યારે પાણી શેર ૧ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળીને તે કાવો એક બાટલીમાં ભરી મુકવો, તેમાંથી ગલાસ ૧ નાં બે ભાગ કરી મોટાં માણસે દહાડામાં બે વખત પીવું તથા બચ્ચાંઓને તેનાં કદ પ્રમાણે ગલાસ ૦॥ થી તે, ચમચી ૧ સૂધી દહાડામા બે વખત પાવું એ પ્રમાણે દીન ૪ સૂધી ચાલુ રાખવું.

ઈલાજ ૫ મો.

	તોલો		તોલો
મજીઠ	..... ૧	લોધર	..... ૧
પીપર	..... ૧	વાળો	..... ૧

નાગકેશર તોલો ૧

એ સરવે વસાણાને કુટી, કપડછંદ કરીને તેનું ચુરણ એક શીશીમાં ભરી મુકવું. પછી તેમાંથી ઉમરે પુગેલા માણસને એક વખતમાં પાવલી ભાર તથા મોટાં બચ્ચાંને બે આની ભાર તથા નાનાં બચ્ચાંને ૩ થી ૫ ઘઉં ભાર મધ સાથે મેળવીને દહાડામાં ૩ વખત ચટાડવું. એ પ્રમાણે દીન ૧૫ સુધી એ દવા ચાલુ રાખવાથી અતિસાર નરમ પડશે.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

ધાવરી મજીઠ લોધર

એ સરવે વસાણાને સરખે ભાગે લઇ ખોખરાં કરીને તેમાં પાણી શેર ૦॥ નાંખીને ઉકાળવાં, ને પાણી શેર ૦ા રહે એટલે ઉતારીને ગાળી કાઢી ઉભરે પુગેલા માણસને ગલાસ ૧ તોલા ૬) દહાડામાં એક વખત પાવું અને બચ્ચાને તેના કદ પ્રમાણે આપવાથી એ દરદવાળાને ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૭ મો.

	તોલો		તોલો
ઈંદ્રજવ	૦॥	ત્રીકટું (શુંઠ, મરી, પીપર)	૦॥
કરીઆઇતું	૦॥	કડા છાલ	૦॥

એ સરવેને કુટી કપડછંદ કરીને ચુરણ બનાવવું. ને દરદીએ ૫ થી ૭ વાલને આસરે લઇને તે ચુરણ દીવસમાં એક વખત ફાકવું. અને ઉપર ગરમ પાણી થોડું પીવું. એ પ્રમાણે દીન ૧૬ સુધી એ દવા ખાવી.

ઈલાજ ૮ મો.

	તોલા		તોલા
ધાવરીમુલ	૨	શુંઠ	૨
સતાવરીની છાલનો રસ	૨	અનમો	૨

એ સરવે વસાણાને કુટી કપડછંદ કરીને સતાવરીની છાલના રસમાં ખલ કરવા પછી સુકાઇને ભુકો થાય તે ભુકામાંથી તોલો ૦॥ સવારે તથા તોલો ૦॥ સાંજે ઠંડા પાણીમાં મેળવી, સાથે સાકર નાંખી પીવું. એ પ્રમાણે દીન ૧૪ સુધી એ દવા ચાલુ રાખવી. ઉપર ખાવાની પહરેજ રાખવી.

ઈલાજ ૯ મો.

કેરીના મરવા જીણાં કરમદાં જવા લેવા અને તેને સુકવીને કુટી કપડછંદ કરી તેમાં સાકર છુંદલી ભારોભાર નાંખીને તે દવા તોલો ૦ા ને આસરે લઇને ઠંડા પાણીમાં મેળવી પીવી. એ પ્રમાણે દીન ૫ સુધી, દહાડામાં બે વખત પીવાથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૧૦ મો.

કડાછાલ અતીવીશ બીલી મોથ

એ સરવે વસાણાને સરખે ભાગે લઈ વાટીને તેની ભુકી તોલો ૦ા ને આશરે લઇને સવાર તથા સાંજના શાકર સાથે ફાકી ઉપર પાણી પીવું. ખોરાકની પહરેજી રાખવી. એથી તુરત સારૂં થશે.

ઈલાજ ૧૧ મો.

રાનતુલશીનાં બીજ જીરૂં ખંભાતી મરી કાળાં

એ સરવે વસાણાને સરખે ભાગે લઇને કુટી કપડ-છંદ કરીને તેમાંથી તોલો ૦ા લઇ તેમાં ગાયની છાશ તોલા ૭ મેલવવી. બાદ તેમાં ઠીકરી તપાવી લાલ કરેલી નાંખવી અને થંડી થએથી કાઢી લઇ તેના ત્રણ ભાગ કરી દીવસમાં ત્રણ વખત પીવું. ઉપર તેલ, મરચું, ખાટું તથા વાએડું ખાવું નહીં.

ઈલાજ ૧૨ મો.

	તોલા		તોલા
અજમોદ	૨	જાએફલ	૧
મોથ	૨	અતીવીખ	૨

એ સરવે વસાણાને કુટી કપડછંદ કરવાં. ને તેની પડીકી વાલ ૪ એટલે બેઆની ભારની કરવી, ને તેમાંથી પડીકી ૧ સવારે તથા પડીકી ૧ સાંજે પાણી સાથે ખાવી. એ પ્રમાણે માસ ૧ સુધી ખાવાથી ફાયદો થશે.

ખોરાકમાં વાલ, વટાણા, તેલ, મરચું, ખાટું તથા મછી બીલકુલ ખાવી નહીં.

ઈલાજ ૧૩ મો.

અરશાલ... તોલા ૨ મોચરશ ... તોલા ૨

એ સરવે વસાણાને કુટી કપડછંદ કરીને તેને પાનના રસમાં દીન ૧ સુધી ખલ કરવી. પછી તેની ચણા જેવડી ગોળી વાળી હવામાં સુકવી એક શીશીમાં ભરી મુકવી. ને તેમાંથી ગોળી ૧ જીરાનાં ભુકા વાલ ૪ સાથે મેળવી સવારનાં ખાવી. અને બપોરનાં તથા સાંજના પણ એમ પ્રમાણે ખાવી. એ દવા મહીનો એક સુધી ચાલુ રાખવી. એટલા દીવસ તેલ, મરચું, ખાટું, વાએડી એવી ચીજો ખાવી નહીં.

ઈલાજ ૧૪ મો.

અતીસારથી પેટમાં મરડાતું હોય અને ઝાડા વાટે લોહી પડતું હોય તેની દવા.

હીંગળો તોલો ૧ અફીણ તોલો ૧ હીરાબોર તોલો ૧

પેહેલાં હીંગળાને ખલમાં નાંખીને બારીક કરવો પછી તેમાં લીંબુનો રસ નીચવવો અને ખલ કર્યા કરવી. ખલાઇને જરા જાડું જેવું થાય એટલે ફરીથી લીંબુનો રસ નીચવવો અને ખલ કર્યા કરવી. એ પ્રમાણે દીન

૨ સુધી બલ કર્યા પછી તે હીંગળાને કામમાં લેવો. પછી તેમાં અફીણ તથા હીરાબોર નાંખવું અને બરાબર બલાઇને ગોળી વળે એવું થાય એટલે તેની ગોળી ચણોઠી જેવડી કરવી અને તેમાંથી ગોળી ૧ દહાડામાં એક વખત મધમાં આપવી. બાધાની પરેહજી રાખવી. તેલ, મરચું, બાટું, મછી તથા વાયડા પદાર્થો બાવા નહીં, ગોસનો સેરવો અને ચોબાની રોટલી બાવા આપવી.

ઈલાજ ૧૫ મો.

સફેદ હરડે મોટી તોલો ૧ પાણીમાં ઘસીને લેવી. હાથીના નખ પાણીમાં ઘસીને ને તેનો ઘસારો તોલો ૦॥

ઉપલાં બંને વસાણામાં પાસેર પાણી નાખી એક વાસણમાં ભરવું. પછી સુમારે એક બીલસ સમચોરસ કોરૂ કપડું લેવું ને તેને ધોઇ સાફ કરીને તેમાંની કાંજી કાઢી નાખો બરાબર સુકવવું પછી તેની ચાર ઘડી કરી ઉપલાં પાણીમાં ચાર દીવસ સુધી ભીંજવી રાખવું ને ચાર દીવસ થયા પછી તે કટકો બાહાર કાઢીને નીચવવો ને તે નીચવેલું પાણી દરદીને પાઇ દેવું એથી એ દરદ દુર થશે.

અલાઇ (ફોલ્લી)

અલાઇ (ફોલ્લી) ઘણો ગરમ ખોરાક ખાનારને ગરમીનાં દીવશોમાં થાય છે ને આખું શરીર ભરાઇ જાય છે તેની દવા.

ઈલાજ ૧ લો.

	તોલો		તોલો
સુખડ.....	૧	ધાણા.....	૧
વાળો.....	૧	નાગરમોથ...	૧

એ સરવે વસાણાને ગોલાબનાં પાણીમાં અથવા ઠંડા પાણીમાં ઘસીને (વાટીને) તે દવા શરીર ઉપર ચે પડવી તેથી અલાઇ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૨ જો.

ચણાનો આટો (લોટ)

થોડા લઇને તેને ઠંડા પાણી સાથે મેળવી પાતળો કરીને શરીર ઉપર ચોપડવો ને થોડીવાર શરીર સુકાવા દઇ પછી ઠંડા પાણીથી નાહવું. એથી અલાઇ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૩ જો.

પીપળાની છાલ તથા ઇંટ

એ બંનેને ઠંડા પાણીમાં ઘસીને શરીર ઉપર લેપ કરવો. તેથી ફોલ્લી નીકળેલી કરમાઇ જઇ સારૂં થશે.

ઈલાજ ૪ થો.

રતાંજળી તથા ખડી સફેદ

એ બંધેને સરખે ભાગે લઇને વાટીને એક વાડકામાં

નાંખી તેમાં થોડું પાણી રેડી ઉનું કરવું અને તે દવા શરીરને સેહેવાય તેવી ચોપડી કલાક ૪ સુધી રહેવા દઇ પછી ધોઇ નાખવી એ પ્રમાણે એ દવા બે ત્રણ વખત લગાડવાથી સારૂં થશે.

ઈલાજ ૫ મો.

	તોલો		તોલો
દાડમનું મુળીઉં... ...	૧	જીરૂં....	૧
ગોલાબના ઝાડનું મુળીઉં	૧	શાકર ...	૧
ધાણા	૧		

એ સઘળી ચીજને ખોખરી કરી પાણી શેર ૦ા માં રાતે ભીજવી રાખવી ને સવારે તે પાણી ગાળી પાઇ દેવું. એથી બદન ઉપર ને ગરમી ફુટી નીકળી હશે તે સાફ થઇ જશે.

અગ્ની વાયુના ઈલાજ

ઈલાજ ૧ લો.

	તોલા		તોલા
રેવનચીની લાકડી ...	૨	શુરેા ખાર કલમી ...	૨
એલચી કાગદી....	૪	પાખણભેદ લકડીએા	૧
ગોલાબનાં ફુલ...	૩	હીમજ હરડે	૧

એ સરવે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરી, કેળના રસમાં ખલ કરવાં. એ રસ શેર ૦ા ખલ કરવામાં લેવેા, પણ કદાચ તેથી વધુ જોઇએ તેા વાપરવેા, ને ગોળી બંધાય તેવું થાય એટલે ચણા જેવડી ગોળી વાળવી ને દરરેાજ સવારમાં એક ખાવી.

આમવાયુ.

આમવાયુ એટલે કમરમાં તથા બરડામાં તથા પીડુમાં દુઃખતું હોય તેને કહે છે તેના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

	તોલા		તોલા
રાસ્ના	૨	ગળો	૨
સુંઠ....	૨	દેવદાર	૨
ઇંદ્રજવ	૨	વાવડીંગ	૨

એ સર્વે વસાણાને છુંદી ખોખરાં કરવાં ને તેનાં બે પડીકાં કરી તેમાનું પડીકું ૧ પાણી શેર ૧ માં નાખીને ઉકાળવું ને જ્યારે પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાઢી તેમાં એરંડીઉં ઔંસ ૦॥ એટલે તોલા ૧૫ નાંખીને દહાડામાં ત્રણ વખત ગલાસ ગલાસ (તોલા ૬) પીવા આપવું. બીજી પડી બીજે દહાડે આપવી. એમ ૫)૬ દહાડા પીવાથી આમવાયુ સારો થશે.

ઈલાજ ૨ જો.

	તોલો.		તોલો.
ગોળ...	૧	સુંઠ	૧
એરંડમુળ... ...	૧	આસંધ	૧

એ સરવે વસાણાંને ખોખરાં કરીને તેમાં પાણી શેર ૧ નાંખીને ઉકાળવું ને પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાઢી દહાડામાં બે વખત અકેક ગલાસ ભરી પીવું.

ઈલાજ ૩ જો.

	તોલો.		તોલો.
રાસ્ના	૧	ગરમાળાનો ગર...	૧
દેવદાર	૧	સુંઠ	૧
ગળો...	૧	સાટોડી	૧
ગોખરૂ	૧	એરંડમુળ... ...	૧

એ સરવે વસાણાંને ખાખરાં કરીને તેમાં પાણી શેર ૧ નાંખીને ઉકાળવું, ને પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાઢી તેના ૩ ભાગ કરી, તે દરેક ભાગમાં એરંડીઉ તોલો એક નાંખી દહાડામાં ૩ વખત પીવું.

ખોરાકની પરેહજી રાખવી. ચોખાની રોટલી તથા મગની રોટલી ગોશના સેરવા સાથે ખાવા આપવી.

ઈલાજ ૪ થો.

ગળો... ... તોલા ૨ સુંઠ ... ... તોલા ૨

એ બન્ને વસાણાંને ખાખરાં કરીને પાણી શેર ૧માં નાંખી ઉકાળવાં; ને પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાઢી, તેમાં સાજીખાર વાલ ૪ એટલે બે આની ભાર નાંખી તેમાંથી દહાડામાં ૩ વખત એકેક ગલાસ પીવું.

ઈલાજ ૫ મો.

તોલા.	તોલા.	તોલા.
ચીત્રક... ૨	કડું ૨	પાહાડમુળ... ૨
ઇંદ્રજવ ૨	અતીવીશની કળી ૨	દેવદાર ... ૨
મોથ ... ૨	સુંઠ ૨	હીમજ ... ૨

એ સરવે વસાણાંને છુંદી કપડછંદ કરીને તે ચુરણને એક શીશીમાં ભરી મુકવું. પછી તેમાંથી ચુરણ વાલ ૧૦ અથવા પાવલી ભાર ગરમ પાણી સાથે સવારમાં ફાકવું.

ખોરાક—વાયડી ચીજ ખાવી નહીં.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

ખજુર શેર ૦ા હલીઆ કાઢેલું. ઠંડા પાણીમાં ચોળીને દીન ૭ સૂધી પીવું.

ખોરાક-ગોસ, ચાવલ બપોરે ખાવા, રાત્રે ગોસનો રસ ને ચોખાની રોટલી ખાવી, તેલ, મરચું, ખાટું, ખાવું નહીં.

ઈલાજ ૭ મો.

	તોલા.		તોલા.		તોલા.
સુંઠ ...	... ૨	મોથ...	... ૨	વરીઆળી..	૦ા
મીલી	... ૨	વાળો...	... ૨	ધાવરીનાં ફુલ	૨
		લવંગ દાણા	૧૦		

એ સઘળાં વસાણાંને ખોખરાં કરીને તેની ૪ પડી કરવી. તેમાંથી પડી ૧ પાણી શેર ૧માં નાંખી ઉકાળવી ને પાણી શેર ૦ા રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાઢી તેમાંથી દહાડામાં બે વખત ત્રણ ત્રણ તોલા પીવા આપવું. એજ કાવો બીજ દહાડે વાપરવો, ને પછી નવો લેવો.

ખાધાની પરહેજી રાખવી. દાળ અને ભાત ખાવા.

આમણનું દરદ.

આમણ ને માણસને નબળાઇથી અથવા તાપ આવવાથી તથા મરડાનું અગર ઝાડાનું દરદ થવાથી આમણ સફરામાંથી બહાર નીકળે છે ને તેથી ઘણુ દરદ થાય છે તેને પાછું બેસાડવાના ઈલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

ગાયનાં છાણને ઉનું કરી, તેનો સેક આમણ ઉપર અવારનવાર કરવાથી આમણ સફરામાંથી બહાર નીકળતું અટકી સારૂં થશે.

ઈલાજ ૨ જો.

કાટાસાવરીનો ગુંદ એટલે તેનો હગાર
ચીકણી સોપારીનું ચુરણ

એ બન્નેને સરખે ભાગે લઇને તેને પાણી સાથે ખલ કરીને તેની લેપડી કરવી. તે લેપડીને આમણ ઉપર મુકી દાબી દેવું અને સવારે લગાડેલી લેપડીને બપોર સુધી રાખી ધોઇ નાખવી ને બપોરે બીજી તાજી લગાડવી તે સાંજ સુધી રહેવા દઇ સાંજે પાછી ધોઇ નવી લગાડવી અને તે સવાર સુધી રહેવા દેવી. એમ અવાર નવાર કરવાથી આમણ સફરામાંથી બહાર નીકળતું બંધ થશે.

ઈલાજ ૩ જો.

વાંઝકંટોલી નામનો વેલો જના ઉપર ફળ થતાં નથી પણ તેનાં મુળમાં કંદ થાય છે તેમાંથી તોલા ૫ લીલો કંદ લઇ વાટી તેનો સફરા (આમણ) ઉપર લેપ કરવો તેથી આમણ બેસી જશે.

ઈલાજ ૪ થો.

મતલીના પાલાને ગરમ પાણીમાં ઉકાળી તે પાણીથી સઝરો જ બહાર નીકળી આવ્યો હોય તેના ઉપર ફડકા મારી ગરમ સેક કરવો; અને જો એ દરદથી પેટમાં અમરઇને ઘણુંજ દુઃખતું હોય તો એજ પાલાનાં પાંણીનો પેટ ઉપર સેક કરવાથી આરામ થશે.

ઈલાજ ૫ મો.

કેવડાની જડ અથવા મૂલીઆંને છુંદી તેનો માવો એક કપડાંમાં નાખી નીચોવી રસ કાઢવો ને તેમાંથી ચમચો ૧ લઇ તેટલાંજ સોજાં ઘી સાથે મેળવીને તેનો મલમ બનાવી આમણને લગાડવાથી આમણ ઉપર ચઢી જશે.

આધાસીસી.

(એટલે અરધું માથું દુઃખે છે તેના ઈલાજ.)

ઈલાજ ૧ લો.

ગળો કરીઆતું હરડાં બેડાં આમળાં હલદર દારૂહલદર આંબાહલદર કડું

એ સરવે વસાણાને સરખે ભાગે લઇને બોખરાં કરવાં. ને તેમાં પાણી શેર ૧૨ નાખીને ઉકાળવું, ને જ્યારે પાણી શેર ૦૫ા રહે ત્યારે ઉતારીને ગાળી કાઢી તેમાં જરા ગોળ નાખીને દહાડામાં ૩ વખત પીવું. એ પ્રમાણે પીધાથી આધાસીસી (અરધું માથું દુખતું) હશે તેને ફાયદો કરશે.

ઈલાજ ૨ જો.

વજ એટલે ઘોડાવજ તથા પીપર. પીપરીમુલ. સુંઠ.
એ સઘળાં વસાણાંને પાણીમાં ઘસીને કપાળ ઉપર દીન ૩ સુધી ચોપડવું.

ઈલાજ ૩ જો.

અરીઠાંનો ઠળીઓ કાડી નાંખી તેની છાલને પાણીમાં ઘસી તે ઘસારાનો નાકમાં નાશ લેવો એથી માથું દુઃખતું નરમ પડશે.

ઈલાજ ૪ થો.

કડવી પંડોળીનું મુલ પાણીમાં ઘશીને માથે લગાડવાથી નરમ પડશે.

ઈલાજ ૫ મો.

મરીના દાણા ૩ તથા તુલશીનાં પાતરાં ૩ ને વાટવાં ને તેની પોટલી ઝીણા કપડામાં બાંધવી. પછી તે પોટલી પાણીમાં બોળી શુંઘવાથી માથું દુઃખતું નરમ પડશે.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

વંશલોચન તથા પીપરને ગાયનાં ઘીમાં ઘશી નાકમાં શુઘવાથી આધાશીશી નરમ પડશે.

ઈલાજ ૭ મો.

નગોડના લીલાં પાતરાં. ૩ હીંગ ચોખ્ખી વાલ. ૨
એ બેઉને પાણી શાથે વાટી તેની કપડામાં પોટલી કરી નાકમાં ટીપાં પાડીએ તો આધાશીશી નરમ પડશે.

ઓડકાર અથવા અડગરી.

માણસનાં મોહોડાંમાંથી અવાજ નીકલે છે અને તે અવાજ છાતીમાંથી આંચકો ખાઇને આવે છે તેને (અડગરી) કહે છે. કોઇ માણસને અડગરી કુતરાંના ભુંકવાના અવાજના જેવી થાય છે.

ઈલાજ ૧ લો.

રેણુકબીજ તોલા ૨ પીપર તોલા ૨

એ બંને વસાણાંને ખોખરાં કરી તેમાં પાણી શેર ૧ નાંખીને ઉકાળવાં ને પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારીને તેમાં હીંગ વાલ ૪ નાંખીને દહાડામાં ૩ વખત અકેક વાઇન ગલાસ (તોલા ૬) પાવાથી તુરત નરમ પડશે.

ઈલાજ ૨ જો.

પીપર તોલા ૪ ને કુટી કપડછંદ કરી મેદાનવી કરવી. તે ભુકીમાંથી વાલ ૩ ને આસરે લઇને સાકરનાં ૧ ચમચા શરબત સાથે દહાડામાં બે વખત ખવરાવવાથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૩ જો.

મોરનાં પીછાંને બાળીને તેની રાખ તોલો ૧ તથા પીપર તોલો ૧, એ બંનેને એકઠાં કરીને તેમાંથી ચુરણ વાલ ૧૦ લઇ, મધ સાથે મેલવી દીવસમાં ત્રણ વખત ચાટવું.

ઈલાજ ૪ થો.

બીજોરાંનો રસ ગલાસ ૦॥ ..... તોલા ૩॥
મધ ચમચો ૧... તોલો ૧ સંચળ વાલ... ૨

એ ત્રણે ચીજને સાથે મેલવી, તેના ત્રણ ભાગ કરી, દીવસમાં ત્રણ વખત પાવાથી એાડકાર મટશે.

ઈલાજ ૫ મેા.

ધમાશેા શેર ૦।। માં પાણી શેર ૧ નાંખીને ઉકાળવું ને પાણી શેર ૦। રહે ત્યારે ઉતારી, તેમાં મધ ગલાસ એક નાંખીને તેનાં ત્રણ ભાગ કરી દીવસમાં ત્રણ વખત પીવાથી અડગારી નરમ પડશે.

ઈલાજ ૬ ઠો.

ભાંગરાનાં મુળને છુંદી, કપડછંદ કરી, તેમાંથી તેાલેા ૦। શાકરનાં શરબત ચમચા ૧ માં મેળવી દીવસમાં એક વખત ખાવાથી સારૂં થશે.

આંકડાંના ઈલાજ.

પગના ટેટાંમાં અથવા નલામાં અથવા પાટલીમાં અથવા હાથમાં નબળાઇથી અથવા સરદીથી અથવા નળામાં પવન ભરાયાથી આંકડાં આવતા હેાય તથા પેટમાં વાનેા ચુક પકડે તથા બેાચીમાં દુખારેા થાય તે ઉપર ભરવાની દવા.

ઈલાજ ૧ લેા.

મીઠું તેલ..... શેર ૧।। રાઇ છુંદેલી .... શેર ૦
કપુર (આરતી કપુર) તેલા ૨ છુંદવેા.
મીઠી બદામનાં બીજ દાણા ૩૦ છુંદી બારીક કરવાં.

એ ચારે જણસને કલઇ કરેલી તપેલીમાં તેલ સાથે હાથે ચોળી મેળવીને બાર કલાક ભીંજવી રાખવી. પછી ચુલા ઉપર મુકી ગરમ કરવી ને પાંચ ઉભરા આવે ત્યાં સુધી ઉકાળી નીચે ઉતારી થંડુ પાડવું. પછી હાથે-વતી એકરસ ચોળીને મેલવવું ને તે તેલ એક કાચનાં વાસણમાં કુંચા સાથે ભરી રાખવું એટલે ઠરીને તેલ ઉપર આવશે. તે તેલ જ્યારે કોઇને આંકડાં આવે અથવા પવનના સબબથી કમર દુખે અથવા વાની અસ-રથી પેટમાં કે કોઇ ભાગમાં દુખે ત્યારે તે ઉપર ખુબ મસળી ભરવું અને નરમ પડતાં સુધી ભર્યા કરવું. કોલેરાના હુમલા વખતે આંકડાં આવતાં હોય ત્યારે પણ એ તેલ શરીરના તે ભાગ ઉપર ચોળવાથી આંકડાં નરમ પડશે.

ઈલાજ ૨ જો.

	તોલા.		તોલા.
સુંઠ	૧	કંટોલ	૧
ઉપલેટ.....	૧	પાનની જડ.....	૧
જાયફળ	૧	લવંગ	૦॥
કપુર.....	૦॥		

એ બધાંને છુંદી બારીક આટો કરી સઘળાંને દારૂ વેલાંતી બરાંનડી અથવા રમ અથવા મોવડાના દારૂની બાટલી એકમાં મેળવી તેમાં બદામનું તેલ તોલો ૧ મેળવી એક કાચની શીશીમાં ભરી રાખવું અને જ્યારે કામ પડે ત્યારે તેમાંથી થોડું કાઢી ગરમ કરી જ્યાં આંકડાં આવતાં હોય ત્યાં મસલી ભર એથી આંકડાં આવતાં નરમ પડશે.

ઈલાજ ૩ જો.

માલકાંકણીનું તેલ.

જ્યાં દુઃખતું હોય ને દરદ થતું હોય ને આંકડાં આવતાં હોય તો પચતું પચતું કલાક ૦ા સુધી ભરવું. ને તે પછી ઉપર ગરમ પાણીનો સેહેવાય તેવો સેક કરવો. એથી આંકડાં બંધ થશે.

ઈલાજ ૪ થો.

	શેર		શેર
ઇંટનો ભુકો સોપારી ને-		ચોખા છાલાં સાથનાં	
વડો કરવો	૧	(કરડ)	૧
પાકાં મીઠાંના ગાંગડા	૧	લશણની કલી... ...	૧

એ ચારે ચીજોને ભેગી કરી લોખંડના તવા ઉપર સેકવી ને તે ગરમ થયા પછી ખાદીનાં જાડાં કપડામાં તેની નાની નાની પોટરડીઓ બનાવી સેક કરવો એથી આંકડાં આવવાથી જે દુખારો થતો હશે તે નરમ પડશે.

ઈલાજ ૫ મો.

બકરીનાં દુધનું માખણ અથવા ઘી ચોપડવું ને ખુબ પચાવવું એથી આંકડાં આવતાં નરમ પડશે. વધુ વખત એ દવા ચાલુ રાખવાથી આંકડાં આવતાં નાબુદ થશે.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

રાઈનું તેલ	કોલનવાટર

એ બેઉને સરખે ભાગે લઈ સાથે મેલવી ને ભાગ ઉપર સાંધા દુખતા હોય અથવા આંકડાં આવતાં હોય ત્યાં સારી પેઠે મસળી અવાર નવાર ભરવાથી આરામ થશે.

ઈલાજ ૭ મો.

લવંગનું તેલ જુના આદુનો રસ કપુર.

એ ત્રણે ચીજને સરખે ભાગે લઇ મેલવી નાખવી અને દરદવાળા ભાગ ઉપર ખુબ મસળવાથી તુરત ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૮ મો.

ચલમોગરાનું તેલ તથા ચીનાઇ સુકી લીલા રંગની ચાહેનું તેલ.

એ બેઉને સરખે ભાગે લઇ મેળવી આંકડાંનાં દરદ ઉપર પચાવવાથી સારૂં થશે, માટે આરામ થતાં સુધી ચાલુ રાખવું.

ઈલાજ ૯ મો.

જુના આદુના રસ તોલા ૪ ને, કોપરેલ તોલા ૨ માં મેળવી, આંકડાંવાળી જગાએ મસળી ભરવાથી આંકડાં આવતાં નરમ પડશે.

ઈલાજ ૧૦ મો.

બ્રાન્ડી આટલી ૧

	તોલા		તોલા
તજસેલાનીનું તેલ.	૦॥	એસેન્સ ઓફ જી-	
કાજુનો ઢાફૂ... ...	૧૦	નજર (સુંઠનો અરક) ...	૨॥
મીઠી બદામનું તેલ	૧૦	કડવી બદામનું તેલ ...	૨॥
લવંગનું તેલ. ...	૦॥	કાયાકુટીનું તેલ	૧૦
અજીણનો અરક...	૨॥	પેપરમીટનું તેલ	૨॥
દોધીનું તેલ	૧૦	અજમાનો ઢાફૂ	૫
જાયફલનું તેલ ...	૧	કપુર ચીનાઇ છુંદી મેળવવો	૧

ઉપરની સઘળી ચીજ બ્રાંન્ડી ઢાફૂમાં મેળવીને શીશીમાં ભરી રાખવી ને જ્યારે વાપરવું હોય ત્યારે ઘણું જોરથી હીલવી સફેદ નવું થાય ત્યારે લગાડવું.

ઈલાજ ૧૧ મો.

કાજીનો દારૂ તથા તાડનાં ઝાડની તાડીનો દારૂ એ બેઉને સરખે ભાગે લઈને જ્યાં આંકડું આવ્યું હોય, તે ઠેકાણે ભરવું એથી તુરત નરમ પડશે.

ઈલાજ ૧૨ મો.

અફીણનું તેલ ચોપડવાથી આંકડાં આવતાં બંધ થશે.

ઈલાજ ૧૩ મો.

આદાંનો રસ...તોલો ૧॥ કાંદાનો રસ...તોલો ૧॥
હીંગ..... વાલ ૪ (બેઆની ભાર)

ત્રણે ચીજને સાથે મેળવીને તેના બે ભાગ કરવા અને દરદીને સવાર સાંજ બે વખત પાવા. એજ દવામાંથી થોડી લઈ આંકડાવાળા ભાગો ઉપર ચોપડવી. એથી તુરત ફાયદો થશે.

જો પાંચ વરસની ઉમરનાં બચ્ચાંને એ દરદ થાય તો એ દવામાંથી તોલો ૦॥ (પા) પાવું પણ પાંચ વરસની અંદરની ઉમરનાંને એ દવા આપવી નહીં.

ઈલાજ ૧૪ મો.

આંકડી નાનાં બચ્ચાંને થાય તેનો ઇલાજ.

પાંચ વરસની અંદરનાં બચ્ચાંને એ દરદ થાય ત્યારે કુતરીનું દુધ તોલો ૦॥ (પા) લઈ દીવસમાં બે વખત પાવું એથી સારૂં થશે.

ઈલાજ ૧૫ મો.

પીપળાની વડવાઈ લઈ તે બચ્ચાંની માનાં દુધમાં અથવા હરેક બીજી બાયરતનાં દુધમાં ચાર ઘસરકા ઘસીને દીવસમાં એક વખત પાવાથી ફાયદો થશે.

આંખનું દરદ.

આંખનું તેજ ગરમીના સબબથી નરમ થયું હોય
અને તેથી બરાબર દેખી શકાતું નહીં હોય
તેના ૧ થી ૧૩ સુધી ઈલાજો.

ઈલાજ ૧ લો.

ચીનાઈ પાસાદાર શાકરનો કટકો ૧ લઈ, તેને એક ચમચા પાણીમાં પીગળાવી તે પાણીનાં બે ચાર ટીપાં દરરોજ સાંજનાં સુતી વખતે આંખમાં નાંખી થોડીવાર આંખ બંધ રાખીને સૂઈ રહેવાથી આંખની ગરમી તુટી સારૂં દેખાશે.

ઈલાજ ૨ જો.

શાકર ચીનાઈ. રતાંજલી લાલ. હળદરનો ગાંઠીઓ.

એ ત્રણે ચીજને સાફ કરેલા પથ્થરપર સરખે ભાગે સાથે ઘસી મેળવી આંખની આસેપાસે સુતી વખત ભરી બે ચાર કલાક રહેવા દેવું. બીજ દહાડે બીજી દવા બનાવી ચોપડવી અને થોડા દહાડા ચાલુ રાખવી, એથી આંખે ઝાંખ મારતી હશે તે મટશે.

ઈલાજ ૩ જો.

ફટકી આતશ ઉપર શેકી તેનો આટો કરી તેમાંથી વાલ ૫ (બેઆની ભાર) લઈ, તેમાં, છ મહિનાની અંદરનાં બચ્ચાંની માનું દુધ ચમચી ૧ મેળવી રાત્રે સુતી વખતે આંખમાં અંજન કરવું. એથી આંખની ગરમી મટી સાફ દેખાશે.

ઈલાજ ૪ થો.

એહેડાંની છાલને મધમાં ઘસી, તેમાં નીમક વાલ ૧ મેળવી આંખમાં અંજન કરવાથી આંખની ઝાંખ દુર થશે.

ઈલાજ ૫ મો.

એહેડાંની છાલને મધમાં ઘસી, દહાડામાં ૩ વખત આંખમાં અંજન કરવાથી આંખની ગરમી તુરી સારૂં થશે.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

કાગદી પાકું લીંબુ હાથમાં રાખી, આંખનાં પોપચાં ઉપર ફેરવ્યા કરવું જેથી ગરમી દુર થશે.

ઈલાજ ૭ મો.

બરાસ કપુર ઉંચો ચીનાઇ અરધા ઘઉં ભાર લઇ, તેને વાટી, બારીક કરી એઉ આખમાં આંજવો.

એ દવા મહીનામાં ત્રણ વખત દશ દીવસને આંતરે આંજવી. દરરોજ આંજવી નહીં

ઈલાજ ૮ મો.

ઉંચુ મધ ટીપાં ૧૫ એક વાઇન ગલાસમાં નાંખી તેને આંગળી વડે ખુબ હીલવી, આંખમાં રાત્રે સુતી વખતે આંજવું અને પા (૦૧) કલાક સુધી રહેવા દીધા પછી થંડા પાણીએ ધોઇ નાંખવું. એ પ્રમાણે ૫-૭ દીવસ દહાડામાં એક વખત આંજવાથી આંખ સારી થશે.

ઈલાજ ૯ મો.

ઝીણી હીમજી હરડે ૧ લઇ તેને સાફ કરેલા કાળા પથ્થર ઉપર ચીનાઇ સાકરના ૧ કટકા સાથે જરા મધમાં ઘસી આંખમાં આંજવી.

એ અંજન દીવસમાં એક વખત આંજવું. પણ એક મહીનામાં લાગલાગટ ત્રણ દીવસજ આંજ્યા પછી આંજવું નહીં.

ઈલાજ ૧૦ મો.

સફેદ મરીના દાણા ૭ (વાટી વસ્ત્રગાળ કરવા.)
માખણ ગાયનું... ... ... તોલા ૩
શાકર ... ... તોલો ૧

એ ત્રણે ચીજને સાથે મેળવી દરરોજ સવારમાં નરણે કોઠે ખાવાથી ગરમી દુર થશે ને આંખે દેખાશે.

ઈલાજ ૧૧ મો.

ખાટાં લીંબુ કાગદી પાકેલાં મોટાં નંગ ૪ લઈને, તે દરેક ઉપર માખણ તાજું ગાયનું તોલો ૦॥ કાચની સળી વડે ચોપડવું. પછી તે લીંબુઓને, કાચના મોટા એક બાટલામાં પાણી શેર ૫ નાંખી તરતાં મુકવાં ને બાટલાને બુચ મારી દીવસ ૮ સુધી લીંબુ અંદર રહેવા દેવાં. નવમે દિવસે તે લીંબુઓને પાણીમાંથી બહાર કહાડી, તે ઉપરનું માખણ કહાડી લેવું અને તેજ માખણ બીજાં પાકેલાં બીજું નંગ ૪ ઉપર, ઉપર મુજબ લગાડી પાણીનાં બાટલામાં મુકી બાટલો બંધ કરવો ને આઠ દીવસ રાખી નવમે દીવસે માખણ કહાડી લેવું. એ પ્રમાણે ૬ વખત જુદાં જુદાં લીંબુઓ લઈ તેનું તેજ માખણ ચોપડયા કરવું. છેવટે તે માખણ એક કાચના બુચની શીશીમાં ભરી રાખવું ને રાતે સુતી વખતે કાચની સળીવડે જરા જરા આંખમાં તે પોંહોંચે તેટલા દીવસ આંજ્યા કરવું. એથી આંખમાં તેજ આવશે ને માણસ બરાબર દેખતો થશે.

ઈલાજ ૧૨ મો.

ફટકી ૨ ચણા જેટલી લઇ, તેને બે ગલાસ જેટલા પાણીમાં ભીજવીને તે બરાબર બીગાળી જાય એટલે પાણી ગાળી કાઢી તે પાણીએ આંખ ફટકાવીને અવારનવાર ધોવી.

ઈલાજ ૧૩ મો.

માંથું બોડાવ્યા પછી નાહીને એરંડી (દીવેલા)નાં પાંદડાં બે લઇ માથા ઉપર હમેશ મુકવાં. તે માથાની ગરમી ચુસી લેશે ને આંખને ઘણો ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૧૪ મો.

ગરમી અથવા કાંઇ પણ વાગ્યાથી આંખ લાલ થઇ હોય અથવા કોળાની આસપાસ લોહી બંધાયુ હોય તેનો ઇલાજ.

	તોલો		તોલો
લીલી હળદર	૧)	શેરડી સફેદ મીઠી	૧)
બોનાઇ શાકર	૧)	જીરૂં....	૧)

એ ચારે જણસોને બારીક કરી, તેની એક કપડાંમાં પોટલી બાંધી, તે પોટલો બકરીનાં દુધમાં ભીજવી, આંખની આસપાસ લગાડવી, સેહેજ આંખમાં જાય તો કાંઇ હરકત નહીં. એથી લોહી તુટી આંખ સાફ થશે.

ઈલાજ ૧૫ મો.

આંખમાં મોતીઆ થતા હોય તેનો ઉપાય.

મોટી હરડે જે વજનમાં તોલા ૨ થી ૪ સુધીની આવે છે ને જેની છાલ કાળા રંગની હોય છે, તેમાંથી ઠળીએ કાઢી નાંખી તેને છુંદી, તેમાંથી તોલો ૦।। થી ૦।। દરરોજ સાંજે સુતી વખતે મોઢામાં રાખી રસ ચુસ્યા

કરવો. જો હરડેનો એકલો ભુકો ખાવા નહા ફાવે તો થોડી શાકર નાંખી ખાવો. એમ એ દવા એક માસ કરવાથી મોતીએા થશે નહીં.

ઈલાજ ૧૬ મો.

આંખ લાલ થઇ આવી હોય, આંખમાં આગ બળતી હોય ને ગરમી થયલી હોય, તેથી પાણી ગળતું હોય ને ઝાંખું દેખાતું હોય તેના ઇલાજ ૧૮ સુધી.

હીમજી હરડેના ૧૦-૧૫ દાણા પાણીમાં ધોઇ સાફ કરીને મીઠાં પાણીમાં ભીજવવા ને તેને કલાક બાર પંદર રહેવા દેવા. તેથી તે ઉપરની છાલ પીગળશે. તેને હાથે ચોળીને તેનાપરની છાલનો થડો પાણીમાં એકઠો કરવો. એ પ્રમાણે કીધા પછી તે થડા સાથે મળેલું પાણી હીલવીને ધોયલા મલમલના કપડાંથી બીજાં વાસણમાં ગાળી કાઢવું. પછી તે ગાળી કાઢેલાં નીતરાં પાણીમાં મલમલનું કપડું બોળી, તેનું પોળીઉં બનાવી આંખનાં પોપચાં ઉપર મુકવું. તેથી આંખની ગરમી ચુસાઇને આંખમાં થંડક થશે. આરામ થતાં સુધી એ ઇલાજ ચાલુ રાખવો.

ઈલાજ ૧૭ મો.

કાળી મટોડી મીઠાં પાણીની અંદર પીગળાવવી તેથી તેનો માવો થશે. તે માવાને મલમલના કટકા ઉપર મુકીને લેપડી કરવી ને તે બેઉ આંખનાં પોપચાં ઉપર મુકવી ને તે સુકાય ત્યાંસુધી રહેવા દેવી. એથી આંખની ગરમી હશે તે ચુસાઇ જશે ને થંડક વળશે ને આંખ ઓલ્લી થશે માટે નરમ પડતાં સુધી કર્યા કરવું.

ઈલાજ ૧૮ મો.

ફટકીને આતશ ઉપર કાદવનાં ઠીકરાંમાં ફુલવવી, તે ફુલાયા પછી તેને ખુંદી, તેનો પાઉડર (આટો) બનાવવો ને તે આટાને અરધી આટલી મીઠા પાણીમાં મેળવી પીગળાવવો. પછી તે પાણી કપડાંથી ૫-૭ વખત ગાળી કાઢી, તેમાં કપડું ભીંજવી પોળોઆં બનાવી, આંખનાં પોપચાં ઉપર મુકવાં ને પાણી સુકાય તેટલેવાર રાખવાં. એ પ્રમાણે ૨-૪ વખત કરવાથી આંખમાં થંડક થશે ને ગરમી ચુસાઇ જશે ને સાફ દેખાશે. જો એ પાણી આંખમાં જાય તો કાંઇ હરકત થશે નહીં.

ઈલાજ ૧૯ મો.

આંખની અંદર પડું આવતું હોય તેને ભીચડ કહે છે તેનો તથા આંખ લાલ થાય તેનો ઇલાજ.

ગલગોટાનાં પાતરાંને શોજી પથ્થરની ખલમાં વાટી તેના ભાવાની એક મલમલના ઝીણાં કપડાંમાં પોટલી બનાવવી અને તેનું એક ટીપું આંખમાં સવાર સાંજ નીચોવવું અને પોટલીને આંખ ઉપર દબાવવી.

એ પોટલી એક વખત વાપર્યા પછી બીજી વખત મુકવી હોય તો તાજા પાનની પોટલી બનાવી મુકવી.

ઈલાજ ૨૦ મો.

આંખમાં ફુલું પડયું હોય તેના ઇલાજ.

ચીનાઇ શાકર તથા સાબરશીંગડુના પાંચ સાત ઘશારા લીંબુના રસમાં ઘશી દરરોજ આંખમાં આંજ્યાથી ફુલું કપાઇ જશે.

ઈલાજ ૨૧ મો.

ઘોડાનાં દાંત શાકરના પાણી સાથે ઘશી આંજવાથી ફુલું કપાઇ જશે.

ઈલાજ ૨૨ મો.

રતાંધલાં (રાતના નહીં દેખાય) તેનો ઈલાજ.

ભુરાં કોરાના વેલાના મુળનો રસ કાઢી, દીન ૨૧ સુધી આંખમાં આંજવાથી રતાંધળાપણું મટશે.

ઈલાજ ૨૩ મો.

આંખમાંથી પાણી ગળતું હોય. તેનો ઈલાજ.

શાટોડીનું મૂળ પાણીમાં ઘશીને આંખમાં આંજવાથી આંખ ગળતી બંધ પડશે.

આંખે ઝાંખ મારતી હોય ને દુરનું બરાબર દેખાતું નહીં હોય તેને સાફ દેખાવાનો ઈલાજ.

ઈલાજ ૨૪ મો.

કાગડાનાં ઇંડા ૨ લઇને તે બે ઇંડાને ભાંજીને તેની દાર આખી કાઢવી ને સફેદી તદ્દન કાઢી નાખવી. પછી તે દારની ઉપરની પતરીને ટાંચણીવતે ફોડી નાંખવી ને અંદરનો પીળો ભાગ રકાબીમાં કાઢવો ને તેમાં ઘી ગાયનું તોલો એક મેળવી એ મેળવણી એક કોડીઆમાં મુકવી; ને તેમાં રૂઈનો કાકડો સળગાવી તે કોડીઆને જમીન ઉપર ઈંટ મુકી તે ઉપર મુકવું. ને પછી તે કોડીઆ ઉપર એક બીજું કોડીઉં ઢાંકવું ને તે ઉપર ગાયનું છાણ મશળીને લેપડી મુકવી. તેથી તે ઉપરનાં કોડીઆમાં મેસ બંધાશે તેને કાઢી લેવી. તથા નીચેનાં કોડીઆમાં ને

કાકડાની ગુળ બળેલી રહેલીને પણ પેલી મેશમાં મેળવી નાંખવી. પછી તે મેશને વાટવી ને તેની અંદર એક વાલ બરાશકપુર નાંખી તેને બલમાં મેળવવી ને તે મેશ શીશીમાં ભરી રાખવી. પછી એક રૂપાંની શળી ગુલાબમાં ભીજવી તેને મેશમાં બોળીને આંખમાં રોજ ૧ વખત આંજવી. એથી આંખે ઝાંખ મારતી હશે તે દુર થશે.

આંખે ઝાંખ મારતી હોય તેનો ઇલાજ.

ઈલાજ ૨૫ મો.

ફટકી ૧ થી ૨ ચણા જેટલી લેવી ને તેને સારા સોજાં કુવાનાં પાણી ગલાસ ૨ માં ભીંજવીને તે બરાબર પીગળી પાણી જેવી થયા પછી ગાળી લઇ તે પાણીએ આંખ ફટકાવીને ધોવી. એમ અવારનવાર કરવાથી આંખની ઝાંખ દુર થશે.

આંટણનો ઇલાજ.

એ દરદ પગના આંગળાં ઉપર ઘણા સાંકડા જોડા પહેરવાથી થાય છે.

ઈલાજ ૧ લો.

પીલોરીનાં ઝાડનાં પાંદડાંનો રસ કહાડી તેમાં જરા સીંધવ નાંખી આંટણ ઉપર ઘસીને લગાડયા કરવું; એટલે તે નાબુદ થશે.

ઉપલિયું.

આંબાનાં ઝાડની ઉપર લાલ કીડી થાય છે તે કીડીને બે ચમચા પાણીમાં ચોળી નાખી તે પાણી જરાજરા ઉપલિયું નરમ પડતાં સુધી પાવું. એથી સસની તથા હાથ પગ ખેંચાતા હશે તે પણ નરમ પડશે.

ઉલટી અથવા ઓકારી થતી હોય તેનો ઇલાજ.

તુલશીનો રશ તોલો ૦।। માં ગોપીચંદન બેઆની ભાર મેળવી પાવાથી ઉલટી મટશે. આરામ થતાં શુધી ત્રણ ત્રણ કલાકે પીવું.

ઉંદરનાં વિષનું દરદ.

ઉંદરના કરડવાથી નને સોજો ચઢે છે,
તે સોજો ઉતારવાનો ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

કુકડવેલાનાં મૂળ—અજમો.

એ બેઉ જણસને સરખે વજને લઈ ગાયનાં મુત્રમાં વાટવાં. તે પછી ગરમ કરી દીવસમાં ૩ વખત જ્યાં સોજો હોય ત્યાં ચોપડવું. તેથી સોજો ઉતરી જશે.

ઉંઘ આવવાના ઇલાજ.

કોઇ પણ કારણથી ઉંઘ નહીં આવતી હોય તેણે સુવા આગમચ નીચે લખેલી દવા કરવાથી ઉંઘ આવશે ને તબીયત સારી રહેશે.

ઈલાજ ૧ લો.

ભાંગ સારી સોજી તોલો ૧ લેવી ને તેમાં જે સડેલ બીઆં હોય તે કાઢી નાંખવાં. પછી તે ભાંગને પાંચ વખત પાણીએ ધોઇને સાફ કરવી ને તેને સૂકવી એક ખાંડણીમાં છુંદી જાજરાં કપડાંમાં ચાળી કહાડવી ને એક શીશીમાં ભરી રાખી જને ઉંઘ નહીં આવતી હોય તેને નીચે મુજબ સાંજના સુતી વખત આપવીઃ—

વરસ	૨ થી ૫	નાને	બે ઘઉં ભાર
,,	૬ થી ૧૦	,,	ચાર ,,
,,	૧૦ થી ૧૫	,,	છ ,,
,,	૧૫ થી ૫૦	,,	આઠ ,,

એ મુજબ આપવાથી ઉંઘ આવશે ને તબીયત સારી રહેશે.

ઈલાજ ૨ જો.

સંભદર (સનદર) ફલને બકરીનાં તાજાં દુધમાં ઘસીને આંખનાં તોપચાં જેને પાપણ કહે છે, તેના ઉપર ભરવું તથા કપાળ ઉપર પણ પાતળું ભરવું એથી ઉંઘ આવશે.

ઈલાજ ૩ જો.

	તોલો.	તોલો.
બદામનાં મીંજ	૦ા	
ખસખસ... ...	૦ા	
દોધીનાં મીંજ	૦ા	તોલો

એ ત્રણેને ઝુંદી પીસવાં ને તેને બે ગલાસ પાણીમાં મેળવી તે પાણી ગાળી કહાડવું. પછી તેમાં સાકર તોલો ૦ા નાંખીને ગલાસ ૧ સુતી વખતે પીધાથી ઉંઘ આવશે.

કરમનાં ઉપાય.

ઘણા મીઠા પદાર્થો ખાવાથી, ખાધેલું પાચન થયા આગમચ પાછું ખાધાથી તથા શાકર, ખાંડ, ગોળ ખાવાથી કરમ થાય છે. બચ્ચાંને કરમ થાય છે ત્યારે પાણી ઘણું પીયે છે, તાવ આવે છે અને ઊલટી થાય છે તેના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

કુલોંજન શાયશુન લોધર કરીઆતું વાયવરંણ

ઉપલી દરેક જણસ ૧ દોહોડીઆની ગાંધીની દુકાન ઉપરથી લાવવી ને તેને સાફ કરી દરેકને પાણીમાં જુદી જુદી ઘસવી. પછી તેને કલઇ કરેલા કાંસીઆમાં નાખીને ઈંગાર ઉપર મુકી ગરમ કરવી, ને જરા સેહેતી સેહેતી બચ્ચાંના પેટ ઉપર ભરવી. એમ કીધાથી પેટ આવશે ને કરમ તુટી પડશે ને પેટનો દુખાવોબી દૂર થાશે.

ઈલાજ ૨ જો.

કાચકાના છોડ ઉપર જીણાં પાંદડાં થાય છે તે પાંદડાં ૨ થી પાંચ લાવીને તેને પથરના ઓરસીઆ ઉપર મુકી થોડુંક પાણી નાંખીને માવા જેવાં પીસી નાંખવાં. પછી તે પીસેલો માવો એક કપડામાં મુકીને તેને દાબીને તેનું પાણી કહાડવું ને એક ગલાસમાં ઝીલી લેવું. પછી બચ્ચાંને તેની ઉમર જોઇને એ પાણીમાંથી બેચમાનીભારથી તે પાવલીભાર સુધી લઇને સવારના પોહોરમાં અથવા પાછલી રાતનાં પાવું. એવી રીતે એકજ વખત પાવું. બીજ દાહાડે સવારનાં જો અગત્ય જણાએ તો પાવું. એથી કરમ હશે તે પડશે ને બચ્ચાંને ફાયદો થાશે.

(ઉપલા કાચકાનાં ઝાડને શાગરગોટાનાં ઝાડ પણ કેહે છે–સાગરગોટા એ મરાઠી ભાષાનો શબ્દ છે.)

કરમનો કાહાવો છોકરાંઓ સારૂ.

ઈલાજ ૩ જો.

	તોલા.		તોલા.
કરમાંણી.	૧	અજમોદ	૦॥
વાવડીંગ	૧	એરવોદશ....	૧
વરીઆળી	૦॥	ધાણા.	૦॥
તજ	૧	લવંગ	૧
એલચી	૧	બાલુંગાના બીજ....	૧
મરી	૦॥	શુંઠ	૦॥
સમજો	૧	ફુદનો	૧
દાડમનો પાલો ...	૦॥	એરંડાનું મુલ.	૦॥

એ સર્વેને ખોખરાં કરી પાણી શેર ત્રણ નાંખીને ઉકાળવાં ને પાણી શેર ૧ ને આશરે રહે ત્યારે ઉતારી

થેડુ પાડી ગાળી કાઢવું, ને તેમાં કપુરનો ૧ ગાંગડો મોટો નાંખવો ને તે કાહાવો આટલીમાં ભરી રાખવો. પછી છોકરાંઓને તેની ઉમ્મરના પ્રમાણમાં તોલો ૦॥ થી ૩ સુધી ત્રણ ત્રણ દહાડે દીવસમાં એક વખત પાવું.

ઈલાજ ૪ થો.

	તોલા.		તોલા.
મોથ	૧	દેવદાર	૧
વાવડીંગ	૧	કરમાંણી	૧
ઈંદ્રજવ	૧	ત્રીફલા	૧
જટામાંશી	૧	પીપર...	૧
પીપરીમુળ	૧	કરીઆઈતુ	૧
અજમોદ	૧	કાચકા	૧
અતીવીશની કળી...	૧	પલશપાપડો એટલે (કેશુડીનાં ઝાડનાં બી)	૧

પેહેલે પલશપાપડાને તથા કાચકાને અંગાર ઉપર મુકીને ભુંજવો. પછે કામમાં લેવો. પછી સઘળાં વસાણાંને ખોખરાં કરીને તેને પાણી શેર ૧૬ માં નાંખીને ઉકાળવાં ને જ્યારે પાણી શેર ૦॥ રહે એટલે ઉતારીને ગાળી કાઢીને મોટાં માણસને દહાડામાં ત્રણ વખત ગલાશ ૧ એક પીવા આપવું ને બચ્ચાંને દહાડામાં ત્રણ વખત ચમચી ચમચી પીવા આપવું.

ઈલાજ ૫ મો.

	તોલા.		તોલા.
મોથ	૧	પલશપાપડો... ...	૧
અતીવીશ	૧	નીમની છાલ ...	૨
પીપલી	૦॥	અજમો	૦॥

પેહેલાં પલાશપાપડાને અંગાર ઉપર ભુંજવા; પછે કાંમમાં લેવા. પછી સંધા વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને એક સીસીમાં ભરી મુકવાં. પછી તેમાંથી વાલ ૫ એટલે બેઆનીભારને આસરે ભુકી લઈને થંડા પાણી સાથે દહાડામાં બે વખત ફાકવી.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

	તોલા		તોલા
એલચી	૨	ઇન્દ્રજવ...	૨
શુંઠ	૨	કરમાંણી...	૧
અજમો	૧	દાડમની છાલ	૨
મોચરસ	૨	કાકડાશીંગ	૨
કરીઆતું	૨	દસમુળ	૫

એ સરવે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને સીસીમાં ભરી મુકવાં. પછી તેમાંથી તોલો ૧ લઈને તેને દહાડામાં ત્રણ વખત ગરમ પાણી સાથે ફાકવા આપવું. એ પ્રમાણે જ્યાં સુધી સારૂં થાય ત્યાં સુધી આપ્યા જવું.

ઈલાજ ૭ મો.

અજમોદ વાવડીંગ આવળની છાલ

એ સરવે વસાણાંને સરખે ભાગે લઈને તેને કપડ-છંદ કરીને તેની ભુકીની ૪ વાલની પડીકી કરવી અને તે સવાર, બપોર તથા સાંજના એકેક પડીકી ઠંડા પાણી સાથે ખાવી અને એજ ભુકી ઠંડા પાણી સાથે મેળવીને દરદીનાં કપાળ ઉપર લેપ ચોપડવો.

ઈલાજ ૮ મો.

	તોલા.		તોલા.
એરશાલ	૫	નીમછાલ	૫
વેખણુ...	૫	સુંઠ	૫
મરી	૫	પીપળી	૫
હરડાં	૫	બેડાં	૫
આમળાં	૫	નીસોતર	૫
ફુલ કરીઆતું	૫	વાવડીંગ	૫

એ સરવે વસાણાંને ખાખરાં કરીને પાણી શેર ૧ માં નાંખીને ઉકાળવાં ને પાણી શેર ૦।। રહે એટલે કરમવાળા માણસને સાંજ સવાર અગર દહાડામાં ૩ વખત ૧ એક તોલો પીવા આપવું, તથા નાના માણસને એકેક ચમચો આપવું. તથા છેક નાનાં બચ્ચાંઓને નાની ચમચી ચમચી પીવા આપવું.

ઈલાજ ૯ મો.

કડૂદીમુળ કરંજની છાલ અતીવીશ
કરીઆતું કીડામારી

એ સરવે વસાણાંને સરખે ભાગે લઇને છુંદવાં. પછી તેમાં પાણી શેર ૧ નાંખીને ઉકાળવું ને પાણી શેર ૦।। રહે એટલે ઉતારીને ગાળી કાઢી કરમવાળાં બચ્ચાંને દહાડામાં ત્રણ વખત ચમચો ચમચો પીવા આપવું.

ઈલાજ ૧૦ મો.

ખાખરાના બી તોલા ૪ કાઢી પાશેર પાણીમાં ૫-લાળવાં ને તે પાણી ગાળી કાઢી તેમાં મધ સોજું ગલાશ નાંખવું. ને તે બરાબર મેળવીને દહાડામાં ૩ વખત ઉમ્મ-રનાં પ્રમાણમાં તોલા ૩) સુધી પીવા આપવું.

ખોરાક—મીઠાશ તથા દુધ જાહાજું આપવું નહીં.

ઈલાજ ૧૧ મો.

	તોલા.		તોલા.
બેરની છાલ	૧	કડાછાલ....	૧
ઇન્દ્રજવ	૧	લીમડાનો છાલ	૧
વજ	૧	નીશોતર....	૧
ત્રીકટુ....	૧	ત્રીફલા	૧

એ સરવે વસાણાને બોખરાં ક્ષુંદીને તેમાં પાણી શેર ૧ નાખીને ઉકાળવું ને પાણી શેર ૦।। રહે ત્યારે ઉતારીને ગાળી કાઢવું ને તેમાં (ગૌમુત્ર) ગાયનું મુતર તોલો ૧ નાખીને દહાડામાં ત્રણ વખત મોટો ચમચો ૧ ભરીને પીવા આપવો. નાનાં બચ્ચાંને નાની ચમચી ભરીને દહાડામાં બે વખત પીવા આપવું.

ઈલાજ ૧૨ મો.

	તોલા.		તોલા.		તોલા.
નાગરમોથ	૧	ઉંદરકાની ...	૧	ત્રીફલાં	૧
દેવદાર ...	૧	સરગવાની છાલ	૧		

એ સરવે વસાણાને બોખરાં કરીને તેમાં પાણી શેર ૧।। નાખીને ઉકાળવું, ને જ્યારે પાણી શેર ૦।। રહે ત્યારે ઉતારીને તેમાં પીપર તોલો ૧ તથા વાવડીંગ તોલો ૧ એ બંને વસાણાંને કુટીને તેનું ચુરણ કરીને તેમાંથી વાલ ૧૦ ને આશરે ભુકો ઉપલા કાવામાં નાખીને દહાડામાં બે વખત તોલા ૩ સુધી પીવા આપવી.

ઈલાજ ૧૩ મો.

	તોલા.		તોલા.		તોલા.
ત્રીકટુ ...	૧	ત્રીફલાં ...	૧	ઇંદ્રજવ...	૧
કરીઆતુ	૧	વજ ...	૧	વાવડીંગ...	૧

એ સરવે વસાણાંને છુંદી ખોખરાં કરીને તેમાં પાણી શેર ૧ નાખીને ઉકાળવું ને પાણી શેર ૦।। રહે એટલે ઉતારીને તેમાં ગાયનું મુતર તોલા ૦।। નાખીને દહાડામાં ૩ વખત તોલા ૩ સુધી પીવા આપવું. એ પ્રમાણે થોડા દહાડા પીધાથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૧૪ મો.

વાવડીંગ તોલા ૪ નો ઉકાળો પાણી શેર ૧ નાખીને કરવો ને પાણી શેર ૦।। રહે એટલે ઉતારી તેમાં ગોળ તોલા ૨ નાખીને દહાડામાં બે ત્રણ વખત તોલા ૨ સુધી પીવા આપવું.

ઈલાજ ૧૫ મો.

કપુર તોલા ૧ કેસર તોલા ૦।।

એ બંનેને ખલ કરી ગોળમાં મેળવી વાલ ૪ ને આસરે સવારના ખાવા આપવું. એજ પ્રમાણે સાંજનાં પણ ખવરાવવું અને આરામ થતાં સુધી એ દવા આપ્યા કરવી.

ઈલાજ ૧૬ મો.

કુદનાનો રસ તોલો ૧, તેમાં ઇંદ્રજવનો બારીક ભુકો વાલ ૫ નાખવો અને તે રસ સાથે મલ્યા પછી તેમાં હીંગ ત્રણ વટાણાને વજને નાખીને ખલમાં ખુબ મેળવવું અને દહાડામાં બે વખત મોટો ચમચો ૧ ભરીને ખાવું. બચ્ચાંને નાની ચમચી ભરીને પાવું.

ઈલાજ ૧૭ મો.

સળજાનો રસ તોલો ૧ કુદનાનો રસ તોલો ૧

એ બંનેને એકવત કરીને ચમચો ૧ સવ.૨ તથા સાંજ પાવો.

ખોરાક—મીઠાસ તથા દુધ તથા તેલવાળા પદાર્થો ખાવા આપવા નહીં.

ઈલાજ ૧૮ મો.

બીજોરાંનો છાલ શેર ૦ા લાવીને, તેને ખાખરી કરીને, તેમાં પાણી શેર ૧ા નાખીને ઉકાળવું, ને પાણી શેર ૦ા રહે એટલે ઉતારીને તેમાંથી એકથી ત્રણ તોલા સુધી દીવસમાં બે વખત પાવું; એમ દીવસ ૧૪ સુધી પાવું.

ઈલાજ ૧૯ મો.

વાવડીંગનાં દાણા નંગ ૧૮ ઈંદ્રજવ દાણા નંગ ૧૦
અજમો તોલો... ... ૦ા

એ સરવેને ઠંડાં પાણી સાથે ખલ કરવાં. પછે મોટી હરડે-બેહડું ઉંના પાણીમાં ઘસીને તોલા ૨ ને આશરે લેવું અને ઉપલાં ત્રણે વસાણાંની સાથે મેળવીને કપડાંથી ગાળી કાઢવું. તેમાંથી બચ્ચાંને નાની ચમચી ૧ સવાર સાંજ પીવા આપવી તથા મોટાં બચ્ચાંને દહાડામાં ત્રણ વખત ચમચી ચમચી પાવું. એ દવા દીન ૧૦ સુધી કરવી.

ઈલાજ ૨૦ મો.

મોટી હરડે-બેહડું

એ બંને વસાણાને સરખે ભાગે ઉંના પાણીમાં ઘસીને તેને એક ગલાસમાં ભરી મુકવું. પછી તેમાં એક ચણાભાર સીંધાલૂણનો ભુકો તથા મધ ચમચો ૧ નાખીને બચ્ચાંને તોલો ૦ા ને આશરે ચટાડવું. જો બચ્ચું ચાટે નહીં તો તેમાં થોડું થંડુ પાણી નાખીને પાતલું જેવું થાય એટલે પાઈ દેવું. મોટાં બચ્ચાંને તોલા ૦ા ને વજને પીવા આપવું; ને દહાડામાં બે વખત મળીને પુરૂં કરવું. એ પ્રમાણે થોડા દહાડા એ દવા આપ્યા કરવી.

૭ ઈલાજ ૨૧ મો.

એરંડીઊં સોજું ચમચી ૧ ઉનાં પાંણીમાં પાવું. જો નજર ધોંહોંચે તો એ એક ચમચી એરંડીઆના બે ભાગ કરવા અને તેમાંથી એક ભાગ સવારે તથા એક ભાગ સાંજે આપવો; અગર એકજ વખત ચમચી આપવી ઘટે તો આપવી. મોટાં બચ્ચાંને બેથી ત્રણ ચમચી ઉંના પાણીમાં પીવા આપવું.

ઈલાજ ૨૨ મો.

કાચકાના પાન આસરે ૧૦ પીતપાપડીની બીજ ૧૦ દાણા
ધાણા આસરે દાણા ૩૦ વાવડીંગ તોલો ... ૦।
વાકુંમરૂ તોલો ... ૦।

એ સરવે વસાણાને અધકચરાં છુંદીને તેને એક વાસણમાં ભરીને રાતે તેમાં ઠંડુ પાંણી શેર ૦। થી જરા વધારે નાખીને ભીજવી રાખવાં. સવારનાં તે વસાણાંને હાથે પાણી સાથે ચોળીને કપડાંથી ગાળી કાડવાં અને તે પાણી એક શીશીમાં ભરી મુકવું, અને તેમાંથી નાના બચ્ચાંને દહાડામાં બે વખત એક એક ચમચી જરા શાકર નાંખી પાવું. મોટાં બચ્ચાંને એક ચમચો ભરીને માંહે શાકરનો થોડો ભુકો નાંખી દહાડામાં ત્રણ વખત પાવું; અને એમ સારૂં થતાં સુધી પાયા કરવું.

૭ ઈલાજ ૨૩ મો.

કપુર ૧ વટાણા બરોબર લઈને તેને બારીક કરીને ગોળના પાણીમાં બરાબર મેળવીને તેમાંથી ચમચી ૦।। સવારે નાના બચ્ચાંને પાવી, અને મોટાં બચ્ચાંને ચમચો ૧ સવારે તથા ચમચો ૧ સાંજે આપવો.

ઈલાજ ૨૪ મો.

ધાણા ૧ મુઠી અથવા થોડા વધારે લઇ તેને ખોખરા કરીને પાણી શેર ૦॥ માં રાત્રે ભીજવી રાખવા અને સવારે કપડાંથી ગાળો કાઢી તે પાણી એક શીશીમાં ભરી રાખવું. પછી તેમાંથી ચમચો ૧ એક લઇ, તેમાં સીતાફળનાં પાતરાંનાં રસનાં ટીપાં ૫ નાખી પાવું.

ઈલાજ ૨૫ મો.

સીતાફળનો પાલો-સુરપીણનો પાલો
અરડુસાનો પાલો.

એ ત્રણે જાતના પાલાને સરખે ભાગે લઇને છુંદીને તેનો રસ કાઢી તેને કપડાંથી ગાળી કાઢવો, અને એક ગલાસમાં ભરી મુકવો. પછે તેમાંથી નાના બચ્ચાંને ચમચી ૦॥ માં સાકરની ગાંગડી નાખી દહાડામાં બે વખત પાવો; તથા મોટાં બચ્ચાંને ચમચો ૧ લઇ દહાડામાં બે વખત પાવો. એમ દીન ૩ સુધી એ દવા પાવી. એથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૨૬ મો.

સેવરી કરમ બચ્ચાંને થાય છે તેનો ઇલાજ.

અખરોટ બસરાઇ અથવા મસકતી નવી લઇ તેને ભાંજી તેમાંનું સોજું બીજ એક લઇ બચ્ચાંને એક વખત સવારે તથા એક બીજ બપોરે તથા એક સાંજે ખવરાવવું. એથી કરમ મરીને પડી જશે.

જો અખરોટ ખાધા પછી ૪) ૫) કલાકમાં પેટ નહીં આવે તો એરંડીઊં તેલ ચમચી ૧) અમથું અથવા એક ચમચો ચાહાના ગરમ પાણીમાં મેલવી પાવું.

ઈલાજ ૨૭ મો.

કરમ થયા હોય ને તાવ આવતી હોય તેનો ઈલાજ.

કાચકીના છોડ જેને મરાઠીમાં સાગરગોટા કહે છે અને તે ઉપર ફળ ગોટામાં સોપારી જેવડાં લીલાં થાય છે, તેને ભેજતમાં ભુંજી તેમાંની બીજ બેઆની ભાર વજનમાં લઈ તેટલાજ વજનનું નીમક મેલવી, સવારમાં ખવરાવવું. એ પ્રમાણે બે ચાર દિવસ વાપરવાથી કરમ નીકળી જશે ને તાવ આવતો હશે તે નરમ પડશે.

કફવાયુના ઈલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

	તોલો		તોલો
પાન માંડવાનાં ખાવાનાં મોટાં નંગ ...	૨	અજમો	૦॥
		રંગવાના હરડાં ...	૦॥
સોપારી...	૦॥	(તેમાંનો ઠળીઓ કહાડી નાંખી કામમાં લેવાં)	
સુવા	૧		
સંચળ	૦		

એ સર્વે વસાણાંને પાણી સાથે ખુબ વાટીને તેનો રસ કપડાંથી ગાળી લેવો. પછી તેમાંથી નાની ચમચી ૧ ભરીને દહાડામાં ૩ વખત પીવી. બચ્ચાંને પાવાથી કફ તથા વાયુથી થનારા વિકારો દુર થશે.

એ દરદવાળાએ તેલ, મરચું, આમલી ખાવી નહીં.

ઈલાજ ૨ જો.

	તોલો		તોલો
આદાનો રસ	૦॥	મધ....	૦॥
તાજું ઘી	૦॥	ખાંડ	૦॥

એ સર્વેને એકવત કરીને તેનાં ૩ ભાગ કરી, દહાડામાં ૩ વખત પીવું. એમ દિન ૧૦ પીવાથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૩ જો.

	તોલા		તોલા
કુંવારનો અંદરનો ગર ...	૩	સીંધાલુણ ...	૦॥
હળદર...	૦॥		

એ ત્રણે ચીજને મેળવી એકરસ કરવી, અને તેના ૩ ભાગ કરી દહાડામાં ૩ વખત ખાવી; અને તે પછી પણ દીન ૭ સુધી એ દવા ખાવી.

ઈલાજ ૪ થો.

નહીમધની લાકડી તોલા ૨ બેડાં તોલા ૨

એ બંને વસાણાંને ગાયનાં તાજાં મુતરમાં ઘસીને એક ભાગ સવારે તથા એક ભાગ સાંજે પીવો; અને તે પછી પણ દીન ૧૦ સુધી એ દવા ખાવી.

ઈલાજ ૫ મો.

ગાયનું મુતર તાજું તોલો ૧ લઇ તેમાં હળદર ઘસીને વાલ ૧૦ ને વજને નાંખી એકવત કરવી. પછી કફવાળાં માણસને સવારે તથા સાંજે પાવી અને પછી પણ થોડા દહાડા એ દવા ચાલુ રાખવી.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

બેડા શેર ૧ ના ઠળીયા કાઢી નાંખી ઓખરાં કરવા, તેમાં શાકર શેર ૦॥ મેળવી પાણી શેર ૨ માં ઉકાળવાં, ને પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારીને દહાડામાં ૩ વખત પાવું. દરેક વખતે વાઇન ગલાસ ૧ ભરીને પાવું. એ પ્રમાણે થોડા દહાડા ચાલુ રાખવું.

ઈલાજ ૭ મો.

	તોલો		તોલો
સીંધાલુણ ...	૧	એલચીદાણા ...	૦॥

એ બંનેને છુંદીને બારીક કરવાં; પછી તેમાં બધે તોલો ૧ નાંખીને મેળવીને સવારમાં ખાવું.

ઈલાજ ૮ મો.

	તોલા		તોલા
સુંઠ	૪	શાકર...	૧૦

એ બંનેને પાણી શેર ૦॥॥ માં ઉકાળવાં, ને પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાઢી તેના ૩ ભાગ કરી દહાડામાં ૩ વખત પાવા; અને એજ પ્રમાણે દીન ૧૦ સુધી પીવાથી કફ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૯ મો.

ગળો શેર ૦ લાવી ઓખરો કરવો ને પાણી શેર ૧ માં નાંખી ઉકાળવો, ને પાણી શેર ૦॥ રહે એટલે ઉતારીને તેને કપડાંથી ગાળી લેવું. પછી તેમાં શાકર તોલા ૫ નાંખી તેના ૩ ભાગ કરવા અને તે દહાડામાં ત્રણ વખત પીવા. એ પ્રમાણે દીન ૧૦ સુધી એ દવા કરવાથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૧૦ મો.

જેઠીમધની લાકડી તોલા ૬ ને ખોખરી કરીને તેમાં પાણી શેર ૧ નાંખીને ઉકાળવી, ને જ્યારે પાણી ૧॥ પાશેર જેટલું રહે એટલે, ઉતારી તેમાં મધ તોલા ૨ નાંખીને મેળવીને દહાડામાં બે વખત પીવું. જો મધ નહીં મળે તો શાકર તોલા ૩ નાંખીને પીવું. એ પ્રમાણે દીન ૨૦ સુધી એ દવા કરવાથી કફ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૧૧ મો.

પીપરનું ચુરણ કરીને એક શીશીમાં ભરી મુકવું તેમાંથી વાલ ૪ લઈ મધમાં મેળવીને દહાડામાં ૩ વખત ચાટવું. એમ ઘણા દહાડા ચાટવાથી ઘણો ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૧૨ મો.

ધાણા, વરીઆળી, સુંઠ, મરી કાળાં, પીપર, જેઠીમધ.

એ સર્વે વસાણાંને સરખે ભાગે લઈને ખોખરાં કરીને તેનો પાણી શેર ૧ માં ઉકાળો કરવો; ને જ્યારે પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારીને ગાળી કાઢી તેમાં શાકર તોલો ૧ તથા સીંધાલુણ વાલ ૩ નાંખીને તેમાંથી દહાડામાં ત્રણ વખત અકેક વાઈન ગલાસ ભરીને પાવું.

ઈલાજ ૧૩ મો.

અરડુસાનો રસ તોલો ૧ ઉની ચાહા ગલાસ ૧ માં નાંખીને તેમાં મધ તોલો ૦॥ તથા ૩ ચણોઠીભાર સંચળ નાંખી મેળવી પીવું.

ઈલાજ ૧૪ મો.

મુગલાઇ બેદાંણા નહીમધ ધાણા

એ બોસડો રાતે જૂદાં જૂદાં ઠંડા પાણીમાં ભીજવી મુકવાં; અને સવારે દાતણ કર્યા પછી તે બોસડ હાથે ચોળી તેમાંનું પાણી ગાળી કાઢવું અને તે પાણીમાં થોડી શાકર નાંખી દહાડામાં ૩ વખત ગલાસ એક ભરીને પીવું. એથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૧૫ મો.

નહીમધની લાકડી તોલા ૨ ને બોખરી કરી તેમાં પાણી શેર ૦॥ નાંખીને ઉકાળવી; ને પાણી શેર ૦ા રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાઢી દહાડામાં ૨ વખત પીવું; અંદર થોડી શાકર નાંખવી.

ઈલાજ ૧૬ મો.

બે બૈસાભાર ઘી ઉંનાં પાણીમાં નાંખવું તેમાં મધ તોલો ૧ તથા શાકર તોલો ૦॥ તથા સીંધાલુણ તોલો ૦ બે બધાં મેળવી પાવું. એ પ્રમાણે બેચાર વખત પાવાથી ફેર પડશે.

કમર નાં દરદો.

કમર સરદીથી દુખે ને રહી જાય તેને ગુજરાતીમા ટચકીઉં તથા અંગ્રેજીમાં LUMBAGO કહે છે તેના ઉપાય.

ઈલાજ ૧ લો.

"યુકલીપ્તસ" (Eucalyptus Oil.)

એ નામે તેલ વેલાતથી આવે છે. એ અંગ્રેજી દવાઇ વેચનારની દુકાને મળે છે. તે લાવી જે ઠેકાણે દુખતું હોય, તે ઠેકાણે ખુબ મસળીને લગાડવું, ને ત્યાર પછી ફલાનલનાં કટકાથી ગરમ પાણીનો શેક કરવો. એમ અવારનવાર તેલ લગાડી શેક કરવાથી દરદીને આરામ થાય છે.

ઈલાજ ૨ જો.

	તોલા		તોલા.
સુંઠ...	૧	વતાલુનો કંદ ...	૧
કાળાં મરી	૧	દાલચીની ...	૧
જેઠી મધ	૧	કુલીજન... ...	૧
મેથી	૧	હલીમ	૧

ઉપલાં સઘળાં વસાણાંને સાફ કરી લોખંડની ખલમાં છુંદવાં, ને મેદા જેવાં બારીક કરવાં, ને કપડાંએ ચાળી લઇને એક શીશીમાં ભરી રાખવાં, ને જ્યારે ખપ પડે તે વખતે તોલો એક લઇ ને તેમાં ૦૧ તોલો શાકર ભેળીને ખાવું, ને ઉપરથી પાણી પીવું. એ પ્રમાણે દરરોજ સવારે ૧ વખત ખાવું. એ દવા ૪ દીવસ ખાવાથી આરામ થશે.

ઈલાજ ૩ જો.

એકટાની સીંગના ઝાડનું છોડું લીલું લેવું. જો લીલું નહીં મળે તો સુકું લેવું, ને તેને પ્રાંન્ડી દારૂમાં અથવા મોવડાંનાં દારૂમાં ઘસવું, ને ત્યાર પછી એજ છોડાના ઘસારામાં સાબર સીંગડું ઘસવું, ને જ ઠેકાણે દુખતું હોય તે ઠેકાણે સારી પેઠે ચોળી ચોળીને લગાડવું. એમ લગાડતાં જો ફરક નહીં લાગે તો એ ઘસારામાંથી ૪ આની ભાર જેટલું લઇ તેમાં પાણી ભેળી દરદીને ૧ વખત પાવાથી ફાયદો થશે.

કમળાના ઈલાજ.

કારણ—ઘણી તીખી તથા ખટાશવાળી ચીજો ખાવાથી લોહીમાં બગાડો થઈ ચામડી, આંખ તથા નખ પીળાં થાય છે, અને નીર્બળતા થતી જાય છે. ખાધેલું પચતું નથી, અરૂચી રહે છે, તેને કમળો થયો જાણવો.

ઈલાજ ૧ લો.

પાપડીઓ ખાર ૧ વાલ લઇ તેને આતસ ઉપર મુકી બરાબર ફુલવીને પછી બહાર કહાડવો. તે પછી ખાટાં લીંબુની એક ચીર લઇને તેની ઉપર એ ફુલવેલી ભુકી બધી ભભરાવવી, અને તે ચીર દરદીને એમની એમ ચુસવા આપવી. એ મુજબ ૩ દિવસ સુધી રોજ ૧ વખત ખાવા આપવી.

ખોરાકમાં તેલ, મરચું, ખટાશ વગેરે કાંઇ ખાવું નહી.

ઈલાજ ૨ જો.

આપતા નામનાં ઝાડની છાલને દોરાથી બાંધવી ને તે દોરો કમરે બાંધવો, તેથી કમળો આસ્તે આસ્તે ઉતરી જશે.

જેમ જેમ કમળો ઉતરતો જશે તેમ તેમ કમર ઉપરની દોરી ઢીલી થતી જશે.

ઈલાજ ૩ જો.

કડવાં તુરીઆં ને જંગલમાં થાય છે અને સુમારે ૫ થી ૬ ઇંચ જેટલા લાંબા થાય છે; અને તે ઝેરી છે. તેમાનું એક સુકું તુરીઉં ગાંધીને ત્યાંથી લાવીને અડધા ઇંચ જેટલું ભાંજી ખલમાં ખોખરૂં કરી તેનો ભુકો એક કોરીનાં અથવા કાચના વાસણમાં નાંખીને તેમાં (પા) ૦ા શેર પાણી રેડી આખી રાત ભીંજવી રાખવું. સવારે એ પાણી કપડાંથી ગાળી લઇને બધું દરદીને પીવા આપવું. એ પાણી પીધાથી દરદીને ઉલટી થશે ને બે ચાર ઝાડા પણ બખરીને આવશે તેની ચિંતા કરવી નહીં.

ખાવામાં ફકત બાફેલા ચાવલ, બાફેલી તુવરની દાળ, અથવા ખોખાની કાંજી વીગેરે બાફેલુંજ ખાવું, પણ ચીકાશવાળું કાંઇ ખાવું નહીં.

નીમક, હળદર અથવા કોઇ પણ જાતનો મસાલો મુદલ ખાવો નહીં, પણ હળદર તથા નીમક વગરનુંજ ખાવું.

ઈલાજ ૪ થો.

કાચી ફટકીને છુંદી તેની મેદા જેવી ભુકી કરી તેમાંથી તોલો ૦ા (પા) લઇને એક વાઇન ગલાસ (તોલા ૫) પાણીમાં મેળવીને દરદીને પાવું.

ઉપલી ભુકી બાધાથી ઉલટી થશે તથા કદાચ ત્રણ ચાર ઝાડા પણ થશે, તેની ચિંતા કરવી નહીં. એ પ્રમાણે બબે દિવસને આંતરે આપવું.

ઈલાજ ૫ મો.

ઘઉંના થોડા દાણા એક સફાઇદાર ટેબલપર મુકીને તે પછી એક લોખંડનો તવાથી ગરમ કરી તેવડે એ દાણા ચોળવા. એમ ચોળવાથી તેલ નીકલશે. તે તેલ જમાવ કરીને એક ગલાસમાં ભરી રાખવું, ને તે કમળાના દરદીની બંને આંખમાં આજવું. એ પ્રમાણે બે દીવસ સુધી કરવું.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

ભુતુ ખસાનાં પાદડાં લાવીને તેને સુકવવાં. સુકાયા પછી તેને મેદા જેવાં બારીક વાટવાં ને તેની ભુકી કપડાથી ચાળી એક સીસીમાં ભરી રાખવી. ને જ્યપ પડે ત્યારે તે ભુકીમાંથી ૧ ચપટી જટલી લઇને જ પ્રમાણે તપકીર સુંઘીએ તે પ્રમાણે દરદીને સુંઘવા આપવી. એ સુંઘવાથી સણેખમની બાફક સરદી થઈને નાક ગળશે, તેની ચિંતા નહીં. પણ એમ થયા પછી નાકમાંથી પીળું પાણી નીકળશે ને કમળાનું દરદ મટી જશે.

ઈલાજ ૭ મો.

કડૂ શીરવલ (એને મરાઠી બોલીમાં "કડૂલ દોડકાં." કહે છે ને એ કડવાં તુરીઆં જેવાં આવે છે તે)નો સુકો ગર ૧) કલાક સુધી પાણીમાં ભીજવી રાખવો. અને તે પછી તે પાણી લઇને તેમાંથી ૪-૫ ટીપાં કમળાનાં દરદીનાં નાકમાં નાંખવાં, જેથી નાકમાંથી પીળું પાણી પડશે; ને દરદ નાબુદ થશે. અગર જો એ ટીપાં મુકવા પછી કમળાની કાંઈ અસર રહી ગયલી જણાય તો બે દિવસ પછી પાછાં ઉપલાંજ પાણીનાં ૪ પાંચ ટીપાં નાંખવાં, પણ એક વખત પ્રથમ બે ટીપાં નાખવા પછી બીજાં ટીપાં એજ પાણીનાં જરૂર વગર નાકમાં નાંખવાં નહીં.

ઉપલાં પાણીનાં ટીપાં દરદીનાં નાકમાં જ વખતે નાખવામાં આવે તે વખતે કાંઇ પણ ચીજ દરદીને ખાવા આપવી નહીં; પણ ઓછામાં ઓછા ૫) ૬ કલાક પછી તે દરદીને ખીચડી ને ઘી ખવડાવવું.

ઈલાજ ૮ મો.

પીતપ્રદ્ધ (જ ગાંધીની દુકાને મળે છે.) તેને ૩ કલાક સુધી પાણીમાં ભીંજવી રાખવાં ને તે પાણીમાંથી ૪-૫ ટીપાં દરદીનાં નાકમાં નાંખવાં. ઉપલો ઈલાજ કીધા પછી ૪) પાંચ કલાક પછી તે દરદીને ખીચડી ને ઘી ખાવા આપવું. તેની આગમચ કાંઈ પણ ખાવાની વસ્તુ મુદ્દલ આપવી નહીં.

કરોળીઓ અથવા કરારીઓ.

મોઢાં ઉપર તથા બદનના બીજા કોઇ ભાગની ચામડી ઉપર ધોળા ધોળા ડાઘ પડે છે તેનો ઈલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

તુલસીના છોડનાં મુલને વળગેલી માટોડી લઇ સવારના પોહોરમાં વાસી મોહોડે તે માટોડી કરોળીઆની જગા ઉપર દરરોજ ચોપડવી એથી તે સારો થશે.

કંઠમાળ અથવા કંઠમાળાનો ઇલાજ.

ઇલાજ ૧ લો.

સરપંખાના મુળને ગાયના મુતરમાં ઘસી અવાર નવાર ચોપડવાથી નરમ પડશે.

ઇલાજ ૨ જો.

હિંદુઓના બાર મહીનાની કોઇ પણ તેરસને દીવસે કાંસકી નામનો છોડ થાય છે તેને નોતરી આવે; અને બીજે દીને (ચૌદસને દીવસે) સવારના પોહોરમાં તે કાંસકીની જડ લાવી તેના ૧૪ કટકા કરી કુંવારી છોકરી પાસે સુતર કંતાવી તે સુતરના ચઉદ તાર ભેગા કરી તે કટકા એ તારે બાંધી તેના હારડો કરી ગળામાં પેહેરાવવાથી કંઠમાળ સારી થશે.

ઇલાજ ૩ જો.

તોલો	તોલો	તોલો
ચોપ ... ૧	સંચર ... ૧	સંચોરો બાપડીઓ ૧

એ ત્રણેને આંકડાનાં દુધમાં ઘસી કંઠમાળના દરદ ઉપર ચોપડવાથી તે પાકીને તેમાંના કપાસીઆ નીકળી જશે.

ઇલાજ ૪ થો.

તોલો.	તોલો.	તોલો.
સીંદુર ૦ા	એલચી... ...	૦ા રાહાલ... ૦
કપીલો ૦ા	સાપની કાંચરી	૦ા તેલ કરંઝીઉં ૦ા

પેહેલાં સીંદુર, એલચી, રાહાલ-કપીલો તથા સાપની કાંચરીને કુટી કપડછંદ કરી તેને કરંઝીઆં તેલમાં કાંસાનાં વાડકામાં ઊકાળી મલમ જેવું બનાવવું; ને તે કંઠમાળ ઉપર ચોપડવાથી બેસી જશે.

કાનનાં દરદના ઉપાય.

જે કોઈને કાનમાં સુંઇ સુંઇ અવાજ થતો જણાય, ને વરસાદના દિવસમાં ભારે વરસાદ પડવાનો જે અવાજ થાય છે તેવોજ અવાજ કાનમાં લાગે છે તેના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

કુદનાનો રસ	૦॥ ચમચો. (તોલા સ્પુન)
નીમક	બે આની ભાર.
મધ સોજું	૧) નાની ચમચી.

એ ત્રણ જણસને એકરસ થાય તેમ સાથે મેળવવી, અને તડકામાં થોડો વખત ખુલ્લી મુકી રાખવી અથવા આતશના ઈંગાર ઉપર જરા ગરમ થાય ને કાઢી લેવી, ને ઉપલા દરદવાળાના કાનમાં ૫ થી સાત ટીપાં નાખવાં ને અંદર રૂ ખોસવો કે જથી ટીપાં બહાર નીકળે નહીં.

ઈલાજ ૨ જો.

સુંઠ ઘોડાવજ અથવા ગંધારી વજની દાંખલી. વજકાવલીનો દાખલો. લાલ ચીતરાની *દાંખલી.

ઉપલો ચારે જણસને પથરના પાટા ઉપર સરખે વજને પાણીમાં જરા જાડું ઘસી, તેને સેજ ગરમ કરીને કાનની પછવાડે લગાડવું. એમ દહાડામાં ૧-૨) વખત જાડું જાડું લગાડવું.

---

*ચીતરાની દાંખલી ઘસવાને ઘણી મુશ્કેલી પડે છે તેથી છુટું ઘસીને ઉપલી ત્રણ જણસ સાથે મેળવશો તો ઠીક પડશે ને કેટલું ઘસાયું તે માલમ પડશે.

ઈલાજ ૩ જો.

એરંડીઉ તેલ તોલા ૫ ખસખસના પોસ તોલા ૨
સુકા લસણની ન્હાની કળી નંગ ૧.

પ્રથમ ખસખસના પોસને તથા લસણની કળીને બારીક છુંદીને તેને એરંડીઉ તેલ એક કલઇ કરેલી તપેલીમાં લઇ તેમાં નાંખીને તપેલી ચુલાપર મુકવી ને સારી પેઠે ઉકળ્યા પછી તે તપેલીને હેઠળ ઉતારી બે દીવસ સુધી એમની એમ રહેવા દઇ ત્રીજે દીવસે તે તેલ કપડાંથી ગાળી લેવું, ને કાચના બુચની સીસીમાં ભરી રાખવું. જ્યારે વાપરવું હોય ત્યારે કાનમાં જટલું સમાય તેટલું નાખીને દરદીને પાંચ મીનીટ સુધી સુવા દેવું, ને કાનમાં રૂ ખોસવો કે જ્યારે ઉઠે ત્યારે રેલાની માફક કાનમાંથી નીકળી પડે નહીં.

ઈલાજ ૪ થો.

ધોડાવજનો કટકો લઇને તેને ખોખરો કરીને મીઠાં તેલમાં અથવા નેતુનનાં તેલમાં નાખીને ચુહલાપર મુકીને સારી પેઠે કકડાવવું, ને કટકો બળી કાળો થયા પછી તપેલી ચુહલાપરથી હેઠળ ઉતારીને તેલને કપડાંએ ગાળી લેવું; ને એક કાચના બુચની સીસીમાં ભરવું, ને દરદીને બોચી આગળથી તે કાનની બાજુ સુધી ભરવું.

જો કાન પાકો હોય ને રસી વહેતી હોય તો ઉપલું તેલ લઇને તેનાં બે ટીપાં કાનમાં રેડવાં, તેથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૫ મો.

કાન દુખતો હોય ને આસપાસથી ખેંચાય
ને અંદર ચસકા મારે તેનો ઉપાય.

લાંબડાનાં પાંદડાંને ચાળણીમાં નાખી તેમાં બબળતું

ગરમ પાણી રેડવું; જથી તે બરાશે. પછી તેને એક કપડાંમાં મુકી સેહેતો સેહેતો તેનો સેક સારી પેઠે વારંવાર કરવો.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

કાન દુખતો હોય તેના ઉપાય.

તુલસીનાં ઝાડનાં પાંદડાં લાવીને તેને છુંદીને રસ કાહાડવો ને તેનાં ૫) થી સાત ટીપાં કાનમાં નાંખવા, જથી દરદ ઓછું થશે.

ઈલાજ ૭ મો.

મોરનો એક પગ તેનાં આંગલાં તથા નખ સાથે લઈ તેને, મીઠું તેલ શેર ૧ એક તપેલીમાં લઈ તેમાં નાંખી હાડકાં વગર બધું ગળી જાય ત્યાં સુધી ખુબ કકડાવવું; ને જ્યારે એ તેલ મેસ જેવું કાળું થાય ત્યારે તપેલી ચુહુલા ઉપરથી હેઠળ ઉતારી તેને ઠંડું પાડી કપડાંથી ગાળી લઈ કાચના બુચની એક સીસીમાં ભરી રાખવું; જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે એથી ત્રણ ટીપાં દાહાડામાં બે ત્રણ વખત કાનમાં નાખવાં; તેથી આરામ થશે.

ઈલાજ ૮ મો.

કાનમાં ચસકા મારતા હોય ને કાનની આસે પાસે તથા હેઠળ સોજો આવેલો હોય તેનો ઉપાય.

કડવી જીરી તોલા ૨-કાળાં મરી દાણા ૨૦

એ બેઉનો બારીક મેદા જેવો ભુકો કરી તેને એક કલઈ કરેલાં વાસણમાં નાખી તેમાં થોડું પાણી રેડી તે વાસણ આતસ (ચુલા)પર મુકી ગરમ કરવું પછી તેને કાનની આજુબાજુએ ગરમ ગરમ ચોપડવું.

ઈલાજ ૯ મો.

ઘોડાવજનું મુળ. સુંઠ.

એ બેઉને પાણીમાં ઘસીને તેનો આગાળ જ્યાં દુઃખતું હોય ત્યાં અવારનવાર ભરવાથી નરમ પડશે.

ઈલાજ ૧૦ મો.

કાન પાકી ચસકા મારતા હોય ને પરૂ નીકળતું હોય તેના ઉપાય.

ગલગોટાનાં ફુલ

લઇને તેની આસેપાસેનાં બધાં ફરતાં પાંદડાં કાહાડી નાખવાં, ને તેની વચ્ચેાવચ્ચમાં ને બીજ રેહે છે અને નને ડીરી કેહે છે, ને બચ્ચાંઓ નને ગોટાની કેરી કરી કેહે છે અને ને ખાવામાં પણ તેઓ લે છે, તેવાં બીજ ૪૦—૫૦) કાહાડવાં. તે સઘળાં બીજને પીસી નાખવાં, અથવા ખલમાં છુંદી નાખવાં, પછી તેને એક કપડામાં મુકીને વલ દઇને જોરમાં નીચવી તેનો રસ ઝીલી લેવેા, પછી તે રસનાં ટીપાં ૨ થી ૩ દાહાડામાં એક બે વખત કાનમાં મુકવાં, તેથી પરૂ વેહેતું બંધ થશે અથવા ચસકા મારતા હશે તે મટી જશે.

ઈલાજ ૧૧ મો.

અજમેા ... ... તોલેા ૦॥

લસણ ... ... કળી ૧

ધુપણું ... ... તોલા ૨

અજમેા તથા લસણ સાથે ખલમાં નાખી છુંદી તેનેા માવેા કરવેા, પછી ધુપણાંને કલઈ કરેલાં એક વાસણમાં રેડી

તેમાં એ ભાવો નાખીને ચુહુલાપર મુકી કકડાવવું. પછી હેઠળ ઉતારી તે તેલ કપડાંએ ગાળી લેવું, ને એક કાચના બુચની સીસીમાં ભરી મુકવું ને બય પડવે એનાં ૩ ટીપાં દાહાડામાં ૧-૨ વખત કાનમાં મુકવાં. એ પ્રમાણે કીધાથી ફાયદો થાય છે.

ઈલાજ ૧૨ મો.

કાનમાં મેલ એકઠો થઇ સુકાઇ જઇ કઠણ થયો હોય, ને તેથી કાન દુઃખી અંદર ચસકા મારતા હોય તેનો ઉપાય.

તેલ ભીનું તાજું ૧ નવટાંક (તોલા ૫) લઇ તેને કલઇ કરેલાં વાસણમાં રેડી તેમાં લસણની કળી ૧ નાખી તે વાસણ ચુહુલા ઉપર મુકી તેલ કકડાવવું. પછી હેઠળ ઉતારી ઠંડું પડયા પછી એક સીસીમાં ભરી રાખવું; ને બય પડવે તેમાંથી ૪ ટીપાં કાનમાં રેડી ને અંદર રૂ દાબવો, કે બાહાર નીકળી આવે નહીં. એ પરમાણે દરરોજ દાહાડામાં એક બે વખત મુકવાં, તેથી મેલ છુટો થશે. પછી સેજ ગરમ પાણી લઇ કાનમાં પીચકારી મારી કાન ધોવો, તેથી મેલનો જે ડુચ્ચો અંદર હશે તે બાહાર નીકળી આવશે. પછી કાનને કપડાંથી બુછી સાફ કરવો; ને ઉપલાં તેલનાં ટીપાં રેડવાં. કાનમાંથી મેલ કાહાડવા કોઇબી જણસ લઇ કાન મુદ્દલ કોતરવો નહીં. પણ ઉપર લખ્યા પ્રમાણે સેજ ગરમ પાણીની પીચકારી અંદર મારવી તેથીજ ફાયદો થશે. પીચકારી સીવાય બીજી કોઇ રીત વાપરવી નહીં.

ઈલાજ ૧૩ મો.

કાન ઘણો દુખીને અંદર ચસકા મારતા હોય અથવા વેહેતો હોય તેનો ઉપાય.

	તોલા.		તોલા.
આંબા હળદ ...	૧	ધોડાવજ સુકી ...	૧
સુંઠ	૦(પા)	ફટકી.	૦(પા)

એ ચારે જણસોને પાણીમાં ઘસીને એકરસ કરવી. પછી કલઈ કરેલી તપીલીમાં નાખી આતસ ઉપર મુકી ગરમ કરી જ્યાં આહારથી દરદ થતું હોય અથવા સુનલું હોય, તે ઉપર સેહેતું સેહેતું જાડું જાડું લગાડીને સુકાવા દેવું તેથી સોજો ઉતરી જશે.

થોડાવાર પછી પીચોરીનો પાલો ડાંખરાં ને બીજ સાથે લઇને તેને પાણીમાં ઉકાળવાં, ને તેની વરાળ કાનના વેહેમાં પોંહોચે તેમ આપવી.

અગર જો પીચોરીનાં પાલાના આફથી કાનનો દુખાવો નરમ નહીં પડે તો નિચલો ઉપાય કરવોઃ—

	તોલા
કાંસકીનો પાલો ...	૨
મેથી	૧

એ બેઉને બસેર પાણીમાં નાખીને ઉકાળવાં, ને તેનો આફ લેવો.

અગર એ પાલો વજનમાં વધારે લઇ તેને ચાળણીમાં મુકી ખખળતું પાણી તેમાં રેડી તેનો કાનમાં આફ આપવો, ને પછી તેજ પાલાની લેપડી આહાર બાંધી લેવી.

ઈલાજ ૧૪ મો.

કાન અંદરથી પાકીને પરૂ વહેતું હોય અથવા અંદર ચસકા મારતા હોય અથવા આહારથી સુજી આવેલો હોય તેનો ઉપાય.

ચોધારીનો વેલો, ને હરએક મોટાં ઝાડ ઉપર ચહડે છે ને ને વેલાને ૪) ધાર હોય છે અને ને ઈંચ ૬ થી ૯ નટલો લાંબો હોય છે અને ને ચઢયા પછી પાછો વચમાં ગાંઠ થઇ ચઢયા કરે છે તથા ને ખાધામાં આવતો નથી; તે ચોધારીનો કટકો ૧ લેવો, ને તેને આતસ ઉપર થોડો વખત મુકી ગરમ કરવો, તેથી તે નરમ થાશે. પછી બહાર કાહાડીને જરા (ઠંડો) ઠૂકો પડે ને કાનના વેહ આગળ ધરી તેને હાથવડે મરડી તેનાં રસનાં ૫-૭ ટીપાં કાનમાં નાખવાં. એ પ્રમાણે દાહાડામાં ૨-૩ વખત ઉપલી રીત પ્રમાણેજ ૧ કટકો લઇ ગરમ કરી, તેનાં ટીપાં નાખવાં, એથી કાનનો દુખાવો નરમ પડશે, તથા સોજો પણ નરમ પડી પરૂ વેહેતું બંધ થશે.

ઈલાજ ૧૫ મો.

ગલગોટાનાં ફુલનાં છોડનાં પાંદડાંને છુંદી રસ કાહાડવો, ને કપડાંથી ગાળી લઇને સેહેજ ગરમ કરીને તેનાં ટીપાં બેથી ચાર દાહાડામાં ૨-૩ વખત મુકવાં.

ઈલાજ ૧૬ મો.

સમજાનાં પાંદડાંનો રસ કાહાડી એક કલઈ કરેલાં વાસણમાં રેડી ને સેહેજ ગરમ કરવો, પછી તેનાં ૨-૪ ટીપાં દાહાડામાં ૨-૩ વખત કાનમાં મુકવા.

ઈલાજ ૧૭ મો.

બદામનું તેલ ... ... તોલા ૨
લસણની કળી... ... નંગ ૧

એ બંનેને કકડાવવી ને તેલ ઠંડું પાડી તેમાં ૦॥ વાલ અફીણ ભેળવું ને બરાબર એકરસ કરવું. પછી તેનાં ટીપાં ૨-૩ કાનમાં દુહાડામાં ૨-૩ વખત નાંખવાં.

ઈલાજ ૧૮ મો.

કાળું નીમક લઇ તેને ઠીકરાં ઉપર નાખીને સેકવું ને કપડાંમાં મુકી જ્યાં બહાર કાન આગળ સોજો હોય ત્યાં સેક કરવો અથવા સોજાપર બાંધી લેવું.

ઈલાજ ૧૯ મો.

કપુરનું તેલ લઇને કાનની આજુબાજુ જ્યાં સોજો હોય ત્યાં બહાર લગાડવું.

ઈલાજ ૨૦ મો.

કાન દુખીને અંદર ચસકા મારતા હોય ને
બાહારથી અથવા અંદરથી સોજો
આવેલો હોય તેનો ઉપાય.

ખસખસના પોસ લાવી તેને છુંદી બારીક ભેંદા નવી તેની ભુકી કરવી, પછી કપડાંએ ચાળી એ ભુકીમાંથી આસરે ૨ તોલા ભુકી લઇ એક કલઇ કરેલા વાસણમાં નાખી, તેમાં સોજાું ગાયડી અથવા વેલાતી

એરંડીઉં તેલ તોલા ૫ રેડીને, તે વાસણ ચુહુલ્લાપર મુકવું, ને ખુબ ખદખદાવવું, ને ત્યારપછી હેઠળ ઉતારી ૨૪ કલાક સુધી રેહેવા દેવું. પછી તે તેલને એક જાડા કપડાંનાં કટકામાં રેડીને નીચવી ગાળી લેવું, અને કાચના બુચની સીસીમાં ભરી રાખવું. જ્યારે ખપ પડે ત્યારે એ તેલમાંથી લઇને દરદીના કાનમાં કાન ભરાઈ જાય તેટલું રુવાડીને અંદર રેડવું, ને ૧૦ મીનીટ સુધી દરદીને રુવાડી રાખવું, પછી કાનમાં રૂ દાબીને તેને ઉઠવા કેહેવું નથી તેલ બાહાર નીકળી પડે નહીં.

ઈલાજ ૨૧ મો.

કાનની બાહાર ફરતી બાજુએ સોજો ચહડેલો હોય તેનો ઉપાય.

આંબાહળદ. રસમતી.

ઉપલી બેઉ વસ્તુને જુદી જુદી પથરના ઓરસી-આ ઉપર બ્રાંન્ડી દારૂ રેડીને તે સાથે બાર દઈ ઘસવી પછી બેઉને મેળવી નાંખવાં. (ઘસવું તે છેક બાતળું ઘસવું નહીં પણ જાડું ઘટ રેહે તેવું ઘસવું) પછી કાનનો આસેપાસે લગાડવું તેથી સોજો ઉતરી જશે.

એ લગાડયાથી ૨ કલાક ચચરશે તથા ખેંચાશે તેની ચીંતા કરવી નહીં. એમ થવાથી ફાયદોજ થશે. પણ લગાડયા પછી ૪ કલાક સુધી ધોવું નહીં; ને જો ઘણુંજ જોર કરે તો કાચા બ્રાંન્ડી દારૂમાં કપડું બોળી તે ફેરવવું, પણ પાણી જરાબી મેળવું નહીં. તેમજ અમસથું (પાણી) લગાડવું નહીં, જો લાગશે તો રસમતી પીગળશે નહીં, ને ધોવાશે નહીં, તેથી પાણી મુદ્દલ લગાડવું નહીં.

ઈલાજ ૨૨ મો.

કાન પાકી અંદરથી પરૂ વેહેતું હોય ને સુજી આવી અંદર ચસકા મારતા હોય તથા આજુ બાજુથી દુખતો હોય તેના ઉપાય.

ગાયરતનું દુધ ચમચો ૧ લેઇ તેને ગલાસમાં રેડી તેમાં ગામઠી નીમક બારીક કરેલું ૧ ચમટી નાખી મેલવવું. પછી ત્રણથી પાંચ ટીપાં કાનમાં નાંખવાં, તેથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૨૩ મો.

ઘોડાવજ તોલો... ... ... ૦૧૧

કડવા લીમડાના પાલાનો રસ વાલ ... ૨૧

ઘોડાવજને છુંદી બારીક મેદાનવી કરી, એક કલઇ કરેલાં વાસણમાં નાખવી, પછી લીમડાના પાલાનો રસ અને મીથું તેલ તોલા ૩ તેમાં રેડી ચુહુલા ઉપર મુકીને રસ તમામ બળી જાય ને ફકત તેલ અંદર રહે, ત્યાં સુધી ઉકાળવું, પછી હેઠળ ઉતારી ઠંડું પડયા પછી કપડાંએ ગાળી લઇને કાચના બુચની સીસીમાં ભરવું; ને બખ પડે ત્યારે ૩ ટીપાં કાનમાં નાંખવાં. એમ દહાડામાં બે વખત મુકવાં.

ઈલાજ ૨૪ મો.

	તોલા		તોલા		તોલા
ઉપલેટ...	૨	ઘોડાવજ...	૨	સુવા...	૨

ઉપલી તરણે જણસોને સાફ કરી લોખંડની ખલમાં છુંદી બારીક મેદા જેવી કરી તેને કલઇ કરેલાં વાસણમાં નાખીને તેમાં તેલ બીજું શેર ૦૧ (પા) રેડીને બુધ ઉકાળવું. પછી હેઠળ ઉતારી ઠંડું પાડી એક કપડાંએ ગાળી લેવું ને તેને કાચના બુચની સીસીમાં ભરી રાખવું ને બખ પડે તે વખતે એ તેલનાં ૩ ટીપાં દહાડામાં બે વખત કાનમાં નાંખવાં.

ઈલાજ ૨૫ મો.

જવ તોલો... ... ... ૦॥।
કડવા લીમડાના પાલાનો રસ શેર ૦।(પા) તોલા ૭
મીથું તેલ (શેર ૦। (પા)) તોલા ૭

જવને બારીક ભેદા જેવા કર્યા પછી એ ત્રણે ચીજને કલઇ કરેલા વાસણમાં નાંખી, તે વાસણ ચુલ્હા ઉપર મુકીને લીમડાનો બધો રસ બળીને ફકત તેલ રહે ત્યાં સુધી ઉકડાવવું, પછી હેઠળ ઉતારી ઠંડુ પડે ને કપડાંએ ગાળીને કાચના બુચની સીસીમાં ભરી રાખવું, ને જ્યારે બપ પડે ત્યારે એ તેલનાં ૩ ટીપાં દહાડામાં ૨ વખત કાનમાં મુકવાં.

ઈલાજ ૨૬ મો.

ટીંકચર બેનઝાઇન કમપાઉન્ડ
ટીંકચર બાલસમ કમપાઉન્ડ

એ બે દવામાંથી જે તે એક દવા એક ઔંસ મંગાવી તેમાંથી ૩ ટીપાં દરરોજ દાહાડામાં બે વખત કાનમાં મુકવાં ને અંદર રૂ દાબવો.

ઈલાજ ૨૭ મો.

કાન બેહેરો થયો હોય તેના ઉપાય.

મીઠું તેલ શેર ૦। (તોલા ૭)
સમુદર ફીન વાલ ૪ લવંગ વાલ ૪

સમુદર ફીન તથા લવંગને છુંદી બારીક ભેદા જેવી કરી, તેને કલઇ કરેલાં વાસણમાં નાખી અંદર તેલ રેડી, ચુહલાપર મુકી બુમ કકડાવવું, ને પછી હેઠળ ઉતારી ઠંડુ પાડી કપડાંએ ગાળી કાચનાં બુચની સીસીમાં ભરી રાખવું. તે તેલનાં ટીપાં ૩ દહાડામાં બે વખત કાનમાં મુકવાં.

ઈલાજ ૨૮ મો.

ગાયનું મુતર શેર... ... ... ૫
અજમો શેર ૧

એ બંનેને એક વાસણમાં મેળવી ઉકાળવાં ને જ્યારે શેર ૦॥ રહે ત્યારે તેને કપડાંથી ગાળીને એક સીસીમાં ભરી રાખવું. પછી બેહેરાં માણસના કાનમાં ટીપાં ૨ થી ૩ સુધી નાખવાં. એ પ્રમાણે આરામ થતાં સુધી નાખ્યા કરવાં.

ઈલાજ ૨૯ મો.

કાનમાં સોજો આવ્યો હોય તેનો ઉપાય.

નગોડના અથવા કડવા લીમડાનાં ઝાડના પાલાને લાવીને પાણીમાં ઉકાળવો. પછી તે પાણીનો સેક ફ્લાનેલનું કપડું તે પાણીમાં ભીંજવી નીચવીને કાનની આજુબાજુએ જ્યાંથી સોજો હોય તે ભાગ ઉપર કરવો. તેથી સોજો ઉતરી જશે.

ઈલાજ ૩૦ મો.

કાનમાં અંદર સોજો આવ્યો હોય ને ચસકા મારતા હોય તેનો ઉપાય.

કડવા લીમડાનાં પાંદડાંને છુંદીને તેનો રસ તોલા ૨ કાઢવો, ને તેમાં મધ તોલો ૦॥ મેળવી સેહેજ ગરમ કરી તેમાંથી ચાર પાંચ ટીપાં કાનમાં નાંખવાં, એથી કાન દુખતો નરમ પડશે.

ઈલાજ ૩૧ મો.

કાનની બાહારની બાજુએ સોજો ઘણો જોરમા
હોય ને તેથી આસપાસનો ભાગ લાલ થયો
હોય તેનો ઉપાય.

ગુલે અરબાનીને લાવી છુંદી બારીક મેદા જવી કરી
ઠંડાં પાણીમાં મેળવવી ને તે કાનની આસેપાસે જ્યાં
સોજો હોય ને લાલ થયું હોય તે જગા ઉપર ભરવું.

ઈલાજ ૩૨ મો.

કાન અંદરથી દુખતો હોય અને ચસકા મારતા હોય
તથા પરૂ વેહેતું હોય ને તેથી બેહેરો થયો
હોય તેનો ઉપાય.

ઘોડાની તાજી લીંદ રાતે પડેલી હોય તે સવારનાં
એકઠી કરી તેને હાથવડે ભાંજી ભુકો કરી જાડાં કપડાંમાં
નાંખી દાબી નીચવી કાઢી તેમાંથી નટલું પાણી નીકળે
તે ઝીલી લેવું, ને તે પાણીમાંથી ૦॥ શેર પાણી લઇ તેમાં
સફેદ તલનું તેલ ૦॥ શેર રેડીને કલઇ કરેલા વાસણમાં
નાંખી ચુહુલાપર મુકવું; ને લીંદનું પાણી બળી રહે ત્યાં
સુધી રાખી પછી તે વાસણ ચુહુલા ઉપરથી હેઠળ
ઉતારવું; ને કપડાંએ ગાળી લઇ એક કાચનાં બુચની
શીશીમાં તે તેલ ભરી રાખવું ને જ્યારે બય પડે ત્યારે
એ તેલનાં ૨ ટીપાં કાનમાં નાંખવાં.

ઈલાજ ૩૩ મો.

સાલીડ તેલ ઔંસ	૪
ધુપણું સોજ્જામાંનું શેર	૦।। (૫।)
નગોડનાં ઝાડની કુમળી પાંદડી શેર ...	૦।
મીંઢળ લીલું (હીંદુ લોકો પરણતી ...	
વખત હાથે બાંધે છે.) તે નંગ ...	૧
સુકા મોવડાં દાણા	૬
ઝીણી કોડી રંગે જરા લીલી નંગ ...	૪

એ સઘળાં વસાણાં મધેથી કોડીને વાટી મેદા જેવી કરી સીસીમાં ભરી રાખવી.

સાલીડ તેલને કલઈ કરેલાં વાસણમાં નાખી તેમાં ધુપણું તથા નગોડની પાંદડી, તથા મીંઢળ, તથા સુકાં મોવડાં, (મોવડાં તથા મીંઢળને છુંદવાં નહીં) તથા કોડીની ભુકીમાંથી ચોથો ભાગ એ સરવે ભેલી તે તપીલીને લોઢાંની આરણી (માચી) ફુટ ૦।। થી ૧ ઉંચાઈવાળી હોય તે ઉપર મુકવી.

પછી સાફું સોજ્જું ઘી સુરતી શેર ૧। કલઇ કરેલા કાંસીઆમાં લઇ કપડાંનો એક કાકડો બે અંગોઠા જેવડો જાડો વાંસની સળીમાં વીંટીને બનાવવો અને તેને ઘીના કાંસીઆમાં ઉભો રાખવા સાફું કાદવનાં વાસણની ઠીકરી રૂપિઆ જેવડી ગોળ બનાવી તેમાં વચ્ચે એક છેદ પાડી તેમાં તે કાકડો ભેરવી કાંસીઆમાં મુકવો અને તેને સળગાવી ને તપીલી લોઢાની આરણી (માચી) ઉપર મુકી છે તે નીચે તપીલીનાં તળીઆંથી એક આંગળ નીચે ઘીની આંચ લાગે તેમ ઘી બળી રહે ત્યાંસુધી મુકી રાખવો કે જેથી તપીલીને તાપ લાગી તેમાંનું ધુપણું તથા બીજાં વસાણાં ઉકળે.

એથી તપીલીમાંનું ઘુપણું બળી અરધો ભાગ રહેશે, તે હેઠળ ઉતારી ઠંડુ પડયા પછી તેમાંથી ચમચાવડે મીંઢળ ને મોવડાં કહાડી લઇને તે તેલ કપડાંએ ગાળી કાચનાં બુચની સીસીમાં ભરી રાખવું, ને બય પડે ત્યારે એ તેલમાંથી ૨—૩ ટીપાં દહાડામાં બે વખત કાનમાં નાંખવાં.

ઉપલાં તેલથી ઘણો ફાયદો થાયછે, અને જો બેહેરપણ હશે તો તે પણ મટી જશે.

ઈલાજ ૩૪ મો.

કાનમાં કાનકચુરો પેઠો હોય તેના ઉપાય.

ગોસ્ત (માંશ) સારૂં સોજું લાવીને તેનો બીમો કરવો, પછી તેમાં સારો બુશબોઇદાર ગરમ મશાલો નાખીને નમ બાવાને સારૂ બીમો પકાવે છે, તેજ બીસાલે પકાવવો, પછી એ બીમો રાંધેલી તપીલી પેલા માણસનાં કાન આગળ ધરવી એવી રીતે કે, પેલી બધી ગરમ ગરમ વરાળ કાનમાં પેસે. એમ કીધાથી પેલો કાનમાં ગયલો કાનકચુરો બુસબોઇના સબબથી બાહાર નીકળી આવશે. એ બીમો કોઇના બાધામાં લેવો નહીં; પણ જમીનમાં બાડો બોદીને તેમાં દાટવો.

ઈલાજ ૩૫ મો.

ગાયનું ઘી સોજું તાજું લઇ જરા ગરમ કરીને કાનની અંદર ૨ થી ૩ ટીપાં મેલવાં, જથી કાનકચુરો બહાર નીકળશે.

ઈલાજ ૩૬ મો.

કાનમાં અગાઇ પેસે તેનો ઇલાજ.

લીંબુનાં રસનાં કાનમાં ટીપાં મુકવાં તેથી અગાઇ અહાર નીકળી જશે.

ઈલાજ ૩૭ મો.

કાનમાં માકડ જાય તેનો ઇલાજ.

મધ સોજું લઇને તેનાં ટીપાં ૪ થી ૫ અંદર નાંખવાં.

ઈલાજ ૩૮ મો.

કાનમાં ચસકા મારતા હોય તેના ઇલાજ.

	તોલો.		તોલો.
વાવડીંગ	૧	વાકુંબા...	૧
અજમોદ	૧	વજ	૧
લસણકળી... ...	૦૧	લીમડાનાં પાંદડાં ...	૩
તેલ મીઠું ... શેર	૦૧૧		

એ બધાં વસાણાંને ખોખરાં કરી, તેલ શેર ૦૧૧ માં ચુલા ઉપર ઉકાળવાં, ને જ્યારે તેલ નવટાંક રહે, ત્યારે ઉતારી તેને સારાં ઝીણાં કપડાંએ ગાળી કહાડી તે તેલ-માંથી ટીપાં ૪ કાનમાં નાંખવાં.

ઈલાજ ૩૯ મો.

કોડી બાળીને રાખ કરવી, પછી ટંકણખાર ફુલવી વાટીને બેઉને સરખે ભાગે લેઇને, તે ભુકો કાનમાં થોડો નાંખી ઉપર લીંબુનાં રસનાં ટીપાં ૫ રેડવાં. એ રીતે દીન ૭ દવા નાંખવી.

ઈલાજ ૪૦ મો.

મરી ગયલો વીંછું-મીઠું તેલ તોલા ૧૦ માં નાખી, તે તેલ ઉકાળવું, પછી તેલ અરધું રહે, ત્યારે ઉતારી થંડું પડવા દેવું, અને તેને કપડાંથી ગાળી લેવું, ને એક સી-સીમાં ભરી મુકવું, પછી તે તેલનાં બેથી ત્રણ ટીપાં કાનમાં નાખવાં. એ પ્રમાણે બે ત્રણ વખત નાખવાં એથી ચસકા મારતા તુરત બંધ થશે.

ઈલાજ ૪૧ મો.

આંકડાનાં પાકેલાં પાનને ઘી લગાડીને અગની ઉપર સેકવાં, પછી તેને છુંદ્વા રસ કાંહાડી કપડાંથી ગાળી લઇ તે રસનાં ટીપાં ૨ થી ૩ કાનમાં નાંખવાં. એ પ્રમાણે થોડા દહાડા નાખ્યા કરવાં.

ઈલાજ ૪૨ મો.

સુંઠ.....દેવદાર.....હીંગ.....વજ

એ સરવે વસાણાંને અકેક તોલો લેવાં, ને તેનો ભુકો કરી તેને તેલ મીઠું—તોલા ૩૦ થી ૪૦ માં નાખીને ધીમી આંચે ઉકાળવું. ઉકાળીને ૦ા ભાગ રહે એટલે ઉતારીને કપડાંથી ગાળી લેવું, ને કાચની સીસીમાં ભરી રાખવું ને તેમાંથી ૨-૩ ટીપાં દીવસમાં એક વખત કાનમાં નાખવાથી ચસકા મારતા બંધ થશે.

ઈલાજ ૪૩ મો.

બકરીનાં મુતર શેર ૦ા માં સીંધાલુંણ તોલા ૨ નાખીને તેને એકવત કરીને કપડાંથી ગાળીને કાનમાં ટીપાં ૩ થી ૪ દહાડામાં એક વખત નાખવાં.

ઈલાજ ૪૪ મો.

ટંકણખાર ફુલવી તેને ભુકો કરી થોડો કાનમાં નાખવો.

ઈલાજ ૪૫ મો.

અદ્દામનું તેલ કાહાડીને તેનાં ટીપાં કાનમાં ૩ થી ૪ દીવસમાં એક વખત નાખવાં.

ઈલાજ ૪૬ મો.

કાનમાંથી પરૂ વેહેતું હોય તેના ઈલાજ.

કોડીને બાળીને તેની રાખ કાનમાં નાખીને ઉપર લીમડાનાં રસનાં ટીપાં ૪ નાખવાં એથી પરૂ બંધ થાય છે.

ઈલાજ ૪૭ મો.

સીંદુર વાલ ૫ એટલે બેઆની ભાર

મધ તોલો..... ૧

એ બંનેને મેળવીને કાનમાં ૪ થી ૫ ટીપાં દીવસમાં એક વખત નાખવાં. એથી પરૂ નીકળતું બંધ થાય છે.

ઈલાજ ૪૮ મો.

ફટકીને ફુલવી તેની ભુકી કરીને તેને પાણીમાં મેળવીને તેની પીચકારી કાનમાં મારવી, તેથી કાન સાફ થશે.

ઈલાજ ૪૯ મો.

સમુદ્ર ફળ તથા સમુદ્ર શીણ એ બંધે મળીને વાલ ૧ લેવુ ને તેને બોરતનાં દુધમાં મેળવીને કાનમાં ૪ થી ૫ ટીપાં મુકવાથી કાન દુખતો તથા વેહેતો હોય તથા પરૂ નીકળતું હોય તે સર્વને ફાયદો કરે છે.

ઈલાજ ૫૦ મો.

ગલગોટાનાં ફુલને છુંદીને તેનાં રસનાં ટીપાં ૫ કાનમાં નાખવાં એથી પરૂ નીકળતું બંધ થાય છે.

ઈલાજ ૫૧ મો.

જાઇના પાલાનો રસ કાનમાં ૩ થી ૪ ટીપાં નાખવાથી પરૂ નીકળતું બંધ થશે.

ઈલાજ ૫૨ મો.

કાન દુઃખી અંદર ચસ્કા મારતા હોય તેનો ઇલાજ.

મીઠું તેલ શેર ૦। ધોડાવજ તોલો ૦।।।
લીંબડાનાં પાંદડાંનો રસ ... તોલા ૨।

પ્રથમ ધોડાવજને ખાંડી ભુકો કરવો પછી એ ત્રણેને સાથે મેળવી ચુલા ઉપર મુકી ઉકાળવું ને લીંબડાનાં પાંદડાંનો રસ બળી રહે ત્યાં વેર ચુલાપર રાખી પછી હેઠે ઉતારી તેલ કપડાંએ ગાળી કાઢવું ને એક સીસીમાં ભરી રાખવું; અને ઉપલાં દરદવાળાને બેચાર ટીપાં કાનમાં અવાર નવાર મુકવાથી સારૂં થશે.

કીડના ઉપાય.

કારણ—એ રોગ પગનાં તથા હાથનાં આંગળાંમાં અને શરીરના હરકોઇ ભાગ ઉપર પણ થાય છે, તથા પગ આખો દિવસ ઘણો વાર બેસી જુલતો રાખ્યાથી હાથ ને પગનું લોહી ઉપરથી હેઠે ઉતરી જમાવ થાય છે તેમાંથી થાય છે; તથા પગના વીરામાં પરસેવો પડયો હોય ને સાફ નહીં કીધો હોય તેથી તેમાં જીણા જંતુઓ પેદા થઇ વીરા ફાટી કીડ થાય છે ત્યારે એટલું ખજવરાય છે કે લોહી પણ નીકળે છે ને ત્યાંથી ચામડી ઉખડી જાય છે અને અગન બળે છે. એ રોગ ઘણું કરીને મરચાં, ખટાશ વધારે ખાનારને થાય છે; તેના ઉપાય.

ઈલાજ ૧ લો.

બાબાવરખી જને સતાનારી અથવા ઉતકંતારી અથવા ફરંગી ધતુરો અથવા દાદરી પણ કહે છે, તેની સીંગનાં કાળાં સુકાં બી રાઇના દાણા જેવાં થાય છે તે બી ૧ તોલાને આસરે લઇ ઝીણી બારીક ભેદા જેવી ભુકી કરવી. પછી એરંડીઉ તેલ તોલા ૫૦ એક કલઇ કરેલી તપેલીમાં લઇ તેમાં એ ભુકી મેળવી બે દીવસ સુધી બોળી રાખવી; પછી એ તપેલી ચુલ્હા ઉપર ધીમા આતસની આંચે આઠ કલાક રાખવી, તેટલો વખત અવારનવાર લાકડીના કટકાએ એ તેલ હીલવ હીલવ કર્યા કરવું, પછી ચુલ્હા ઉપરથી હેઠળ ઉતરી ઠંડું પાડી કપડાંએ ગાળી લેવું, ને એક બાટલીમાં ભરી રાખવું, ને જ જગાપર કીડ થતી હોય તે ભાગપર રાત્રે અથવા બીજ વખતે એ તેલ થોડું લઇને ચોળી ચોળીને લગાડવું.

ઈલાજ ૨ જો.

	તોલા
અમલસાડો ગંધક	૩
શાકર...	૧

એ બેઉને બારીક મેદા જેવાં કરીને પાણીમાં મેળવી, રારારના જે ભાગ ઉપર કીડ થતી હોય તે ભાગને પેહેલા જરા ઘવડી એ મેલવણીવાળું પાણી લગાડવું, તેથી દરદીને ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૩ જો.

	તોલા
તેલ સુખડનું ઉંચુ	૧૦
કીડીઓ કપુર બારીક મેદા જેવો કરેલો...	૧
હરડું ઘસી તેનો ઓગાળ	૧
ગંધક	૪

ઉપલી જણસોને સુખડના તેલ સાથે બરાબર મેળવી, ને ચપુ અથવા બાટલીમાં તેલ ભરી રાખવું ને જે ભાગ ઉપર કીડ થતી હોય તે ભાગપર લગાડવું ને સારી પેઠે મસળવું. ૨-૪ કલાક પછી ફુકાં પાણીથી નાહીને શરીર સાફ કરવું.

ઈલાજ ૪ થો.

કુંવાડીઆના છોડવા થાય છે તેની સીંગમાં મેથી જેવાં બીયાં થાય છે. તે બીયાં સુકાં થોડાંએક લઈ તેને વાટી બારીક મેદા જેવાં કરી મીઠાં તેલમાં અથવા કોઇ બીજા તેલમાં મેળવી ખુબ કકડાવી પછી ઠંડું પાડીને શરીરના જે ભાગ ઉપર ખુજલી-કીડ થઇ હોય તેની ઉપર તે તેલને સારી પેઠે મસળીને લગાડવું. એ પ્રમાણે લગાડવાથી કીડ મટી જશે.

ઈલાજ ૫ મો.

	તોલા.		ઔંસ.
ગોલાબનું પાણી	તોલા ૫	ગલીસીરીન	૨
કારબોલીક આસીડ...	૦।।		

એ તરણે જણસને મેળવી એકરસ કરવી, ને બાટલીમાં ભરી રાખવી ને જે ભાગ ઉપર કીડ લાગતી હોય તે ઉપર એ મેલવણીવાળી દવા લગાડવી.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

ઘોડાનુ મુતર (ઘોડો તબેલામાં ઘણા વખતનો બાંધેલો હોય ને તે ત્યાર પછી પીસાબ કરે તે) બાટલીમાં ભરી રાખવું, ને એક કપડાંનો કટકો લઈ તે મુતરથી થોડો ભીંજવવો ને જે જગાપર કીડ થતી હોય તે જગા ઉપર એ કટકાથી લગાડવું. એમ લગાડવાથી ઘણું ચચરશે ને નહીં ખમાય તેમ થારો તેની કાંઈ ચીંતા નહીં. બે કલાક થયા પછી ઠંડા પાણીથી સાબુ લઈ અથવા અરીઠાનું ઝીણુ કાહાડી શરીર ધોહી સાફ કરી નાખવું. એ પ્રમાણે બે તરણ દીવસ લગાડવું તેથી કીડ મટો જશે.

ઈલાજ ૭ મો.

આસીડ સાલીસીલીક ૦।। દરામ (Acid Calacylic ½ drachm)

આસીડ કરીસોફેનીક ૦।। દરામ (Acid Chrysophanic ½ drachm)

આસીડ બોરાસીનો અલમ એક ઔંસ. (Ungt. Acid Boraci I oz.)

ઉપર લખેલી દવા બધી અંગરેજી છે ને ડાકટરના દવાખાનામાં અથવા જ વેલાતી દવા વેચે છે તેની દુકાન ઉપર મળે છે.

ઉપલી દવાનો મલમ બનાવી આપશે તે મલમ કીડ અથવા ખુજલી થઇ હોય તે ઉપર લગાડવો.

ઈલાજ ૮ મો.

તેલ કોપરેલ સોજું રતલ ૧
ચણોતીના ઝાડનાં લીલાં પાંદડાં રતલ ૩ લઈને છુંદીને તેનો નટલો રસ નીકળે તેટલો રસ લેવો.
બરાસ કપુર તોલો ૦॥

ઉપલું કોપરેલ તેલ અને ચણોતીનાં પાલાનો રસ એ બેઉને એક કલઇ કરેલી તપેલીમાં નાખી ને ચુહલાપર મુકી ગરમ કરવું ને પાણી (પાલાના રસનું) બળી જાય, ને ફકત તેલ અંદર રહે ત્યાં સુધી બાળવું. પછી ચુહલાપરથી હેઠળ ઉતારી ઠંડુ પડયા પછી ઉપલો કપુર એક ખલમાં નાખી એ તેલ થોડું થોડું રેડીને તેમાં મેળવી નાખવો, ને પછી ૧ બાટલીમાં ભરવું ને તે બાટલી ૧-૨ દીવસ સુધી તડકે મુકવી. પછી લઇ લેવી. તે મેળવણી કીડ ઉપર મસલવી-એ તેલ હાથવડે લગાડયા પછી થોડો ચણાનો આટો ને અરીઠાનું ફીણ એ બેઉ મેળવીને હાથપર લગાડીને ધોવું.

ઈલાજ ૯ મો.

બોદા પથર જેને બોદાસીંગ અથવા બોદાસંગ પણ કહે છે તે લેવી; તથા કાથો સફેદ (પાનમાં ખાવાનો) એ બેઉને પાણીમાં અથવા ગોલાબમાં સરખે વજને ઘસી એમાં તેલ મીઠું અથવા કરડીનું અથવા દોધીનું

અથવા સાલીડનું મેલવવું, ને બરાબર એકરસ કરવું, ને મલમની માફક બનાવવું, ને જ્યાં કીડ-ખુજલી થઇ હોય તે ઉપર લગાડવું. જો એ મેલવણીવાળો મલમ નરમ હોય ને બરાબર લાગતો નહીં હોય, તો એ મેલવણીમાં થોડું મીણ લઈ તેને ગરમ કરી તાવવું ને તેલમાં રેડવું. તેથી જાડો મલમ થશે તે લગાડવો.

ઈલાજ ૧૦ મો.

હળદરની બારીક ભુકી કરી તેમાં કાંદાનો રસ તથા જરા પાણી રેડીને બધું એકરસ કરવું, ને જે જગા ઉપર કીડ થઇ હોય અથવા ખુજલી હોય તે જગા ઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૧૧ મો.

	તોલા
બાવળનાં ઝાડનાં કુમળાં પાંદડાં	૨
કપુર	૦॥

એ બેઉ ચીજને પથરના પાટા ઉપર સેજ પાણી સાથે વાટી મલમ બનાવવો, ને તેમાં વાળો (જની ગરમીના દહાડામાં ટટ્ટી કરી પાણી છાંટે છે તેથી ઠંડક થાય છે ને સુગંધી આવે છે તે) તોલો ૧ વાટી મેળવવો પછી તે મલમ કીડ ઉપર લગાડયા કરવો. તેથી કીડ તદ્દન નરમ પડી જશે.

ઈલાજ ૧૨ મો.

બાવળની સુકી છાલ રતલ ૩ લઈને તેને એક મોટી તપીલીમાં નાંખવી ને તેમાં પાણી શેર ૨૦ રેડીને સારી પેઠે ઉકાળવું. ઉકળતાં અરધું પાણી બળી

રહે પછી ચુલ્હાપરથી હેઠળ ઉતારીને ઠંડુ પાડવું. પછી જો પગનાં આંગળાંમાં કીડ હોય, તો તે પાણીમાં પગ બોળવા ને બદનના બીજા ભાગ ઉપર જ્યાં કીડ લાગતી હોય, તે ભાગ ઉપર એ ઉકળેલા પાણીમાં કપડું બોળીને તેની ઉપર ચોપડવું, અથવા જરૂર પડે તો એજ પાણીથી નાહવું. તેથી કીડ, વવરાટ, ખુજલી વગેરે ચામડીનાં દરદો મટી જાય છે.

બાવળની છાલનાં પાણીથી નાહવાથી નેસ મજબુત થાય છે.

ઈલાજ ૧૩ મો.

	તોલા.		તોલા.
કીડીઆ કપુર...	... ૧	કલઇ સફેદા...	... ૧
સીપીચન	... ... ૦॥	માખણ રતલ	... ૦

પ્રથમ કીડીઆ કપુરને તથા કલઇ સફેદાને તથા સીપીચનને એક ખલમાં નાખી, ખલ કરી મેળવવી. પછી માખણને એક થાલીમાં મુકીને સાત વખત પાણીએ ધોઈ નાખવું; ને ઉપલો ખલમાં તે માખણ નાખી મળી જાય, તેમ ઘુટ્યા કરવું. પછી એક કોરીનાં ચપુમાં તે મલમ ભરી રાખવો, ને બપ પડે ત્યારે કીડ, ખુજલી, કોહોવાટ, રસી વગેરે ચામડીનાં દરદો ઉપર એ મલમ ચોળીને ભરવો, તેથી કીડ, વવરાટ, ખુજલી વગેરે મટી જાય છે અને સુકવી નાખે છે.

(ઉપલો મલમ બનાવીને અજમાવેલો છે ને ફાયદો થાય છે.)

ઈલાજ ૧૪ મો.

કરમદીનું ઝાડ જ ઉપરનાં કરમદા ખાવામાં આવે છે તેનાં મુળીઆં કાહાડી પાણીમાં ઘસી લગાડવાથી કીડ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૧૫ મો.

ચુનો કળીનો તથા એરંડયું તેલ એ બેઉને મેલવા મલમ બનાવવો, ને જ્યાં કીડ લાગતી હોય ત્યાં અવારનવાર ચોપડવાથી કીડ મટશે.

ઈલાજ ૧૬ મો.

અરીઠાને ભાંજી ઠળીયા કાહાડી નાખી તેનો ભાવો ગરમ પાણીમાં એક કલાક સુધી ભીજવી રાખવો, ને તે પછી તેને હાથે ચોળી ફીણ કાહાડવું, ને તે ફીણ પગનાં અથવા હાથનાં આંગળાંમાં અથવા જ્યાં કીડ થઇ હોય ત્યાં ચોપડવું, ને એક કલાક સુકાવા દેવું. પછી કેસુડીના સુકાં અથવા લીલાં ફુલને પાણીમાં ઉકાળી તે પાણી ગાળી લઇ તે જગાએ ધોવું. એમ ચાર પાંચ દહાડા કરવાથી કીડ નરમ પડશે.

વળી અરીઠાના ભાવાને વાટી કપડછંદ કરી તેમાં ઘી તથા મીણ મેલવી ઉકાળી મલમ બનાવી ભરવાથી પણ કીડ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૧૭ મો.

	તોલા.
કોકમનું ઘી	૨॥
મીણ પોણું	૨॥

એ બેઉને સાથે ઉકાળીને પછી કપડાં વડે ગાળી

કાહાડવું. ને તેમા અર્ધીમનું તેલ આઉંસ ૧ નાખી બધાંને એકરસ કરી મલમ બનાવવો, ને જ્યાં કીડ લાગતી હોય ત્યાં લગાડવો. એથી કીડ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૧૮ મો.

ટંકણખારને છુંદી પાણીમાં મેળવી જ જગા ઉપર કીડ થઇ હોય ત્યાં તે પાણી ભરવાથી કીડ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૧૯ મો.

	તોલો.
મોગરાનું તેલ	૧
લીંબુ ખાટાનો રસ	૧

એ બેઉ જણસોને મેલવીને હાથ પગનાં આંગળાંનાં વીરા ફાટા હોય, ને વવરાટ થતી હોય ત્યાં ૩, ૪ દીવસ લગાડી ખુબ પચાવવાથી કીડ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૨૦ મો.

	તોલા
સુખડનું તેલ	૧
લીંબુ કાગદીનો રસ... ...	૩

એ બેઉ જણસોને મેળવી કીડવાળી જગ્યાએ ભરવાથી કીડ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૨૧ મો.

ગજકરણના પાલાનો ભાવો કરી કીડવાળી જગા ઉપર ભરવાથી નરમ પડશે.

ઈલાજ ૨૨ મો.

સુખડનું તેલ લગાડવાથી કીડ મટી જશે.

ઈલાજ ૨૩ મો.

કીડનું દરદ લોહી બગડવાથી થાય છે તે લોહી સુધારવાના ઈલાજ.

સુકા આમળા ને ઝીણુ સુરતી બોર નવા આવે છે, તેનો છાલને બારીક છુંદી તેમાંથી તોલો ૦॥ લઈ દરરોજ સવારમાં પાણી સાથે ફાકવાથી લોહી સુધરી કીડ નરમ પડશે. કીડ મટે ત્યાં સુધી એ દવા ચાલુ રાખવી.

ઈલાજ ૨૪ મો.

	નંગ
ઉનાફ સારાં ઇરાની ઠલીઆ સાથનાં ...	૩૦
સીપીસતાન.	૪૦

	તોલા.		તોલા.
ગુલે નીલોફર... ...	૫	વરીઆળી બોખરી કરેલી	૭
પીળી હરડેનું દળ ...	૩	સાંથરા	૫
બીસફાએજ	૭	બેકબેબરે	૦॥
બનીસુ...	૫	ગોલાબનાં ફુલ ...	૧૫
ગુલેબનફશા	૫		

એ સઘળા વસાણાને બોખરાં કરીને ખુબ બખળતાં પાણી રતલ ૪ માં રાતના સાત વાગાથી ભીજવીને ઢાંકણું ઢાંકી રાખવું, ને સવારના ૬ વાગે ચુલા ઉપર મુકી ધીમી આંચે ઉકાળવું, ને ૦॥ ભાગ પાણી રહે એટલે હેઠે ઉતારી ઠંડું પાડી કુચા સાથે ખુબ ચોળી ગાળીને નીચવી કાઢવું, ને કુચો રદ કરવો ને જે પાણી રહે તેમાં એ વસાણાથી ચાર ગણી શાકર મેળવીને ચુલા ઉપર મુકી તેનું શરબત બનાવીને સીસીમાં ભરી

રાખવું; ને તે શરબતમાંથી સવાર સાંજ દોઢ દોઢ તોલો લઇ તેમાં ત્રણ તોલા પાણી ભેળી દરદીને પાવું. બચ્ચાંને ૦ા તોલો લઇ એક તોલા પાણી સાથે ભેળી પાવું. એથી લોહી સુધરશે ને પેટ સાફ આવશે.

ઈલાજ ૨૫ મો.

	તોલો.	તોલો.	તોલો.
ઉનાફ	... ૩	સાંથરા ... ૦ા	શાકર ચીનાઇ ૦ા

એ ત્રણે જણસોને ૨૮ તોલા પાણીમાં ઉકાળવી, ને (૨૦) વીસ તોલા પાણી રહે, એટલે ઉતારી ગાળી કાઢી એક સીસીમાં ભરી રાખવું, ને દહાડામાં એક વખત ચાર તોલાને આસરે પીવું; એથી લોહી સુધરી કીડ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૨૬ મો.

અધાડાનો છોડ સુકો તેનાં બી, પાદડાં, ડાખળાં સાથે તોલા ૨ લેવાં ને તેને કાદવનાં ઠીકરાં ઉપર બાળી રાખ કરવી ને તે રાખને મીઠાં તેલમાં અથવા એરંડીઆં તેલમાં અથવા કોપરેલ તેલમાં મેળવી કીડવાળી જગા ઉપર ભરવું.

ઉપલી રાખનો મલમ બનાવવો હોય તો મીણ કાચું લઇ તેને આતશ ઉપર નરમ કરી તેમાં ઉપર જણાવેલું તેલ ભેળીને તેમાં રાખ મેળવી મલમ બનાવી તે વાપરવો.

ઈલાજ ૨૭ મો.

કરંજના ઝાડના બીનું તેલ જને ગુજરાતીમાં કરંજીઉં તેલ કહે છે તે કીડવાળા ભાગ ઉપર મસળી અવારનવાર લગાડવાથી કીડ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૨૮ મો.

ઊનડીનાં ઝાડનાં ફળ ને બોર અથવા સોપારી જેટલાં મોટાં થાય છે તેની અંદરનાં બીનું તેલ કાઢી તે તેલ કીડ ઉપર ચોપડવાથી કીડ મટશે.

ઈલાજ ૨૯ મો.

ગાજરણનાં પાદડાંનો રસ કહાડી કીડ ઉપર ચોપડવાથી કીડ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૩૦ મો.

મટોડી કાળી અથવા લાલ સારી સોજી લઇ પાણીમાં ભીંજવવી (ને મટોડીથી મરદો તથા બૈરતો માથાના વાલ મેલા થાય છે ત્યારે માથું ચોલે છે તે) ને જ્યાં કીડ લાગતી હોય ત્યાં લગાડવી તેથી કીડ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૩૧ મો.

ફટકી ... તોલા ૪ ખડીચ્યા ખાર તોલા ૪
રાહાળ... તોલા ૪ અમલસાડા ગંધક તોલા ૭

ઉપલી ચારે ચીજોને છુંદી બારીક આટા જેવી કરી મેળવી એક સીસીમાં ભરી મુકવી ને જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે તેમાંથી થોડી ભુકી લઇ પાણી સાથે મેલવી કીડ લાગતી હોય તે જગા ઉપર ખુબ ચોળવી ને થોડા વાર સુકાવા દેવી. જો પગનાં આંગળાંમાંના વીરામાં કીડ લાગતી હોય તો તેને પેહેલાં પાણીથી બરાબર ધોયા પછી ભુકી ચોળવો.

ઈલાજ ૩૨ મો.

	તોલો	તોલો	તોલો
ચંપેલીનું તેલ	૧	કીડીઆ કપુર ૦ા	કપીલો ૦ા

કપીલાને ખલ કરી તેનો બારીક આટો કરવો અને કીડીઆ કપુરને પણ કોલનવાટરનાં બે ચાર ટીપાં નાખી વાટવો, ને તે પછી એ બેઉને મેલવી તેમાં ચંપેલીનું તેલ મેલવવું ને એ મલમ એક દાબડીમાં ભરી રાખવો, ને તેમાંથી કીડવાળી જગાએ મસળી અવારનવાર ભરવો, એથી કીડ મટશે.

ઈલાજ ૩૩ મો.

ભીડીનું ઝાડ જે પીપળા જેવું મોટું થાય છે, જની ઉપર પીળાં ફુલ થાય છે ને મોટાં સોપારી જેવડાં ડીંડવાં થાય છે તે ડીંડવાં તાજાં લઇ છરીથી તેની ઉપરની છાલ છોલી કાહાડવી એટલે અંદરથી પીલો રસ નીકળશે. તે છોલેલું ડીંડવું રસ સાથેનું જ્યાં કીડ થઇ હોય તે જગા ઉપર સવાર સાંજ ઘસડવું. એમ થોડા દહાડા ઘસડયાથી કીડ સારી થશે.

ઈલાજ ૩૪ મો.

બળેલું એરંડીઓ તોલો ૧) લઇ તેમાં અમલસાડી ગંધકની ભુકી ઘટ થાય તેટલી મેલવી મલમ બનાવવો; ને એ મલમ પગનાં વીરામાં અથવા હાથનાં આંગળાંમાં અથવા જ્યાં કીડ થઇ હોય ત્યાં રાત્રે સુતી વખતે મસળી ભરવો.

એ મલમથી કીડ નરમ પડયા બાદ એક ચમચી ટંકણખાર ગરમ પાણી શેર ૨) માં સેજ મેળવી કીડવાળી જગ્યાએ પાણીથી ધોવાથી ફરીથી કીડ થશે નહી ને વીરા તથા આંગળાં પરસેવાથી સાફ રહેશે.

ઈલાજ ૩૫ મો.

ગલકા નામની તરકારી ને તુરીઆંને મળતી હોય છે પણ તુરીઆંની પેઠે કાંગરી હોતી નથી તે ગલકાને છોલ્યા વગર તેની ઝીણી ઝીણી કાતરી કરવી, અને તેને જરા ઘીવાળો હાથ દેવો તથા લોઢી ઉપર પણ જરા ઘી ઘસડવું. પછી એ કાતરીને લોઢીમાં મુકી ઈંગાર ઉપર મુકી અવારનવાર ફેરવ્યા કરવી ને જ્યારે તદન બળીને કોયલા જેવી થઈ જાય ત્યારે કાહાડી લઇ ખલમાં ખાડો તેનો બારીક ભુકો કરવો, ને પછી તેમાં સો વખત પાણીએ ધોયલું ઘી ભેલી મલમ બનાવવો ને તે મલમ કીડવાળી જગાએ હમેશાં મસળી ભરવો એથી કીડ સારી થશે.

ગરમીના રોગથી ચાંદાં પડે છે તે ઉપર પણ એ મલમ ચોપડવાથી ચાંદાં સારાં થશે.

ઈલાજ ૩૬ મો.

		શેર
સોજી એરંડીઓ તેલ (દીવેલ)	...	૦૧
એરંડાનાં પાંડદાં છુંદી તેનો રસ	...	૦૧

એ બેઉને મેળવી આતશ ઉપર ધીમી આંચે ગરમ કરવું; ને એરંડાનાં પાંદડાંનો રશ બળી રહે ત્યાંવેર ઈંગારપર રાખવું, ને પછી નીચે ઉતારી તેમાં સુરતી

કળી ચુનાનો ભુકો તોલો ૦ા નાખવો ને પછી ધુંટી એક-રસકરવું ને ઠંડુ પડે પછી કોડી અથવા કાચના વાસણમાં ભરી રાખવું અને તેમાંથી કીડવાળી જગાએ રાતના સુતી વખત ઘસડવું, ને ઘણીવાર સુધી મસળ્યા કરવું. દીવસના પણ લગાડયા કરશે તો વેહેલો ફાયદો થશે કારણ કે પરસેવો પડવાથી ઝીણા જીવ કીડવાળી જગાએ થાય છે તે મરી જશે ને કીડ પણ મટી જશે.

કોલેરા (વીશુચીકા કોગલીઉ)ના ઉપાય.

કારણઃ—જનો ખોરાક ખાવાનો વખત વખતસર નથી અને ખોરાક હદ ઉપરાંત ખાય છે તેને અજીર્ણ થઇ આ રોગ લાગુ પડી જાય છે; અને તે શરૂ થાય ત્યાં ઘણી ગીચ વસ્તિ તથા દુર્ગંધી પદાર્થોની હસ્તીને લીધે ફેલાઇ જાય છે; એ રોગવાળાને ઉલટી તથા ઝાડા ઘણા થાય છે, તથા હાથ પગ કપાયછે તથા નેસો એંચાય છે, તથા પગમાં આંકડાં આવી ગોટલાં બંધાય છે, તથા શરીરનો વર્ણ બદલાઇ જાય છે, તથા નખ કાળાં પડી જાય છે, તેના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

થુવર લાંબો વેલાતી તેનાં પાંદડાં ૩
મરી કાળાંના દાણા ૩
એ બેઉને પીસીને ભાવા જેવાં કરી ચણા જેવડી ગો-

ળીઓ બનાવવા, ને પેટ બંધ થતાં સુધી અકેક ખાવા આપવી તેથી પેટ બંધ થશે.

ઈલાજ ૨ જો.

લીમડાનું ઝાડ જ જાડાઈમાં મધ્ય ભાગમાં ઓછામાં ઓછું ઈંચ ૧૦) થી ૧૨) અને ગોલાઇમાં ઈંચ ૩૦) થી ૩૬) હોય તેવાં ઝાડનાં થડમાં જમીનથી ૩) થી ૪) ફુટ ઉપર વચ્ચેો વચમાં હાથનેા પેાહોંચેા જઇ શકે તેવેા તે ઝાડના અરધા ભાગવેર વેહ એટલે ભેાક ઉતરતેા પાડવેા. તે ભેાકને અંદરથી પાછેા ઉંડેા ખાડેા ઈંચ ૫) થી ૭) કરવેા-જમ ખાંડણીયરા હેાય તેમ કરવું-કે જેથી તેમાં કંઇ મુકે તેા તે રહી શકે ને અહાર નીકલી નહીં આવે. હવે એ ખાડામાં અફીમ સારૂં સેાજું કસવાલું શેર ૧) થી ૨ અથવા તેથી વધતું જટલું સમાય તેટલું ભરવું. પછી તે ખાડાની ઉપરના ભેાકનેા ભાગ જ શરૂઆતમાં કેારેલા છે તેમાં લીમડાનાં પાંદડાંનેા કેળનાં પાંદડાંમાં ડુચેા બનાવી અંદર બંધબેસતેા ઘેાસવેા કે જેથી અફીમ અહાર નીકલી નહીં આવે. ત્યાર પછી લાકડાંનેા એક મુચ્ચ મહુ તાઇટ આંગળ ૧) થી ૨) જાડેા બનાવી અંદર મારવેા ને તે ઉપર જાડું કપડું ૩-૪ આંટા લપેટી મજબુત પાટેા બાંધવેા કે અંદર હવા પાણી જઇ શકે નહીં. પછી તે અફીમ ૧૫ થી ૨) માસ સુધી રાખવું ને ત્યાર પછી કપડાંનેા પાટેા છેાડી નાખી લાકડાનેા મુચ્ચ મારેલેા તથા ડુચેા ઘાલેલેા પાછેા બહાર કાઢી નાખવેા; એટલે અંદર મુકવામાં આવેલું અફીમ પીગલેલું અને નરમ થયલું જણાશે. તેને કાચની અથવા ચીનેાની અથવા રૂપાની ચમચીથી અથવા

નાનું ફુલીયું હોય તેનાથી બાહેર કાઢવું; અને તેને રૂપાની થાળીમાં અથવા કાદવનાં ઠીકરામાં ચણા જેટલું જાડું પાંથરી હવામાં સુકવવું. તે સુકાયા પછી છરીએ થોડું થોડું કાઢી ચણોતી જેવડી ગોળી વાળવી ને તે ગોળીને સુકવવી. તે સુકાયા પછી કાચની સીસીમાં અથવા કોઇ વાસણમાં ભરી રાખવી.

એ ગોળી વાપરવાની વીગત.

મોટાં માણસને શરૂઆતમાં ૨) થી ૩) ગોળી પાણીમાં ગળાવવી, ને જો નહીંજ ગળાય તો અરધાં વાઈન ગલાસ, પાણીમાં ચોળી મેળવી પાઇ દેવી. જો ગોળી પાછી ઓકી કાઢે તો તરત પાછી બીજી ગોળી આપવી.

જેને સખત બીમારી હોય ને પાછાં ઉપરાઉપરી પેટ આવે અથવા વામીટ થાય તેને ૦ા થી અરધો કલાક રહી આપવી, મતલબ એ કે પેટ અથવા વામીટ (એટલે ઓકારી) જરા બંધ થાય તેમ નજર પોહોંચાડી ૦ા થી ૧) કલાકે આપવી.

જ્યારે દરદીના પેટમાં ગોળી ટકે ને કલાક ૧) પછી વોમીટ પેટ આવે ને આંકડાં આવે તો ફરીને આપવી, પણ તે બરાબર નરમ પડયા પછી ગોળી બંધ કરવી.

બચ્ચાંને તેના કદ પ્રમાણે ગોલી ૧) થી ૨) સુધી આપવી.

મોટી ઉમરનાં માણસને જેવી બીમારી હોય તે પ્રમાણે ગોળી ૧) થી ૫) આપવી.

દરદીને જો ગોળી પેટમાં મુદ્દલ ટકી નહી શકશે તો આરામ થશે નહી.

ઈલાજ ૩ જો.

ધાણા શેર ૫
શાકર પતરીની ચીનાઇ શેર ... ૫

ધાણા સાફસુફ કરીને પછી એક મોટાં તપીલામાં નાખવા, ને શાકરની સાથે નાખવી. પછી તેમાં એક મણ ઠંડું પાણી રેડીને તપીલું ચુહુલા ઉપર મુકવું, ને ઉકાળવું. ઉકળતાં ઉકળતાં અધું પાણી બળી જતાં બાકી શેર પાંચ જટલું પાણી અંદર રહે ત્યારે, તપીલું ચુહુલાપરથી હેઠળ ઉતારવું ને ઠંડું પડયા પછી તે પાણી કપડાંએ ગાળી લઇને બાટલીમાં ભરી રાખવું, ને દરદીને જ્યારે આપવું હોય ત્યારે બે તોલા લઇને તેટલુંજ બીજું પાણી અંદર ભેળીને દર પા અથવા અરધે કલાકે પીવા આપવું. જો વામીટ કરેને પીધેલું બધું નીકળી જાય તો ફરીથી એજ પરમાણે પીવા આપવું. અગર જો હાથ પગમાં આંકડાં આવે તો પાણી બે તોલા ભેળવાને બદલે ૦॥ થી ૧ તોલો લઇને ભેળીને પાવું.

ઈલાજ ૪ થો.

કાંદા (ખાવામાં વાપરે છે તે) શેર ૫ ને છુંદી બારીક કરી એક કાચના બુચની બાટલીમાં તેને નાખવા, ને તેમાં ૧ બાટલી ભરી એકવડો સોજો મોવડાંનો દારૂ અથવા તે નહી હોય તો રમ અથવા બ્રાંડીન રેડવો, ને બાટલીને બુચ મારી સાત દિવસ સુધી ભીજવી રાખવા. પછી બાટલીને હોલવીને બે દારૂ બીજી કાચના બુચની બાટલીમાં ગાળી લેવો, ને દરદીને એમાંથી અરધું વાઇન ગલાસ લઇને તેમાં તેટલુંજ પાણી ભેળીને પીવા આપવો.

ન ધણીને આદીથી પેટ આવતાં હોય ને પેટમાં દુખારો થતો હોય તેનેબી એજ ઉપર લખ્યા પ્રમાણે પીવા આપવું; તેથી ઘણો ફરક પડી જશે.

ઈલાજ ૫ મો.

લાલ પાતરીનો એક મોટો કાંદો (ને ખાવામાં વાપરે છે તે) લેવો, ને છરીથી તેનાં માથાંપરથી ગોળ ગાબડી કહાડવી. પછી કાંદાને અંદરથી કોતરવો ને તેમાં ૧ અથવા બે દોહોડીઆનું અફીમ ભરવું ને પાછી ગાબડી દાબીને બેસાડવી. પછી ઘહુંના આટાની ૧ નાની રોટલી બનાવી, ને તેમાં એ કાંદો મુકીને બધે ફરતી લપેટવી. પછી ધગધગતા ઈંગારના ભેભતમાં એ કાંદો મુકવો, ને બરોબર બફાયો એમ માલમ પડે ને તેની ઉપરનો લપેટેલો આટોબી લાલ થયલો જણાય, ત્યારે ભેભતમાંથી બહાર કહાડવો; ને ઉપરનો લપેટેલો આટો કહાડી નાખવો, ને પછી કાંદા ઉપરની ગાબડી કહાડીને તેની અંદરનું અફીમ બહાર કહાડવું. તે અફીમનો અરધો ભાગ અફીમ તથા એ બફાયલા કાંદાનો થોડો કટકો તથા એજ બફાયલા કાંદાને દાબીને તેનું પાણી એ ત્રણે સાથે બરાબર મળી એકરસ થાય તેવું કરીને એ મેળવણીના ચાર ભાગ કરવા ને દરદીને અરધે અરધે કલાકે ખવરાવવું; તેથી તે કેફમાં સુઈ રહેશે ને પેટ આવતાં બંધ થશે. જો એક ભાગ આપ્યાથી વખતે વામીટ કરી કહાડી નાખે અથવા બહાર નીકળી જાય તો ફરી બીજો ભાગ આપવો. એ પ્રમાણે ઉપરાઉપરી આપીઆ કરવું. કાંદામાનું બાકી રહેલું અરધું અફીમ ઉપર લખ્યા પ્રમાણે

થોડોક કાંદાનો ભાગ ને તેનોજ રસ એ ત્રણે સાથે મેલવી બનાવી રાખવું. જો જરૂર પડે તોજ બીજા ભાગની એ મેલવણીના ચાર ભાગ કરીને ખાવા આપવું.

એક દોહોડીઆના અફીમના ૪ ભાગ ઉપર લખ્યા પ્રમાણે બનાવી તૈયાર કરી આપવા ને બે દોહોડીઆનાં અફીમના આઠ ભાગ કરી આપવા.

ઉપલો ઉપાય ઘણો ખાતરી ભરેલો છે, ને સંકડે નેવું જણ સાજાં થશે.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

આંકડાનાં ઝાડનાં મુળીઆની છાલ કહાડી, તેને સુકવી મેદા જેવી બારીક કરી ચાળીને એક સીસીમાં ભરી રાખવી; ને જરૂર પડે તે વખતે ૧ થી બે વાલ લઇને તેમાં એટલાજ વજનના દળેલાં મરીનો ભુકો ભેળવો, ને તેની ગોળ સાથે એક ગોળી વાળી દરદીને ખવરાવવી; ને જો એ ગોળી આપ્યા પછી પેટ આવ્યાજ કરે તો અરધા કલાકને આંતરે બીજી, ઉપર મુજબ ગોળી બનાવી આપવી.

ઈલાજ ૭ મો.

	તોલો.
દીકામરી	૧
હીંગ	૧
કળીચુનો સુરતી....	૧

ઉપલી ત્રણે જણસોને બારીક મેદા જેવી કરીને મરીના દાણાના કદ જેટલી તેની ગોળીઓ બનાવવી. પ્રથમ દરદીને ૨ ગોળી આપવી. જો ૩૦ કલાકમાં પેટ

પાછું આવે તો બીજી બે ગોળી આપવી. એ પ્રમાણે પેટ આવે ત્યારે છ ગોળી સુધી નીચે લખ્યા પ્રમાણેનું પાણી ગરમ બનાવી તે સાથે ગળવા આપવી; પણ ઠંડાં પાણી સાથે આપવી નહીં.

પાણી બનાવવાની રીત.

કાદવનું એક વાસણ લેવું, ને તેમાં થોડોક ઇંગાર મુકવો, ને તેની ઉપર બારીક કીધેલું એક તોલા સુધી લોબાન મુકવું, ને વાસણ ઢાંકવું, તેથી ધુંઆથી વાસણ ભરાઈ જશે, ને થોડો વખત રહી ઉઘાડવું, ને તેમાં ગરમ કીધેલું થોડુંએક પાણી રેડવું, પછી તે પીવા જેવું ઠંડું થાય એટલે એ પાણી સાથે ઉપલી ગોળીઓ દરદીને ગળવા આપવી, પણ કાચાં પાણી સાથે મુદ્દલ આપવી નહી.

ઈલાજ ૮ મો.

	તોલો.
જાવંતરી	૧
લવંગ	૧
એલચી દાણા	૧
અફીણ	૦॥

ઉપલાં સઘળાંને છુંદી બારીક મેદા જેવું કરવું ને કાચના બુચની સીસીમાં ભરી રાખવું, અને દરદીને કલાકે કલાકે ૧ વાલ જેટલું લઇને એક વખતે ખાવા આપવું. એ પ્રમાણે ઉપરાઉપરી પેટ વામીટ બંધ થતાં સુધી આપ્યા કરવું.

ઈલાજ ૯ મો.

તોલો.

અફીમ ૧
સુગરલેડ ૧
સુંઠનો બારીક ભુકો ૨

ઉપલી ચીજોને કાંદાનો રસ કાહાડી તેમાં બરાબર મેળવવી, ને પછી તેની ઝીણા ચણાના કદ જેવડી નટલી થાય તેટલી ગોળીઓ બનાવીને સુકવવી. પછી એક કાચના બુચની સીસીમાં ભરી રાખવી, ને જરૂર પડે તે વખતે દરદીને ૧ ગોળી ગળવા આપવી. વખતે જો વામીટ કરે ને પેટ બંધ નહી થાય તો અરધો કલાક પછી બીજી એક ગળવા આપવી. એ પ્રમાણે દરદીને તરાવત પડે ત્યાં સુધી આપવી.

ઉપલી ગોળીઓ બનાવી રાખ્યાથી ને લાંબો વખત રાખ્યાથી કાંઇ બગડતી નથી.

ઈલાજ ૧૦ મો.

આદુ તાજું ૨ થી ત્રણ તોલાનો ૧ કટકો લેવો ને તેને ધોઇ સાફ કરી વચમાંથી બરાબર ૧ પાવલી નટલી ગોળ સુમારે ૦॥ ઇંચ ઉંડી ગાબડી કોતરી કહાડવી, ને પછી તેમાં નીચે લખેલી જણસ મુકવીઃ—

અફીમ સોજું ... ... વાલ ૨
હીંગ સોજી ... ... વાલ ૨

એ બેઉને ઉપલી કોતરી કહાડેલી જગામાં મુકી ગાબડીથી બંધ કરવું; ને કેળનાં પાંદડાંમાં એ આદુ એમનું એમ લપેટીને કેળનાં પાંદડાંનાં વાખે બાંધવું કે નથી તે છુટી જાય નહીં. પછી તેને આતસનાં લેભતમાં

મુકવું, ને તેપર પાછું ભેલત મુકી ઢાંકવું, ને ૧૫ મીનીટ સુધી રહેવા દેવું, એથી અફીમ તથા હીંગ અંદર બફાઈ જશે. પછી તેને બહાર કહાડી કેળનું લપેટેલું પાંદડું કહાડી નાખી આદુને કાંઇ રાખ લાગી હોય તે સાફ કરીને તે આદાનાં કટકાને એમનો એમ પથરના અથવા લોખંડના બલમાં કુંદી નાખવો ને માવા જેવો બનાવવો, ને એ સઘળાની ૧૨ ગોળીઓ બનાવવી, ને તેને બરાબર સુકવીને કાચના બુચની સીસીમાં ભરી રાખવી, ને નીચે પ્રમાણે વાપરવીઃ—

મોટા માણસને ગોળી ૨
છોકરાંઓને „ ૧
બચ્ચાંને „ ... ... ૦। (પા)

ઉપર લખ્યા મુજબ ગોળી દરદીને આપ્યા પછી જો ૫-૧૦ મીનીટમાં ઉલટી થઇ બહાર નીકળી જાય, તો ફરીથી બીજી આપવી, ને પછી પેટમાં ઠરી જાય ને ઉલટી નહીં થાય તો ફરી આપવી નહીં. દરદીની હાલત ને દરદનો સુમાર જોઇ એ ગોળી આપવી.

ઉપલી ગોળીઓ આગમચથી બનાવી રાખ્યાથી સુકાઇ જશે માટે બને તેમ તાજી બનાવી આપવાથી ફાયદો કરશે.

ઈલાજ ૧૧ મો.

	તોલા.		તોલા.
લસણ	૫	સંચળ	૫
જીરૂં ખંભાતી	૫	સીંધાલુંણ	૫
ત્રીકટું (સુંઠ-મરી-પીપર)	૫	હીંગ.....	૫

એ સર્વે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને, લીંબુ કાપીને તેનો રસ તે ચુરણમાં નાખી બલ કરવી. બલ

કીધાથી રસ સુકાઇ જાય એટલે ફરીથી બીજો લીંબુનો રસ નીચવવો ને ખલ કરવી. બલીઆથી રસ પી જઇને ચુરણ પાછું સુકું થાય કે બીજો લીંબુનો રસ નીચવવો, ને ખલ કરવી. એ પ્રમાણે ત્રણ વખત લીંબુનો રસ નાખી ખલ કર્યા કરવું. એમ કીધાથી તે બધી દવા લીંબુનો રસ પીને પક્કી થશે, પછી તેની ગોળીઓ ચીની બોર જેવડી વાળવી, ને દરદીને ગોળી ૧ ખાવા આપવી. એક ખાધા પછી બીજી ગોળી કલાક ૨ રહીને આપવી, એથીબી જો દરદમાં ફાયદો થયેલો નહીંજ માલમ પડે તો ફરીથી ત્રીજી ગોળી આપવી. જો કોલેરા વાળા માણસને એકજ ગોળી આપવાથી બધુ સારૂં થઇ જાય, તો બીજી ગોળી આપવાની કાંઇ જરૂર નથી, અગર જો સારૂં થતાં ઘણોજ વાર લાગે ને દરદ ઘણુંજ વધી ગયું હોય, ને ધાસ્તી જેવી નાડ થઇ હોય તો એ દવાની ગોળીઓ વધારે ખાવામાં આવી હોય તો તે કાંઇ ઇજા કરશે નહીં. જ્યાં સુધી કોલેરાવાળા માણસને પેટમાંનો ચુકો તથા પેટ છુટેલાં તથા બોકારી બંધ નહીં થાય તથા નખ કાળાં થયલાં સુધરે નહીં, તથા અવાજ બદલાઇ ગયેલો સુધરે નહીં, તથા આંખના ડોળા તળે ઉપર થતા ઠેકાણે આવે નહીં, ત્યાં સુધી એ દવાની ગોળીઓ અર્ધે કલાકને આંતરે આપ્યા કરવી.

ઈલાજ ૧૨ મો.

બીજોરાંનું મુળ ... ... ત્રીકડું (સુંઠ-મરી-પીપર)
હળદર ... ... કરંજબીજ

એ સર્વે વસાણાને સરખે ભાગે લઇને કુટી કપડછંદ કરીને તે ચુરણ એક સીસીમાં ભરી મુકવું. પછી તેમાંથી

થોડીક ભુકી લઇ તે ચોખાની કાંજીનાં પાણીમાં મેળવીને આંખમાં આંજવી. એમ કીધાથી તે કોલેરાવાળા માણસની આંખના ડોળા તળે ઉપર જતા હશે તે ઠેકાણે આવશે.

ઈલાજ ૧૩ મો.

હીંગ ... ... વજ... ... વડાગરૂં... ... સુંઠ
અજમો... ... ... હીમજી હરડે

એ સર્વે વસાણાને સરખે ભાગે લઇને તેને કુટી કપડછંદ કરીને તેનું ચુરણ કરવું, ને તે ભુકીમાંથી તોલા ૧ ને આસરે લઇને તેને છાસમાં તથા ઉના પાણીમાં ખાવા આપવી. જો દવા બે ત્રણ વખત આપવી પડે તો બે કલાકને અંતરે સુખેથી આપવી.

ઈલાજ ૧૪ મો.

ત્રીકડું (સુંઠ, મરી, પીપર)... ... ટંકણ ખાર
જીરૂં ખંભાતી ... વાવડીંગ ... પીપરીમુળ
લસણ... ... . સંચળ... ... જવખાર
વડાગરૂં ... ... નીસોતર ... સાજીખાર
સીંધા લુણ... ... ચીત્રક ... ... હરડે

એ સરવે વસાણાને સરખે ભાગે લઇને તેને કુટી કપડછંદ કરીને તેની ભુકી એક સીસીમાં ભરી મુકવી. પછી તેમાંથી ભુકી તોલા ૦॥ લઇને છાસ અથવા ઉંના પાણીમાં ફાકવા આપવી.

ઈલાજ ૧૫ મો.

લસણ ... ... સીંધાલુંણ ...ગંધક ... જીરૂં
ત્રીકટુ (સુંઠ, મરી, પીપર) ... ... હીંગ

એ સર્વે વસાણાંને સરખે ભાગે લઇને તેને છુંદી બારીક કરીને તે ભુકી તોલા અરધાને આસરે લઇને લીંબુના રસમાં મેળવીને ખાવા આપવી. જો ધ્યાન પહોંચે તો બીજી વાર પણ આપવી.

ઈલાજ ૧૬ મો.

	તોલા		વાલ
લીંબુનો રસ	૦ા	સીંધાલુંણ	૩
આદુનો રસ	૦ા	શાકર	૩
		હીંગ	૩

પ્રથમ સીંધાલુંણ તથા સાકર તથા હીંગ એ ત્રણે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરી, તેમાં લીંબુ તથા આદુનો રસ મેળવીને દઈને પાવું. એ દવા પાયા પછી જો કાંઇજ ફાયદો માલમ નહીં પડે તો એક કલાક પછી એજ દવા બીજીવાર બનાવી પાવી, તેથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૧૭ મો.

	તોલા		તોલા
ત્રીકટુ (સુંઠ, મરી, પીપર)	૨	ચીત્રક	૨
સીંધાલુંણ	૨	અજમો...	૨
જીરૂં	૨	સંચળ	૨

એ સર્વે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરી તેમાં હીંગ તોલો ૦ા નાખીને ખલમાં એકત્ર કરવાં ને એ ચુરણમાંથી તોલો ૦ા લઇ તેમાં છાસ તોલા ૨ મેળવી ખવરાવવું. એમ એક બે વખત પાવાથી વામીટ બંધ થશે.

ઈલાજ ૧૮ મો.

આમલીનાં સુકાં પાંદડાં... ... ...હરડેદલ
ત્રીકટુ (સુંઠ, મરી, પીપર)... ...સીંધાલુંણ...વડાગરૂં
વાવડીંગ ... ... જીરૂં... ... ... શાહાજીરૂં
અજમો ... ... સંચળ

એ સર્વે વસાણાંને સરખે ભાગે લઈને તેને કુટી કપડછંદ કરવાં ને ૦॥ તોલા જેટલું ચુરણ ઘીમાં મેળવીને ખવડાવવું; અથવા એ ચુરણ તોલો ૦॥ લઈ છાસમાં આપવું. વામીટ તથા પેટ બંધ થતાં સૂધી કલાકે કલાકે એ ચુરણ ઘી સાથે ચટાડવું.

ઈલાજ ૧૯ મો.

	તોલા		તોલા
સુંઠ...	૫	પીપર...	૭
સંચળ	૨	અજમો	૨
મીઠું...	૨	આંમળા સુકા ...	૨

એ સર્વે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને તેની ભુકી એક સીસીમાં ભરી મુકવી ને તેમાંથી તોલા ૦॥ થી તે તોલા એક સુધી દર્દીની ઉમ્મર પ્રમાણે છાસની ઉપરનાં પાણીમાં નાખી ખવડાવવું. એ દવા બે ત્રણ વખત ખવડાવવી.

ઈલાજ ૨૦ મો.

	તોલો.
કાદવની ઈંટ બાંધકામ કરવામાં વાપરવામાં આવે છે તે ઘણા વરસની જુની	૧
કાળાં મરી	૧
સીંધવખાર જેને સીંધાલુંણ પણ કહેછે તે... ...	૧

m. b. 43

ગંધેલ નામનો કીડા ને ઉડીને કરડે છે અને ને
દીવાલ અથવા ભીંત ઉપર મટોડાનું પડ બાંધે
છે તે મટોડું ૧

એ બધી જણસ ખાંડી કપડછંદ કરી તે ભુકીના ભાગ ૧૨ કરવા ને દરેકનું વજન વાલ ૧૨ કે ૧૩ થી વધારે કરવું નહી. પછી કળી ચુનો તોલા ૨ા પાણી તોલા ૨૦ માં પલાળીને ડોહોવવો ને તે પછી તેને ઠરવા દેવો ને ઉપરનું નીતરૂં પાણી તોલા ૨ લઈ તેમાં ઉપરના ભુકાનો એક ભાગ નાખી મેળવીને દરદીને પાવો. એ પ્રમાણે દિવસના ત્રણ વખત એકેક ભાગ ચુનાનાં નીતરાં પાણીમાં આપવો. જો દરદીને ઉલટી થઈ દવા નીકળી જાય તો તરત બીજો પાવો. જો પેટ બંધ થયલાં જણાય તો દવાઈની ભુકીમાંથી અરધો ભાગ લઈ પાવો. એથી પેટ તથા વામીટ બંધ થશે.

ઈલાજ ૨૧ મો.

તોલા.

ચીનાઈ પેપરમીટનું સોજ્જું તેલ ને રંગમાં સોનેરી
દેખાય છે તે... ... ... ૨ા
અજમાનાં ફુલ ... ... ૨ા

એ બેઉ ચીજને ભેળવાથી તે પીગળી જશે. પછી કોલેરાવાળા દરદીને, તેની ઉમ્મરનાં પ્રમાણમાં ૩ થી ૭ ટીપાં ચપટી ખાંડમાં અથવા તો એક પતાસામાં મેળવી પાવું. જો પંદર મીનીટમાં ચાર પેટ ઉપરાઉપરી આવે તો ફરીથી એ દવા આપવી. એ દરદીને પાણીની સોસ ઘણો લાગે છે, પણ તે બીલકુલ પાવું નહીં; પણ જો ઘણીજ તરસ લાગતી હોય તો ૦ા કલાક પછી તરસ

મટાડવા લીંબુનો રસ ચમચી ૧ થી ૪, એક ચમચા પાણીમાં મેળવી તેમાં જરા મીઠાસ નાખી પાવું, અથવા લેમોનેડ વાઇન ગ્લાસ ૧ લઇ તેમાં લીંબુની ૧ ચીર નીચવીને પાવું. એ દરદ થાય ત્યારે ઉપરાઉપરી પગનાં ટેટાં ઉપર રાઇ મુક્યા કરવી, જેથી આંકડાં આવતાં બંધ થશે.

કોહોડના ઈલાજ.

કારણ—ભારે વસ્તુ ખાવાથી, ઝાઝો પીસાબ રોકવાથી, વધારે ખાવાથી, ઘણો તાપ તથા તડકો ખાવાથી, દહાડે સુઇ રહેવાથી, તથા ઘણા સ્ત્રીસંગથી, દહીં તથા ખારા તથા ખાટા પદાર્થો વધારે ખાવાથી, અને ઘણો શ્રમ કરવાથી એ રોગ થાય છે, અને એથી શરીરના હરકોઇ ભાગની ચામડી સફેદ થઇ જાય છે.

ઈલાજ ૧ લો.

મુરદ સાગનાં પાંદડાં (એ પાંદડાં મુંબઇમાં ગોવાલીઆ તલાવપર ઇરાનીનો બાગ છે, ત્યાંથી મળે છે) તે નંગ ૭ તથા મરીના દાણા નંગ ૭ સાથે પથ્થરના પાટા ઉપર પીસીને મોટા જેવાં બનાવીને તેની ગોળીઓ વટાણા જેવી બનાવવી; ને દરરોજ સવારે ૧ ગોળી ગળવી ને ઉપર પાણી પીવું, એથી કોહોડ મટી જશે.

ઈલાજ ૨ જો.

સફેદ ગઉ કરણીનાં ઝાડ થાય છે જેના ઉપર સફેદ ફુલ થાય છે, તે ઝાડનું મુલીઉં ઓઢી કહાડીને

પાણીમાં ઘસવું, ને તે ઘસારો દુહાડામાં બે વખત કોહોડ ઉપર લગાડવો. એ પ્રમાણે એક મહીના સુધી લગાડવાથી સફેદ કોહોડનાં ચાઠાં નાબુદ થાય છે.

ઈલાજ ૩ જો.

ગાયનું સોજું દુધ ૦ા શેર લઈને તેમાં ગંધક તોલો ૦ા થી તે ૦ાા સુધી મેળવીને દરરોજ સવારે પાઈ દેવું. એ પ્રમાણે માસ એક તથા તેથી પણ વધારે વખત એ દવા પીધાથી ચામડીના રંગમાં ફેર પડે છે. જરા જરા સફેદી બદલાઈને રતાશ પકડશે. વાયડા પદાર્થ ખાવા નહીં.

ઈલાજ ૪ થો.

	તોલા		તોલા
પારો	૧	મનસીલ	૧
હડતાલ	૧	મરી	૧
હળદર...	૧	આંબાહળદર	૧
સીંદુર	૧	મોરથુથુ	૧
કુંવાડીઆનાં બી ...	૧	બાયચાં	૧
જીરૂં	૧	કડવું જીરૂં	૧

એ સર્વે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને તેને ખલમાં નાખીને લીંબુનાં રસ સાથે ખુબ ખલ કરવું. તેમાં લીંબુનો રસ જેટલો નાખ્યો હોય તેટલુંજ સોજું ઘી તે ખલ કરવામાં લેવું. ખલ થયા પછી તેને ખલમાંથી કઢાડીને લોઢાંની કઢાઇમાં નાખીને લોઢાના બતાથી ૨) દુહાડા સુધી ઘુંટયા કરવું. જો ઘુંટયાથી સુકાઇ જાય તો અંદર લીંબુનો બીજો રસ નાખવો; ને ફરીથી ઘુંટવું.

એ પ્રમાણે દીન ૨) ઘુંટયા પછી કોરીના કાચના ચપ્પુમાં ભરી મુકવું. કોહોડવાળા માણસને જ્યાં સ્પેઢ ચાહાં થયાં હોય ત્યાં ચોપડવું. સવારે ચોપડેલું આખો દહાડો રહેવા દઇને સાંજ પાણી તથા સાબુથી ધોઈ નાખવું; અને ફરીથી સાંજ બીજું તાજું ઐસાડ ચોપડવું, તે આખી રાત રહેવા દેવું અને સવારે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ધોઇ નાખવું. એજ પ્રમાણે માસ ૧) યા તેથી વધારે દહાડા સુધી ચોપડયા કરવું. એ દર્દીને દર મહીને એક હલકો જેવો જુલાબ આપવો; અને દર ૧૫) દહાડે એક ઉલટી આપવી; અને ઉપર લખેલી દવા દરરોજ ચોપડયા કરવી. ખાવાની પરેહેજી ખુબ રાખવી. મછી, તેલ મરચું તથા ખટાસ બીલકુલ ખવાડવું નહી, અને ઘણું કરીને વાલ, વટાણા ચોળા એવાં એવાં કઠોળ પણ ખાવા આપવાં નહીં.

ઈલાજ ૫ મો.

	તોલો.		તોલો.
કુંવાડીઆનાં બી ...	૧	આંકડાનું દુધ	૧
વાવડીંગ	૧	સીંધાલુંણ	૧
આંબા હળદર	૧	દારૂ હળદર	૧
શીંગણીનું મુળ	૧	વછનાગ	૧

એ સર્વે વસાણાને વાટી ઝીણા કરીને, તેમાં પાણી નાખીને ખલ કરવાં; અને કોહોડવાળા માણસને જ્યાં સ્પેઢ ચાહાં હોય ત્યાં ચોપડવું; અથવા આખું અંગ સ્પેઢ થયું હોય તો આખે અંગે ચોપડવું. ખાધામાં તેલ, મરચું, ખટાસ તથા બીજી વાયડી ચીજો ખાવા આપવી નહીં.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

	તોલો.		તોલો.		તોલો.
એરસાલ	૧	હરડાં	૧	બેડાં ...	૧
આમળાં	૧	કડવા લીમડાની છાલ	૧	કડવું પડોલ	૧
ગળો ...	૧	અરડુસો	૨		

એ સર્વે વસાણાંને ખાખરાં કરીને, તેમાં ૧૬ શેર પાણી નાખીને ઉકાળવાં. જ્યારે ૦૧ શેર પાણી રહે ત્યારે ઉતારીને તેના ત્રણ ભાગ કરીને દહાડામાં ત્રણ વખત પાવું.

ઈલાજ ૭ મો.

એરની છાલ તથા કાથો.

એ બંને સમભાગે લઇને પાણીમાં ઘસીને તેનો લેપ ચાંદાં ઉપર કરવો. ખાધામાં તેલ, મરચું, તથા ખાટું, તેમજ સુરણ, વેગાણું તથા કોહોળું એ વીગેરે બીજી વાયડી ચીજો ખાવા આપવી નહીં.

ઈલાજ ૮ મો.

આપચાં વાટીને તેનો લેપ કરીને માસ ૩ તથા ૬ સુધી ચોપડવો.

ઈલાજ ૯ મો.

		તોલા			તોલા
ટંકણખાર	... ...	૧	હીંગળો	... ...	૧
મનસલ	... ...	૧	ગંધક...	... .	૧

પહેલાં હીંગળાને ખલમાં નાખીને બારીક કરવો. પછી તાજાં લીંબુનો રસ ખલમાં રેડવો અને તે વડે ખલ

કરવો. ખલાઇને લીંબુનો રસ નમ નમ જાડો થતો જાય તેમ તેમ બીજો રસ અંદર નીચોવવો; અને આખો દહાડો ખલ કરાવવો. એ પ્રમાણે દીન ૨) સુધી ખલ કીધા પછી તે હીંગળો કામમાં લેવો. ટંકણખારને એક તવામાં નાખીને તેને ચુલા ઉપર મુકવો. ફુલાઇને ઉજળો ધાણી જેવો થાય એટલે નીચે ઉતારીને ખલ કરેલા હીંગળામાં નાખવો; ને પાછો ખુબ ખલ કરવો. ગંધકને દુધમાં ખુબ ઉકાળીને અરધું દુધ બળી જાય એટલે ઉતારીને ઠંડું થયા પછી ગંધકને બાહેર કહાડીને તેને પણ ખલમાં નાખીને ખલ કરવી. તે પછી મનસલને કુટી કપડછંદ કરીને તેને પણ ખલમાં નાખીને સઘળા વસાણાં એકમેકની સાથે બરોબર મલી જાય ત્યાં સુધી ખલ કરવાં અને એક સીસીમાં ભરી મુકવાં. એ દવા વાલ ૧ તથા ચોનીકબાબનો ભુકો વાલ ૩) એ બંનેને ઉના પાણી સાથે મેલવીને ચોપડવું. એથી કોહોડનો રંગ જે સફેદ હોય છે તે થોડો થોડો બદલાઇને જરા જરા રતાશ ઉપર આવશે. બાધામાં તેલ, મરચું, તથા ખટાશ આપવું નહીં.

ઈલાજ ૧૦ મો.

અનરેનું મૂળ તથા તેનું ફુલ.

એ બંનેને થંડા પાણીમાં કુટવાં, અને કોહોડવાળી સફેદ જગા ઉપર ચોપડવું, જેથી આસ્તે આસ્તે રંગ ફરીને લાલાશ આવશે.

ઈલાજ ૧૧ મો.

ગંધકનો અરક કાહાડીને ૨ થી ૫ દિવસ સુધી લગાડવો; ઉપર સીસાંનો ભુકો ભભરાવવો.

ખરપસાંના ઈલાજ.

એ રોગ ઘણું કરી હાથ તથા પગ ઉપર થાયછે, એથી માણસની ચામડી જાડી થઇ કાળાશ મારેછે ને ઘણું ઘવડવા ગમે છે-તેના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

કાળા ભુરા રંગનું વેગણું છાલ સાથે આતસની ભેભતમાં ખોસીને બાફવું. બફાયા પછી બહાર કહાડી કપડામાં મુકી ગરમ ગરમ નીચોવી કહાડવું, ને તે નીચોવતાં જે પાણી નીકળે તે કાઢી લઇ વેંગણાનો છુંછો ફેંકી દેવો. બાદ હીરા દખણનો એક કટકો લઈને ઉપલાં વેંગણાનાં પાણી સાથે પથ્થરના ઓરસીઆ ઉપર જોડો જેવો ઘસવો, ને ઘસાયા પછી જે જગા ઉપર ખરપસું હોય તે જગા ઉપર લગાડવું. એ પ્રમાણે દહાડામાં છ સાત વખત લગાડવાથી ખરપસું સાફ થશે.

ઈલાજ ૨ જો.

ફરંગી ધતુરો (એને સતાનારી અથવા ઉટકંટારી અથવા દારૂડી અથવા ખાખાવરખી પણ કહે છે) જેની ઉપર પીળા રંગનાં ફુલ આવે છે; અને એ ફુલ તથા થાંદડાં ઉપર કાંટા હોય છે, ને ફુલની પાસે સીંગ થાય છે, તે સીંગનાં કાળાં બીઆં ઠીકરાંપર શેકવાં ને પછી તેને છુંદી બારીક મેદા જેવાં કરી કોઇપણ જાતનાં તેલમાં અથવા ગલીસરીન (એ અંગ્રેજી દવા છે તે ડાકટરનાં દવાખાનામાં મળશે) નામની દવા સાથે લઇને તેમાં મેળવીને ખરપસાંવાળા ભાગ ઉપર લગાડવું. એથી વ્રણ પણ નરમ પડી ખરપસું મટી જશે.

ઈલાજ ૩ જો.

ટંકણખાર... .... તોલો ૧
પાપડ ખાર ... ... તોલો ૧

એ બંને જણસને ખલમાં નાખીને બારીક મેદા જેવી કરી, તેને ગાયનાં મુતર અથવા તરામાં મેળવવી, ને તે મેળવણી જે જગા ઉપર ખરપસું થયું હોય તે જગાપર દહાડામાં બે ત્રણ વખત લગાડવી, પછી ફુકાં પાણીથી સાફ કરવું.

ઈલાજ ૪ થો.

ભીંડીનું ઝાડ જે પીપળા જેવું મોટું થાય છે અને જેની ઉપર પીળાં ફુલ થાય છે ને ડીંડવાં મોટાં સોપારી જેવડાં થાય છે, તે ડીંડવાં તાજાં લઇ છરીથી તેની ઉપરની છાલ છોલી કાહાડવી એટલે અંદરથી પીલો રસ નીકલશે. તે છોલેલું ડીંડવું રસ સાથેનું જ્યાં ખરપસું થયું હોય તે જગા ઉપર જરા ઘવડી સવાર સાંજ ઘસડવું. એમ કરવાથી થોડા દહાડામાં ખરપસું સાફ થશે.

ખીલના ઇલાજ.

એ રોગ, માણસના ગાલ ઉપર ફુલ્લાની પેરે અરઇ જેવી થાય છે તેને કહેછે, અને નખ તથા ચીકાસ લાગવાથી એ વધી જાય છે અને માણસ હેરાન થાય છે-તેના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

ખાવાનું જીરૂં થોડુંએક લઈ તેને સાફસુફ કરી ખલમાં નાખીને છુંદવું, ને જરા પાણી રેડતા જવું. એ પ્રમાણે છુંદીને ભાવા જેવું કરવું. જો ખલમાં બરાબર છુંદાઇને ભાવા જેવું નહી થાય તો પથ્થરના પાટા ઉપર જરા જરા પાણી નાખતા જવું ને પીસતા જવું, ને તેમ કરીને તેને ભાવા જેવું કરીને મલમ સરખું બનાવવું, ને તે મલમ ખીલ ઉપર ચોપડવો, જેથી ખીલ સાફ થઇ જશે. ખીલ થયલા માલમ પડયા પછી તેને હાથ અડાડવો નહીં તથા ફોડવા નહીં, કારણ કે તેથી નુકસાન થાય છે.

ઈલાજ ૨ જો.

તોખમે બાલંગા નામની દવાને છુંદી બારીક મેદા જેવી કરવી ને એક કલઈ કરેલાં વાસણમાં અથવા કોરીનાં પ્યાલામાં નાખવી, ને તેમાં મરઘીનાં ઇડાંની સફેદી નાખવી, ને બંનેને સારી પેઠે એકરસ કરવું ને મલમની માફક બનાવવું; અને તે ખીલ ઉપર લગાડવું ને ઓછામાં ઓછા બે કલાક અથવા તેથી વધારે ગયા પછી તે ધોઇ નાખવું.

એ ભુકીમાં ઇડાંની સફેદી નાખીને એ ખુબ મળી જાય તેમ કરીને તેનો કફ ચહડાવવો, અને તે ખીલ ઉપર લગાડયાથી પણ ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૩ જો

વાંસ સુકા અથવા લીલાની ગાંઠ		૧
મીંઢળ	નંગ	૧
સુંઠ...	કટકો	૧
કાળીજીરી	તોલો	૧

ઉપલી દરેક વસ્તુને જુદી જુદી લઇને પથ્થરના પાટા ઉપર થોડાં થોડાં પાણીમાં ઘસવી.

વાંસની ગાંઠ, મીંઢળ, અને સુંઠ એ ત્રણે વસ્તુ ન ઘસવામાં આવે તેનો ચોથો ભાગ જેટલી કાળીજીરી ઘસવી.

ઉપલાં સઘળાંને મેળવીને ન ભાગ ઉપર ખીલ થયા હોય તે ભાગ ઉપર લગાડવું, પછી ફુકાં ફુકાં પાણીથી ધોઇ નાખવું.

ગરગુંમડાં અથવા ફોલ્લીને પકાવવાના તથા રૂઝાવવાના ઈલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

હળદરનો સોજો ગાંઠીઆ છુંદી બારીક ભેદા જેવો કરી પાણીમાં મેળવવો ને ફોલ્લો યા ગરગુમડું થયું હોય તેની આસપાસ પ્રથમ લગાડવો; જેથી અકુસાત ને દુખાવો ઓછો થશે અને ત્યાર પછી નિચલો ઉપાય કરવોઃ—

ગુલબાસના પાલાને વાટીને તેની લેપડી કરી ગડ ઉપર મુકવી ને કપડાંથી પાટો બાંધી લેવો જેથી તે પાકીને ફુટી જઈ આરામ થશે.

ઈલાજ ૨ જો.

ગુલબસ્ત અથવા ગુલબસ્ત નામે ઝાડ જેને કાઠીયાવાડમાં ગુજરાતી લોકો પીપરીઆ ગલનું ઝાડ કહે છે, અને જેની ઉપર સેજ ઝાંખા રતાસનાં ફુલ પણ થાય છે, અને જેનાં પાંદડાં ખાવાનાં પાન જેવાં થાય છે તે લીલાં લઈને છુંદીને તેનો ભાવો કરવો. તે ભાવાને ગોળમાં મેળવી તેની લેપડી કરી ફોલ્લા અથવા ગુંમડા ઉપર મુકીને કપડાંનો પાટો બાંધવો, જેથી તે પાકીને ફુટી જશે; પછી બાંધવું નહી; કારણ કે વધારે વખત બાંધી રાખવાથી તે વધારે પાકશે, ને દરદી હેરાન થશે. લેપડી મુક્યા પછી જેવું પાકે કે તે કહાડી લેવી. પાકીને બધું પરૂ નીકલી ગયા પછી રૂજ લાવવાને સારૂં નીચલો ઉપાય કરવોઃ-

પીપર નેનું ઝાડ પીપળાના ઝાડ જેવડું મોટું થાય છે ને પાંદડાં જાંબુનાં પાંદડાં જેવાં લાંબાં થાય છે, તે ઝાડ ઉપર ગોટાના આકારમાં વડવાઈ થાય છે. તે ગોટા લઈ ને ૫ થી ૧૦ શેર પાણીમાં ઉકાળવા. તે પાણીથી ગુમડું યા ફોલ્લો જ હોય તે ધોવો ને ગોટાને પાણીમાંથી બાહાર કહાડી તેને વાટી બારીક કરી ગોળ જેવો કરવો, ને તેની લેપડી તે ગુમડાં અથવા ફોલ્લા ઉપર મુકી કપ-ડાંથી પાટો બાંધી લેવો તેથી તેને ફુઝ આવશે.

બાકું નીકળ્યું હોય તેની ઉપર પણ ઉપલો ઇલાજ લાગુ પડે છે; અને તે પણ ઉપર લખ્યા પ્રમાણે કરવો.

ઈલાજ ૩ જો.

ગડ-ગુમડાં અથવા ફુલ્લા થયા હોય અને અંદર બાગ ઘણી બળતી હોય તેનો ઉપાય.

ગુલબાસનો પાલો ... ... તોલા ૪
કાંસકીનો પાલો ... ... તોલા ૪

એ બેઉને પથ્થર ઉપર પીસીને મેળવી દેવો અને તેની લેપડી કરી જ્યાં ગડ થયું હોય ત્યાં એ લેપડી થંડી મુકવી. એથી બાગ બળતી તથા ઘટકા મારતા હોય તે નરમ પડશે ને ગડ બેસી જશે. બગર પાકેલું હશે તો ફુટી જશે. બીજ દહાડે નવી બનાવી મુકવી.

ઈલાજ ૪ થો.

પાકી કેરીના ગોટલાંને ભાંજી તેની બંદરની ગોટલી કાઢી તેને પથ્થરના પાટા ઉપર ઘસી ગરમ કરી ચોપ-ડવાથી ગુમડાં બેસી જશે.

ગુલમવાયુની ગાંઠના ઇલાજ.

એ રોગવાળાને છાતીની બેઉ બાજુએ અને દુટી આગળ દુખારો થાય છે, તથા પેડુમાં આંબાની ગોટલી જેવડી ગાંઠ થાય છે. તેના સબબથી પેડુમાં ઘણોજ દુખારો થાય છે; ઘણા ઓડકાર આવે છે; ઝાડો કબજ થાય છે; બાધાની રૂચી થતી નથી, આંતરડાં કડકડ બોલે છે; કળતર થાય છે, પેટ ફુલે છે, ઉધરસ તથા હાંસો પણ થાય છે, તાપ સાથે શ્વાસ ચાલીને ઉલટી થાય છે, તરસ લાગે છે, આંખમાં ઘેન રહે છે, સલેખમ થાય છે, તથા દુટી અને હાથ પગ ઉપર સોજો આવે છે, વાયડા પદાર્થો ઘણા ખાય, હાલચાલ કરે નહી, વરસમાં બે ચાર વખત જુલાબ લે નહીં; એવાં કારણોથી એ રોગ પેદા થાય છે-તેના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

સાજીખાર	તોલો	૧
કુલીંજન...	,,	૧
કેતકીનું મૂળ	,,	૧

એ સર્વે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને તેનું ચુરણ તોલો ૦ા પાણી સાથે દહાડામાં ૩ વખત ખવાડયાથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૨ જો.

	તોલા.		તોલા.
નીસોતર	૨	હરડા	૧
બેડાં	૧	આમળા	૧

એ સર્વે વસાણાને બોખરાં કરી તેનો ઉકાળો ૧

શેર પાણીમાં કરવો, ને ૦ા શેર પાણી રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કહાડી દરદીને દહાડામાં ૩ વખત પાવું.

ખોરાક-દિવસના ખારૂં ગોસ તથા ચોખાની અથવા ઘઉંની રોટલી આપવી, રાતે સેકટાની સીંગમાં ગોસ પકાવીને રોટલી સાથે આપવું. હિંદુ હોય તો શીરો પુરી તથા દાળ ભાત આપવું.

ઈલાજ ૩ જો.

રેણુંકબીજ તોલા ૪ લઈને તેને કુટી કપડછંદ કરીને તેમાંથી ભુકી વાલ ૧૦ (ચાર આના ભાર) લઈ તેને થોડા મધમાં મેળવી દહાડામાં ૩ વખત ચટાડવી.

ઈલાજ ૪ થો.

	તોલા.		તોલા.
કાળીદરાખ	૪	હરડે	૩

એ બંને વસાણાંને ખોખરાં કરીને તેમાં ૧ શેર પાણી નાખીને ઉકાળવાં, ને ૦ા શેર પાણી રહે ત્યારે ઉતારી તેમાં થોડો ગોળ નાખી દહાડામાં બે વખત પાવું.

ઈલાજ ૫ મો.

	તોલો.		તોલો.
હરડાં	૧	બેડાં	૧
આમળાં	૧		

એ સર્વે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને તેમાંથી ચુરણ તોલો ૦ા લઈને સાકરના ભુકા સાથે ફકાડવું, ને ઉતારવા સારૂ ઉપરથી ગરમ પાણી પીવું. એ પ્રમાણે દીન ૧૫ સુધી એ દવા કરવી.

ઈલાજ ૬ ઠો.

વાવડીંગ ... ... તોલા ૫

ઉપલી ચીજને ખાખરી કરીને તેમાં ૧૨ શેર પાણી નાખીને ઉકાળવી; ને જ્યારે ૦૧૧ શેર પાણી રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાહાડી તે કાઢો દહાડામાં બે વખત પાવો. દીન ૨૧ સુધી એ દવા ચાલુ રાખવી.

ઈલાજ ૭ મો.

તલ શેર ૦૧ ને ખાખરા કરીને, તેમાં ૧૧૨ શેર પાણી નાખીને ઉકાળવા ને જ્યારે ૦૧૧૧ શેર પાણી રહે ત્યારે ઉતારીને એક બાટલીમાં ભરી મુકવું. પછી તેમાંથી વાઇન ગલાસ ૧ (તોલા ૫) લઈ તેમાં નીચે મુજબનું ચુરણ નાખી દહાડામાં ૩ વખત પાવું:-

ચુરણની વીગત.

ત્રીકટુ (સુંઠ, મરી, પીપર) ... તોલો ૧

	તોલો.		તોલો.
હીંગ	૧	ભાંગરાનું મુળ	૦૧

એ સર્વેને કુટી કપડછંદ કરી એક સીસીમાં ભરી રાખવું અને તેમાંથી વાલ ૪ લઇ ઉપલો ઉકાળો પીતી વખતે દરેક ભાગમાં નાખી પીવું.

ગોળી મોટી થઈ હોય તેના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

કશાઇ નામના છોડ થાય છે, જના ઉપર મોતી જવાં ફળ થાય છે, તે ઝાડનાં મુળીયાં તોલા ૧૦ લઈ તેને ગાયનાં મૂતરમાં છુંદી, ગોળીમાં રસ ઉતરી ગોળી મોટી થઈ હોય ને પાણી ભરાયું હોય તેના ઉપર ફેર પડે ત્યાં સુધી ચોપડવું.

ઈલાજ ૨ જો.

તમાકુ જે બીડી પીવામાં વાપરે છે તેનાં સુકાયલાં બે પાંદડાં લઇ તેને પાણીમ્મે ભીજવી ગોળી ઉપર મુકી કાછો બાંધવો. મ્મેક દીવસ રાખી બીજ દીવસે નવાં પાંદડાં બાંધવાં, પણ ગોળીના મરજવાળામ્મે હમેશાં કછ બાંધવો.

ઈલાજ ૩ જો.

ખસખસના પોસને ઉકાળી તેનો ગરમ ગરમ માવો લઇ ગોળી ઉપર હમેશ સેક કરવાથી ફાયદો થશે.

ઘાંટું પડયું હોય તેને ખુલ્લું કરવાના ઈલાજ.

કારણ—ઘણું ગાયન મોટે સાદે ગાવાથી, ઘણો વખત ભણવાથી, ઘણું મોટે સાદે બોલવાથી ને ઘણો વખત રડવાથી તથા ગળાની નળીમાં સોજો આવ્યાથી તથા તેલની વસ્તુ વધારે ખાવાથી એ દરદ થાય છે. એને સંસ્કૃતમાં સ્વરભેદ, ગુજરાતીમાં ઘાંટુ પડે, હીંદુસ્તાનીમાં કંઠ બેસી ગયું, અંગ્રેજીમાં 'સોર થ્રોટ,' મરાઠીમાં ગળા બઇસલે એ પ્રમાણે કહે છે-તેના ઈલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

બરામણી (બ્રહ્મી) નો પાલો ... ૧ વાલભાર
મોટી હરડેની છાલ ... ... ૧ વાલભાર
લીંડી પીપર ... ... ૧ વાલભાર
અરડુસો... ... ... ૧ વાલભાર

ઉપલી સઘળી જણસોને બારીક કપડછંદ આટા જેવી કરી મધમાં બરાબર મેળવીને દરરોજ એક વખત એક વાલને આસરે ચાટવાથી ઘાંટું બેસેલું સાફ થશે.

ઈલાજ ૨ જો.

કાથો સફેદ ... તોલો ૦॥ લીકરીસ ... તોલો ૧॥
બરાસકપુર ... વાલ ૫ ચીની કબાલા તોલો ૦॥
કેસર ... ... વાલ ૫ એલચીદાણા તોલો ૦॥

ઘઉંનું દુધ ઠીકરાંપર સેકેલું ... તોલો ૧

ઉપલાં સઘળાં વસાણાંને બારીક છુંદી મેલવવાં

ને તેમાં તોલો ૦ા ચીની કબાલાનું તેલ જને અંગ્રેજીમાં (oil cubeb) કહે છે તે લઈને એ સઘળાં બારીક કીધેલાં વસાણાંમાં સારી પેઠે મેળવીને બલ કરવું ને એ મેળવણીની ફાળસાનાં કદની નટલી ગોળીઓ બનાવવી ને દહાડામાં બે વખત એકેકી ગોળી ગળવી.

ઉપલા વસાણાની બારીક કરેલી ભુકી દરરોજ દાંતે પણ ચોળવી ને તેના કોગળા કરવામાં પણ તે વાપરવાથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૩ જો.

ચણાના છોડ જ શીયાળાની મોસમમાં થાય છે ત્યારે તેના છોડ ઉપર ઝાકળ-ઠાર પડે છે ને તે ઠાર ચણા ઉપર ઠરે છે. તે છોલતાંવાળા ચણા નંગ ૧૦-૧૫ લઇ દુધ શેર ૦ાા માં નાખી ઉકાળવા, ને દુધ અડધું બળે પછી ઉતારી તે દુધ ગાળી કાઢી તેમાં જરા હળદરનો ભુકો નાખી પીવાથી ગળું ખુલ્લું થશે.

ઈલાજ ૪ થો.

હરડેનો ઘસારો .... વાલ ૫ મધ .... તોલો ૦ા
નીમકની ગાંગડી ૧

એ ત્રણેને મેળવી તેમાં ચમચો ૦ા પાણી નાખી જરા ગરમ કરી દરરોજ સવારમાં પીવાથી ઘાંટું પડયું હશે તે સાફ થશે.

ઈલાજ ૫ મો.

અરડુસાનાં પાંદડાંને કાદવનાં ઠીકરાં ઉપર સહેજ ગરમ કરી તેને હાથની હથેલી ઉપર મસળીને રસ કહાડવો, ને તે રસમાંથી એક ઝીણી ચમચી (બેઆનીભાર)

લઇ તેમાં મધ ચમચી ૧) મેળવીને દરરોજ સવારમાં પીવાથી ઘાંટો ખુલ્લો થશે.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

સંચળ .... વાલ ૪
મધ (ચમચો ૧) .... તોલો ૦॥॥
પાણી (ચમચો ૧) .... તોલો ૧

એ ત્રણે ચીજને મેળવી ગરમ કરી દરરોજ સવારના પીધાથી ઘાંટો ખુલ્લો થશે.

ઈલાજ ૭ મો.

બેડાંની છાલને ઠીકરાં ઉપર સહેજ સેકી તે છાલ મોમાં રાખી તેનો રસ ચુસ્યા કરવો તેથી ઘાંટો ખુલ્લો થશે.

ઈલાજ ૮ મો.

મધ સોજું ચમચો ૧) ... ... તોલો ૦॥॥
બ્રાંન્ડી ઉંચો ચમચો ૧)... ... તોલો ૧
પાણી ગરમ ચમચા ૨) ... ... તોલો ૧

એ સઘળાંને મેળવી તેના બે ભાગ કરી સવાર સાંજ બે વખત દરદીને પાઇ ઉપર ચાહે, દુધ લેવું તથા જમવું. એમ થોડા દીવસ કરવાથી સારૂં થશે.

ઈલાજ ૯ મો.

દુધ .... તોલા ૨૦ હળદર વાટેલીનો આટો વાલ ૧॥
સીંધવ.... વાલ ૧ ઘી .... તોલો ૧

પ્રથમ દુધમાં હળદર નાખી તે દુધ વાસણમાં રેડી ઉકાળવું, ને તે ઉકળ્યા પછી તેની અંદર ઘી નાખવું. તે અંદર મળી ગયા પછી તેમાં સીંધવ નાખવું ને પછી હેઠળ ઉતારી ઠંડું પાડી તે દુધ સવારમાં પીવું તેથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૧૦ મો.

	તોલો.
આંબાનો મોર	૦॥
એલચી દાણા છોલતાં સાથે સેકી તેમાંના દાણા....	૦
કાથો સફેદ	૦॥
સોવાગો ટંકણ એટલે ટંકણખાર	૦॥
તબાસીર યુનાનીમાં કહે છે તેને ગુજરાતીમાં વંશલોચન અથવા વાંસકપુર કહે છે તે ...	૦॥
ચીની કબાલા	૦

એ બધી જણસોને બારીક છુંદી મેદા જેવી કરીને કપડામાં ચાળી કાઢવી ને તેમાં તેટલાજ વજનની સાકર નાખી સીસીમાં ભરી રાખવી, ને દરરોજ સવાર સાંજ પાંચ પાંચ વાલ એટલે બેચમાનીભાર ઝાકી ઉપરથી દુધ શેર ૦ પીવું.

ઈલાજ ૧૧ મો.

ગળામાં બખરાટ થતો હોય ને નમ કોડી ચટકો મારે તેમ થાય ને ગળું બખરી આવે તેનો ઇલાજ.

એલચી નંગ ૫) છોલતાં સાથે સેકીને છુંદીને આટો કરવો.
ચણા તોલા ૨) સેકી છુંદી નાખી આટો કરવો.
નીમક બેચમાનીભાર બારીક કરવું.

એ ત્રણેને મેળવી ઝાકી કરવી અને અવારનવાર બેચમાનીભાર બાધાથી અને ઉપરથી જરા પાણી પીધાથી ગળાંનો બખરાટ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૧૨ મો.

ઘાંટુ પડયું હોય, કફ બરાબર નીકળે નહીં, ઠાંસો થયો હોય ને બરાબર બોલાય નહીં તેના ઈલાજ.

ઉનાફ... ... ... તોલો ૦॥
સીપીસ્તાન ... ... તોલો ૦॥
અંજીર સુકાં ... ... નંગ ૨
કાળી દ્રાખ ઠળીયા કાઢેલી ... ... તોલો ૦॥
ગાઉજીબાન... ... ... બેચમાની ભાર
નહીમબંધની લાકડી ઉપરની છાલ ઘસી નાખેલી તોલો ૦॥
બદામનાં બીજ નંગ ૫) ઉપરથી છાલ કાઢી નાખેલાં
અલસી ... ... તોલો ૦
ખડી સાકર ... ... તોલો ૦॥

એ બધાંને છુંદીને મેળવી એક કપ (તોલા ૨૦) પાણીમાં રાતરે ભીજવી મુકવાં ને સવારે તે વાસણ ચુલા ઉપર મુકી ઉકાળવાં, ને તે બળીને જ્યારે ચોથે ભાગે પાણી રહે ત્યારે ઉતારી તેને કપડાંએ ગાળી કાહાડી ઠંડુ પાડી પી જવું, અને કુચો રદ કરવો. બીજી દહાડે ઉપલાં વસાણા તાજાં લેવાં ને તેને ભીજવી ઉકાળી પીવાં; એથી કફ છુટો પડશે ને ઘાંટુ બોલવું થશે.

ઈલાજ ૧૩ મો.

બદામનાં બીજ છોલતાં કાઢેલાં તોલો ૦॥
અલસી આખી ... ... તોલો ૦॥

એ બેઉને મેળવી છુંદી વાટી તેને ચમચી પાણી સાથે મેળવી તેની એલચી જવડી ગોળીઓ બનાવવી,

અને દીવસમાં ત્રણ ચાર લઇ ચુસ્યા કરવી, ને ઓગાળ ગળવો. એથી કફ છુટો પડશે, ને ઠાંસો નરમ પડી ઘાંટું પણ ખોલ્લું થશે.

ઈલાજ ૧૪ મો.

લાલ માટીનું કોડીયું લઇ તેને આતશપર મુકી ગરમ લાલચોળ કરવું. પછી તેને બહાર કહાડી તેમાં અજમો વાલ ૨ નાખવો. તે જરા અધકચરો સેકાય એટલે તેમાં વાટેલું નીમક વાલ ૨ નાખવું; ને પછી તેમાં કોડીઆમાં સમાય તેટલું દુધ નાખી તે દુધ ગાળી કાહાડી ગરમ ગરમ પીવું. એમ બે ચાર દીવસ પીવાથી કફ છુટો પડી ઠાંસો નરમ પડશે, ને ઘાંટું ખોલ્લું થશે.

ઈલાજ ૧૫ મો.

અસાળીઆ ... ... તોલા ૧૦
રાઇ ... ... તોલા ૧૦

એ બેઉને છુંદી પીસી ભાવો કરી સીસીમાં ભરી રાખવો, ને તેમાંથી એક ચમચો લઇ તેમાં ઇંડાંની સફેદી તથા સેજ ગરમ પાણી મેળવી પલાસ્ટર કરવું ને ગળાંની ઘાંટી ઉપર મુકવું. અરધા કલાક પછી તેને કાહાડી લઇ ગળું સેજ ગરમ પાણીથી સાફ કરી તે ઉપર બદામનું તેલ ભરવું. એમ બે ચાર દીવસ કરવાથી ઘાંટું ખોલ્લું થશે.

ઈલાજ ૧૬ મો.

પટેટો મોટો એક લઇ તેને છોલી પાણી શેર ૧ (તોલા ૪૦) મા બાફવો, ને તે બફાઇ ને નરમ થાય ત્યારે એક ધોયલા સાફ કટકામાં કાહાડી તેને બે હાથે દાબી

લેપડી કરી ગળે ગરમ ગરમ સેક કરવો, ને જ્યારે ખમી શકાય એવો થાય ત્યારે ગળે બાંધી દેવો ને ઠંડા પડે ત્યારે છોડી નાખવો. ને પાણીમાં બટેટો બાફ્યો હોય તે ગરમ પાણીએ ગળામાં કોગળા કરવા. એમ દીવસમાં બે ત્રણ વખત કરવાથી ઘાંટું સાફ થશે.

ઈલાજ ૧૭ મો.

કુલીંજન (પાનની જડ) તથા કાળાં મરી સરખે ભાગે લઇ છુંદી બારીક ભુકો કરી તેમાં મધ નાખી ચાટણ કરવું. પછી તેમાંથી એક વાલ જેટલું લઈ જીભ ઉપર મુકી ધીમે ધીમે ગળવું. એમ દીવસમાં ત્રણ ચાર વખત ખાવું. કુલીંજન તથા કાળાં મરીને જુદાં જુદાં છુંદી ભેળવાં કારણ કે કુલીંજન સખત છે, તેથી ખાંડવાને મેહેનત પડેછે.

ઈલાજ ૧૮ મો.

ખાવાનાં પાનની જડ (જને કુલીંજન કહે છે તે) વાલ ૪ નો કટકો લઇ રાત્રે સુતી વખતે મોઢામાં રાખી ચુસવો, ને તેનો રસ ઘાંટીમાં ઉતરવા દેવો. એથી ઘાંટું ખોલવું થશે.

ઈલાજ ૧૯ મો.

પાનમાં ખાવાનો સુરતી કાથો તોલો ૧ લઇ તેને પાણી શેર ૦॥ (તોલા ૨૦) માં ભીજવી મુકવો, અને તેમાં ફુલવેલી ફટકીનો બારીક ભુકો વાલ ૪) નાખવો. કાથો પીગળી ગયા બાદ એ પાણીએ જમ્યા પછી ત્રણ ચાર વાર કોગળા ગળાંવેર કરવા. એથી ઘાંટું ખોલવું થશે.

ઈલાજ ૨૦ મો.

ખસખસના પોસ્ત નંગ ૪) (તોલો ૧) ને એક તપેલીમાં લઇ તેમાં પાણી શેર ૧) નાખી ખુબ ઉકાળવા; ને બે ચાર જોશ આવ્યા પછી તે ઉકળેલું પાણી એક લોટીમાં લઇ તે લોટીની કોરણે એક કટકો વીંટાળવો, કારણ કે તેની કોર ગરમ થયલી હોય તેથી હોઠે દાઝે નહીં; પછી તેમાંથી વરાળ મોહોડામાં લેવી. એમ દીવસમાં બે ત્રણ વાર લેવાથી ફાયદો થશે. એ વરાળ લેતી વેળા બરફીણને પાણીમાં ઘસી ગરમ કરી બાહારથી ગળે ચોપડવું. એમ કીધાથી અંદરનો સોજો નરમ પડશે.

ઈલાજ ૨૧ મો.

ગાયનું દુધ શેર ૧ લઇ તેમાં કાળાં મરીના દાણા ત્રણથી પાંચ બોખરા કરી નાખવા ને તેમાં નીચલી જણસ ભેળવીઃ—

જાવંત્રી	...	...	...	...	તોલા ૦ા
તજ સેલાની	...	...	...	...	તોલા ૦ા
સુંઠનો ગાંઠીઆ ૧)	...	...	...		તોલા ૦ા

એ બધાંને બોખરાં કરી દુધમાં ભેળવી તેમાંનો પાણીનો ભાગ બળી જાય ત્યાં વેર ઊકાળવાં, ને પછી તેમાં શાકર ભેળી ગરમ ગરમ ખમાય તેવું પીવું. બીજા દહાડે નવું બનાવી પીવું. ઉપર પાણી પીવું નહીં. એથી ઘાંટું બોલવું થશે.

ઈલાજ ૨૨ મો.

ઘાંટું પડી ગળામાં ખખરાટ થતો હોય ને બરાબર
સાફ બોલાય નહીં તેનો ઇલાજ.

ભુંજલા ચણાની દાળ ... ... તોલો ૧
ભુંજલી કાકડીનો આટો ... ... તોલો ૧
નીમક ... ... તોલો ૦।

ઉપલી ત્રણે ચીજોને છુંદી મેળવી બારીક આટા જેવી કરવી, ને તેમાંથી એક ચમચી ફાકી ઉપરથી સેહેજ પાણી પીવું.

ઈલાજ ૨૩ મો.

ઘાંટું પડવાથી ગળામાં કીડી ચટકા મારે તે પ્રમાણે લાગે છે કે નમ કફ બંધાયાથી થાય છે, ને તે કફ બહાર પાડવા સારૂ બોંબારીને થુંક બહાર કાહાડવી પડેછે, ને બંધાયલા બલખાની બાફક બહાર પડેછે-તે કફ છુટો પાડવાનો ઇલાજ.

લવંગને પથરાના પાટા ઉપર છુંદી બોબરાં કરવાં. પછી તેમાંથી એક ચમટી લવંગની ભુકી તથા પતરીની ચીનાઇ સાકરનો એક ગાંગડો જીભ ઉપર મુકી તેનો બોગાળ ગળ્યા કરવો; એથી કફ છુટો પડી ગળામાં જે ખખરાટ થતો હશે તે નરમ પડશે. એ મુજબ દીવસમાં બે ત્રણ વખત બે ચાર દહાડા સુધી બાધાથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૨૪ મો.

બરસાલ જે બેરનાં નારનાં લાકડાની બંદરથી નીકલે છે તે, બે વાલ લઇ બાવાનાં પાનની બંદર

મુકી બીડી કરી મોઢામાં રાખી તેને ચાવીને તેનો ઐોગાળ ગળાંમાં ઊતારવો; એથી કફ અંધાયલો છુટો થશે. તે કફને ખોંખાર મારી બહાર કાઢી થુકી નાખવો. એ પ્રમાણે દહાડામાં બે વખત ચાર પાંચ દીવસ સુધી ખાધાથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૨૫ મો.

ઘાંટું પડયું હોય ને ગળાની નળીમાંથી અવાજ સાફ નહીં નીકળે તેનો ઇલાજ.

સંગજીરૂં ને ચાકના જેવું સફેદ સુવાળા ગાંગડા સરખું આવે છે તેને છરીએ ઐોખવીને તેનો આટો તોલા ૧ થી ૨ લઇ તેને ગોલાબના પાણીમાં ભીજવી ગળાંની ઘાંટીયર બાહારથી જાડું ચોપડવું, ને સુકાયા પછી જરા જરા પાછું ભરવું; તેથી અવાજ ઐાલ્લો નીકળશે ને સાફ બોલાશે.

ઈલાજ ૨૬ મો.

સરદી લાગ્યાથી, ઠંડી જણસ ખાધાથી અથવા બીજા સબબથી ઘાંટું પડે ને બોલાય નહીં તેનો ઇલાજ.

બદામ છોલેલી ... ... નંગ ૯
એલચી દાણા ... ... નંગ ૮
સફેદ મરી ... ... નંગ ૯
સુંઠ ... ... તોલો ૦।
મોસંબીની છાલ સુકી ... ... તોલો ૦।।
જેઠી મધ ... ... તોલો ૦।
અનીસું તોલો ૦।-તે જો નહી
હોય તો વરીઆળી ... ... તોલો ૦। લેવી.

એ સઘળાંને ઝુંદી મેળવી જાડા આટા જેવાં કરી બે વાઇન ગ્લાસ અથવા ૧૨ તોલા ખખળતાં ગરમ પાણીમાં ભીજવવાં ને પાણી ઠંડું થાય ત્યારે તેને કપડાંએ ગાળી કાહાડી કુચ્ચો જુદો રાખી ગાળેલાં પાણીમાં સાકર તોલો ૦ા નાખી સવારના પીવું.

એ મુજબ બપોરના એ જુદા રાખેલા કુચામાં ગરમ પાણી વાઇન ગલાસ ૧ા (તોલા ૯) નાખી તેને ભીજવવો ને પાણી ઠંડુ થાય ત્યારે તેને કપડાંએ ગાળી કાહાડી કુચ્ચો જુદો રાખી ગાળેલાં પાણીમાં સાકર તોલો ૦ા નાખી પીવું.

સાંજ પણ ઉપરના કુચામાં ખખળતું ગરમ પાણી વાઇન ગલાસ ૧ (તોલા ૬) નાખી ભીજવી તે પાણી ઠંડું થાય ત્યારે કપડાંએ ગાળી કાહાડી ગાળેલાં પાણીમાં સાકર તોલા ૦ા નાખી પીવું ને કુચ્ચો રદ કરવો.

બીજ દીવસે બીજાં નવાં વસાણા લઇ ઉપર મુજબ બનાવી દીવસમાં ત્રણ વખત પીવાં, ને જો આરામ જણાય તો એ દવા ચાલુ રાખવી.

ચાંદી ઇંદ્રી ઉપર તથા શરીરના કોઇ બીજા ભાગ ઉપર તથા તાલવામાં થઇ હોય તેના ઈલાજ.

કારણ—મરચાં તથા ઘણા તીખા પદાર્થો ખાવાથી તેમજ ગરમીવાળી સ્ત્રી સાથે સંગ કરવાથી પણ એ રોગ થાય છે.

ઈલાજ ૧ લો.

	તોલો.		તોલો.
હરમજી હરડે...	૧	હીરાદખણ	૧
મજીઠ	૧	ખોદારસીંગ	૧
લોધર વઠાણી	૧	મોરથુથુ	૧
માયાં	૧	રાહાલ	૧

એ સઘળાં વસાણાને કુટી કપડછંદ કરી, તેની ભુકી ચાંદી ઉપર અવારનવાર દાબ્યા કરવી. એથી ચાંદી નરમ પડશે. ખોરાક, દાળ, ભાત તથા ચોલાઇની ભાજી ખાવી; તેલ, મરચું તથા ખટાસ ખાવાં નહીં.

ઈલાજ ૨ જો.

	તોલા.
સોપારી ઉજળી...	૨
કાથો	૨

સોપારીને બાળવી તથા કાથાને ઠીકરાંમાં બાળવો. બંનેને ગાયના માખણમાં ખુબ ખલ કરી તેનો મલમ

કરવો. તે મલમ ચાંદાંવાળી ચામડી ઉપર ચાંદાં રૂજાય ત્યાં સુધી લગાડયા કરવો. તેલ, મરચું તથા ખટાસ ખાવુ નહી.

ઈલાજ ૩ જો.

ગાયનું ઘી ... ... શેર ૧ માખણ ... ... શેર ૦।

	તોલા.		તોલા.
પાખણભેદ દગડીઓ	૪	મીણ	૪
ટંકણખાર	૩	મજીઠ	૩
હડતાળ	૨	સીંદુર	૨
રાહાલ	૩	બોદાર	૨

સઘળાં વસાણાને કુટીને બારીક કરવાં. ઘી તથા મીણને જરા ઉકાળી પાતળું કરવું ને પાતળું થયા પછી સઘળાંને મલમાં નાખવાં. માખણને પણ મલમાં નાખી સઘળાં વસાણાં સાથે મલ કરવાં, ને મલમ બનાવવો. તે મલમ કાચના વાસણમાં ભરી રાખવો અને તે ચાંદી ઉપર વારવાર ચોપડયા કરવો. એથી ચાંદી સારૂ થશે. પણ એ દરદવાળાએ તેલ, મરચું, તથા ખટાસ, ખાવું નહી.

ઈલાજ ૪ થો.

	તોલા.		તોલા.
કપીલો	૩	હીરાદખણ	૩
મસતકી	૩	સીંદુર	૩

એ સર્વે વસાણામાં ગાયનું ઘી ખપે એટલું નાખી મલ કરી મલમ કરવો, ને તે ચાંદી ઉપર ચોપડવો. એથી ચાંદી સારી થશે.

ચાંદુ ગમે તે જાતનું પડે યા ભગંદર થાય તેનો ઈલાજ.

એ દરદ-ગુરદાની આસપાસ ફોલ્લી થાય છે, ને તે ફુટીને વહે છે તેમાંથી થાય છે. એ ફોલ્લીને મસા કહે છે, તે મસા ઘણી ગરમ અને તીખા-સવાળી ચીજો ખાવાથી થાય છે.

ઈલાજ ૧ લો.

અરડુસાનાં ઝાડની જડ પાણીમાં ઘસીને દરરોજ દહાડામાં બે વખત લગાડવાથી બે ચાર દીવસમાં ઉપલાં દરદ સારાં થશે.

ચાંદુ પડે તેને રૂજ લાવવાનો ઈલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

ગુલરની છાલ વાટી બારીક ભુકો કરી ચાંદા ઉપર ભભરાવ્યા કરવાથી ચાંદુ રૂઝ આવશે.

જખમ અથવા ઘા પડયા હોય તેના ઈલાજ.

માણસનાં શરીરના કોઇ પણ ભાગમાં કાંઇ પણ હથિયારથી, છરીથી કે કોઇ પણ પ્રકારથી ઘા પડયો હોય ને માસ કપાઇને લોહી નીકળતું હોય તે રૂજ લાવવાના ઈલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

ભાંગરો (જેને મરાહીમાં "માંકો" કરી કહે છે તે)નાં પાંદડાંને ચોળી તેનો રસ જખમ ઉપર નાખી તે પાંદડાં જોજ કુચો તે ઉપર બાંધવો એથી રૂજ આવી જશે.

ઈલાજ ૨ જો.

કુઇનાનનાં પાંદડાં છુંદીને તેને જખમ ઉપર બાંધવાથી થોડા વખતમાં રૂજ આવી જશે.

ઈલાજ ૩ જો.

જખમવાળી જગોને પ્રથમ ધોડાના પીસાએ ધોઇ સાફ કરી, તે ઉપર ધાવરીની છાલને કપડછંદ કરીને તેનો ભુકો તે (ઘા) ઉપર ભભરાવો; એથી રૂજ આવી જશે.

ઈલાજ ૪ થો.

સોજાં મધને ખુબ ઉકાળવું, અને તે ગરમ ગરમ એક કપડાંના કાકડા ઉપર લઇને પેલી જખમવાળી જ-

ગાએ સેક કરવો, તથા કાકડો અંદર મુકી પાટો બાંધવો. બે કલાક પછી ફરીથી મધને ગરમ કરી કાકડાએ સેક કરી પાછો પાટો બાંધવો. એ પ્રમાણે દીવસમાં ૩ કે ૪ વખત સેક કરી પેલું ઉકાળેલું મધ પચાવ્યા કરવું, જેથી જખમ રૂઝઈને માંસ ઉપર આવશે.

ઈલાજ ૫ મો.

ઘા ઘણો ઉંડો ને મોટો હોય, તો પહેલાં ટાંકા મારી તે ઉપર તલનાં તેલનો પાટો બાંધવાથી ઘા રૂઝાઇ જશે.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

ફટકીને છુંદી તેની ભુકી કરી ઘાની અંદર ભરી પાટો બાંધી લેવો, તેથી હાડકી પાછી જોડાઈ જશે.

ઈલાજ ૭ મો.

ઘા વાળી જગાએ તુરત રૂ બાળી તેની ગરમ-ગરમ રાખ તે ઘામાં દાબી દેવી, અને ઉપર તે બળતા રૂનો સેક કરવો, અને તે ઉપર પાટો બાંધી લેવો. તે પાટો ઘણા દીવસ સુધી છોડવો નહીં. તે ભાગ પાણીથી પલાળવો નહીં. એથી ઘા રૂજ આવી જશે.

જલંદરના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

થુવર (નીવડુંગ) કાંટાવાળો હોય તેનો એક કટકો બેભતમાં ભુજવો. ભુજાયા પછી તેને બહાર કાહાડી ચીરીને કટકા કરવા. પછી જાડાં કપડાંમાં મુકીને તેને દાબી નીચોવીને રસ કહાડવો ને એ રસમાંથી અરધું ગલાસ (તોલા ૨૫) નટલો રસ દરરોજ સવારે એક વખત પાવો.

ઈલાજ ૨ જો.

સંખ (જ હિંદુઓ દહેરામાં રાખી ક્રિયા કરતા વખતે ફુંકે છે તે) ને ઇંગાર ઉપર મુકીને બાળીને તેની ખાખ કરવી અને તે કપડાંએ ચાળી લઇને સીસીમાં ભરી રાખવી. પછી તેમાંથી ૦૫ તોલો લઇને ગોળમાં બે ગોળી બનાવવી. તેમાંથી એક સવારે તથા એક સાંજ ગળાવવી.

જો જલંદર લાંબા વખતનું હોય તો ઉપલીજ દવા ૩ કે ૪ માસ સુધી ચાલુ રાખવી.

ખાધામાં દાડૂ, માછલી, તેલ, મરચું, વેંગણાં વત-રેગે સર્વ ચીજ ખાવા ફરમાવવી.

ઈલાજ ૩ જો.

કુંવાડીયા નામનો છોડ ઉંચાઇમાં માણસની કમર નટલો થાય છે, અને તે ઉપર સીંગ થાય છે. તેમાંથી બીજાં કહાડી તેને છુંદીને અથવા પીસીને મેદા જેવી ભુકી કરવી; ને એક સીસીમાં ભરી રાખવી; અને તેની ૦૫ તોલાની બે ગોળી ગોળમાં બનાવવી અને તેમાંની ૧ ગોળી સવારે ને બાજી ગોળી સાંજ ગળવા ફરમાવવી.

ઉપરથી બરફનું પાણી અથવા સોડાવાટર પાવો. એથી એક બે સાફ ઝાડા થશે. લાંબા દિવસ એ ઉપાય કીધાથી દરદીને ફરક પડશે. જો બે બરસથી ઉપરનું અને જુનું દરદ હશે તો દરદીને ફરક પડશે નહીં.

ઈલાજ ૪ થો.

કડવી શેરડી ન વીંછુંનાં રહેઠાણની જગાામાં થાય છે તે શેરડી છોલી એ દરદવાળાને ખવરાવવાથી ફાયદો થાય છે.

જુલાબ.

કોઇ માણસને પેટ બરાબર નહીં આવતું હોય ને તેથી શરીરમાં કાંઇ પણ રોગનો ઉપદ્રવ જણાય, જેવો કે પેટમાં ચુક તથા પેટ ચહડી આવે તથા ખાધેલું પાચન નહી થાય તથા શરીરમાં લોહીનો બીગાડ થયો હોય અને ગરમી થઇ હોય તે મટાડવા માટે સાધારણ જુલાબ લેવાની રીત.

ઈલાજ ૧ લો.

	તોલો		તોલો
ત્રીફલાં (હરડાં-બેડાં-		ધોડાવજ	૦॥
આંમળા)... ...	૧	તરગડો	૧
ટંકણખાર	૧॥	કરમાણી અજમોદ	૦॥
સીંધવ...	૦॥	વાયવડંગ	૦॥
હીંગ...	૦॥		

એ સર્વે વસાણાને ખોખરાં કરી ૧ શેર પાણીમાં

ઉકાળવાં. પાણી શેર ૦ા રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાહાડી તેમાંથી એક ઔંસ (તોલા ૨ા) પાવું. ઉપર દાળ, ભાત ખાવાં. એથી એક બે જુલાબ આવશે, ને જીવને આરામ થઈ ખરાબ લોહી સુધરશે.

ઈલાજ ૨ જો.

	તોલા		તોલા
હજરતી હાઉદ	... ૧ા	રેવંચીની ખટાઇ	... ૧
સુરેખાર કલમી	... ૧	ગુલાબનાં ફુલ	... ૧
જીરૂં સફેદ	... ... ૧	ધાણા	... ... ૧
હીમજી હરડે	... ... ૨	શાકર	... ... ૧

એ સર્વે વસાણાંને કુટીને ખોખરાં કરીને તેમાં પાણી શેર ૧ નાખીને ઉકાળવાં, ને જ્યારે પાણી ૦ા શેર રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાઢી તેમાંથી ઔંસ ૧ થી ૨ (તોલા ૨ા થી ૫) સુધી માણસની દેહ તરફ નીગાહ રાખીને પીવા આપવું. એ દવા અંગમાંની બધી અગ્નિ કહાડી નાખશે. એ જુલાબ ટાઢો છે.

ઈલાજ ૩ જો.

	તોલા.		તોલા.
કાળી દરાખ	... ... ૨	જીરૂં	... ... ૨
સુંઠ	... ... ૨	મરી કાળાં	... ... ૨
મરી સફેદ	... ... ૨	કુદનો લીલો	... ૨
હીમજી હરડે	... ... ૨	પીપરી મુળ	... ૨
જાયફળ	... ... ૨	ધાણા	... ... ૨

જીરાને અંગોરી સરકામાં એક દહાડો ભીંજવી રાખી બીજા દહાડે તડકામાં સુકવવું. એમ ચાર દિવસ

સુધી જીરાંને રાતે ભીંજવી રાખી દીવસના તડકામાં સુકવવું. પછી લીલા ફુદીનાનાં પાંદડાંને તડકે સુકવવાં. દરાખના ઠળીઆ કાઢીને તેને ખુબ કુટવી. પછી બધી દવાઓ કુટી મેળવીને કામમાં લેવી. જો નરમ ખાવા ગમે તો થોડા મધમાં મેળવી રાત્રે ખાધા પછી પા કલાકે ખાઈ સુઈ જવું; ને જો વધારે પેટ લાવવાની જરૂર હોય તો હરડેની જુદી રાખેલી ભુકી ૦ા તોલો અંદર નાખીને ખાવી નથી પેટ સાફ આવશે. એ પાક તોલો ૧ થી ૧ા સુધી ખાવો; એથી સાધારણ જુલાબ થઇ આમડીનાં દરદો દુર થશે.

ઈલાજ ૪ થો.

	તોલો.
હીમજી હરડે	૧
જીરૂં	૧
સુકા ગુલાબનાં ફુલ...	૧
એલચી...	૧

હીમજી હરડેને સહેજ એરંડીઉ (દીવેલ) લગાડી ઠીકરાં ઉપર સેકવી, ને તે ફુલે એટલે તેનો બારીક આટો કરવો.

જીરાંને અધકચરૂં સેકવું, ને તેને ઝુંદી બારીક આટો કરવો.

ગુલાબનાં ફુલને ઝુંદી તેનો બારીક આટો કરવો.

એલચીને છાલાં સાથે સેકી તેનો બારીક આટો કરવો. એ ચારે જણસોને જુદી જુદી કાચની સીસીમાં ભરી રાખવી, ને જ્યારે જુલાબ લેવો હોય ત્યારે નીચે મુજબ લેવીઃ—

હીમજી હરડેનો ભુકો ... ... ચમચી ૧
જીરાનો ભુકો ... ... „ ૦॥
સુકાં ગુલાબનાં ફુલનો ભુકો „ ૦॥
એલચી છુંદલીનો ભુકો ... „ ૦॥

એ ચારે ચીજોને સાથે મેળવી તેમાં લાલ ખાંડ ચમચી ૧ તથા સુંઠનો ભુકો ચમચો ૦॥ મેળવી ફાકવી, ને ઉપર પાણી પીવું. એથી સાધારણ પેટ આવી તબીયત સારી થશે.

ઝેર અફીણનું ઉતારવાના ઈલાજ.

ન ધણીએ આપઘાત કરવા જાણીજોઈ અથવા ભુલથી અફીણ ખાધું હોય તેનો તાબડતોબ ઉપાય કરવામાં આવે તો ફેર પડશે.

ઈલાજ ૧ લો.

ફુના કપાસીઆમાંના બીઆં નંગ ૧૫ થી ૨૦ પાણીમાં ઘુંટીને તે પાણી પાવું, નથી ઝેર ઉતરી જશે.

ઈલાજ ૨ જો.

હીંગ ૧૦ ચોખા ભાર ફુલવીને તેનું પાણી પીવું, એથી તુરત ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૩ જો.

સંસ્કૃતમાં જેને કસુંદરી કહે છે; ગુજરાતીમાં જેને મોટો પોમાડીઆ કહે છે તથા મરાઠીમાં જેને થોરલો ટાંકળો કહે છે, અને જે ઝાડને તુવેર જેવાં પાંદડાં થાય છે,

અને તે ત્રણથી ચાર ફુટ ઉંચું થાય છે, તેને વાપરવાની બીગતઃ—

જેને અફીણનું ઝેર ચડયું હોય તેને એ ઝાડનાં પાંદડાંનો રસ કાઢી તોલો એક પાવો. બચ્ચાંને એમાંનીથી ૦ા તોલા ભાર પાવું; અથવા તેનાં કદ પ્રમાણે પાવું, પણ ભુલથી જો વધારે પીવાય તો કાંઇ અવગુણ થશે નહીં ને ઝેર ઉતરી જશે.

ઈલાજ ૪ થો.

માખીનો છેર (અધાર) ગોળ ખાંડ વેચનારા ગાંધી ઓની દુકાનમાં માખ ઘણી થાય છે. તે ઓછી કરવા સારૂ દોરીના કટકા ઉપર ગોળ લગાડી દુકાન ઉપર ટાંગી મુકે છે તે ઉપર માખીઓ બેસી અધાર કરે છે. ત્યાંથી એક દોરીનો કટકો લાવી તેને એક વાઇન ગલાસ ગરમ પાણીમાં ભીંજવી હાથે ચોળી તે પાણી પાઇ દેવું. એથી અફીણનું ઝેર ઉતરી જશે.

ઈલાજ ૫ મો.

વેંગણાંના પાંદડાંનો રસ તોલા ૨ થી ૩ કાઢી પાવો એથી અફીણનું ઝેર ઉતરી જશે. જો પાંદડાં નહીં મળે તો વેંગણાંનો રસ વાપરવો.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

વેંગણું કાચું તેમાંથી બી કાઢી નાખીને ખાવું એથી ઝેર ઉતરી જશે.

ઝેર ધતુરાનું ઉતારવાના ઇલાજ.

ગાયનું દુધ શેર ૩) ત્રાંબાના કલાઇ વગરનાં વાસણમાં લઇ હલાવીને પાવાથી ઝેર ઉતરી જશે.

ઝેર સોમલનું ઉતારવાના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

લુંણીની ભાજી લઇ તેને પાણી નાખી છુંદવી, ને કપડાંમાં નાખી નીચોવી કાઢવી, એટલે રસ નીકળશે. તેમાંથી તોલા ૧૦ થી ૨૫ સુધી પાવાથી ઝેર ઉતરી જશે. કુતરાનાં ખાધામાં સોમલ આવે છે, ત્યારે તે મરી જાય છે તે, આ રસ પાવાથી બચે છે.

ઈલાજ ૨ જો.

ચોળા ને ખાધામાં વાપરીયે છીયે તેને પાણીમા ભીંજવી રાખવા, ને થોડા વાર પછી તેને હાથે ચોળી પાણી ગાળી કાઢવું ને તે ગાળેલું પાણી પાવાથી વામીટ થઈ સોમલનું ઝેર બહાર નીકળી જશે.

ઝેર હડકાયલું કુતરૂં કરડે તેનું ચહડે તે ઉતારવાનો ઉપાય.

જેને સંસ્કૃતમાં શ્વાનવિષ કહે છે તેના ઉપાય.

લક્ષણ-હડકાં કુતરાંએ કરડેલા માણસનો ચેહરો બદલાઈ જાય છે, શરીર ધ્રુજે છે, મૂત્રમાં કીડા થાય છે, કુતરાંની પેઠે ભસે છે, બીજા માણસને કરડવા જાય છે. એ માણસને ચોમાસામાં વધુ ઝેર ચઢે છે, પાણી જોઇ ભયભીત થાય છે, ગુમડા થાય છે, સોજો આવે છે, બીજા માણસને કરડે તો તેને પણ ઝેર ચઢે છે, રોગી બરાડા પાડે છે, અને જો પાણી તથા કાચમાં જોઇ રાજી થાય તો તે મરણ પામે છે—તેના ઇલાજ

ઈલાજ ૧ લો.

કાળા ધતુરાનાં પાંદડાં એકથી બે લેવાં ને જે માણસને કુતરાએ કરડયો હોય ને તેથી તેને હડકું લાગું હોય તેને ચવાડવાં. જો દરદી ચાવી નહીં શકતો હોય તો તે પાંદડાંને પાણીમાં ચોળી તે પાણી તેને પાવું. એ પાણી પીધાથી દરદી વધારે દીવાનો સરખો થશે તેની કાંઇ ચિંતા નહીં, પણ તે એક બે દિવસમાં સાજો થશે.

ઈલાજ ૨ જો.

કરચલાં જે દરીયામાં પેદા થાય છે તેને તંદુરમાં અથવા ભઠીમાં મુકીને ભુજવાં, અથવા આતસ ઉપર

મુકીને ભુજવાં, ને ભુજાયા પછી તેનાં કોતલાં કાઢી નાખી તેનું માંસ દરદીને ખવાડવું અથવા એ કરચલાંનો સેરવો બનાવી નીમક, મરી નાખી તે દરદીને પાવો.

ઈલાજ ૩ જો.

પીલવણનું ઝાડ નને પીલું પણ કહે છે ન દરિયે કીનારે તથા બાગમાં થાય છે, ને નની ઉપર લાલ ફળ ઝીણા કાળા મરીના દાણા જેવડાં થાય છે, અને પીળાં ફુલ થાય છે ન છોકરાંઓ ખાય છે, તેનું મુળીઉં જમીનમાંથી બોદી કાઢી આસરે બે તોલા જેટલું પાણી લઇને તેમાં ઘસવું ને દરદીને તે પાણી પીવા આપવું. નાના બચ્ચાને ૦॥ તોલા પાણીમાં ઘસીને પાવું. એ પીધાથી પેટ આવશે. કુતરાના કરડવાથી માણસને હડખું લાગે છે, તેથી લાલ રંગના જીવ પડે છે તે હોજરીમાં પેદા થાય છે તે પેટ આવશે તે સાથે પડશે ને દરદીને ફરક પડશે. જો કસર રહી હોય તો એ પ્રમાણે બીજી વખત ઘસીને પાવું.

ઉપલો ઇલાજ કીધાથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૪ થો.

ઝેર હડખાયલું કુતરૂં તથા કોહોલું તથા વરૂ કરડે તેનું ચહડે તે ઉતારવાનો ઇલાજ.

ભોંયરીંગણીના મુળનો રસ ... તોલો ૧
ગાયનું ઘી ... ... તોલો ૧

એ બેઉને એકઠાં કરી પાવાથી ઝેર ઉતરશે.

ઝેર નાગ અથવા સાપના કરડવાથી લાગું હોય તેના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

કકૂકાજરા (એટલે ઝેર કચુરા)નાં બી પથ્થરના પાટા ઉપર પાણીમાં ઘસવાં, અને જે જગા ઉપર દંખ લાગેા હેાય તે જગા ઉપર લગાડવું.

જો ઉપલી દવા તૈયાર નહીં હેાય તેા એક જીવતી મરઘી લેવી ને તેનાં સફરાનેા ભાગ દંખ ઉપર જોરથી દાબીને મુકવેા તેથી બધું ઝેર નીકળી જશે. જો એક મરઘી મુકવા પછી તે મરી જાય કે તરત બીજી મરઘી તેવીજ રીતે મુકવી, તે મરી જાય કે ત્રીજી મુકવી, એ મુજબ દરેક મરઘી મુકયા પછી મરણ પામે કે તરત બીજી જીવતી મરઘીઓ મુકયા જવું, ને જ્યારે છેલી મરઘી જીવતી રહે ને મરી નહીં જાય તેાપણ ચાર પાંચ કલાક સુધી તે મરઘી દંખ ઉપર રહેવા દેવી ને જો તે મરઘી બી મરણ પામે તેા તરત બીજી મુકવી.

જો મરઘીને બદલે પીલાં ઉપર મુજબ મુકવામાં આવશે તેા ફાયદા જલદી કરશે પણ જો પીલાં નહીં હેાય તેા મરઘી કામે લગાડવી.

ઈલાજ ૨ જો.

કાઉદલ ફૂલ છુંદી તેનેા બારીક આટેા મેદા જેવેા કરવેા, ને તેમાંથી તેાલેા ૧ આસરે લેઇ તેને એક ગલાસ પાણીમાં મેલવી તેને ગાળી કહાડવું અથવા ગાળવાનું

નહીં બને તો તેમાં નીમક તોલો ૦॥ નાખી મેળવીને પાઇ દેવું. એથી વામીટ આવશે. જો વામીટ તરત નહીં થાય તો ચોખાની કાંજી પાવી ને વામીટ લાવવું. (કાંજીમાં મીઠાસ નાખવો નહીં.)

ઈલાજ ૩ જો.

કંટોલાંનો વેલો જની ઉપર ફળ નહીં આવતું હોય અને જને વાંઝણી કંટોલી કરી કહે છે અને જે જંગલમાં ઘણાં થાય છે, તેવા વેલાના થડનો કાંદો અથવા કંદ તાજો લાવીને તેને છુંદીને અથવા પાટા ઉપર પીસીને તેનો રસ કહાડી કપડાંએ ગાળી લેવો. એ રસ દરદીને બે ચાર ગલાસ પાવો. એથી વામીટ થઇને ઝેર ઉતરી જશે.

ઈલાજ ૪ થો.

જે જગા ઉપર દંખ માર્યો હોય તે જગાને સોજી વેહેતી તિક્ષણ છરી વડે થોડી ચીરીને તે ઉપર આતસનો ગાંગડો લગાડી તે દંખને બાળી નાખવો. એથી દરદીનાં લોહીમાં ઝેર ફેલાતું અટકશે.

ઈલાજ ૫ મો.

નાગચંપાનાં ઝાડની સીંગ ૪ વાલ લઇને તેને પાણીમાં ઘસીને તે પાણી દરદીને પાવું. એ પીધાથી ઝેર ઉતરી જશે. નાગચંપાની લીલી છાલનો રસ તોલા ૨॥ જેટલો લઇને દરદીને પાવાથી વામીટ થઇને ઝેર ઉતરી જાય છે. વામીટ થયા પછી દરદીને તે ઉપર ઘી શેર ૦॥ (પા) પાવું.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

ઝાડ નામે "કાવલી" (જે કોંકણમાં થાય છે તે)ની જડ અથવા મુળીયાં તાજાં અથવા ૨-૩ વરસનાં સુકાં આસરે તોલો ૧ થી ૨ લેવાં, ને તેને પાણીમાં ઘુંદી તેનો રસ કહાડી અથવા પાણીમાં ઘસીને તેનો ઘસારો ૧ ગલાસ ભરીને તે દરદીને પાવો. સેજ વધારે હશે તો તેની કાંઈ ચિંતા નહીં. ત્યાર પછી આસરે ૧૦ થી ૧૨ કલાક ગયા બાદ નિચલાં ઝાડોનાં મૂળીઆંનો રસ તે દરદીને પાવોઃ–

ઝાડ નામે "મુનાજાર" (જે માહાબલેશ્વર અથવા કોંકણમાં મળે છે) નાં મુળીયાં તાજાં અથવા એક બે વરસનાં સુકાં આસરે તોલો ૧ થી ૨ લેવાં ને તેને પાણીમાં ઘસીને તેનો ઘસારો ૧ ગલાસ ભરીને તે દરદીને પાવો. ત્યાર પછી આશરે ૧૦ થી ૧૨ કલાક ગયા બાદ નિચલાં ઝાડનાં મૂળીઆંનો રસ તે દરદીને પાવો.

ઝાડ નામે પહાડ (જે માહાબલેશ્વર અથવા કોંકણના જંગલમાં થાય છે) નાં મુળીયાં તાજાં અથવા એક બે વરસનાં સુકાં આસરે તોલો ૧ થી ૨ લેવાં ને તેને પાણીમાં ઘસીને તેનો ઘસારો ૧ ગલાસ ભરીને દરદીને પાવો.

ઉપર મુજબ ૭ દિવસ સુધી પાવાથી ઝેરનું જોર ઉતરી જશે. જો ઝેરનું જોર વધતું હોય તો ઉપલાં ત્રણે ઝાડનાં મુળીયાંનો રસ સાથે મેળવીને પાવો, અને તે ઉપર સોજું ઘી આસરે એક ગલાસ પાવું.

ઉપલા ઈલાજોથી પણ ઝેરનું જોર નહીં ઓછું થાય તો ચાર કલાક પછી બીજી વખત ઉપલાં ત્રણે ઝાડોનાં મુળીયાંનો રસ સાથે મેળવી પાવો, પણ જો ઝેરની અસર ઉતરતી જાય તો દશથી બાર કલાક પછી આપવો.

ઉપલી દવા આપ્યા પછી જો શરીર ઠંડું પડી જાય તો પાછી ઉપર મુજબની દવા કલાક એકથી બે પછી આપવી; પણ જો માલમ પડે કે આંગમાં ગરમી આવતી જાય છે તો જાણવું કે ઝેર ઉતરી જવા આવ્યું છે.

ખોરાક—ઘઉંની રોટલી અથવા કાંજી ઘી તથા નીમક વગરની આપવી. જો ઘી વગર રોટલી નહીંજ ખવાઇ શકે તો સોજું ગાયનું ઘી બે તોલા લઇ તેની રોટલી કરી ખવડાવવી. ઘઉંની રોટલી સાથે તુવેરની દાળ પાણીમાં બાફેલી નીમક નાખ્યા વગરની ખવડાવવી.

ઉપલાં ત્રણે ઝાડોના રસવાળી એકઠી કીધેલી દવા બાધાથી ઝેરનું જોર નરમ પડયા પછી પ્રથમ જણાવ્યા મુજબ દરેક ઝાડોનો રસ આઠથી દશ કલાકને અંતરે જુદો જુદો લેવો. એ પ્રમાણે સાતથી નવ દહાડા સુધી પાવું.

એ સાત અથવા નવ દહાડા સુધી દર્દી માણસને નવડાવવું નહીં, પણ તેટલા દિવસ વહી ગયા પછીજ નિચે લખેલાં વસાણાં નાહાવાનાં પાણીમાં નાખી તેનો ઉકાળો કરી તે ઉકળેલાં પાણીથી દર્દીને નવડાવવો. તે વસાણાની વિગતઃ—

મીંઢળ (જને હિંદુઓ કાદલ કહે છે તે)નો પાલો.
નીનાર એટલે નગોડનાં પાંદડાં અથવા પાલો.
આંબાનાં ઝાડની છાલ.
કરંજનો પાલો.

એ ચારે ચીજો સરખે વજને લઇ નહાવાનાં પાણીમાં નાખી ઉકાળી એ પાણીથી દર્દીને નવડાવવો. પછી ગરમ અમસથાં મીઠાં પાણીથી નવડાવવો. ત્યાર પછી બધો ખોરાક ખાવા આપવો.

ઈલાજ ૭ મો.

ખુરચંપો અથવા ખરચંપો (એ ઝાડનાં ફુલ હિંદુ લોકો દેવની પૂજા કરવામાં વાપરે છે) નામનાં ઝાડપર સીંગ થાય છે. તે તાજી મળી આવે ત્યારે ગાયનાં દુધમાં ઘસીને તે ઘસારો એક ચમચી ભાર અથવા એક તોલા ભાર પાવો. જો દુધ નહીં મળી આવે તો પાણીમાં ઘસવું. ઉપલાં ચંપાનાં બી જો હોય તો તે બીને દંખ ઉપર વળગાડવાં.

ઉપલી સીંગ ન વેળા તાજી મળી આવે ત્યારે તે કેવી રીતથી રાખવી તેની વિગતઃ—

કાદવનાં, કલઇનાં અથવા હરેક તેવાં સારાં વાસણમાં શેર અથવા બા શેર ગાયનું ચોખ્ખું દુધ રેડીને તે વાસણ ઉપર કપડું બાંધી સીંગને તેની ઉપર મુકી તે ઉપર રકાબી ઢાંકવી, આદ તે દુધનાં વાસણને ચુલા ઉપર મુકી એક બે કલાક ઈંગાર ઉપર ઉકાળવું. પછી તપીલી હેઠળ ઉતારી સીંગ ઉંચકી લઇને તડકામાં સુકવવી. એ પ્રમાણે આઠ વખત ઉકાળીને સુકવવી. પછી કાચના બુચની સીસીમાં ભરી રાખવી. એવી રીતે કીધાથી એ સીંગ આઠ દશ વર્ષ સુધી રહેશે.

ન વેળા એનો દંખ કોઇને લાગે તે વખતે સીસીમાંથી એ સુકી સીંગ કહાડીને દુધમાં અથવા પાણીમાં ઘસીને પાવી.

ઉપલી સીંગ નાગના દંખ ઉપરજ કામે લાગે છે; પણ કોઈ બીજી જાતનાં જનાવરનાં દંખ ઉપર લાગુ પડતી નથી.

(જે શખસને નાગ દંખ મારે છે તેનાં શરીરમાં ઘણી અગન બળે છે ને ૦ા થી ૦ાા કલાકમાં તેનું ઝેર ચઢે છે, એમ કહેવામાં આવે છે.)

ઈલાજ ૮ મો.

નાગર મોતાનાં ફૂલ નંગ ૪ (એ ફૂલ ઘાસમાં થાય છે ને કાળાં હોય છે; ને ખસરાં નામનાં ફૂલ આપણે ખાઈયે છીયે તેના જેવા આકારનાં હોય છે તે) લઇને પાન સાથે ખાધાથી ઝેર ઉતરી જાય છે.

ઉપલાં ફૂલ વરસાદના દીવસમાં જ્યાં ઘાસ ઉગે છે ત્યાં થાય છે. એ ફૂલ જ્યારે જોઇએ ત્યારે નહીં મળે તો એનાં મુળીયાં પણ કામમાં આવે છે. એ મુળીયાં લીલાં અથવા સુકાં ૩ થી ૪ લઇને છુંદી પાનમાં ખાધાથી ઝેર ઉતરી જાય છે.

ઈલાજ ૯ મો.

ઇંદ્રાવલીનું ફૂલ જો લીલું હોય તો તેને દાબીને તેનો રસ નીચોવી કાઢવો ને એક ચમચી ભરીને દરદીને પાવો. અરધો કલાક ગયા પછી દરદીને ઉલટી થશે ને પછી તેનું આખું શરીર ધમધમી આવશે. ત્યારે તે દરદીને નવટાંકથી એક પાસેર સુધી ગાયનું ઘી પાવું ને તેને થોડો વખત સુધી અતરંગ બેસાડવો, પણ મુદલ સુવા દેવો નહીં; તેથી તે હુશીઆર થશે ને ઝેર ઉતરી જશે.

ઉપલું ફૂલ લીલું નહીં મળી આવે તો તે સુકું લેવું ને ૧ ચમચી પાણી લઇને તેમાં ઘસીને અથવા તેમાં છુંદીને પછી કપડાંએ ગાળી લઇને પાવું ને ઉપર લખ્યા પ્રમાણે ગાયનું ઘી પાવું.

ઈલાજ ૧૦ મો.

કાલનાગ નામનું ઝાડ થાય છે, તેનું મુળીયું લાવીને તેને ઘસીને જ જગા ઉપર દંખ હોય તે જગાપર લગાડવું, અને એનું જ પાણી ૧ તોલાને આસરે લઇ તે પાવું, નથી ઝેર ઉતરી જશે.

ઈલાજ ૧૧ મો.

ફટકી ૦ા તોલો લઇને તેને બારીક મેદા જેવી કરવી; ને એક ગલાસમાં નાખવી ને તેમાં અરધું ગલાસ ઠંડુ પાણી રેડીને તુરત પાવી, ને બીજી ૦ા તોલો લઇને જ્યાં દંખ હોય તેની ઉપર તથા આસેપાસે જાડી લગાડવી; એથી ઝેર તરત નરમ પડશે.

ઈલાજ ૧૨ મો.

ઇંદ્રજીત નામના ઝાડનો વેલો થાય છે. તેની ઉપર રૂના કપાસનું ગુંદ્ર હોય તેવાં ફલ થાય છે; તેમાંથી ગર નીકળે છે. (એ ગરનો આકાર કેટલાએક ચલીયાં અથવા પક્ષી ઝાડા ઉપર જાળી જાળીનાં જેવો ગુંથેલો લટકતો માળો બનાવે છે, તેને મલતો છે.)

એ ગર અથવા માવો આસરે ઇંચ ૧ લાંબો તથા ૦ા ઇંચ પોહોલો નીકલે છે; ને અંદરથી પોકળ હોય છે; તેની અંદર જે બી હોય છે તે નાળીયેરીના કાથાનાં ગુંચડાં જેવાં હોય છે, અને રંગે ભુરાં ને વજનમાં હલકાં હોય છે.

એ ગરમાંથી થોડાએક લઇ એકથી બે ચમચી પાણીમાં તેને ચોળીને નિચોવી તે પાણી પાવું. એ પાણી ઘણુ કડવું લાગે છે, ને પીધા પછી ઘણું વામીટ થાય

છે; ને કદાચ ફેર ચકર પણ આવી જાય છે. તે વેળા ઘભરાવું નહીં, પણ તરત દહીંને ગાયનું અથવા બીજું ઘી ખવાડવું. ઘી નહીં હોય તો માખણ ખવાડવું, તેથી જીવ ઠરી જશે. જો અમસથુ ખાઇ નહીં શકે તો ચોખાની કાંજી બનાવી તેમાં મેળવીને પાવું. જો કોઇ સાજા માણસનાં ખાધામાં ભુલથી આવ્યું હોય તો તેને પણ ઘી અથવા માખણ ઉપર લખ્યા પ્રમાણે ખવડાવવું.

ઈલાજ ૧૩ મો.

ધોધડ ને સુરણના છોડને મલતોજ છોડ છે, ને ચોમાસામાં ખાતરવાળી જગા ઉપર થાય છે ને જેના થડમાં પટેટા જેવો કંદ થાય છે; તે ઝાડ ભાદરવા યા આસોમાં સુકાઇ જાય છે. ને માણસને સર્પે કરડયો હોય તેને એનો કાંદો છુદી તે જગા ઉપર બાંધવાથી તુરત ઝેર ઉતરી જાય છે; પણ એ કાંદો ચોમાસા પછી મેલવવા સારૂ એ છોડ ને જગાએ ઉગે ત્યાં નીશાની કરી રાખવી, કે કાંદો તરત મળે અને કરડયા પછી નમ અને તેમ તાકીદે એનો ઉપયોગ કરવાથી ઘણો ફાયદો થઇ ઝેર ઉતરી જાય છે.

ઈલાજ ૧૪ મો.

સાપનું રહેઠાણ છોડવવાનો ઈલાજ.

સીસમનાં લાકડાંના છોડીઆં આતસ ઉપર મુકી તેનો ધુમાડો તેનાં રહેઠાણ (દર) આગળ કરવાથી તે રેહેઠાણ છોડી જાય છે.

તાપના ઈલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

તીવરનું ઝાડ નને (તવર) પણ કહે છે, ને દરીયા કીનારા આગળ ખડકમાં થાય છે, તેનાં પાંદડાં ૧૫ કે ૨૦ ને પાણી શેર ૦।। (તોલા ૧૦) માં નાખી તેને આતસ ઉપર બે ત્રણ કકરા આવે તેટલું ઉકાળી તે ઠંડુ પડે એ ટલે તેને હાથ વડે ચોળી કહાડી કપડાંએ ગાળીને તે પાણી કહાડામાં ૩ વખત પીવામાં લેવું.

ઈલાજ ૨ જો.

મંડન નામે ઝાડ (એ નામ મરાઠી ભાષાનું છે) નાં પાંદડાં લીલાં થાય છે, અને તેની ઉપર રાતાં ફુલ થાય છે ને જસવંતીનાં ફુલનાં રંગને મળતાં હોય છે. એ ઝાડનાં ફુલ (૯) નવને પાનની બીડીમાં બાવાં ને વચલી ઉમરનાં બચ્ચાંને ફુલ ૬ (છ) બવડાવવાં. નાનાં બચ્ચાંને પાનનો રસ કહાડીને ફુલ ત્રણ તેમાં મેળવીને બવડાવવાં.

ઈલાજ ૩ જો.

નાએ નામના છોડ તળાવના કીનારાપર ચોમાસામાં થાય છે, ને તે વલસાડને લગતા ગામોમાં મળે છે, તેનાં પાંદડાં એટલે પાલાનો રસ તોલો ૦ થી ૦।। માણસના કદ પ્રમાણે કહાડી સહેજ આદુના રસમાં મેળવી પીધાથી બોખાર જાય છે. એ છોડ ગરમીના દીવસમાં મળતા નથી, તેથી ચોમાસામાં તેનાં પાંદડાં

તોડી છાયડામાં સુકવી એક કાચની સીસીમાં ભરી રાખવાં ને જરૂર પડે ત્યારે તેમાંથી ૦ા તોલો પાંદડાં પાણીમાં ભીજવી તેનો રસ કહાડી આદુના રસ સાથે પીવાથી તાપ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૪ થો.

પીટીટનાં તાપનાં પાંદડાં છાયામાં સુકવેલાં	તોલા	૨
સુંઠ	તોલો	૦ા
એળીયો	તોલો	૦ા
કડું	તોલો	૦ા
નારંગીની સુકવેલી છાલની ભુકી...	તોલો	૦ા

ઉપલી સઘળી જણસોને છુંદી બારીક કપડછંદ કરીને વાલની એકેકી ગોળી બનાવવી, ને સવાર સાંજ બબે ગોળી પાણી સાથે ગળવી. બચ્ચાંને તેનાં કદ પ્રમાણે આપવી.

ઈલાજ ૫ મો.

નગોડનું જુનું ઝાડ જે મોટું થયલું હોય તેનું થડ ભોંયમાંથી ખોદી કાહાડીને તેની આસપાસનાં મુળીયાં કાપી કાહાડવાં, ને પાણીથી ધોઇ સાફ કરવાં, ને હવામાં સુકાઇને અંદરનો ભીનાસ નીકળી જાય ત્યાંસુધી સુકવવાં, ને આખાં ને આખાં રહેવા દેવાં, પણ ભાંજવાં નહીં. પછી તે મુળીયાંને કાદવનું પહોળા મોઢાનું એક વાસણ લઇ તેમાં મુકવાં ને તેની ઉપર બે ચાર છાણાં ઢાંકી સળગાવવાં. આતસની ભાફક ધગધગતો ઈંગાર થાય ત્યારે તેની ઉપર બીજું વાસણ ઢાંકી દેવું એટલે આતસ બુજાઇને તેનો કોલસો થશે ને ઠંડુ પડયા પછી તેમાંથી

રાખ કહાડી નાખીને અનામત તે બળી ગયલાં મુળીયાં એ માટીનાં વાસણમાંથી બહાર કહાડીને તેને છુંદી બારીક આટા જેવાં કરવાં; ને કપડાંએ ચાળી લઇને એ ભુકી એક સીસીમાં ભરી રાખવો. જ કોઇને નીચે લખ્યા પ્રમાણે હરેક જાતની તાપ આવતી હોય તેને એક થી બે વાલ લઇને પાણીમાં અથવા મધ અથવા સાકરના શીરામાં મેળવીને દહાડામાં ત્રણ વખત ખવાડવી.

તાપ ગરમીની હોય ને માણસ ઘણું તખલીઆ કરતું હોય તો તે દરદીને ઉપલી ભુકી એકથી બે વાલ લઇને મોટી હરડેનું પાણી એક અથવા બે ચમચી બનાવી તેમાં મેળવી નાખીને મધ અથવા શાકર સાથે ભેળી એ બધું એકરસ મળી જાય તેમ બનાવી ખવાડવું.

તાપ પીતની તથા ઠંડી લાગીને આવતી હોય અથવા જંગલની તાપ લાગુ પડી હોય તો ઉપલી ભુકી વાલ બેની સાથે કરીઆતું પાણીમાં ઘસીને મધ અથવા શાકર સાથે મેળવીને પાવું.

સાધારણ તાપમાં ઉપલી ભુકી મધ પાણીમાં મેળવીને પાવી.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

તાપ હાડમાં રેહેતી હોય જ ઝીણી બારીક આવે છે, તે વખતે લીમડાની લીમોડી સુકી લેવી ને તેને ઠીકરા ઉપર સેકવી, ને પછી તેના છોલતાં કહાડી ભાંગી તેમાંથી બીજ કહાડીને છુંદી બારીક આટા જેવી ભુકી કરવી, ને એક સીસીમાં ભરી રાખવી, ને દરરોજ સવારના પોહોરમાં પાંચથી દશ વાલ જેટલી લઇને રાતી ખાંડ થોડી એક સાથે ભેળીને ખાવી, ને ઉપરથી પાણી અથવા ચાહે પીવી. આસતે આસતે તાપ ઉતરી જશે.

ઈલાજ ૭ મો.

થડી લાગીને તાપ આવતી હોય તેનો ઇલાજ.

કાળી કુટકી—સાકર અનારસી.

એ બંને જણસ એક સરખે વજને લઇ તેને છુંદી બારીક આટા જેવી કરીને તેમાંથી ચારથી પાંચ વાલ દિવસમાં બે ત્રણ વખત ખાવી.

ઈલાજ ૮ મો.

જાથુક હાડમાં તાપ રહેતી હોય તેનો ઇલાજ

એરવોદસ-ધાણા-લીમડાની સળી-સુંઠ-બીજોરાનાં બી-સુકો કુદનો-વરીઆળી અને કરીઆતું.

એ દરેક ચીજ એક એક દોઢીઆની લઇ સાફસુફ કરીને બધી સાથે મેળવીને ખલમાં બોખરી કરવી ને પછી એના ત્રણ ભાગ કરવા, ને એક ભાગ લઇને તપેલીમાં નાખી બે શેર પાણી રેડી ઉકાળવું, ને ત્રણ ગલાસ (પોણો શેર) જેટલું પાણી રહે ત્યારે ચુલાપરથી ઉતારીને ઠંડું પડે ને એ ત્રણે ભાગ આખા દહાડામાં પીવા; દર ભાગ પીતી વખતે સાકર ભેળવી. એ પ્રમાણે બે છુંછો સાત દહાડા સુધી ઉકાળી પીવો. ત્યાર પછી વળી બીજો ભાગ લઇ સાત દહાડા ઉકાળવું, અને એ પ્રમાણે પીવું.

ઈલાજ ૯ મો.

	તોલો.		તોલા.
ઉનામ...	૦।।	પીપળીમુળના ગાંઠ...	૦।।
નહી મધની લાકડી...	૦।।	મરી સફેદ	૦।।
કુદનો સુકો	૦।।	એલચી...	૦।।

ઉપલી જણસોને સાફસુફ કરી સઘળાંને ખાખરી કરવી ને એક કાદવના પાટીઆમાં નાંખી તેમાં પાણી શેર ૦।। રેડીને ઉકાળવી ને પાણી શેર ૦ રહે ત્યારે ઉતારી દહાડામાં ૩ વખત પીવું.

ઈલાજ ૧૦ મો.

	તોલો.		તોલો.
કડું...	૧	કરીઆતું	૧
કોલમની કાતરી ...	૧	ધાણા	૦।।
મરી કાળાં	૦।।		

ઉપલાં વસાણાંને ખાખરાં કરીને એક તપેલીમાં નાખીને તેમાં ૧ શેર પાણી રેડી ઉકાળવાં ને અરધું પાણી બાળવું ને અરધું રહે ત્યારે ચુલાપરથી ઉતારી ઠંડુ પાડી કપડાંએ ગાળી લેવું, ને તેના ત્રણ ભાગ કરવા ને દહાડામાં ત્રણ વખત એકેકો ભાગ પીવો.

ઈલાજ ૧૧ મો.

તાપ સાથે ઠાંસો હોય ત્યારે આ ઇલાજ કરવો.

	તોલા.		તોલા.
અતીવીસની કળી...	૪	કરીઆતાની પાંદડી	૪

એ બેઉને ખાખરી કરીને તેમાં સાત શેર પાણી રેડીને ઉકાળવી ને જ્યારે એક શેર જટલું પાણી રહે

ત્યારે તેને ઠંડુ પાડીને કપડાંએ ગાળી લઇને એક બા-ટલીમાં ભરવું, ને દરરોજ દાહાડામાં બે વખત એક તોલો લઇને તેમાં મધ તોલો એક ભેળીને પીવું. જો એ પ્રમાણે પીધાથી ઝરક પડતો જાય તો પછી દાહાડામાં એકજ વખત પીવું.

બચ્ચાંને કદ પ્રમાણે ૦ા થી ૦ા તોલા બટલું લઇને તેમાં મધ ભેળીને પાવું.

ખાવાનો બોરાક હલકો લેવો. તેલ, મરચું, ચીકાસ હીંગ વગેરેનો બોરાક લેવો નહીં

ઈલાજ ૧૨ મો.

તાપ બધી જાતની અને ઘણી લાંબી મુદતની હોય તે ઉપર સુદરશણ ચુરણ.

હરડેની છાલ, બેડાંની છાલ, આમળાની છાલ, હળદર, દારૂ હળદર, ભોંયરીંગણી, સુંઠ, મરી, લીંડી પીપર, પીપરીમુળ, મોરવેલ, લીમડાનો ગલો, ધમાસો, કડુ, પીતપાપડો, નાગરમોથ, તરાયમાન, મોનરીંગણી, નેત્રવાલો, કડવા લીમડાની છાલ, પુશ્કરમુળ, નઠીમધ, કુડાના મુળ, અજમો, ઇંદ્રજવ, ભારંગી મુળ, સેકટાનાં બીજ, ઝટકી ફુલવેલી, ધોડાવજ, તજ, પદમકાષ્ટ, વાળો, સુખડ સફેદ, ધોલી અતીવીસની કળી, ચીકણુમુળ, વાએવડંગ, તગર, કમળ, તમાલપતર, જાવંતરી, તાલી-સપતર, ચીત્રક, દેવદાર, ચવક, પટોલપત્ર, વીદારી કંદ. લવંગ, વાંસલોચન.

ઉપલાં વસાણા દરેક એક તોલો લેવાં અને નઠીમધ તોલા અઢી લેવી અને કરીઆતું તોલા ચોવીસ લેવું.

સઘળાં વસાણાને સાફસુફ કરી તેને ખાંડી ભુકો કરવો અને તેમાંથી બેઆની ભારથી પાવલી ભાર સુધી એક વખતે પાણીમાં લેવો. એ પ્રમાણે દાહાડામાં ૩ વખત એ ચુરણ ખાવું ને ઉપરથી પાણી પીવું.

ઈલાજ ૧૩ મો.

તીવરના પાંદડાં (પીટીટવાળાં.)

કરીઆતું, કડું, કરંધીઉ, મરેથી, પીપરીમુળ, સુંઠ, હેમજ, મીઢીઆવલ, લીમડાનો ગળો, મરી ધોળાં, જાતર, છુવારો કરમાણી, બોડકી અજમો, અખાઇ પાડદી, ખરસલીઓ, સરપંખો, ખડેભરમી, વાવણી, સુવા, કીડામરી.

એ દરેક ચીજ એકેક તોલો લઇ બોખરી કરી પાણી શેર ૨ માં ઉકાળીને પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારી તેને નીચવી ગાળી કાહાડી તેમાંથી તોલા ૫ (પાંચ) દીવસમાં ત્રણ વખત પીવું. જરૂર પડે ત્યારે બીજો નવો કાવો બનાવી વાપરવો.

ઈલાજ ૧૪ મો.

કાચકી નામના છોડપર કેરીનાં ગોટલાં જેવાં ફલ થાય છે, જેનો રંગ લીલો હોય છે, ને જે સુકાયા પછી લાલ પીળા રંગનાં થાય છે, અને જેની ઉપર કાંટા કાંટા થાય છે તે ફલને ભાંજવું એટલે તેમાંથી બે ત્રણ ઠળીયા ગોળ લંબોટા જેવા લીલા આસમાની રંગના નીકળશે, જેને કાચકા કહે છે. એ કાચકાને ભાંજતાં તેમાંથી ચીચોરા જેવાં સફેદ બીજ નીકળે છે તે બીજ ૧ તોલો લેવાં. હીંધોરૂ એવે નામનું ઝાડ પેરના જેટલુ

ઉંચું થાય છે તેની ઉપર ઈંડાના આકાર જેવાં ફૂલ થાય છે તે જ્યારે તાજાં હોય છે ત્યારે લીલા રંગનાં હોય છે ને સુકાયલાં કાળા રંગનાં હોય છે. એ ઘણાં કઠણ હોય છે. તે ભાંજતાં તેમાંથી બદામની બીજ જેવાં સફેદ બીજ નીકળે છે તે ૧ તોલો લેવાં. ઈંદ્રજવ અને સુંઠ એ દરેક ૦॥ તોલો લેવું અને ઉપલાં બેઉ જાતનાં બીજ સાથે લઈ ચારે જણસને છુંદી બારીક ભેદા જેવી કરી સીસીમાં ભરી રાખવી. ૧૫ વરસની ઉપરનાંને ૦॥ તોલો સવાર સાંજ ખવડાવવું ને ઉપરથી પાણી પાવું. દશ વરસની અંદરનાં બચ્ચાંને એક આનીથી બે આની ભાર જેટલું ખવડાવવું ને ઉપરથી પાણી પાવું. એ ભુકી ઘણી કડવી છે; તેથી પાણી સાથે દોહોવીને પીવા આપવી.

ઈલાજ ૧૫ મો.

હાડમાં ઝીણી તાપ હોય ને તે ઘણા લાંબા વખતની હોય, તેથી ઉંઘ આવતી નહીં હોય તથા જીભ ઉપર સફેદ થડો બંધાયલો હોય તેનો ઈલાજ.

ગળો અથવા ગલવેલ જેને સંસ્કૃતમાં અમૃતા કહે છે અને જે ગળોનો વેલો ઘણીએક જાતના ઝાડ જેવાં કે આંબા, લીમડા, થુવર તથા તેવી જાતનાં બીજાં ઝાડો ઉપર થાય છે. તે ગળો દરદો ઉપર વાપરવા સારૂ ઘણી ઉપયોગી થાય છે, અકસર કરી લીમડાનાં ઝાડ ઉપર જે વેલો થાય છે તે ઘણો ફાયદો કરે છે. તે વાપરવાની રીતઃ—

ઉપલેા ગળેા આસરે એક તેાલેા લેવી અને તેને જરા છુંદી રાતનાં થંડા સેાજાં બેથી ચાર તેાલા નટલાં પાણીમાં ભીન્નવી રાખવી; પછી તે પાણીને સવારના પેાહેારમાં ગાળીને તેમાં સેન્જ મીઠાસ નાખીને પીવું તેથી તાપ તથા મગજની ગરમી દુર થશે; તથા માથું દુખવાનું નરમ પડશે, તથા ઉંઘ નહીં આવતી હશે ને ભુખ નહીં લાગતી હશે તે લાગશે.

ઈલાજ ૧૬ મેા.

	તેાલા.		તેાલા.
સુંઠ	૨	અરડુસેા	૨
કડું	૨	કરીઆતું	૫
હરીતકી	૧		

એ સઘળાં વસાણાને ખેાખરાં કરીને ૧ શેર પાણીમાં ઉકાળવાં. જ્યારે પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારીને થંડું પડવા દેવું ને ગાળી કાહાડી તેમાંથી મેાટાં માણસને દહાડામાં ૩ વખત ૧ વાઇન ગલાસ (તેાલા ૫) પીવા આપવું, તથા નાનાં બચ્ચાંને ચમચેા ૧ ભરીને દહાડામાં બે વખત આપવું.

ઉપર ચીકાસ ખાવા આપવેા નહીં, તેમજ તેલ, મરચું, આમલી, ખટાસથી પણ પરેહજ રહેવું.

ઈલાજ ૧૭ મેા.

	તેાલા.		તેાલા.
પદ્મમખ...	૫	ધાણા	૫
સુંઠ	૫	પીતપાપડેા ...	૫
જીરૂં ખંભાતી... ...	૫	કાળીજીરી ...	૨
કરીઆતું	૨		

એ સઘળાં વસાણાંને ખોખરાં કુટીને પાણી શેર ૧॥ મા નાખી ઉકાળવાં ને જ્યારે પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારવું ને ગાળી કહાડી દહાડામાં ૩–૪ વખત મળી તે પાઈ દેવું. બચ્ચાંને તેથી અરધા કરતાં ઓછું વજન આપવું. તેલ, મરચું, આમલી, ખટાસ, વગેરે ખાવા આપવું નહીં.

ઈલાજ ૧૮ મો.

	તોલો.		તોલો.
સુખડ	૧	કુઠ	૧
અતીવીસ	૧	મોથ	૧
સુંઠ	૧	દારૂ હલધ ...	૧
રાસનાં	૧	કડું	૨

એ સઘળાં વસાણાંને છુંદી ખોખરાં કરીને તેને પાણી શેર ૧ માં ઉકાળીને તેનો કાઢો કરવો ને તે ૧॥ પાશેર જેટલો રાખી, ગાળી કાહાડી દહાડામાં ૩ વખત મળીને ગલાસ ભરીને પાવો.

તેલ, મરચું, તથા ખટાસ ખવાડવો નહી. સુવાવડી સ્ત્રીને તાપ આવતી હોય તેને આ કાઢો વધારે ગુણકર્તા છે.

ઈલાજ ૧૯ મો.

	તોલા.		તોલા.
કડું	૨	પીત પાપડો ...	૨
દરાખ કાળી... ...	૩	નીર ગુંડી	૨
મોથ	૨	અરડુસો	૨
કરીઆતું	૨		

એ સઘળાં વસાણાંને ખોખરાં કરીને પાણી શેર ૧ માં ઉકાળવાં અને પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારીને ગાળી કાહાડી દહાડામાં ૨ તથા ૩ વખત ત્રણ ત્રણ તોલા પાવું, તેથી એક બે પેટ આવશે ને તાપ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૨૦ મો.

ધમાસો પાઇભાર વજન સરખો પાઇભાર
કરીઆતું પાઇભાર કડુ કુટકી પાઇભાર

એ સઘળાં વસાણાંને છુંદી ભુકો કરીને પાણી શેર ૦ા માં એક રાત સુધી ભીંજવી રાખવાં, પછી સવારમાં કપડાંથી ગાળીને દહાડામાં ૩ વાર ગલાસ એક પાવું. એ પ્રમાણે દીન ૫-૧૦ સુધી પાવું. એથી ગમે તે જાતની તાપ હશે તે નરમ પડશે.

ઈલાજ ૨૧ મો.

	તોલા.		તોલા.
કાંસકી	૩	વરીઆળી... ...	૪
નેહીમધ...	૪	ગુલાબનાં ફુલ ...	૪
એરવોદસ	૧	ગાવજીબાન... ...	૧
કાળીદ્રાખ શેર ૦ા		સુનામખી	૩

એ સઘળાં વસાણાંને કુટીને તેની ત્રણ પડી કરવી, ને પડી ૧ ને પાણી શેર ૧ માં ઉકાળવી. જ્યારે પાણી શેર ૦ા રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાહાડી તેમાં શાકર તોલો ૦ા નાખીને દહાડામાં બે વખત ગલાસ એક ભરીને પાવું.

એ દવા ઉપર ચીકાસની જણસ ખાવા દેવી નહીં. જો બને તો ચાહા અને પાંઉનો તોસ તથા ચોખાની ગરમ રોટલી આપવી. બનતાં સુધી હલકો ખોરાક આપવો.

ઈલાજ ૨૨ મો.

ગળોલ, પીપરીમુળ, પીપર, હરડે, લવીંગ લીમડાની અંતરછાલ ધોળી, સુખડ, સુંઠ, કડુ, કરીઆતું.

એ સર્વે વસાણાંને સરખે ભાગે લેઈ છુંદીને એનું

ચુરણ કરવું. પછી તોલા ૦ા થી ૦ાા સુધી દરરોજ સવારમાં ફાકીને ઉપર જરા ઠંડુ પાણી પીવું.

ખટાસ, તેલ, મરચું તથા વાયડું દીન ૫ તો બીલકુલ ખાવા દેવું નહી.

ઈલાજ ૨૩ મો.

આમળા, સીંધાલુણ, ચીત્રક, હરડે, પીપર.

એ સઘળાં વસાણાંને સરખે ભાગે લઈને ખૂબ ઘુંટવાં; પછી કપડછંદ કરીને તેનું ચુરણ કરવું અને તે ચુરણ તોલો ૦ા થી તે ૦ાા સુધી દહાડામાં બે વખત ફાકવું. ઉપર જરા ગરમ પાણી પીવું. તેલ, મરચું, ખાવા દેવું નહીં.

ઈલાજ ૨૪ મો.

પટોલીના પાંદડાંનો રસ તોલા.. ૨–ઘી તોલા... ૨

એ બંનેને એકરસ કરીને સવારે ખાવું. એમ પટોલીનાં બીને વાટીને ઘીમાં બાંધાથી પણ તાપ નરમ પડશે. ખટાસ, તેલ, મરચું, ખાવું નહીં.

ઈલાજ ૨૫ મો.

	તોલા.	તોલા.	તોલા.
દેવદાર.....	૨	ધાણા.....	૨ ભોયરીંગણીનું મુળ ૨

એ સર્વે વસાણાંને ખોખરાં કરીને, તેમાં ૧ા શેર પાણી નાખીને ઉકાળવાં. પાણી શેર ૦ા ઉપર રહે, એટલે ઉતારીને તેના ૩) ભાગ કરવા ને તેમાંનો એક ભાગ સવારે, એક બપોરે તથા એક સાંજ મળીને સઘળો ઉકાળો ખલાસ કરી દેવો.

દીન ૭) સુધી એ દવા નવી નવી ઉકાળીને પાવી. તેલ, મરચું, તથા ખાટું ખાવા દેવું નહીં.

ઈલાજ ૨૬ મો.

	તોલા.		તોલા.		તોલા.
ગળો ...	૧	પીપરીમુળ.	૧	સુંઠ ...	૧

એ સર્વે વસાણાંને ખોખરાં કરીને તેમાં ૧ શેર પાણી નાખીને ઉકાળવું. ઉકળીને જ્યારે પાણી (૧૫) પાશેરને આસરે રહે ત્યારે ઉતારીને દહાડામાં બે વખત, સવારે તથા બપોરે પાવું. એ પ્રમાણે દીન ૧૦) સુધી કરવું. એથી તાપ નરમ પડી જશે.

ઈલાજ ૨૭ મો.

કડવી નેવરી કરીને એક જાતનું ઝાડ રેતાળ જગા ઉપર થાય છે; તેનાં પાંદડાં તોલા ૧ થી ૨ લઈ તેમાં કાળાં મરીના દાણા ૫ નાખીને છુંદવું. તે છુંદાયા પછી પાણી નાખીને ગાળી કાઢવું ને તે પાણી દહાડામાં બે વખત પાવું તથા તેનો રસ થોડો કાઢીને અંગ ઉપર ચોપડવો. એ પાલાનાં પાંદડાં સુનામખીનાં પાંદડાંને જરા મળતાં આવે છે. એ ઝાડ નાશકમાં ઘણું થાય છે.

ઈલાજ ૨૮ મો.

	તોલા.		તોલા.
ગળો...	૧	સુંઠ	૧
ધમાસો	૧	નાગરમોથ ...	૧

એ સર્વે વસાણાંને ખોખરાં કરીને તેમાં ૧૫ શેર પાણી નાખીને ઉકાળવાં. જ્યારે પાણી શેર ૦૫ રહે ત્યારે ઉતારીને તેના બે ભાગ કરવા અને તેમાંનો એક ભાગ સવારે તથા બીજો સાંજે ૪ વાગે પાવો. એમ દીન ૫ સુધી એ દવા પાવાથી તાપ નરમ પડશે.

તેલ, મરચું, ખાટું ખાવું નહીં.

ઈલાજ ૨૯ મો.

	તોલા.		તોલા.
વાળો...	૨	સુંઠ	૧
કરીઆતું	૧	રીંગણીનું મુળ ...	૨
ભોંયરીંગણી ...	૧	ગળો	૧॥
ગોખરૂ	૩		

એ સર્વે વસાણાંને ખોખરાં કરીને તેમાં શેર પાણી નાખીને ઉકાળવાં ને જ્યારે પાણી શેર ૦॥ ને આસરે રહે ત્યારે ઉતારીને તેને કપડાંથી ગાળી લેવું, અને તેના ત્રણ ભાગ કરવા; અને તે સવાર, બપોર અને સાંજ મળીને પુરા કરવા. એ વજન મોટા માણસને આપવાનું છે. નાની ઉમરનાને દહાડામાં ૪ વખત એક એક વાઇન ગલાસ ભરીને પાવું. એ પ્રમાણે દીન ૯ સુધી પાવું.

ખાવાની પરહેજી રાખવી. ચાવલ તથા ખીચડી દવા ચાલે તેટલા દહાડા સુધી ખાવા દેવી નહીં; પાંઉ બીસકોટ તથા સાબુ ચાવલની કાંજી આપવી.

ઈલાજ ૩૦ મો.

તાપ સાથે ઠાંસો થયો હોય ત્યારે આ નિચલો ઈલાજ કરવો.

તોલા.	તોલા.	તોલા.
ગળો ... ૩	સુંઠ ... ૩	પીપરીમુળ... ૩

એ સર્વે વસાણાંને ખોખરાં કરીને તેમાં એક શેર પાણી નાખીને ઉકાળવાં. જ્યારે પાણી શેર ૦॥ (પા) ની જરા ઉપર રહે ત્યારે ઉતારીને તેના બે ભાગ કરવા. તેમાં મધ તોલો ૧ દરેક ભાગમાં નાખીને મેળવીને પાવું. સવારે તથા બપોરે એમ દીન ૯ સુધી આપવું.

ઉપર તેલ, મરચું તથા ખાટું ખાવા દેવું નહી.

ઈલાજ ૩૧ મો.

	તોલા.	તોલા.	તોલા.
કાળી દરાખ	૩	ગળો.....	૨ સરગવાની છાલ ૨

એ સર્વે વસાણાંને ખાખરાં કરીને તેમાં ૧૧ શેર પાણી રેડીને ઉકાળવાં. જ્યારે પા પાણી શેર ૦૧૧ રહે ત્યારે ઉતારીને તેના ત્રણ ભાગ કરી સવારે, બપોરે ને સાંજ પાઈ દેવું. એ પ્રમાણે દીન ૧૦ સુધી એ દવા પાવી.

ઈલાજ ૩૨ મો.

ગામઠી દમનીનો રસ તોલા ૨ જટલો કહાડીને, સવાર સાંજ બે વખત અકેક ચમચી પાઈ ઉપર સાબુ ચાવલની કાંજી થોડી સાકર નાખીને પાવી.

ઈલાજ ૩૩ મો.

તાપ પિત્ત વિકારનો—એ જાતનો તાપ પિત્તના જોરથી આવે છે; તેનાં ચીન્હો એવાં છે કે, છાતી મુઝાય છે; અંગમાં તથા હાથ પગમાં કળતર થાય છે; અંગ બહુ ગરમ થાય છે; પિત્તનું જોર ઘણું થયાથી ઉલટી આવવા જેવું થાય છે; પણ ઉલટી આવે નહીં; ને કોઇ વખત ઉલટી આવે છે; ઝાડો કબજ રહે છે; માથું બહુ દુખે છે અને ફેર આવે છે; હૃદી બકબક ઘણી કરે છે; ને કેફી વસ્તુ ખાધાથી જેમ આકળવિકળ થાય તેમ થાય છે; ને ખાવાનું કશું ગમતું નથી. એ તાપ ઘણું ખારૂં ભોજન ખાધાથી તથા તેલવાળી ચીજ ઘણી ખાવાથી તેમજ વેગણું, સુરણ અને કારેલાં અને એવી બીજી કડવી ચીજો ઘણી ખાવાથી આવે છે અને

તેને પિત્ત વિકારનો તાપ કહે છે; અને એથી માણસનું શરીર જરા જરા પીલાસ ઉપર દેખાય છે; આખા અંગમાં અગન બળે છે, પાણીની તરસ ઘણી લાગે છે; આંખો મીચાઇ જાય છે; ને આંખોનો રંગ જરા જરા પીળો થાય છે; જીભ કડવી થાય છે; ને પીસાબ જરા પીળા રંગની થાય છે. એવા લક્ષણવાળા તાપને પિત્તનો તાપ કહે છે. તેમજ એને કમળાનો તાપ કરીને પણ કહે છે, તેના ઇલાજ.

	તોલા.		તોલા.
કડુની લાકડી	... ૧	ગરોલ	... ... ૧
કરીઆતું	... ... ૧	સુનામખી	... ... ૧
દેવદાર	... ... ૧	હરડાં	... ... ૧

એ સર્વે વસાણાંને છુંદીને તેમાં રા૦ શેર પાણી નાખીને ઉકાળવાં ને જ્યારે પાણી શેર ૧૦ રહે ત્યારે ઉતારી તેમાંથી સવારે આંઉસ ૧ (તોલા ૨૦) તથા સાંજે આંઉસ ૧ પાવું. એ પ્રમાણે દહાડામાં બે વખત પીધાથી ઝાડો સાફ આવશે. એ દવા દીન ૧૫ સુધી પાવી ચાલુ રાખવી.

ઈલાજ ૩૪ મો.

પુષ્કરમુળ. સુંઠ. ગોખરૂ. પીપરીમુળ. રાસ્નાં. સીંધવ. કડું. કુઠ. પીતપાપડો. દ્રાખ કાળી. મોથ. અરડુસો. ગોળ.

એ સર્વે વસાણાંને સમ ભાગ તોલા ૦૧ (પા) ભાર લેઇને છુંદીને તેમાં પાણી શેર ૧ નાખીને ઉકાળવાં, ને પાણી શેર ૦૧૦ રહે ત્યારે ઉતારીને દહાડામાં ૩ વખત પાવું. એ પ્રમાણે દીન ૧૪ સુધી આપવાથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૩૫ મો.

	તોલા.		તોલા.
નીંબની છાલ ...	૨	સુંઠ	૨
પીપરીમુળ... ...	૨	દેવદાર	૨
કરીઆતું	૨	કડું	૨
પુષ્કરમુળ	૨		

એ સર્વને છુંદીને તેમાં પાણી શેર ૧ નાખીને ઉકાળવાં ને પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઊતારીને ગાળી કાહાડી દહાડામાં ૩ વખત પાવું; તેથી તાપ તથા પિતનું જોર નરમ પડશે.

ઈલાજ ૩૬ મો.

	તોલા.		તોલા.
પીતપાપડો	૨	કડું	૨
રીંગણી...	૨	કરીઆતું	૨
શાકર	૨	મોથ	૨

એ સર્વેને ખોખરાં કરીને થંડા પાણી શેર ૦॥ માં એક રાત ભીંજવી રાખવાં. પછી સવારે કપડાંએ ગાળી કાઢીને દહાડામાં ૩ વખત વાઇન ગલાસ (તોલા ૬) પાવું. એથી તાપ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૩૭ મો.

	તોલા.		તોલા.
પટોળ	૧	કરીઆતાંની પાંદડી	૨
દરાખ	૨	મોથ...	૨
અરડુસો...	૧	કડું	૨
રતાંજળી	૨	હીમજી હરડે ...	૨
ત્રીફળા (હરડાં, બેડાં આમળાં)	૩	લીંમડાની છાંડી ...	૨
ગરમાળો	૨		

એ વસાણાંની પડી પાંચ કરવી; તેમાંથી એક પડી હરડેાજ શેર ૧ પાણીમાં નાખી ઉકાળી પાણી શેર ૦ા રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાઢી દહાડામાં બે વખત પાવું.

ઈલાજ ૩૮ મેા.

	તેાલા.		તેાલા.		તેાલા.
ગળેા.....	૨	હરડે.....	૨	પીતપાપડેા	૨

એ સર્વે વસાણાંને ખેાખરાં કરીને તેમાં પાણી શેર ૧ નાખીને ઉકાળવાં ને જ્યારે પાણી શેર ૦ા રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાહાડી તેના ૩ ભાગ કરવા; ને દહાડામાં ૩ વખત પાવા. એ દરેક ભાગ પાતી વખતે તેમાં શાકર તેાલેા ૧ નાખવી. એમ દીન ૧૬ સુધી એ દવા ચાલુ રાખવી.

ઈલાજ ૩૯ મેા.

	તેાલા.		તેાલા.
નાગરમેાથ... ...	૨	પીતપાપડેા ...	૨
કડું	૩	હીમજી હરડે ...	૨
ગરમાળેા	૨	કાળી દરાખ ...	૧

એ સર્વે વસાણાંને ખેાખરાં કરીને તેમાં પાણી શેર ૧ા રેડીને ઉકાળવાં ને પાણી શેર ૦ા રહે ત્યારે ગાળી કાહાડી દહાડામાં ૪ વખત ગલાસ એકેક ભરી (તેાલા ૬) પાવું. એ પ્રમાણે દીન ૧૦ સુધી પાવું.

ઈલાજ ૪૦ મેા.

પેતપાપડેા... ... ... તેાલા. ૫

એને પાણી શેર ૦ાા માં નાખીને ઉકાળવેા ને પાણી શેર ૦ા રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાહાડી દહાડામાં ૩ વખત થેાડી શાકરની ભુકી નાખીને તેાલા ૩ા જેટલું પાવું. એમ દીન ૧૫ સુધી પાવાથી ફાયદેા થશે.

ઈલાજ ૪૧ મો.

	તોલા.		તોલા.
વાળો...	૧	પિતપાપડો... ...	૧
ધાણા	૨	સુંઠ	૨
કડું	૨	હીમજ	૧

એ સર્વે વસાણાંને ખોખરાં કરીને તેમાં પાણી બે શેર નાખીને ઉકાળવાં ને જ્યારે શેર ૦॥ ની ઉપર પાણી રહે ત્યારે ઉતારીને ગાળી કાહાડી તેના બે ભાગ કરવા. તેમાં શાકરનો ગાંગડો નાખીને દહાડામાં બે વખત પાવું. નાની ઉમરવાળાં છોકરાંને અરધું વાઇન ગલાસ (તોલા ૩) દહાડામાં ૩ વખત પાવું. નાનાં બચ્ચાંને અકેક ચમચી ભરીને દહાડામાં ત્રણ ચાર વખત પાવું. એ પ્રમાણે દીન ૨૧ સુધી પાવું.

ઈલાજ ૪૨ મો.

તાપ સાથે ઠાંસો હોય ત્યારે આ ઇલાજ કરવો.

	તોલા.		તોલા.
ઇંદ્રજવ...	૧	પાહાડમુળ ...	૨
કડુ...	૨	નાગરમોથ ...	૨
સુંઠ	૧	ધાણા	૨

એ સઘળાં વસાણાંને ખોખરાં કરીને તેમાં પાણી શેર ૧॥ નાખીને ઉકાળવાં અને પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારીને ગાળી કાહાડી તેમાં થોડું મધ નાખીને દહાડામાં ચાર વખત તોલા ત્રણ ત્રણ પાવું. એ પ્રમાણે દીન ૨૧ સુધી પાવું. નાના છોકરાંને તેની ઉમરનાં પ્રમાણમાં આપવું.

ઈલાજ ૪૩ મો.

	શેર.		શેર.
પટોળ	૦।।	પિતપાપડો... ...	૦।।
કાળી દ્રાખ	૦।।	એરવોદ્રશ...	નવટાંક.
એરંડાનું મુળ... ...	૦।।	વરીઆળી... ...	૦।।
રતાંજળી	૦।।	મોથ...	૦।।
હરડાં	૦।।	બેડાં...	૦।।
આમળા...	૦।।	કકુ	૦।।

એ સર્વે વસાણાંને ખોખરાં કરવાં; ને તેની પડી ૪ કરવી. તેમાંથી પડી ૧ પાણી શેર ૨ નાખીને ઉકાળવી અને પાણી શેર ૦।। રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાહાડી બે ભાગ કરી એક સવારે તથા એક સાંજ પાવી.

તાપ રોજનો, એકાંતરીઓ, ત્રીજીઓ તથા ચોથીઓ આવે છે તેના ઇલાજ.

ઈલાજ ૪૪ મો.

	તોલા.		તોલા.
સુખડ...	૫	નહીમધ... ...	૫
રીંગણી	૫	પિતપાપડો ...	૫
ખજુર....	૫	ખડી સાકર ...	૫

એ સઘળાં વસાણાંને ખોખરાં કરીને તેના બે ભાગ કરવા. તેમાંના એક ભાગને પાણી રતલ ૧।। થી ૨ માં નાખી ઉકાળવા ને રતલ ૦।। પાણી રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાહાડી તેમાંથી સવારે, બપોરે અને સાંજ પાવો. બીજો ભાગ બીજ દીવસે ઉપર પ્રમાણે કરીનેજ વાપરવો.

ખોરાક-ચોખાની તથા બાજરીની રોટલી તથા ચાહ દુધ સાથે આપવી; ચોખાની ખીચડી તથા બીજી ચીકાશવાળી ચીજ ખાવી નહીં.

ઈલાજ ૪૫ મો.

તાપ સાથે ઠાંસો હોય ત્યારે આ ઇલાજ કરવો.

	તોલા.		તોલા.
મરી કાળાં... ...	૫	અજમો	૫

એ બેઉ વસાણાંને ખોખરાં કરીને એક પડી કરવી. તેમાં પાણી શેર ૧૫ નાખીને ઉકાળવો ને ૫ા શેર પાણી રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાહાડી દહાડામાં બે ત્રણ વખત પાવું. અંદર થોડું મધ નાખવું.

ખોરાક-ભાત ખાવો નહા; ચોખાની તથા બાજરીની રોટલી દાલ સાથે તથા મેથીની ભાજી સાથે ખવાડવી.

ઈલાજ ૪૬ મો.

	તોલા.		તોલા.
હળદર... ...	૩	ત્રીફળાં (હરડાં, બેડાં, આમળા)	૩
દારૂ હળદર...	૩	નીંબછાલ	૩
પટોલ	૩	કડું...	૩
પીપળી... ...	૩		

એ સર્વે વસાણાંને કુટીને તેની ૩ પડી કરવી. તેમાંથી એક પડી લઇ પાણી શેર ૧૫ માં ઉકાળવી; ને પાણી શેર ૦૫ રાખી ગાળી કાહાડી દહાડામાં ત્રણ વખત પાવી. એમ ત્રણે પડી પુરી થાય ત્યાં સુધી બનાવી પાવાથી તાપ નરમ પડશે.

ખાધાની પરેહેજી રાખવી. તેલ, મરચું તથા ખટાશ ખવાડવો નહીં.

ઈલાજ ૪૭ મો.

તાપ સાથે ઠાંસો હોય ત્યારે આ ઈલાજ કરવો.

	તોલા.		તોલા.
અરડુસો	૦॥	કડવું પંડોલ ...	૦॥
ત્રીફળાં (હરડાં, બેડાં, આમળા)	૦॥	કાળી દ્રાખ ...	૦॥
ગરમાળાનો ગર	૦॥	લીમડાની સળીઓ	૦॥

એ સર્વે વસાણાંને સમ ભાગે તોલા ૦॥ લઇને તેમાં પાણી શેર ૧ નાખીને ઉકાળવાં, ને જ્યારે પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારીને ગાળી કાહાડી અંદર મધ તોલો ૧ નાખી દહાડામાં બે વખત પાવું.

ખોરાક–દાળ, ભાત, દુધ, તથા છાસ આપવી નહીં; ચોખાની રોટલી મેથીની ભાજી સાથે આપવી.

ઈલાજ ૪૮ મો.

કાળીદ્રાખ.	કડુપંડોલી.	લીંમડાની સળીઓ.
નાગરમોથ.	ઇન્દ્રજવ.	હરડાં.
આમળા.	ગલોલ.	બેડાં.

એ સઘળાં વસાણાં એકેક તોલો લઇને ખોખરાં કરવાં, પછી તેમાં પાણી શેર ૧ નાખીને ઉકાળવાં ને જ્યારે પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાઢી સવારે તથા સાંજે બે વખત પાવું.

ખોરાક–મેથીની ભાજી, ચોખાની રોટલી સાથે આપવી. ઇંડું રોટલી આપવી; ચાહા, બીસકોટ તથા પાઉં આપવું.

ઈલાજ ૪૯ મો.

તાપ સાથે ઠાંસો હોય ત્યારે આ ઇલાજ કરવો

	તોલો		તોલો		તોલો
રતાંજળી...	૧	પીપર...	૧	સુંઠ ...	૧
વાળો...	૧	નાગરમોથ	૧	પાણા.	૧

એ સર્વે વસાણાંને સરખે ભાગે લઇને બોબરાં છુંદીને તેને પાણી શેર ૧૬ માં નાખી ઉકાળો કરવો ને પાણી શેર ૦૧ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાહાડી તેમાં મધ તોલો ૧ નાખીને દહાડામાં બે વખત પાવો.

ખટાસ, તીખું, તેલ, મરચું, ખાવું નહીં.

ઈલાજ ૫૦ મો.

તાપ સાથે ઠાંસો હોય ત્યારે આ ઇલાજ કરવો.

	તોલો.		તોલો.		તોલો.
દેવદાર...	૦૧	આમળા	૦૧	સુંઠ	૦૧
હરડેદળ	૦૧	અરડુસો	૦૧		

એ સર્વે વસાણાંને સરખે ભાગે લઇને તેનો પાણી શેર ૧૬ માં કાવો કરવો ને જ્યારે પાણી શેર ૦૧ રહે એટલે ઉતારીને ગાળી કાઢી તેમાં મધ તોલો ૧ નાખીને દહાડામાં બે વખત પાવો.

ખોરાક-ઘઉંની તથા ચોખાની રોટલી આપવી, ખટાસ, તેલ, મરચું ખાવા દેવું નહીં.

ઈલાજ ૫૧ મો.

	તોલો		તોલો
ઇન્દ્રજવ ...	૦૧	અરડુસો ...	૦૧
વાવડીંગ ...	૦૧	નગોડનાં પાન ...	૦૧
ભાંગરો ...	૦૧	ભોંયરીંગણી ...	૦૧
અજમોદ ...	૦૧		

એ સર્વે વસાણાંને ખાખરાં કરીને તેનો ઉકાળો પાણી શેર ૧ માં કરવો; અને પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાહાડી દહાડામાં ત્રણ વખત પાવો.

ટાસ, તીખું, તથા તેલવાળું ખાવું નહીં.

ઈલાજ ૫૨ મો.

	તોલો		તોલો
સુંઠ	૦॥	ગળો	૦॥
રતાંજળી	૦॥	કડાની છાલ ...	૦॥
નાગરમાથ ...	૦॥	કરીઆતુ	૦॥

એ સર્વેને ખાખરાં કરી પાણી શેર ૧ માં ઉકાળી પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાહાડી દહાડામાં બે વખત પાવું.

ખાવાની પરહેજી સારી રાખવી.

ઈસબગુળનો ઉકાળો કરી પાવો. ઈસબગુળ પાણીમાં ભીજવી શાકર નાખીને પાવો.

ઈલાજ ૫૩ મો.

	તોલા		તોલા
ત્રીકટું (શુંઠ, મરી, પીપર)	૨	હીંગ....	૨
સીંધાલુણ	૨	વજ	૨
કડું	૨	સીરસનાં બી...	૨
કરંજ બી	૨	ધોળી રાઇ ...	૨

એ સર્વે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને તેને ગાયનાં તાજા મુત્રમાં નાખી ખુબ ખલ કરવાં અને તેની મોટાં બોર જેવડી ગોળીઓ વાળવી અને તે ગોળીઓને ફકત હવામાં સુકવવી, તડકામાં સુકવવી નહીં; અને હવામાં સુકાયા પછી એક સીસીમાં ભરી મુકવી, અને તેમાંથી

એક ગોળી લઇને ઠંડા પાણીમાં ઘસીને ચોથીઆ તાવ વાળા માણસની આંખમાં આંજવી. એમ થોડા દહાડા આંજ્યાથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૫૪ મો.

તાપ ચોથીઆના ઈલાજ.

જુના ઘીમાં હીંગ ઘસી તાવ આવે ત્યારે તાવવાળા ધણીને ત્રણ વાર નાકમાં સુઘાડવાથી તાવ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૫૫ મો.

	તોલો.		તોલો.
અરડુસાનાં પાંદડાં લીલાં	૦॥	આમળાં...	૦॥
હરડે	૦॥	દેવદાર ...	૦॥
સુંઠ	૦॥	શાકર ...	૨॥
મધ	૨॥		

એ સર્વે વસાણાને છુંદી ખાખરાં કરી પાણી શેર ૧ (તોલા ૨૮)માં ઉકાળવાં ને તેમાં મધ તથા સાકર નાખવાં. પાણી બળી ચોથે ભાગે રહે ત્યારે ગાળી કાહાડી તેના બે ભાગ કરી સવાર સાંજ પીવું. બીજા દહાડે નવાં વસાણાં વાપરવાં ને આરામ થતાં સુધી દવા ચાલુ રાખવી.

ઈલાજ ૫૬ મો.

તાપ એક દીવસને આંતરે આવતો હોય તેનો ઈલાજ.

	તોલો.		તોલા.
મોથ	૦॥	ગળો	૦॥
સુખડ	૦॥	રતાંજળી ...	૦॥
ધાણા	૦॥		

એ સર્વે વસાણાંને ખોખરાં કરી પાણી તોલા ૨૦ માં ઉકાળવાં ને ચોથો ભાગ પાણી રહે ત્યારે ઊતારી ગાળી કાહાડી એ કાવાના બે ભાગ કરી સવાર સાંજ પીવો. બીજે દહાડે નવાં વસાણાં લઈ બનાવી પીવો, ને આરામ થતાં સુધી કાવો ચાલુ રાખવી.

તાપ ગરમી વાયુની આવવાથી છાતી બંધ થાય છે, શુળ મારે છે, પિત્ત થાય છે, અંગમાં કળતર થાય છે, તથા માથું દુઃખે છે તેના ઈલાજ.

ઈલાજ ૫૭ મો.

	તોળા.		તોળા.
લવંગ	૨	દશમુળ	૭
સુંઠ....	૪	પીપરીમુળ	૪
મરીકાળાં....	૪	કુલીજંન	૪

એ સર્વે વસાણાંને છુંદીને એકવત કરવાં; પછી તેના ૩ ભાગ કરવા અને તેમાંનો ભાગ ૧ પાણી શેર ૧ માં નાખીને ઉકાળવો ને જ્યારે પાણી શેર ૦।। રહે ત્યારે ઉતારીને ગાળી કાઢી સવારે તથા સાંજ, એ પ્રમાણે દહાડામાં બે વખત (ગલાસ ગલાસ) તોલા ૫ (પાંચ) પાવો.

ખોરાક—દાળ, ભાત, ચોખાની રોટલી ને મેથીની ભાજી ખાવી; ખાટું, ખારું, તેલ, મરચું ખાવું નહી.

ઈલાજ ૫૮ મો.

લીંબડાનાં ફળ.... .... નંગ ૧૦

એને છુંદીને તેમાં થોડી સાકર તથા પાણી નાખીને પાવાં.

ઈલાજ ૫૯ મો.

કુદેડીનાં પાંદડાંનો રસ ગલાસ ૧ કહાડીને તેની અંદર કાળા મરીના દાણા ૧૦ ને ઘુંટીને તેનો ભુકો નાખીને પાવો. એમ દીવસમાં ત્રણ વખત પાવાથી અને એ પ્રમાણે દીન ૧૪ સુધી ચાલુ રાખ્યાથી ઘણો ફાયદો થશે.

એ ઝાડનો જંગલમાં કાંટાની વાડ ઉપર વેલો ચઢે છે; અને તેનાં પાંદડા ખાવાનાં પાનના જેવા આકારના પણ કદમાં નાના હોય છે.

ખોરાક–સાબુ ચાવલની કાંજી, ચાહા, પાંઉનો તોસ, બીસકોટ, એવો હલકો ખોરાક આપવો. ચીકાસવાળો પદાર્થ ખવરાવવો નહીં, ને હવાવાળી જગા ઉપર દર્દીને રાખવો નહીં.

ઈલાજ ૬૦ મો.

	તોલો		તોલા.
પીપર	૧	મજીઠ...	૧
કાકડાસીંગ	૧	નાગરમોથ... ...	૧

એ સર્વે વસાણાને કુટી કપડછંદ કરીને તેનો ભુકો એક સીસીમાં ભરી મુકવો. પછી તેમાંથી છેક નાનાં બચ્ચાંને વાલ (૧) એક ચુરણ લઈને મધમાં મેળવીને ચટાડવું; જો ધ્યાન પોહોંચે તો ૦॥ વાલ જેટલું સાંજે પણ મધમાં ચટાડવું. જો બચ્ચું ઘણુંજ નાનુ અને નાતવાન હોય તો વાલ ૦॥ ના વજને દવા આપવી, અગર બચ્ચું વરસ ૨ થી ૪ નું હોય તો તેને વજન વાલ ૨ થી ૩ સુધી આપવું.

ઈલાજ ૬૧ મો.

	તોલો.		તોલો.
હરડે	૧	કડવા લીમડાની છાલ	૧
પડોલ	૧	જેઠીમધની લાકડી	૧

એ સર્વે વસાણાંને ખોખરાં કરી તેમાં પાણી શેર ૧ નાખીને ઉકાળવાં અને પાણી શેર ૦।। રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાઢી બચ્ચાંને અકેક ચમચી સવાર, બપોર અને સાંજ પાવો. છેક નાના બચ્ચાંને નાની ચમચી ૧ સવારમાં સાકર નાખી પાવો. એમ દીન ૧૦ સુધી ચાલુ રાખવું.

ઈલાજ ૬૨ મો.

તાપ ગરમીની આવતી હોય તેનો ઇલાજ.

	તોલો.		તોલો.
ગોલાબનાં ફુલ સુકાં	૦।।	હીમજ હરડે ...	૦।।
શોરૂ	૦।।	સુનામખી	૦।।

એ સર્વે વસાણાને કુટી પાણી શેર ૦।। માં ઉકાળવાં ને પાણી શેર ૦ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાહડી દીવસમાં બે વખત પાવું. એથી પેટ આવી ગરમી ઓછી થઇ તાપ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૬૩ મો.

	તોલો.		તોલો.		તોલો.
એલચી...	૦।।	જુઠું ખંભાતી	૦।।	વરાળ ...	૧
ધાણા ...	૧	કાકડીનાં બીજ	૧	સુનામખી	૧

એ સર્વે વસાણાને કુંદી પાણી શેર ૦।। માં ભીંજવવાં, ને તેમાં સાકર તોલા ૨ નાખવી પછી તે પાણી

ગાળો કાહાડવું, ને તેમાંથી તોલા ૩ થી ૪ પાવું. એથી ૨)૩ પેટ આવો, ગરમી કાઢી નાખશે. જરૂર જણાય ને ફાયદો માલમ પડે તો બીજ દહાડે બાકી રહેલા ભાગ-માંથી ૩ તોલા પાવું. એથી તાપ કમી થશે.

ઈલાજ ૬૪ મો.

તાપ સાથે ઠાંસો તથા સલેખમ થયો હોય તેના ઈલાજ.

	તોલા.		તોલા.
અરડુસાના પાંદડાં...	૧॥॥	ભારંગ	૧॥॥
ગળો	૧॥॥	ધમાસો	૧॥॥
રીંગણી	૧॥॥	સુંઠ	૧॥॥
હરડેદળ	૧॥॥		

એ સર્વે વસાણાંને છુંદી ખાખરાં કરી તેના ત્રણ ભાગ કરવા; ને તેમાંથી ૧ ભાગ લઇ પાણી શેર ૨) (તોલા ૧૬) માં ઉકાળવાં ને પાણી બળી ચોથે ભાગે રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાહાડી તે કાવાના ત્રણ ભાગ કરી દીવસમાં ત્રણ વખત પીવો. એજ મુજબ બાકી રહેલા ભાગો દરરોજ બનાવી પીવા, ને તાપ નરમ પડતાં સુધી એ દવા ચાલુ રાખવી.

ઈલાજ ૬૫ મો.

તાપ પીતની આવતી હોય તેનો ઈલાજ.

	તોલા.		તોલા.
હરડે	૧॥॥	મોથ....	૧॥॥
કડું	૧॥॥	પીતપાપડો....	૧॥॥
ગરમાળો	૧॥॥	દરાખ કાળી	૧॥॥

ઉપલાં સર્વે વસાણાને કુટી તેના ચાર ભાગ કરવા ને તેમાંનો એક ભાગ પાણી શેર ૨)માં ઉકાળવો ને પાણી બળી ચોથે ભાગે રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાહાડી તે કાવાના ત્રણ ભાગ કરી દીવસમાં ત્રણ વખત પીવો. એજ પ્રમાણે બાકી રહેલા ભાગો દરરોજ બનાવી પીવા ને તાપ નરમ પડતાં સુધી એ દવા ચાલુ રાખવી.

ઈલાજ ૬૬ મો.

તાપ સરદીની તથા પિતની આવતી હોય તેનો ઇલાજ.

	તોલો.		તોલો.
પિત પાપડો	૦॥॥	વરીઆળી ...	૦॥॥
કરીઆતું	૦॥॥	હરડેદળ... ...	૦॥॥
ગરમાળો	૦॥॥	કડું...	૦॥॥

એ સર્વેને ધુંદી બારીક કરી ત્રણ ભાગ કરવા ને તેમાંનો ૧ ભાગ પાણી શેર ૨ માં ઉકાળી પાણી ચોથે ભાગે રહે ત્યારે ઉતારી કાહાડી દીવસમાં ત્રણ વખત પીવો. એજ મુજબ બાકી રહેલા ભાગો દરરોજ બનાવી પીવા; અને તાપ નરમ પડતાં સુધી એ દવા ચાલુ રાખવી.

ઈલાજ ૬૭ મો.

તાપ આવતી હોય તે વેળા દીલમાં અગન બળે છે તેનો ઇલાજ.

લીંબડાનાં ઝાડની લીંબોળીની બીજ તોલા ૨॥
સાકર ... ... તોલો ૦॥

એ બેઉને પીસીને તેમાંથી તોલો ૦॥ બાવાનાં પાનમાં સવાર સાંજ દીવસમાં બે વખત ખાવું.

ઈલાજ ૬૮ મો.

તાપ વા તથા પિતની આવતી હોય તેનો ઇલાજ.

	તોલો.		તોલો.
તજ સેલાની... ...	૦ા	એલચી દાણા...	૦ા
પીપર	૧	સાકર	૦
તપખીર જને તબાસીર કહે છે તે			૨

એ સર્વેને છુંદી આટો કરી તેમાંથી તોલો ૦ લઈ તેમાં સાકર ભેલી સવારમાં ફાકવી, ને નરમ પડતાં સુધી એ મુજબ દવા ખાવી.

ઈલાજ ૬૯ મો.

તાપ હરકોઇ જાતની આવતી હોય તેનો ઇલાજ.

	તોલો		તોલો
પીતપાપડો....	૧	સુંઠ....	૧

એ બેઉ વસાણાંને છુંદી બોખરાં કરી પાણી તોલા ૨૦)માં નાખી ઉકાળવાં ને પાણી ચોથે ભાગે રહે એટલે હેઠે ઉતારી ગાળી કાહાડી તે કાવો સવારમાં પીવો. એમ દરરોજ નવા વસાણાં લઇને ઉકાળો કરવો ને તાપ નરમ પડતાં સુધી પીવો ચાલુ રાખવો.

ઈલાજ ૭૦ મો.

તાપ સનેપાતનીનાં લક્ષણ—જીભ ઉપર કાળો થરો આવે, આંખો તણાય, નજરે જોયાથી બીહીક લાગે, આંખ રાતાશ પકડે, આંખોમાંથી પાણી ટપકે, પાણીનો સોસારી ઘણી લાગે, આંગ દુખે, દર્દી ઘેલાની માફક નાચવા લાગે, ઘડીમાં ગાયન અને ઘડીમાં બક-

બકારો કરે, ઘડીકમાં તાપ મુદ્દલ હોય નહીં અને ઘડીકમા વધારે ચઢે, અંગ ઠંડુ થાય, ગળાંનો કંઠ સુકાય ને ખુંચે ને માથું દુઃખે, કાનમાંથી અવાજ નીકળે, હાંસો વારે ઘડીએ આવે, ખાવાની ઇચ્છા થાય નહીં, ઉંઘ નહીં આવે, પીસાબ ઘણીવારે જરા જરા થાય, તથા પેટ ચઢી આવે તેના ઇલાજ.

	તોલા.		તોલા.		તોલા.
પીપરીમુળ...	૦॥	દેવદાર ...	૦॥	ઇંદ્રજવ...	૦॥
વાવડીંગ ...	૦॥	ખડા બ્રમી	૦॥	ભાંગરો ...	૦॥
ત્રીકટું ...	૦॥	ચીત્રક ...	૦॥	કાયફ્લ ...	૦॥

એ સર્વે વસાણાંને કુટીને પાણી શેર ૧ માં ઉકાળવાં ને પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારી તેમાં ગુગલ વાલ ૪ નાખીને દહાડામાં ૨-૩ વખત પાવું.

ઈલાજ ૭૧ મો.

સુવાવડી ઔરતને તાપ આવે ત્યારે નીચલેા ઇલાજ કરવેા.

	તોલેા.		તોલેા.
રાસ્નાં...	૦॥	હરડેદળ	૦॥
ભોંયરીંગણી ...	૦॥	બેહી રીંગણીનું મુળ	૦॥
નગોડ...	૦॥	પાહાડમુળ ...	૦॥
વજ	૦॥		

એ સઘળાં વસાણાં કુટી પાણી શેર ૧ નાખીને ઉકાળવાં, ને જ્યારે પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાઢી તેમાં ગુગલ વાલ ૩ નાખીને દહાડામાં ૩ વખત પાવું; તેથી સન્નેપાતનો તાવ, પરસેવો, સરદી, બકબકારો, સુલ, હાંફ, કફ તથા સુવારોગનો નાશ થશે.

ઈલાજ ૭૨ મો.

	તોલો.		તોલો.
આંકડાનું મુળ...	૦॥	ધમાસો	૦॥
દેવદાર	૦॥	કરીઆતુ	૦॥
રાસ્નાં	૦॥	નગોડનાં પાન	૦॥
વજ	૦॥	સરગવાની છાલ..	૦॥
પીપર	૦॥	પીપરીમુળ	૦॥
ચવક	૦॥	સુંઠ	૦॥
અતીવીસની કળી	૦॥	ભાંગરો	૦॥

એ સઘળાં વસાણાંને છુંદીને તેમાં પાણી શેર ૧ નાખીને ઉકાળવાં, ને પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારીને ગાળી કાહાડી દહાડામાં બેથી ત્રણ વખત પાવું. એથી તાવ નરમ પડશે.

ખોરાક–ચાહ, રોટલી, પાંઉ, બીસકોટ, સાબુ ચાવલની કાંજી દુધ વગરની આપવી.

ઈલાજ ૭૩ મો.

તાપ સનેપાતનીમાંથી કાનની નીચે સોજો આવી ગુંમડાં નવું થાય છે તેને કરણમુળ કહે છે તેના ઇલાજ.

પેહલાં તે જગા ઉપર સોજો થયો હોય ત્યાં જળો મુકાવી લોહી કઢાવવું અને તે પછી તે ઉપર લેપ ચોપડવો.

રાસ્નાં. સુંઠ. બીજોરાનું મુળ. દારૂ હળદર.

એ વસાણાંને છુંદીને તેનો લેપ પાણી સાથે કરવો, અથવા પાકવવું હોય તો ઉપર ધ્યાન પોહોંચે એવી પોટીસ બાંધવી. પાકીને ફુટયા પછી અંદર જે છેદ પડે

તે છેદમાં જુનાં ઘીનો અથવા રૂજનો મલમનો કાકડો ખરડીને રોજ નવો નવો મુકવો, જેથી માંસ ભરાશે.

એ ઉપાય જો કરવામાં નહીં આવે તો એ દરદ પોતાની મેળે પાકીને નીચે છાતીમાં ઉતરે છે, અગર નહીં તો કાનમાંથી વેહેવા લાગે છે. એટલા માટે એને પાકવીને બાહેર મોહું કહાડવું સારૂં છે, નહીં તો માણસ બેજાર થાય છે.

ઈલાજ ૭૪ મો.

	તોલો.		તોલો.
કડવું કરીઆતું ...	૦॥	પિતપાપડો... ...	૦॥
ગળો	૦॥	રાસ્નાં	૦॥
પીપર-મેદી	૦॥	ભોંયરીંગણી ...	૦॥
દેવદાર	૦॥	સુઠ	૦॥
હરડેદલ	૦॥	ધમાસો	૦॥
ભરમી...	૦॥		

એ સઘળાં વસાણાંને છુંદીને તેમાં પાણી શેર ૧ નાખીને ઉકાળવાં; ને જ્યારે પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાહાડીને દહાડામાં ત્રણ વખત તોલા ૪ (ચાર) જેટલું પાવું. બાધાની પરહેજી રાખવી.

ઈલાજ ૭૫ મો.

તાપ હાડની જનાથી ઘણા દીવસ શરીર રીએ છે જને ઝીણો તાવ કરી કહે છે, તથા જ તાવ, પેહેલાં મોટો તાવ આવ્યો હોય ને તેની દવા કર્યાથી દહીં ત્રણ ભાગ સાજો થાય અને પછી દવા કરે નહો ને એમનું એમ ચલાવ્યા કરતાં અંગમાં પ્રવેશ થઈ જાય છે તેનું લક્ષણ:—

દિવસે દિવસે એ તાવથી હાડકાં ગળી જાય છે; અનાજ પાચન થતું નથી, ઝાડો સારો થતો નથી; હાડકાં તપેલાં રહે છે, મોઢે પાણી છુટે છે, ધાતુ પાતળી થાય છે, "જીર્ણજ્વર" કદાચ એકદમ પુરી પીડા કરતો નથી, તોપણ દિવસે દિવસે વધારે પીડા કરનારો થઇ પડે છે, અને પ્રાણ નાશ કરનાર રોગ ઉત્પન્ન થાય છે-તેના ઇલાજ.

	તોલા.		તોલા.
નાના બીલીના ફળ...	૦॥	કીરમજી	૦॥
અજમો...	૦॥	પાહાડમુળ....	૦॥
કુવાડીઆનાં બી ...	૦॥		

એ સઘળાં વસાણાંને ખોખરાં કરીને પાણી શેર ૧ માં નાખી ઉકાળવાં ને જ્યારે પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાહાડીને દહાડામાં ૨-૩ વખત તોલા ૪ (ચાર) નટલું પાવું.

ખોરાક-ગોસનો બાફેલો રસ, ચોખાની અથવા બાજરીની રોટલી આપવી; પણ દાળ તથા બીજી તરકારી બીલકુલ આપવી નહીં. સાબુચાવલની કાંજી થોડુ દુધ નાખીને આપવી, પણ તેમાં ખડી સાકર નાખવી.

ઈલાજ ૭૬ મો.

પીપર તથા જુનો ગોળ એ બંને વસાણાંને સરખે ભાગે લઇ મેળવીને તેની ગોળી ચણી બોર જેવડી કરવી, ને દહાડામાં એક વખત એક ગોળી ખાવી.

ખોરાક-ઘઉના આટાની ગોળ નાખેલી રાબ તેમાં ચમચી સુંઠનો ભુકો નાખીને આપવી; તથા ચાહા બીસકોટ આપવી. ચાહા ઝાઝી મીઠી આપવી નહીં.

ઈલાજ ૭૭ મો.

	તોલો.		તોલો.
કાળી દ્રાખ... ...	૦॥	ગલોલ	૦॥
કાકડાસીંગી	૦॥	નાગરમોથ ...	૦॥
રતાંજળી	૦॥	કકુ...	૦॥
પાહાડમુળ	૦॥	લીંમડાની સળીઓ	૦॥
સુંઠ	૦॥	કરીઆતુ... ...	૦॥
ધમાસો...	૦॥	વાળો	૦॥
ધાણા	૦॥	યષ્ટમકાષ્ટ... ...	૦॥
કાળોવાળો	૦॥	રીંગણીનું મુળ...	૦॥

એ સર્વે વસાણાને છુંદીને તેમા પાણી શેર ૧ નાખીને ઉકાળવાં ને જ્યારે પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારીને ગાળી કાઢી દહાડામાં ૨ અથવા ૩ વખત પાવું.

ખટાસ, તેલ, મરચું બીલકુલ ખાવા આપવું નહીં.

ઈલાજ ૭૮ મો.

તાપ આવતી હોય અને તેથી નબળાઇ થઇ ગઈ હોય ને સુસ્તી લાગતી હોય તે ઉપર પીવાનો કાવો.

અનીસું	તોલો	૦॥
મરી ઉનાળાં	વાલ	૭
એલચી	નંગ	૧૫ ના દાણા

બુકુ જેને અંગ્રેજીમાં Buchu Leaves કરી કહે છે તેનાં પાંદડાં તોલો ૦

ઉપલી પેહેલી ત્રણે ચીજોને ખલમાં નાખી બોખરી કરવી અને બુકુનાં પાંદડાં એમના એમ રાખવાં, ને

એક વાઇન ગલાસ (તોલા ૬) ખખળતું ગરમ પાણી લઇ તેમાં ચારે ચીજો ભીંજવવી અને પાણી ઠંડુ પડે ત્યાં સુધી ભીજવી રાખવી. પછી કપડાંએ ગાળી કાહાડી તેમાં તોલો ૦ા છુંદલી સાકર અથવા ખાંડ મેલવી પાઇ દેવું.

એ પ્રમાણે દીવસમાં ચાર વખત તેજ કુંચામાં ઉપર મુજબ બનાવી પાવું. બીજ દીવસે નવાં વસાણાં લઇ બનાવી પાવું. એ મુજબ ચાર પાંચ દીવસ પીધાથી આરામ થશે.

પેટ કબજ હોય તો સાકર કે ખાંડને બદલે ભાઉ તોલો ૦ા મેલવી પીવું.

ઈલાજ ૭૯ મો.

તાપ હમેશ દીલમાં રહેવાથી હોજરી નબળી થઇ દુઃખતી હોય તથા પાણીની તરસ ઘણી લાગતી હોય તેનો ઇલાજ.

દુધ ચોખ્ખું ગાય અથવા ભેંસનું શેર ૦ા ને કલઇ કરેલાં વાસણમાં ઉકાળવું, ને એક બે જોશ આવ્યા પછી તેમાં મોટાં કાગદી લીંબુના બે ભાગ કરી તેમાંની એક ચીર તે ઉકળતા દુધમાં નીચોવવી; તેથી દુધ ફાટી પાણી થઇ જશે ને છુંછો નીચે બેસી જશે. પછી તેને હેઠે ઉતારી ઉપરનું પાણી કપડાંએ ગાળી કાહાડવું. (એ ફાડેલાં દુધને ફારસીમાં શોધર કહે છે) તે પાણી દીવસમાં એક વખત પીવું. નાનાં બચ્ચાંને તેની ઉમ્મરનાં પ્રમાણમાં ચમચી બે ચમચી પાવું. એથી તાપ નરમ પડશે, તથા પાણીની તરસ મટી હોજરીને પણ કઈવત આવી ફાયદો કરશે.

ઈલાજ ૮૦ મો.

તાપ તાઢીઆ અથવા જંગલી તાપ આવતી હોય ને અંગ્રેજીમાં Malarious Fever (મેલેરીઅશ ફીવર) કરી કહે છે તેના તથા Brain Fever (બ્રેન ફીવર) એટલે ભેજાંની તાપ આવતી હોય તેના ઈલાજ.

કાચકીનો છોડ ને મરાઠીમાં સાગરગોટા કહે છે અને જનાં ફલને કાચકા કહે છે, તે ફલ ૨-૩ લઇ આતસનાં ભેભતમાં ભુંજવાં, ને બરાબર ભુંજાયા પછી બાહાર કાઢી તેને ભાંજી તેની અંદરથી ને બી ચીચોરા જવાં નીકળે છે તે બી, વજનમાં તોલા ૦॥ ને આસરે લઈ વાટી આટો કરવો, ને તેટલાજ વજનનું બાવાનું બીનું લઇ ભેળી સવારમાં ફાકવું; ને ઉપરથી બે ચાર ઘોટ થંડુ પાણી પીવું. એ પ્રમાણે સાત દિવસ સુધી કરવાથી તાવ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૮૧ મો.

કાચકીના છોડનો કુમળો પાલો તોલા ૭-૮ લઇ તેને પથરના પાટાપર જરા પાણી નાખી, છુંદી તેનો રસ તોલા ૨-૩ લેવો, ને તેમાં મધ તોલો ૧ મેળવીને તેના ત્રણ ભાગ કરવા ને દહાડામાં ત્રણ વખત પીવા. બે ત્રણ વરસનાં બચ્ચાંને તોલો ૦॥ થી ૦॥॥ તોલીને પાવી. એથી મલેરીઆ ફીવર ઉતરી જશે.

ઈલાજ ૮૨ મો.

તાપ હરકોઇ જાતની આવતી હોય તે ઉપર વાપરવાની ગોળી.

સર દીનશાજીનાં તાપનાં પાંદડાં અને ગુજરાતીમાં તીવરનાં પાંદડાં કહે છે, ને સંસ્કૃતમાં કુન્દલી કહે છે તે લીલાં લઇ છાંયડામાં સુકવવાં. તેને નિચલાં વસાણાં-ઓમાં ભેળીને ઉપયોગમાં લેવાં:—

	તોલો.		તોલો.
તીવરનાં પાંદડાં ...	૧	બારખ	૧
હીંગ કાદવનાં ઠીકરાં ઉપર સેકેલી... ...	૧	દીકામરી	૧
લીંડી પીપર	૧	એળીઓ	૧
કરીઆતું	૧	કાળીજીરી	૧
ઇન્દ્રજવ	૧	કડું	૧
		લીમડાનાં પાંદડાં	૧

એ સઘળાં વસાણાંને છુંદી બારીક આટા જેવાં કરી તેમાં બાવળના ગુંદરનું નીતરૂં પાણી મેળવી ગોળી વળે તેવો લોંદો કરવો ને પછી તેની ગોળી ચણા જેવડી વાળી એક સીસીમાં ભરી મુકવી, ને જે ધણીને તાપ આવતી હોય તેને દર બે કલાકે દરેક વખત ત્રણ ત્રણ ગોળી આપવી. એથી કોઇપણ જાતની તાપ આવતી હશે તેનો અટકાવ થશે. કોઈ બીજી દવા તાપ ઉપર વાપરવામાં આવતી હોય તો તે વાપરશે તો કાંઈ અડચણ નથી. કદાચ તાપ ઊતરી જાય ને અંગ ઠંડું પડે તો સુંઠ મરીનો કાવો અથવા બ્રાન્ડી ચમચી ૧-૨ ગરમી લાવવા વાપરવી.

ઈલાજ ૮૩ મો.

તાપનાં દરદ ઉપર વાપરવાનાં સર દીનશાજી પીટીટવાળાં ઝાડનાં પાંદડાં-એ પાંદડાં કેવી રીતે વાપરવાં તેની વીગત—

એ પાંદડાં હરકોઇ જાતની તાપ ઉપર, તાપ હોય યા નહીં હોય તોપણ વાપરવામાં આવે છે.

એ પાંદડાં વાપરવાથી તાપ ઉતરી જાય છે, ને ફેર પડે છે. કોઇ વેળા તાપ ઉતરી જવાના સમયથી દરદીનું આંગ ઘણું ઠંડું પડે તો સુંઠ ભરીનો કાવો, અથવા અરાંડી, મોવડું અથવા રમ દારૂ ગરમી લાવવા જરા પાવો.

રીત ૧ લી.

પાંચથી દસ લીલાં પાંદડાં, જો નાના હોય તો ૧૫ થી ૨૦ લેવાં, જો લીલાં નહીં હોય તો સુકાં પાંદડાં હવામાં સુકવેલાં દોહોડાં અમણાં લેવાં, ને તે માણસની ઉમર અને કદ પ્રમાણે ભાંજીને ખાવાનાં પાનની બીડીમાં મુકી ચાવી ખાવાં, અથવા છુંદીને જરા પાણીમાં મેળવી મીઠાસ નાખી રસ પીવો.

બચ્ચાં તથા છોકરાંઓ વરસ ૧ થી ૧૫ વાળાંને ઉમર તથા કદ પ્રમાણે ૧ થી ૫ પાંદડાં લીલાં અથવા ૫ થી ૧૦ પાંદડાં સુકાં છુંદી તે સાથે ૦ા થી ૧ ખાવાનું પાન છુંદી પાણીમાં દોહોવી પાવાં; અથવા પાનની બીડીમાં ચવડાવવાં.

રીત ૨ જી.

કાહવાની માફક.

ચાહે બનાવીએ તેવું ખખળતું ગરમ પાણી એક પ્યાલું અથવા બપ બટલું લેવું, ને તે પાણી એક મટોડાનાં, કોરીનાં અથવા ચીનીનાં કે તાંબાંનાં કલાઇ કરેલાં વાસણમાં ભરી, તેની અંદર લીલાં પાંદડાં આસરે ૨૦ થી ૨૫, અથવા સુકાં પાંદડાં આસરે ૩૫ થી ૪૦ લઇ ભાંજી ૨-૩ કટકા કરી તે પાણીમાં નાખવાં. તેમાં ૫ થી ૧૦ દાણા કાળાં મરી ખોખરાં કરી કપડાંમાં પોટલી બાંધી, તે પાણીમાં નાખવાં, ને તે પાણી ઠંડું પડે ત્યાં સુધી ઢાંકી રાખવું. ત્યાર પછી તે બધેથી તે પોટલીને જરા ચોળી તેનો ઓગાળ પાણીમાં મેળવી, પાછી બહાર કાઢી લેવી, ને પાંદડાં સાથે પાણી એક કપડાંથી છાંડી કાઢવું, ને કપડાંને વળ દઇ નીચવી કાઢવું. તે પાણી બધેથી સવાર, બપોર તથા રાત મળી દહાડામાં ૩ વખત એકેક વાઇન ગલાસ ભરીને પાવું. (જોઇએ તો સવાદને સારૂ જરાક ગોળ અથવા જો ગોળ નહીં હોય તો સાકર અથવા ખાંડ વાપરવી.)

રીત ૩ જી.

શરબતની માફક.

તાપનાં લીલાં પાંદડાં ૧૨ થી ૧૫ તોલા લઇ તેને છાયડામાં પોહોળાં પાથરીને તે ચીમરાઇ જાય, તે પ્રમાણેનાં બરાબર સુકવવાં. તે ચીમરાયલાં પાંદડાં ૧૦ થી ૧૨ તોલા લઇને તેને એક મટોડીનાં અથવા તાંબાનાં કલાઇવાળાં વાસણમાં નાખવાં, ને તેમાં ખખળતું ગરમ

કકરા પડતું એક બાટલી પાણી રેડવું, ને તેમા કાળા મરી બોબરાં કરેલાં ૧૫-૨૦ દાણા પોટલીમાં બાંધી અંદર નાખવા; ને તે વાસણને ઢાંકી રાખીને તે પાણી ઠંડું થાય ત્યાં સુધી યાને ૫-૧૦ કલાક સુધી રહેવા દેવું, ને પછી તે પોટલી તે પાણીમાં જરાક ચોળી તેનો બોગાળ લઇ પાછી બાહાર કાઢી લેવી, ને બાંદડાંને તેજ પાણીમાં ચોળવાં ને પછી તે પાણી એક કપડાંથી છાંડી નીચવી કાઢી લેવું. તે પાણી બટોડી અથવા તાંબાનાં વાસણમાં રાખી તેમાં રતલ ૧ બાંડ, અથવા ગોળ બીઠાસ નાખી મેળવવું. તેને ઠંડા બાતશના ઈંગાર ઉપર ચહડાવી તેનો ચાશ બનાવીને શરબત બનાવવું, ને ઠંડું પડયા પછી એક બાટલીમાં બે શરબત ભરી રાખવું. બે શરબતમાંથી બચ્ચાંબોને તેમની ઉમર તથા કદ પ્રમાણે બરધી ચમચીથી ૨ ચમચી સુધી લઇ ગલાસ બે ઠંડા અથવા ચાહેનાં પાણીમાં મેળવી પાવું. પુખ્ત બાણસને કદ પ્રમાણે બે શરબત ૦ાા થી ૧ ગલાસ લઇ, ગલાસ ૨ ગલાસ ઠંડા અથવા ચાહેનાં પાણીમાં પાવું.

રીત ૪ થી.

તીંકચર એટલે બરકની બાફક.

તાપનાં થોડાંએક લીલાં બાંદડાંને છાયડામાં પોહાળાં બાંથરી તે ચીમરાઇ જાય તે પ્રમાણેનાં બરાબર સુકવવાં ને સુકાયા પછી તેમાંથી ૫ થી ૭ તોલા સુધી લેવાં, ને તેને જલદ સોજા બેવડા મોવડાનાં અથવા જલદ બરાંડી અથવા રમ દારૂ બાટલી ૦ાા માં નાખી બાટલીને બુચ મારી ૫-૭ દીવસ સુધી બે પ્રમાણે ભીજવી રાખવાં, ને બવાર નવાર બે બાટલીને ઢરરોજ હીલવ હીલવ કરવી, ને ૭ દીવસ પછી તે દારૂને

કપડાંમાં છાંડી નીચવી કાઢી લેવો, ને પછી બીજી કાચના બુચની બાટલીમાં એ ટીંકચર ભરી રાખવું ને નીચે પ્રમાણે વાપરવું.

બચ્ચા ૧ થી ૧૦ વરસનાને (ઉમર તથા કદ પ્રમાણે) ૦ા થી ૦।। ચમચી પાણીમાં મેળવી પાવું.

બચ્ચાં ૧૦ થી ૧૫ વરસનાને (ઉમર તથા કદ પ્રમાણે) ૦।।। થી ૧ ચમચી પાણીમાં મેળવી પાવું.

૧૫ વરસની ઉપરનાંને (ઉમર તથા કદ પ્રમાણે) ૧ થી ૩ ચમચી પાણીમાં ભેળીને દહાડામાં ૩ વખત પાવું.

રીત ૫ મી.

ગોળીઓ બનાવવાની.

લીલાં પાંદડાં તથા દાંખળાંને છાંયડામાં બરાબર સુકવીને તે સુકાયલાં પાંદડાં તથા તેનાં દાંખળાં ૧૦ થી ૨૦ તોલા લેવાં ને તેને લોખંડની ખાંડણીમાં છુંદીને અથવા પથરના પાટા ઉપર પીસીને તેનો બારીક ભેદો કરવો, ને તેમાં ૨ તોલા સુંઠનો બારીક આટો કપડામાં ચાળી કાઢેલો ભેદા જેવો કરીને એઉને બરાબર મેળવવું.

ઉપલા ચાળી કહાડેલા ભુકાને ગોળી બનાવવા સારૂ બાવળના ગુંદરનાં પાણીમાં મેળવી, તેની મરીના દાણા જેવડી ગોળીઓ વાળવી, ને તે ગોળીઓને ચીનીના અથવા ફોરીની પોહોળી રકાબીમાં મુકીને એક બે દહાડા સુકવવી, ને સુકાયા પછી તેને એક કાચની સીસીમાં ભરી બુચ મારી રાખવી, ને નીચે મુજબ વાપરવી.

૧ થી ૧૦ વરસનાં બચ્ચાંને કદ પ્રમાણે ૦ા થી ૧ ગોળી આપવી.

૧૦ થી ૧૫ વરસનાં બચ્ચાને કદ પ્રમાણે ૧ થી ૧।। ગોળી આપવી.

૧૫ થી ઊપરની ઉમરનાંને કદ પ્રમાણે ૧૫ થી ૨ અથવા ૩ ગોળીઓ દહાડામાં ૨ થી ૩ વખત આપવી.

જેનાથી એ ગોળી નહીં ગળાય, તેને પાણી સાથે મેળવીને આપવી.

ખોરાક—રોટલી, પાંઉ, દુધ, ગોસ્ત અથવા મરઘીનો સેરવો ખાવો, ચાવલ અથવા કંડા પડે તેવો ખોરાક ખાવો નહી.

તાપનાં દરદ ઉપર સર દીનશા પીટીટવાળાં ઝાડનાં પાંદડાં વાપરવાની વિગત તથા તે પાંદડાંના ગુણ સંબંધી ડાકટર ડીમકે આપેલો આભલાય.

PETIT FEVER LEAVES.

These leaves are known in the District of Surat by the name of *Tivar* and in Bombay by the name of *Petit Fever Leaves*. They grow almost on every shore in a creeper and have invariably been found by me to be very effective on fever of all kinds, and particularly so, on malarious, intermittent, remittent and sun stroke fevers and also on hay-fever and fever of long standing for months and even years.

In many cases where quinine has failed to give the desired effect, these leaves have succeeded and those who have used them, have never complained to me of any harm being done to them by the same.

It purifies blood and it is efficacious on itch and other skin diseases.

THE MODES OF ADMINISTERING THE *Petit Fever Leaves* ON FEVER ARE AS FOLLOW :—

1.—THE LEAVES MAY BE CHEWED WITH OR WITHOUT *Pan* (beetlenut leaves.)

Dose.—*For adult* 7 to 15 leaves ... } Thrice a day.
For a child 2 to 4 leaves ... }

2.—IN THE FORM OF INFUSION; which is prepared as follows :—

Take from 15 to 30 leaves, break each into two or three pieces and infuse the lot in a porcelain-covered vessel in 1½ tea cups of boiling water, in the same manner as tea is prepared, adding some dry or fresh crushed ginger or a pinch of tea for stimulant, let it remain till it becomes cold and strain it through cloth. In straining, care should be taken not to rub the leaves, for, by so doing the juice would become sedimentary and consequently obstructive in swallowing.

Dose.—*For adults* a wineglassful ... } Thrice a day.
with little sugar... ... ...
For children a ¼ to ½ a wine-glassful with little sugar ... }

3.—IN THE FORM OF TINCTURE; which is prepared as follows :—

Dry the leaves in a shady and airy place. Take from quarter to half a pound or 10 or 20 tolas of these leaves and soak them in one bottle of spirit of wine or of treble extract of *mowda* liquor or rum spirit (the latter is more perferable,) allow the leaves to remain in the spirit or liquor for about five days and after filtering it, use as follows :—

Dose.—*For adults* 30 to 60 drops... } In one to two table-spoonfuls of water thrice a day.
For youths of 11 to 20 ... }
years 15 to 30 drops... ... }

For children of 6 to 10 years 10 to 15 drops. } In one table-spoonful of water thrice a day.
„ 1 to 5 „ 1 to 10 „ }

If by taking this tincture, or these leaves in any other mode, the fever goes out and the Patient

feels weak, administer a tea-spoonful of brandy in a table-spoonful of hot water thrice a day, or give some decoction of dry ginger and pepper or some tea as stimulant.

4.—IN THE FORM OF SYRUP; which is prepared as follows:—

Dry these leaves 4 or 5 days in a shady and airy place, then break each leaf into two or three pieces and take eight ounces or twenty tolas of these leaves and infuse them in $1\frac{1}{4}$ bottle of boiling water, in the same manner as tea is prepared and allow it to stand for a day or two, then rub the leaves in that water and strain them with the same water through cloth by squeezing ; add the same quantity of sugar as the weight of the liquid and boil it to the consistence of syrup.

DOSE.—*For adults* $\frac{1}{2}$ to 1 wine-glassful in equal quantity of water... *For children* 1 tea-spoonful... to one desert-spoonful. ... } Thrice a day.

5.—IN THE FORM OF PILLS ; to be made as follows:—

Dry the leaves well in a shady and airy place till they become very brittle, then powder them, and mix the powder with some spicy ingredients and make pills of the same.

DOSE *For children* ... ... 1 to 2 grains.
For adults... ... ... 4 to 6 grains.

MODE OF USING *Petit Fever Leaves* ON ITCH.

Soak the green or dry leaves in water and reduce them into paste and mix a little oil with it (to prevent hairs from curling,) then rub the paste on the affected part and let it remain for a few hours. Repeat the process morning and evening.

A Bath prepared (as follows) of these leaves cures persons suffering from itching over the whole body.

Mode. Boil the leaves in water and after filtering it, mix the boiled water with the bath water.

MODE OF USING *Petit Fever Leaves* ON SKIN DISEASES.

Rub the paste on the diseased part and spread the paste thick over it and then let it remain for about 12 hours. This process should be repeated for some days.

PURIFIER OF BLOOD.

These leaves have the property of purifying blood; they can therefore be chewed with or without *Pan* (beetlenut leaves) or taken in the form of infusion or syrup in cases of heat in blood, itch and other skin diseases in addition to the external treatment.

From the copy of Dr. Dymock's report on the other side hereof it will be found that these leaves are called by the name of *Sangkupi* in Hindustani; *Isamdhari* in Dukhni; *Shengankupi* in Tamil; *Pisangi* in Telugu, *Banjoi* in Bengali; *Ranjoi, Koival* in Marathi, and *Kundli* in Sanskrit and that besides fever and spoiled blood there are several other diseases which are cured by these leaves as will appear from the above report.

DINSHAW MANOCKJEE PETIT.

COPY OF Dr. DYMOCK'S REPORT.

Cleorodendron inerme, Gartn, Rheede Hort. Mal. V, t, 49. Rumph. Amb. V, 46. Jacq-Col. t. 4 f. 1.

Vernacular.—*Sangkupi*, (Hind) *Isamdhàri.*

(Dukh).—*Shengan-kupi* (Tam.) *Pisangi.*

(Tel.) *Ban-joi*, (Beng) *Rânjai.*

Koivel,—(Mar.) *Kundli* (Sanscrit.)

Habitat—India, Ceylon, Amboyna; near the sea shore.

History, Uses &c. The medicinal properties of this shrub are very widely known in the East. It is the *Gambir laut* of Java, the *Wœl-bu-rœnda* of Ceylon and the *Sun-fu-mun* of Cochin-China. Anslie says—the juice of the root and leaves is considered alterative in scrofulous & venereal affections, the dose being a table-spoonful with or without a little castor oil. Rheede speaks of the use of the dried leaves for the same purpose, and of a poultice of the leaves to dissolve buboes; he also says that a bath prepared with them is used in mania, whilst the root boiled in oil affords a liniment useful in rheumatism.

C inerme is the *Jasminum litoreum* and *Pharmacum litoreum* of Rumphius (Lib. VII Cap. 47). He says—The Amboyna name is *Wale-puti-lohaha* which means "*White strand cord.*" The Malays & the Macassars administer the barries or the root to people poisoned by eating unwholesome fish; the leaves smeared with oil are heated over the fire and applied to recent wounds, they are also one of the leaves

used for preparing the green rice of the Malays. He concludes by saying "*larga ac fausta natura in cunctis fere litoribus hanc obviam profert plantam*"—i.e. (a kind and bountiful nature offers this plant for our use on almost every shore.)

In Bombay the plant has a great reputation as a febrifuge, the juice is mucilaginous, very bitter and somewhat saline. The Honourable Sir Dinshaw Manockjee Petit, who has used the leaves largely, finds them of much service in cases where quinine has not been well borne, he uses a syrup, infusion and pills in which they are combined with aromatics such as pepper and ginger.

Dose.—The equivalent of from 15 to 30 leaves for an adult.

Description.—A straggling shrub, 3 to 7 feet, shoots grey pubescent. Leaves opposite, rarely ternate $\frac{3}{4}$ to $1\frac{1}{2}$ inch, when young somewhat grey pubescent; base cuncate; petiole $\frac{1}{8}$ inch; peduncles $\frac{1}{2}$ to $1\frac{1}{2}$ inch, all axillary, 3 to 7 fid; bracts $\frac{1}{30}$ inch, linear; pedicels $\frac{1}{8}$ to $\frac{1}{6}$ inch; calyx grey puberulous or glabrate; corolla white, tube $\frac{3}{4}$ inch, glabrate, lobes $\frac{1}{3}$ inch, oblong; drupe $\frac{1}{2}$ by $\frac{1}{3}$ inch, spongy, hardly succulent, smooth, hardly sulcate; separating into four woody pyrenes. Or the leaves may be mostly ternate or sublinear and larger. The drupe also may vary in size. Some on this account make Rumphius' plant a separate species under the name of *C. nerufolium*, but Bentham and Kurz consider it only a variety.

Chemical composition.—The leaves have been examined by Mr. D. Hooper, Government Quinologist, Ootacamund who has separated from them a bitter principle and an acid chemically indentical with *Chiratin* and *Ophelic acid C. infortunatum* (In Vernacular—chándir or karry) and *C. Serratum* (in Vernacular—chàrange) contain the same bitter principle and acid in a less proportion. Mr. Hooper reports that the bitter principle is entirely removed by ether and the subsequent treatment of the drug with alcohol and water affords extracts free from bitterness. Ether, alcohol and water independently exhaust the drug, but the former removes it with less admixture of foreign substances. The ether extract heated with water gives up this principle to the solvent in an almost pure condition. It is thus obtained as a whitish or slightly coloured viscid mass which in process of time hardens and may be reduced to an amorphous non-hygroscopic powder. It is soluble in water with an acid reaction, and is partially rendered insoluble by neutral plumobic acetate, thus giving evidence of its compound nature. The portion precipitated by the lead salt, when liberated from the compound by hydrogen sulphide, is a light coloured amorphous acid powder, soluble in water, spirit of wine and ether, and reducing *Fehlings* solution. The bitter principle that escaped precipitation by lead was readily shaken out of the acidulated filterate by ether, and left after evaporation as a whitish amorphous powder; it had a neutral

reaction, was not changed by alkalies or ferric chloride, and was distinguished by precipitating tannin solution and giving a transient red-brown colour with strong sulphuric acid.

The leaves of *C. inerme* had besides the bitter principles a fragrant stearopten to which the apple-like odour is due.

SUMMARY OF ANALYSIS.

Ether Extract	... ...	... 4.77
Alcoholic ,,	... ...	... 5.70
Aqueous ,,	... ...	... 15.54
Alkaline ,,	... ...	... 11.48
Residue Organic ,,	... ...	... 50.06
,, Inorganic ,,	... ...	... 6.44
Moisture ,,	... ...	... 6.01
		100.00
Ash soluble in water	... ...	... 44.14
,, ,, in Acid	... ...	... 47.10
Insoluble	... ...	... 8.76
		100.00

Sodium chloride in ash 24.01.

From the above analysis it will be seen that a tincture or extract of the drug would be efficient preparations. The leaves should *not* be dried in the sun as the fragrant stearopten will be lost by so doing. Like all medicinal leaves they should be dried in a shady and airy place.

(Sd.) W. D.

ઠાંસો થયો હોય તેના ઇલાજ.

એ દરદ સરદીથી અથવા તેલ, મરચાં અથવા બીજી તીખાસ તથા ખટાસની ચીજો ખાવાથી થાય છે-તેના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

	તોલા.		તોલા.
ગામઠી નઠીમધનો શીરો...	૪	બરસાલ ...	૪

ઉપલી બંને જણસને બલમાં બરાબર મેળવી નાખીને ઝીણા બોરનાં કદ જેટલી ગોળીઓ બનાવવી, ને સવાર સાંજ એટલે દહાડામાં બે વખત ૪ થી છ ગોળીઓ મોંહોડામાં રાખી તેનો રસ ચુસવો, એથી બલગમ સાફ થઇ કફ છુટો પડશે અને ઠાંસો નરમ પડશે.

ઈલાજ ૨ જો.

	તોલા.
પીપર ઝીણી	૧
પાનમાં ખાવાનો સોજો કાથો...	૨
અજમો બારાસાની.	૧॥
બરાસ કપુર	૧

એ સઘળાંને છુંદી બારીક મેદા જેવું કરીને તેમાં ૧ નાની ચમચી ભરીને આદુનો રસ ભેળવો. પછી બધું એકરસ કરવું ને કાળાં મરીના દાણાના કદ જેટલી તેની ગોળીઓ બનાવવી ને તેને બરાબર સુકવીને કાચના બુચની સીસીમાં ભરવી. દહાડામાં ૩ વખત એક એક ગોળી ગળવી. એથી બલગમ છુટો પડશે ને ઠાંસો નરમ પડશે.

ઈલાજ ૩ જો.

પાન (ખાવાનાં) ચેવલી નંગ ૨૧ આદુ જુનું તોલા ૨
લવંગ નંગ ૭.

પાન તથા આદુ છુંદીને તેનો રસ કહાડવો, અને તેમાં લવંગને બારીક છુંદી મેદા જેવી ભુકી કરીને એકઠા કીધેલા રસમાં નાખીને મેળવી નાખવાં. પછી એ સઘળી મેળવણીમાં એક મોટો ચમચો ભરી સોજું મધ ભેળવું ને બધું એકરસ કરવું. પછી તેમાંથી ૧ ચમચી ભરીને દહાડામાં બે વખત ચટાડવું. એથી બલગમ છુટો પડશે ને હાંસો નરમ પડશે.

ઈલાજ ૪ થો.

ભીંઢળ અને વડાગરૂ નીમક એ બંને જણસોને સરખે વજને લઇને બારીક મેદા જેવી ભુકી કરીને પછી તેમાં ગાયનું મુત્ર નાખીને ઝીણાં બોરનાં કદ જેવડી ગોળીઓ બનાવવી, ને દહાડામાં બે વખત ચાર ચાર ગોળી પાણી સાથે ગળવી. એથી બલગમ છુટો થશે ને હાંસો નરમ પડશે.

ઈલાજ ૫ મો.

	તોલા.		તોલા.
નહીમબંધનો શીરો ...	૧	પીપર ઝીણી ...	૧
હીરાબોળ	૧	કડવી બદામની બીજ	૧

એ સઘળાંને છુંદી બારીક મેદા જેવી ભુકી કરી નહીમબંધનાં શીરામાં મેળવી નાખવી. પછી બાવળના ગુંદરની થોડી ભુકી લઇ તેમાં મેળવી ઝીણાં બોરનાં કદ જેવડી

ગોળીઓ બનાવવી. ને તેને સુકવી કાચના બુચની બાટલીમાં ભરી રાખવી અને દહાડામાં ૨ વખત બેથી ત્રણ ત્રણ ગોળી ગળવી. બેથી બલગમ છુટો પડી ઠાંસો નરમ પડશે.

ઈલાજ ૬ ઠો.

	તોલા.		તોલા.
તજ	૨	જાયફળ	૨
એલચી..	૨	લવંગ...	૨
જાવંતરી..	૩	ઉંચો બેરસાલ ...	૪
અફીણ..	૦॥		

અફીણ સીવાય બીજાં બધાં વસાણાંને બારીક છુંદી મેદા જેવાં કરીને કપડાંએ ચાળી લેવાં. પછી એ છુંદેલા મેદામાં અફીણ ભેળવું, ને બધાંને બરાબર મેળવીને તેમાં બાવાનાં બેવલી પાનનો રસ કાઢી ગોળી વળાય તેટલો ભેળવો, ને બરાબર મેળવી નાખીને મરીના દાણાના કદ જેટલી તેની ગોળીઓ બનાવી સુકવવી અને તે કાચના બુચની સીસીમાં ભરી રાખવી ને દહાડામાં ૩ વખત બેથી ત્રણ ગોળી લઇને બાવાનાં પાન સાથે ચાવવી ને તેનો કુચો પણ બાઇ જવો ને ઉપર પાણી પીવું.

ઉપલી ગોળી કાંઇપણ બાધા પછી બાવી, ભુખે પેટે બાવી નહીં. બે ગોળી બાધાથી બાધેલું હજમ થશે, રાત્રે ઉંઘ આવશે, લોહીમાં વધારો થશે તથા કોવત આવશે.

જે કોઇ ઉપલી ગોળી બાય તેણે રાતે સુતી વખતે ગાયનું દુધ ૦॥ થી ૦॥। શેર લેઇને તેમાં સાકર અને જાયફળ નાખી ગરમ અથવા ઠંડું પીવું.

ઈલાજ ૭ મો.

ધાણા સાફસુફ કરીને ઠીકરાંપર બાળીને
તેની રાખ કરવી તે રાખ ... ... તોલો ૦૧
પીપરીમુળનું ચુરણ ... ... ૨) આની ભાર
મધ... ... ... તોલો ૧

એ ત્રણેને બરાબર મેળવીને ચાટણ જેવું કરીને દરરોજ સવારે ચાટી જવું. ફરી જોઇએ ત્યારે એ પ્રમાણે બનાવી એક વખત ચાટવું. તે સુકા ઠાંસાને બેસાડી દેશે.

ઈલાજ ૮ મો.

	તોલા.		તોલા.
કરફસની જડ ...	૩	વરીઆળીની જડ	૩
બેખકેબર	૩	જુશે...	૪

એ સર્વે ચીજો બોખરી કરીને એક ચીનાઇ કોરીનાં વાસણમાં નાખવી, ને તેમાં બળબળતું પાણી શેર ૧ રેડીને આખી રાત ઢાંકી રાખવું. સવારે એ કોરીનાં વાસણમાંથી બધું એક કલઇ કરેલી તપેલીમાં નાખી તે ચુહુલાપર મુકીને ઉકાળવું, ને તેમાંનું અરધું પાણી બળી જાય ત્યારે હેઠળ ઉતારી ઠંડુ પાડીને કપડાંએ ગાળી લેવું. વાસણમાં જે કુચો રહે તેમાં ફરીથી બીજું ૧ શેર ગરમ પાણી રેડીને ચુહુલાપર મુકી ઉકાળવું ને પાછું તેમાંનું અરધું પાણી બળી જાય એટલે હેઠળ ઉતારી ઠંડુ પાડી કપડાંએ ગાળી લેવું. પછી પહેલું ગાળી કહાડેલું પાણી તથા બીજી વખતનું ગાળી કહાડેલું પાણી એ બેઉને સાથે મેળવીને તેમાં સાકર ચીનાઇ તોલા ૨૧ નાખી તે

વાસણ ફરી ચુહુલા ઉપર મુકી તેનો ચાસ કરવો. તે ચાસ મધ જેવો બરાબર થાય ને પછી ચુહુલાપરથી હેઠળ ઉતારી ઠંડો પાડી કાચના બુચની એક બાટલીમાં અથવા ડીકાંટરમાં ભરવો. બપ પડે ત્યારે એકથી બે ચમચા જેટલો લઇને ઠંડા પાણી સાથે ભેળી અથવા વગર ભેળવે સવારે પીવો. એમ દહાડામાં બે વખત પીવો.

ઉપલા ઉપાયથી ઢાંસો નાબુદ થાય છે, ફેફસાંને કૈવત મળે છે ને દર્દીને ઘણો કરાર થાય છે.

ઉપલી દવા નાના બચ્ચાંને આપવી નહીં, પણ મોટાં ઉમરે પુગેલાને આપવા.

ઈલાજ ૯ મો.

નહીમધનું લાકડું રતલ ૫ બનફસાનાં ફુલ રતલ ૧

એ બેઉને ખોખરાં કરીને એક કલઈ કરેલાં વાસણમાં નાખી તેમાં આસરે દશ બાટલી (પંદર શેર સુરતી) ઠંડું પાણી રેડી ૨૪ કલાક સુધી ભીંજવી રાખવું. ૨૪ કલાક પસાર થયા પછી ચુહુલાપર ધીમી આંચે આસરે આઠ કલાક ઉકાળવું. પછી ઉતારી ઠંડું પાડી કપડાંએ ગાળી લેવું ને જોરથી નીચોવી બધો રસ કાઢી લેવો. પછી એજ છુંછામાં બીજું બે બાટલી પાણી રેડીને હાથે ચોળીને કપડાંએ ગાળી લેવું. એ બેઉ પાણી એકઠું મેળવીને તેમાં દશ રતલ ચીનાઇ સાકર નાખી ચુહુલાપર મુકી ઉકાળવું ને ચાસ જેવું થાય કે ઉતારી ઠંડું પાડી ગાળી લઇ બાટલીમાં ભરવું. દર્દીને રોજ એક વખત એકથી બે ચમચા તેમાં બેવડું પાણી ભેલીને પાવું.

ઈલાજ ૧૦ મો.

	તોલા.		તોલા.
નહીમધનો શીરો...	૧	શકર સીગાર ...	૧
વાંસ કપુર	૧	કડીઓ ગુંદર ...	૧
આવળનો ગુંદર ...	૧	અંબર ચોખ્ખી વાલ	૫
ખરસાલ	૧॥	કેસર	૦॥॥
જવખાર	૧	રતાંજલી ગુલાબમાં	
ઘઉંનું દુધ	૧॥	ઘસેલાંનો ઘસારો	૧
અદામનું તેલ	૧	મરી સફેદ દાણા	૧૫

અદામનાં તેલ સીવાય બીજી સર્વે જણસોને છુંદી મેદા જવી કરી કપડાંએ ચાળી કહાડી ગુલાબનાં પાણી-માં ખલ કરવી. આસરે ૦॥ આટલી નટલો ગુલાબ એ ભુકીમાં પચાવીને બરાબર મેળવવો; બાદ અદામનું તેલ રેડીને બધું એકરસ કરવું; અને ચણાનાં કદ જેવડી તેની ગોળીઓ બનાવવી; ને તેને બરાબર સુકવીને કાચના બુચની સીસીમાં ભરી રાખવી. ખપ પડે ત્યારે એ ગોળીમાંથી એકથી બે ગોળી મોહોડામાં રાખી ચુસવી; અને જો ચુસવા નહીં ગમે તો બારીક વાટીને મધ સાથે મેળવીને ચાટી જવી.

નાનાં બચ્ચાંને પણ એજ રીતે ચટાડવી.

ઉપલા ઈલાજથી સલેખમનો રોગ તથા ખાંસી નરમ પડશે.

જો દર્દી છાતી દુખવાનો ફરિયાદ કરે તો સોજું અગર લઇને તેને પ્રાંડી દારૂમાં ઘસવું ને તેમાં અદામનું તેલ ભેળીને એકરસ કરી છાતીપર લગાડવું. તેથી છાતીનો દુખાવો મટી જશે.

ઈલાજ ૧૧ મો.

સોજ્જું મધ ૦ા શેર લઇને તે એક કોરીના વાસણમાં અથવા કલઇ કરેલાં વાસણમાં રેડવું; ને તેમાં ૨ શેર પાણી રેડીને બરાબર બેઉને મેળવી દેવું. પછી એ મેળવણી વાળું પાણી એક વાસણમાંથી બીજા વાસણમાં એ પ્રમાણે પચાસ વખત રેડયા કરવું. પછી તેને કપડાંએ ગાળી લઇને એક બાટલીમાં ભરી રાખવું. ખપ પડે ત્યારે તે દહાડામાં ત્રણ વખત અકેક ગલાસ ભરીને પાવું.

ઉપલો ઇલાજ હાંફણવાળાને પણ ગુણ કરે છે; માટે તે દરદવાળાને પણ તે પાવો.

ઈલાજ ૧૨ મો.

	ચમચી.		ચમચી.
સોજ્જું મધ	૧	સોજ્જું દુધીનું તેલ	૧

ઉપલાં બંને તેલને સાથે મેળવીને સવારે બ્રાહ્મદહે તથા રાતે સુતી વખતે એ પ્રમાણે બે વાર પાવું; તેથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૧૩ મો.

મોટી હરડે ને વજનમાં ૧૫ા તોલો નટલી હોય તે લઇને તેને પાણીમાં પથ્થરના ઓરસીઆ ઉપર ઘસવી. તે ઘસારો ૧ ચમચી લેવો ને તેમાં ૧ ચમચી સોજ્જું મધ ભેળવું. પછી સવારે એ પી જવું; ને એજ પ્રમાણે બનાવી રાત્રે સુતી વખતે પીવું. સુકા ઠાંસાને ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૧૪ મો.

સોજો ભેળશેળ વગરનો એરસાલ ૦ા વાલ લઇ તેને મેદા જેવો કરવો. પછી એક આંગળી ઉપર રહે તેટલા સોજા ભુકામાં થોડું મધ મેળવીને દર્દીને ચટાડવું. એ પ્રમાણે દહાડામાં બે વખત ચટાડયાથી હાંસાને બેસાડી દેશે.

ઈલાજ ૧૫ મો.

બોહડાંનું દળ, સુંઠ, ચીનાઇ સાકર પતરીની, ગામઠી સોજો કાથો, ચીની કમાલા, દાડમની છાલ.

એ દરેક જણસ ૦ા તોલાને વજને લઇ તેને સાફસુફ કરી બારીક મેદા જેવી કરી કપડાંએ ચાળી કાચના બુચની સીસીમાં ભરી રાખવી. બય પડે ત્યારે એ ભુકીમાંથી ૦ા થી ૦ા તોલા સુધીના વજને લઈને મધ સાથે તેને મેળવી દહાડામાં ત્રણથી ચાર વખત ખવાડવી. જો એમ ખાવા નહીં ભાવે તો ગોળી વાળીને તે ગળવી. એથી હાંસાને ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૧૬ મો.

નહી મધ તોલા ૩ અકલકરો તોલા ૩

પીપરીમુળના ગાંઠ નંગ ૫

એ સઘળાને બારીક મેદા જેવાં કરી ચાળી લેવાં અને સોજાં મધમાં અથવા શાકરના શીરામાં મેળવી ચણા જેવડી ગોળીઓ બનાવવી અને સુંઠનો મેદા જેવો ભુકો કરીને તેમાં ભેળીને રાખવી. બય પડે ત્યારે એકથી ત્રણ ગોળી દહાડામાં ત્રણ વખત ખવાડવી.

ઈલાજ ૧૭ મો.

સારો સોજો સંચળ એક કલઇ કરેલા કુલીઆમાં અથવા કાંસીઆમાં મુકી ઢાંકણ ઢાંકી પછી તે કાંસીઆને આતશ ઉપર મુકવો. કાંસીઓ ગરમ થતાં સંચળ ફુલશે ને રંગમાં સફેત થશે. પછી કાંસીઓ બહાર કાઢીને તેમાંથી સંચળ કાઢી લેવો ને તેને બારીક મેદા જેવો કરવો ને કાચના બુચની સીસીમાં ભરવો.

મોટા માણસ સારૂ બે આના ભારથી તે ૦ા તોલા સુધી લઇ, એક ચમચો ઘીને તાવી તેમાં નાખી મેળવવો, અને દર્દીને ખાવા ફરમાવવું. એ પ્રમાણે દહાડામાં ત્રણ વખત ખાવા ફરમાવવું. બચ્ચાંને ઉમ્મર પ્રમાણે આપવું. એ સોજો સંચળ કાચના બુચની સીસીમાં ભરી રાખી એક ઘઉં ભાર લઇ ઠાંસો થઇ આવે ત્યારે મોંઢામાં રાખી ચુસ્યા કરવો. દિવસમાં ત્રણ ચાર વખત ચુસવાથી ઠાંસો નરમ પડશે.

ઈલાજ ૧૮ મો.

	તોલા.		તોલા.
જોષ્ટા સુકો...	૯	નહી મધ...	૬
લીકરીસ	૪	ગુલેબનફસાં	૫
વરીઆળી...	૬	કાળી દરાખ	૭
ખમાજી	૬	ખતમી	૫
રેવંચીની ખટાઇ ...	૪	હરડે મોટી	૨૧
હરડાનું દળ	૪	તુરંજીનાં બી	૭
શીરકેસ	૨૧	ગુલાબનાં ફુલ ...	૨૦
સાકર ચીનાઇ રતલ	૧	મધ સોજું ... શેર	૧

લીકરીસ. શીરકેસ. મધ. સાકર.

એ ચાર જણસો શિવાય બાકીની બીજી બધી વસ્તુઓને સાફ કરી એક બલમાં ખોખરી કરવી, ને કલઇ કરેલાં મોટાં વાસણમાં નાખી તેમાં દશ શેર પાણી રેડી ચુલ્હાપર મુકી ખુબ ઉકાળવી. ઉકાળતાં બે શેર પાણી અંદર રહે ત્યારે હેઠળ ઉતારી તેમાં મધ, સાકર, લીકરીસ અને શીરકેસ એ ચારે જણસ નાખવી; ને વાસણ પાછું ચુલ્હાપર મુકી તેનો ચાસ કરવો; ને સરબત માફક બનાવવું પછી હેઠે ઉતારી ઠંડુ પાડી કપડાંથી ગાળી લઇ કાચના બુચની બાટલીમાં ભરી રાખવું. બધ પડે ત્યારે એક ચમચી એ સરબત તેમાં ગલાસ ભરી પાણી ભેળીને દર્દીને સવાર સાંજ પીવા ફરમાવવું. બચ્ચાંને ઉમર પ્રમાણે પાવું.

ઈલાજ ૧૯ મો.

કોગળા કરવાની દવા.

કાશ્ગી કાચી (સેકયા વગરની) છુંદી તેનો મેદો તોલો ૧
કાથો પાન સાથ ખાવાનો લાલ રંગનો તોલો ૧॥
ઘઉલા તોલો ૧—ફટકી કાચી બે આની ભાર.
ચીની કબાલા તોલો ૦॥

ઉપલી સર્વે વસ્તુને છુંદી બારીક કરવી; ને કલઇ કરેલાં વાસણમાં નાખી એક બાટલી ભરી પાણી રેડવું; ને ચુલ્હલા ઉપર ઉકાળવું. અડધું પાણી બળ્યા પછી તે વાસણ હેઠળ ઉતારીને ઠંડુ પાડવું; અને પછી કપડાંથી ગાળી લેવું ને બાટલીમાં ભરી રાખવું. પછી જેનું ગળું ઘડી ઘડી ઢાંસાથી બખડયા કરતું હોય તેવા દર્દીને તેના કોગળા કરવા ફરમાવવું.

કોગળા કરતાં જો દવા ગળાય તો તેની ચિંતા નહીં.

ઈલાજ ૨૦ મો.

પંજાવાળો થુવર તેની ઉપર લાલ ડીંડવા થાય છે અને જે ખાધામાં મીઠાં હોય છે તે ડીંડવા એકથી બે લેવાં; ને તેને ભેલતમાં ખોસી એક કલાક સુધી રાખવાં. બળી જાય નહીં તેની સંભાળ રાખવી; પછી બહાર કહાડી સાફ કરી તેને છરીવડે ચીરવાં ને તેની અંદર જે માવો હોય તે ચમચી વડે કહાડી દર્દીને ખાવા ફરમાવવું. ડીંડવાની છાલ અને કાંટો ખાધામાં નહીં આવે તેની ચોકસી રાખવી. દર્દીને જ્યાં સુધી ફરક લાગે ત્યાં સુધી એમ બનાવી ખવરાવવું. એથી ફાયદો થશે. જેને હાડકણનું દરદ હોય તેને પણ એથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૨૧ મો.

	તોલા.		તોલા.
અફ્ફલકરેા	૪૦	સોજો બરસાલ ...	૫

એ બેઉને છુંદી બારીક મેદા જેવાં કરી એક બલમાં નાખી ખાવાના માંડવાના પાનનો રસ કહાડવો ને બલમાં રેડતા જવું ને તે ભુકી સાથે બરાબર મળી જાય તેમ કરવું, અને સારી પેઠે ઘુટી ઘુટીને માવા જેવું બનાવવું. પછી ગોળીઓ બનાવવા જેવું થાય ત્યારે તેની મગના દાણાના કદ જેવડી ગોળીઓ બનાવવી ને તેને સુકવવી. પછી કાચના બુચની સીસીમાં ભરવી. બધ પડે ત્યારે રાત્રે સુતી વખતે ૨ ગોળી લઇ ચુસવી ને રસ ગળવો.

જો દિવસના વાપરવા જરૂર પડે તો લેવી. પણ ચુસીયા પછી બે કલાક વીતા વગર પાણી પીવું નહીં.

ઈલાજ ૨૨ મો.

નાળીયરીનાં ઝાડ ઉપરથી જ નાળીયર પાકટ થયલું હોય તે ઉતારવું ને તેમાં એક તરુ જટલો વેહે એટલે છેદ પાડવો. તેમાંનું પાણી અંદરજ રેહેવા દેવું ને તે વેહે વાટે જટલું નીમક તેમાં સમાય તેટલું ભરવું. પછી તે છેદને નાળીયરનાં છોલટાંનોજ ડુચ એસાડી તે ઉપર કપડું લપેટીને બાંધી લેવું. એ કપડાં ઉપર લાલ અથવા કાળી મટોડીનું આંગળ બે આંગળ જટલું જાડું પડ કરવું અને તડકામાં સુકવવું. બરાબર સુકાયા પછી જોવું જે મટોડીનું પડ બરાબર વળગી રહેલું છે ને ફાટી નથી ગયું ત્યારે તે નાળીયરને એમનું એમ બહાર મુંકીને તેની આસપાસ ફરતાં છાણા મુંકીને તે સળગાવવું. એમ બે કલાક સુધી રાખવું જેથી બહારની મટોડી ને અંદરનું પાણી સઘળું બળી જશે. બાદ તે નાળીયરને બહાર કહાડવું. મટોડીનું બધું પડ કહાડી નાખવું ને આખું બળી ગયલું નાળીયર એક બલમાં નાખીને છુંદી બારીક મેદા જેવું કરવું, ને કપડાથી ચાળી લેઇને સઘળી ભુકી એક કાચના ડુચની સીસીમાં ભરી રાખવી. બય પડે ત્યારે જો દર્દી મજબુત બાંધાનો હોય તો તેને એકથી બે ચણોઠી ભાર લઇને ૧ ચમચી મધ સાથે મેળવીને એક વખત ચટાડવી, ને જો દર્દી નબળો હોય તો એજ વજને લઇ દુધ સાથે મેળવીને પાવું. ઠાંસાને ફાયદો થશે.

બચ્ચાંને ૧ ચોખા ભાર જટલું લઇને દુધ સાથે ભેળી પાવું.

ઈલાજ ૨૩ મો.

હરડાં. બેડાં. આમળા.

એ ત્રણે વસાણાંને સરખે વજને લઇ સાફ સુફ કરી અંદરથી ઠળીઆ કાઢી નાખીને તેને બારીક છુંદી તેને મધમાં મેળવી ચીની બોર જેવડી ગોળી વાળવી ને રોજ સવારે તથા સાંજે એકેક ચુસવી. એથી બલગમ સાફ થશે, અને એક બે ઝાડા પણ આવશે.

ઈલાજ ૨૪ મો.

ઠાંસો—નાના બચ્ચાને થયો હોય તેના ઈલાજ.

મધ તોલા	૨
એલચી કાગદી (છોલટાં સાથે) નંગ	૪
સીંધવ બાર વાલ...	૨
સંચળ વાલ..	૨

એલચી બાર છોલટાં સાથે ઘીની અંદર ઘણી લાલ થાય ત્યાં સુધી તળી કાઢવી. ઠંડો પડયા પછી પથ્થરના પાટા ઉપર બારીક વાટવી. તેજ પ્રમાણે સીંધવ અને સંચળ એ બેઉને પણ મેળવી વાટી નાખી એ ત્રણે દવા મધમાં મેળવવી, અને એ મેલવીને કલઈ કરેલાં વાસણમાં રેડી ગરમ કરવી, અને તેને હેઠે ઉતારી ઠંડી પાડી કાચના બચ્ચુમાં ભરી રાખવી, અને બાલકને નિચે પ્રમાણે આપવી:—

	વાલ.
વરસ ૧॥ ની ઉમ્મરનાંને	૩
વરસ ૨ „ „	૪
વરસ ૩ „ „	૫

ઉપર પ્રમાણે દવા હાથથી આંગળી ઉપર લઈ બાળકને રાતના બાર વાગે ચટાડવી. દીન સાત સુધી તે ચટાડવી.

જો મોટાં માણસને હાંસો (ઉધરસ) થાય તો એક ચમચી સુધી વાપરવાથી અસર થશે.

ઈલાજ ૨૫ મો.

હાંસો જને ઉધરસ કહે છે તેના ઇલાજ.

	તોલો.		તોલો.
શેહેણાછાલ	૦૧	વજ	૦૧
હીંગોત્રી	૦૧	કરીયાતું	૦૧
સુંઠ	૦૧	પીપર	૦૧
મરી	૦૧	કડું	૦૧
ભારંગ	૦૧	કાકડાસીંગ... ...	૦૧
એરસાલ	૦૧		

એ સર્વેને ખાંડી બારીક ભુકો કરી તેની ગોળી અરડુસાના પાંદડાંના રસમાં એક્માની ભાર વજનની વાળવી; પછી તેમાંથી ગોળી ૧) દરરોજ ખાવી. દીન ૧૦) સુધી એ દવા કરવાથી ફાયદો થશે. તેલ, મરચું ખાટું મુદલ ખાવું નહીં.

દસ્તાન ઓરતને ઘણું જતું હોય તેના ઇલાજ.

ઇલાજ ૧ લો.

તોલો.

લાલ જાસુદીનું મુળીઉં ... ... ૦॥
સફેદ જાસુદીનું મુળીઉં ... ... ૦॥

એ બંનેને ખોખરાં કરી ગાયનું દુધ ૦॥ શેર (તોલા ૧૦) માં ખુબ ચોળવાં ને તેને ગાળી કાઢી તે દુધ પીવું. એજ પ્રમાણે ચાર દિવસ સુધી દર રોજ નવું બનાવી પીવું. ખોરાક-ચોખા દાળ તથા ભાજી ખાવી; બીજું કાંઇજ ખાવું નહીં. વધારે દહાડા પરહેજી કરવાથી વધારે ફાયદો થશે.

ઇલાજ ૨ જો.

વાલ.

ઝેરમરા (ન એક જાતનો પથ્થર)ને બાળીને તેની ખાખ ૨
નઠીમધનો રસ ૫
છુંદલી એલચીનો ભુકો... ... ... ૫

એ ત્રણેને મધમાં અથવા સાકરના શીરામાં અથવા ઘીમાં મેળવી ચટાડવું, જથી દસ્તાન જતું એાછું થશે.

ઝેરમરાની ખાખ બનાવવાની રીત આ છે. પ્રથમ છાણાનું એક પડ કરી તેની વચમાં ઝેરમરાનો પથ્થર મુકવો ને પછી તે ઉપર છાણાનું બીજું પડ મુકી સલગાવવું, જથી પથ્થર બળીને ધોળો સફેદ રંગનો થશે; પછી તેને હાથ વડે ચોળી તેની ખાખ કરવી, ને ઉપયોગમાં લેવી.

ઈલાજ ૩ જો.

દસ્તાન બરાબર જતું નહીં હોય અથવા બંધ થયું હોય તેના ઈલાજ.

સુવા તોલા પાંચથી સાત પાસેર પાણીમાં ઉકાળી બે જોસ આપ્યા પછી કપડછંદ કરી તેમાં સાકર અથવા ખાંડ નાખી દિવસમાં ત્રણ ચાર વખત પીવું; તેથી દસ્તાન છુટશે.

ગધેડીનું દુધ તોલા ૩ મધ તોલા.... ... ૧

એ બેઉને મેળવી એકરસ કરી ઇંગાર ઉપર મુકવું ને તેમાંથી પોણો ભાગ જેટલું બળી ગયા પછી તેને આતશ પરથી હેઠે ઉતારી ઠંડું પાડી તેમાં રૂનું પોળીઉં બોળી દસ્તાનની જગામાં મુકવું.

ઈલાજ ૪ થો.

સુવાવડી બાઇરતને આસરે દીન સાત સુધી દસ્તાન જરૂર જવું જોઇયે તે જતું બંધ થયું હોય તેનો ઈલાજ.

આસારીઓ તોલો ૦॥ લઇ ત્રણથી ચાર ચમચા જેટલાં ગરમ ઉકાં પાણીમાં કાચના ગલાસમાં નાખી કલાક બે સુધી ભીંજવી રાખવો. પછી તેને હીલવી મેળવીને કપડામાં નાખી છાંદી લેવો; અથવા નીચોવી કાઢવો; ને તેમાં એક ચમચો પ્રાંડો તથા જરા છુંદેલી સાકર મેળવીને પાવું. જો દસ્તાનનો ખુલાસો થાય તો ફરી પાવું નહીં.

ઉપર લખેલી દવા આપવા પછી છ સાત કલાકમાં દસ્તાન નહીં છુટે તો બીજી વખત પાવું; દસ્તાન જો થોડું પડે તો ત્રણ ચાર દિવસ સુધી સવાર સાંજ ચાલુ રાખવું. એ દવાથી બાયડીને દુધ આવશે; ને કમર દુઃખતી નરમ પડશે. બસારીઆનાં બી એવી વખતે દરદ થયલાં ઉપર બાવાં નહીં.

ઈલાજ ૫ મો.

બાયડને દસ્તાન એટલે અડકાવાનું અથવા દુર બેસવાનું દરવેળા લાંબા દીવસ જતું હોય ને અનિયમીત હોય તેના ઈલાજ.

રાનતુરનાં ઝાડનાં બી (જનું ઝાડ ફુટ ૩ જટલું ઊંચું થાય છે તે) ને વાટીને આટા જેવો ભુકો કરવો; ને તે સીસીમાં ભરી રાખી તે મધેથી તોલો ૦ા લઇ સાકર છુંદલી તોલો ૦ા માં મેળવી દરરોજ સવારમાં ફાકી ઉપરથી દુધ શેર ૦ા થી ૦ા પીવું. તેલ, મરચું, બાટું બાવું નહીં. દવા દીન ૪ બાવાથી ધારા પ્રમાણે દસ્તાન બેસશે.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

કીસ્મીસ દરાખ ઠળીઆ કાહાડેલી તોલા ૫
ઘી માબણનું સોજું ... ... તોલા ૫

બે બેઉ ચીજને એક કલઈ કરેલાં વાસણમાં નાખી આતશ ઉપર મુકી તેમાંની દરાખ લાલ થાય ત્યાંસુધી ભુંજવી ને પછી ઉતારી ઠંડું પાડી તેમાંથી દરાખ લઇ દરરોજ સવારમાં બાઇ જવી. બીજ દહાડે નવી બનાવી બાવી. એમ ચાર પાંચ દીવસ બાવાથી દસ્તાન નીયમીત થશે. તેલ, મરચું, બાટું બાવું નહી.

ઈલાજ ૭ મો.

	તોલો.		તોલો.
લાખદોડા	૦॥	નાગકેસર.... ...	૦
સુનાગેરૂં	૦	ઇંદ્રજવ	૦
પડવાસ	૦	મોચરસ	૦
મુસલી સફેદ... ...	૦	ખાખરનો ગુંદર...	૦
એાસી...	૦	ગોપીચંદન ...	૦

એ સરવેને મેળવી કુટી કપડછંડ કરી તેના તોલા ૦ નાં પડીકાં કરવાં, ને તેમાં તોલો ૦ સાકર મેળવી તે પડીકું દરરોજ ૧) ઠંડા પાણીમાં ફાકવું. એથી દસ્તાન જતું એાછું થશે.

દહરાજ (દાદર) ના ઈલાજ.

ઘણો ગરમ ખોરાક ખાવાથી, તથા શરીરની ચામડી સ્વચ્છ નહીં રાખવાથી, શરીરના કોઈ પણ ભાગ ઉપર દહરાજ થાય છે અને ત્યાં ચામડી ખરબચડી લાલ થઈ જાય છે, અને ઘણો ખજવાટ આવે છે તેના ઈલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

ભોંયરીંગાના દાણા લઇ તેનાં છોલટાં કાઢી બારીક વાટવા. પછી જ્યાં દહરાજ થઇ હોય ત્યાં જરા ઘસી એ ભુકો દરરોજ લગાડવો; એથી દહારાજ મટી જશે.

ઈલાજ ૨ જો.

ઉપલેટની જડ અથવા છોડીઆંને પાણીમા ઘસી ચોપડવાથી દહરાજ સાફ થશે.

ઈલાજ ૩ જો.

ગરમાળાનાં કુંમળાં પાંદડાંને છુંદી રસ કાઢી તે રસ દહરાજવાળી જગાએ ખજવાળી ખુબ ઘસવો; નથી દહરાજ મટી જશે.

ઈલાજ ૪ થો.

ગજકરણના પાલાનો રસ કાઢી તેમાં એક લીંબુનો રસ નાખી દાદરવાળી જગાએ લગાડવાથી દાદર નરમ પડશે.

ઈલાજ ૫ મો.

કુંવાડીઆના છોડ જે ચોમાસામાં કમર જેટલા ઉંચા થાય છે, તેનાં પાંદડાંનો રસ કહાડી તેમાં લીંબડાનો રસ તથા લીંબુનો રસ સરખે ભાગે નાખી દરરોજ ચોપડવાથી દાદર મટી જશે.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

કુંવાડીઆનાં મુળીઆં લીંબુનાં રસમાં ઘસી ચોપડવાથી દાદર જતી રહેશે.

ઈલાજ ૭ મો.

અમલસાડો ગંધક. ગુગળ. તજ. એલીચ્ચા.

એ સરવેને પાણીમાં ઘસી લગાડવાથી દાદર નરમ પડશે.

ઈલાજ ૮ મો.

નવસાગર તથા ફટકી સરખે ભાગે લીંબુનાં રસમા ઘસી ચોપડવાથી દાદર નરમ પડશે.

ઈલાજ ૯ મો.

પારો તોલો ૦॥॥ અમલસાડો ગંધક તોલો ૧।

એ બેઉને ખલમાં નાખી એક દિવસ ખલ કરવી. પછી તેમાં મોગરેલ તેલ નાખતા જવું, ને ખલ કરતા જવું. એમ એક દીવસ કીધા પછી તેને કાચના અથવા કલઇ કરેલા વાસણમાં ભરી રાખવું ને દહરાજવાળી જગાએ અવારનવાર ચોપડવું; એથી દહરાજ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૧૦ મો.

બદામ મીઠીની મીંજને દારૂમાં અથવા પાણીમા ઘસીને અવારનવાર ચોપડવાથી દાદર સારી થશે.

ઈલાજ ૧૧ મો.

દરાજ તથા ખરજ તથા ખરપસું તથા પીત્ત થયું હોય તેનો ઇલાજ.

	તોલા.		તોલા.
ટંકણખાર	૦॥	મોરથુથુ	૦॥
કપીલો...	૦॥	ગંધક અમલસાડો..	૦॥

એ સર્વેને વાટી એમાં કરંજીઉં તેલ મેળવી મલમ બનાવવો, ને તે એ દરદ ઉપર હમેશાં ચોપડવો.

દાઢ દુખતી હોય તેના ઇલાજ.

ઘણી મીઠી વસ્તુઓ ખાધાથી તથા દાંત બરાબર સાફ નહી કરવાથી દાઢ સડી થાય છે ત્યારે ઘણી કળતર થાય છે ને ગાલ સુજી આવે છે ને અંદર ઘટકા મારે છે, તેના ઉપાય.

ઇલાજ ૧ લો.

	તોલા.		તોલા.
વાયેવરંગ	૦૧	અકલકરો... ...	૦૧
હીંગ ફુલવેલી.. ...	૦૧	ભોંયરીંગણીનાં બી.	૦૧
કપુર.	૦૧		

એ સઘળી ચીજોને છુંદી રૂમાં લપેટી જ્યા દાઢ દુખતી હોય ત્યાં મુકવી.

ઇલાજ ૨ જો.

સેકટાનો ગુંદર જ્યાં દાઢ દુખતી હોય ત્યાં થોડો મોઢામાં રાખવો.

ઇલાજ ૩ જો.

	તોલા.		તોલા.
જાઈનાં પાંદડાં. ...	૧	સાટોડીનાં સુકાં મુળીયાં	૧
ગજપીપર	૧	કુઠ કપુર યા ઉપલેટ.	૧
એરંડીઆનું મુળ સુકું	૧	ખોરાસાની વજ. ...	૧
સુંઠ.	૧	દારૂ હલદર	૧
હરડે	૧		

એ સઘળાં વસાણાં ખાંડણીમાં નાખી છુંદી બારીક ભુકી કરવી, ને તેમાંથી ચપટી લઇ દાંતે ચોળવી, એથી દાંત અથવા દાઢ દુખતી નરમ પડશે. મોહોડું વાસ મારતું હશે તે મટી જશે, ને દાંતના પારા મજબુત થશે.

ઈલાજ ૪ થો.

હીરાબોળ તોલો ૧ લઇ તેને વાટવો.
ફટકી તોલો ૦॥ લઇ વાટવી.
સરકો ચમચા ૨.

હીરાબોળ તથા ફટકી વાટેલી લઇ તેને સરકામાં ભીજવવો, ને તેને કાચની સીસીમાં ભરી મજબુત બુચ મારી બે દહાડા તડકે રાખવી, પછી રૂ બોળી જે દાંત અથવા દાઢ દુખતો હોય ત્યાં મુકવું. જો દાંત સડેલો હશે તો ઢીલો થઇ નીકળી જશે, જો સડેલો નહીં હશે તો, પારામાં લોહી આવી મજબુત થશે.

ઈલાજ ૫ મો.

	તોલા.		તોલા.
ખસખસના પોસ	૦॥	અનીસું ...	૧
માજુફળ અથવા માંયાં વગર વેહેનાં...	૦	ફટકી.. ...	૦॥
		પડવાસ ...	૦
પસતાંનાં પોસ..	૦		

ઉપલાં બધાં વસાણાંને બોખરાં કરી તેના બે ભાગ કરવા. પછી તેમાંના એક ભાગને પ્યાલામાં નાખી તેમાં બબળતું પાણી પોણું કપ ભરવું ને તેના કોગળા કરવા; એથી દાંત અથવા દાઢ દુખતી નરમ પડશે.

ઈલાજ ૬ ઠો.

અસરઇ, કાગદી અથવા કાબુલી બદામનાં કોટલાં છુંદી જાડા આટા જેવાં કરવાં. પછી એક કાચનાં તંબલર ઉપર અથવા કોઇ વાસણ ઉપર જાજરૂ કપડું ઠંડા પાણીમાં ભીંજવી નીચોવી કાઢી બાંધવું; પછી તે ઉપર બદામનો ઉપલો ભુકો જાડાઇમાં (૦૧) પા તસુ પાંથરવો; ને તે ભુકા ઉપર એક જાડો અબરખનો કટકો મુકવો. તેના ઉપર આતસનો એક ગાંગડો મુકવો; જનો તાપ લાગવાથી બદામનો ભુકો ભુંજાઇ તેમાંથી તેલ ટીપું ટીપું તંબલરમાં અંદર ગળશે. તે તેલ ભેગું કરી એક સીસીમાં ભરવું. તે તેલમાંથી એક સળી ઉપર રૂ વળગાડી તેલમાં બોળી તેનાં ટીપાં દાઢ અથવા દાંત દુખતા હોય ત્યાં મુકવાં; એથી ઘણો ચટકો લાગશે, ને દુખતો બંધ થશે. તેમજ દાંત સડેલામાં જે જીવ પડેલા હશે તે મરી જશે.

ઈલાજ ૭ મો.

ચોરાબલાની છાલને વાટીને તેની લુગદી ચણા બે જેટલી વજનમાં કરી જ્યાં કળતર થતી હોય ત્યાં દબાવવી, કે તુરત આરામ થશે.

ઈલાજ ૮ મો.

રતનજોતનાં ઝાડનું દુધ નિકળે છે, તે દુધમાં સોજું રૂ ભીંજવી ઉપર પાછું રૂનું પડ કરી, દુખતા દાંત કે દાઢની અંદર મુકી રાખવું.

ઈલાજ ૯ મો.

અંબેરીઆની જડ મોઢામાં પારાની જગ્યાએ રાખવી ને થુંક આવે તે થુંકયા કરવી. એમ કલાક બે કલાક રાખી પછી કાઢી નાખવી, ને બીજી વખત બીજી લઈ રાખવી, એથી પારો ચહડેલો ઉતરી દાઢ દુઃખતી નરમ પડશે.

ઈલાજ ૧૦ મો.

દાંત હાલે તથા દુઃખે તથા દાઢમાં કીડા પડવાથી દુઃખે તેનો ઇલાજ.

વાયવડંગ	...	....	તોલો ૦॥
મરડાસીંગ	....	....	તોલો ૦॥
કાથો પાનમાં ખાવાનો			તોલો ૦

એને વાટી આટો કરી તેમાંથી એક ચમટી લઈ જ્યાં દુખતું હોય ત્યાં રાતના સુતી વખતે દરરોજ દાબવું એટલે દુખારો નરમ પડશે.

દાઝી (આતશ અથવા આગથી) ગયલાં માણસને સારૂં કરવાના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

સુકાં કોપરાંની વાટીને અંગારમાં બાળી તેની રાખને ઝીણા કપડાથી ચાળી કાહાડી એક બલમાં નાખવી ને તેમાં સોજાનું કોપરેલ નાખીને ખુબ બલ કરવી; તે પછી દાઝેલી જગા ઉપર ચોપડવાથી સારૂં થઇ જશે.

ઈલાજ ૨ જો.

કોપરાંની સુકી વાટી ૧ તથા નળીઉં કાદવનું પકાવેલું લઇ બેઉને વાટવાં; ને પાણી સાથે મેળવી બલમ જેવો બનાવી દાઝેલી જગા ઉપર લગાડવાથી આરામ થશે.

ઈલાજ ૩ જો.

દાઝેલી જગા ઉપર બને તેમ તાકીદે કેળના થડનું પાણી કાઢી ઉપરાઉપરી રેડવું જેથી બળતરા થશે નહીં; તેમજ તુરત સારૂ થશે; અને તેજ કેળનો છુંદેલો ગાભો ઉપર બાંધી લેવો.

ઈલાજ ૪ થો.

સાહી વેલાતી અથવા ગામઠી લઇ દાઝેલી જગા ઉપર તુરત લગાડવી. જેથી અગન બળતી બંધ પડી છાગરો ઉઠશે નહીં. તેમજ ફરીથી પણ અવારનવાર ચોપડયા કરવી.

દાહે છાતી ઉપર બળે અથવા છાતીપર પિત્ત થયું હોય તેના ઈલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

	તોલા.		તાલા.
સુકો ફુદનો	૧	મરી સફેદ	૦ા
ધાણા	૦ા	પાણી શેર	૨

ઉપલો જણસોને સાફ કરી કલઇ કરેલી એક તપેલીમાં નાખવી ને તેમાં ઉપર લખ્યા પ્રમાણે પાણી રેડીને તે તપેલી ચુહુલા ઉપર મુકવી. ૦ા શેર પાણી રહે ત્યાંસુધી બાળી પછી તપીલી ચુહુલાપરથી હેઠળ ઉતારી તે ઠંડું પાડીને કપડાંથી ગાળી લેવું, ને સીસીમાં ભરી રાખવું. જ્યારે પીવું હોય ત્યારે એના બે ભાગ કરવા ને સવારમાં નરણે કોઠે ૧ ભાગ લઇને તેમાં સાકરની થોડી ભુકી નાખી મેળવીને પીવું. એ ઉપલી રીત પ્રમાણે બનાવી પીધાથી ફાયદો થાય છે.

ઈલાજ ૨ જો.

ગામઠી અથવા વેલાતી સાફ કીધેલું નીમક ૧ ટીસ્પુન એટલે નાની ચમચી અને સોડા બાર ૦ા ચમચી.

એ બેઉને એક તંબલરમાં નાખી તેમાં ૦ા બાટલી સોડાવાટર રેડીને તેજ વખતે જલદી પી જવું. એ પ્રમાણે અવાર નવાર પીધાથી નરમ પડશે; સુસતી અથવા બેચેની હશે તો તે પણ નાબુદ થશે.

દાંતનું મંજન.

એ મંજન દાઢ તથા દાંત દુઃખતા હોય તે ઉપર લગાડવાથી તથા તેવડે દાતણ કીધાથી દાંત સાફ રહે છે, ને દાઢ દુખતી નથી.

ઈલાજ ૧ લો.

સોજાં માયાં લઇ તેને છુંદી બારીક ભુકો કરી તેને ચાળી કાઢી તેનાથી દરરોજ દાતણ કરવું. એથી દાંત મજબુત થશે.

ઈલાજ ૨ જો.

દાડમની કળી સુકી.	નંગ	૫૦	ઠીકરાંપર ભુંજવી.
ચીની કબાલા ...	તોલો	૧	બારીક વાટવા.
ફુમી મસ્તકી ...	તોલો	૧	બારીક કરવી.
વાવરીઆ કાથો...	તોલો	૧	બારીક કરવો.
વાંસ કપુર	તોલો	૧	બારીક કરવો.
એલચી	તોલો	૧	અરધી કાચી ભુંજવી.
ફટકી	તોલો	૧	ફુલવવી.
માયાં	તોલો	૧	છુંદવાં.
બદામનાં કોટલાં...	શેર	૦।।	બાળવાં.
કોહેલી સોપારી...	તોલા	૨	બાળવી.
બેડાંની છાલ ...	તોલા	૨	બાળવી.

એ સઘળાં વાટી મેળવી ચાળી કાહાડી દાંતને લગાડવું નથી દાંત મજબુત થશે અને મોહડું વાસ મારતું નરમ પડશે.

ધનુરવાનો ઇલાજ.

ધનુરવા નને અંગ્રેજીમાં 'ટીટેનસ' કહે છે તથા દેશી લોકો ચાવણીઆં બેસી જાય કરી કહે છે તેના ઇલાજ.

લક્ષણ—એ રોગ શરીરની કોઇ પણ ઘોરી નસ કપાયાથી તેમાંનું લોહી વહીને થાય છે; તથા ઘણી સરદી થવાથી તથા ભીનાસવાળી જગામાં ઘણું રહેવાથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યારે માણસ અકડી જાય છે તથા મોહોડામાંથી ફીણ નીકળે છે, તથા દાંત બંધ થઇ જાય છે ને ચાવણીઆં બેસી જાય છે, ને દાંત ઉઘડતા નથી.

ઇલાજ ૧ લો.

સફેદ બાલવાળું સસલું જીવતું લેવું ને તેને એક ઓરડામાં રાખીને બારણું બંધ કરીને તેને ખુબ દોડાવવું. દોડાવ્યા પછી તેને પકડીને તુરત તેના સીનાની બેઉ બાજુએ નાના સોયા બે લઇને અકેકો સોયો અકેકી બાજુએ ખુબ અંદરવેર ભોકવો; ને લોહી કહાડવું. તે લોહી એક ગલાસમાં ઝીલી લેવું અને દરદીને તરત પાઇ દેવું; અગર જો દરદીનું ડાચું લોહી પીવાને સારૂ નહીં ઉઘડે તો તે દરદીની ગરદનની બંધી બાજુએ બહારથી બંધે ફરતી ચોળવી એમ કીધાથી દર્દી ડાચું ઉઘાડશે. તેજ વખતે લોહી જો કદાચ બંધાઇને ઘટ એટલે જાડું થયું હોય તો તેમાં બ્રાંડી અથવા મોવડાંનો દારૂ ગરમ પાણી અથવા દુધ ૧ ચમચો ભરીને ભેળીને પાતળું કરીને તરત પાઇ દેવું. એ પ્રમાણે ઉપરાઉપરી ઇલાજ કીધાથી દર્દીને આરામ થશે.

ઈલાજ ૨ જો.

ઢોલકી, ખુરસી અથવા પલંગમાંથી થોડાએક જીવતા માકડ કહાડવા, ને તે બધાને રૂનું પોહોળીયું લઇને તેની અંદર મુકવા. પછી તે બધાને ભચડીને મારી નાખવા ને તે રૂના પોહોળીઆની જાડી જોત બનાવવી ને તેને સળગાવવી ને દર્દીના નાકમાં તેનો ધુમાડો જાય તેમ કરવું; તેથી દાંત ઉપડી જશે ને તેને આરામ થશે. જો એક વખત એમ કીધાથી દાંત નહીં ઉઘડે તો ફરી એજ પ્રમાણે નાકમાં ધુંઇ આપવી. એ પ્રમાણે ઉપરાઉપરી કરવું તેથી ફરક પડી જશે.

ઈલાજ ૩ જો.

ઘોડાના પગમાં જ્યાં ખરી ઉપર નાળ લગાડે છે તે ભાગની ખરી તથા ચોરીની સીંગની સુકી છાલ, અને સાપની કાંચળી એ ત્રણે સરખે વજને લઇને તેને બાળી તેની ધુંઇ દર્દીના નાકમાં આપવી. ફરક પડે ત્યાંસુધી એ પ્રમાણે આપ્યા કરવી, તેથી આરામ થશે.

ઈલાજ ૪ થો.

	તોલા.		તોલા.
કાળી તુલસીનાં પાં-		કાંદાનો રસ ...	૦॥
દડાંનો રસ... ...	૦॥	આદુનો રસ ...	૦॥
લસણનો રસ... ...	૦॥		

એ ચારે જાતના રસને એકરસ કરી તેમાંથી તોલો ૦॥ રસ દર્દીને પાવો; અને એજ રસ દર્દીનાં આખાં શરીરે ચોપડવો, એથી તુરત ફાયદા થશે.

ખોરાક–ચોખા, દાળનો હલકો ખોરાક આપવો.

ધાત પીસાબને રસ્તે જાય તેના ઈલાજ.

એ રોગ ઘણો તીખો ખોરાક ખાવાથી તથા ઘણી નબળાઇ થઇ હોય તેથી તથા આંગમાં ગરમીનું જોર વધવાથી થાય છે.

ઈલાજ ૧ લો.

જાસવંતીના ઝાડ ઉપર લાલ ફુલ થાય છે; તે ફુલની કળી નંગ ૫ થી ૧૦ દરરોજ સવારે નરણે કોઠે ચાવી ખાઇ ઉપર એક કટકો શાકરનો ખાવો; અને ૧૦ દીવસ સુધી એ દવા ચાલુ રાખવી.

ખોરાક-દુધ, ઘીનો ખાવો; તેલ, મરચું, ખટાશ, બીલકુલ ખાવું નહી.

ઈલાજ ૨ જો.

	તોલા.		તોલા.
કવચાં બીજ... ...	૪	તાલીમખાના	૪

એ બંને ચીજને કુટી કપડછંદ કરી તેમાંથી તોલો ૧ તથા સાકર તોલો ૦॥ સાથે મેળવી દરરોજ સવારના ખાવું અને ઉપર ગાયનું દુધ ફીણવાળું શેર ૦॥ સુધી પીવું. એથી ધાતનો અટકાવ થશે. એ દવા દીન ૧૫ સુધી ચાલુ રાખવી.

ખોરાક-દુધ, ઘીનો ખાવો. પણ તેલ, મરચું, ખટાશ બીલકુલ ખાવું નહી.

ઈલાજ ૩ જો.

	તોલા.		તોલા.		તોલા.
ગોખરૂ	... ૫	સતાવરી	... ૫	એખરો	... ૫

એ ત્રણે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરી તેમાંથી તોલો ૧ દુધ શેર ૦ા માં મેળવી રાતે સુતી વખતે પીવું. એથી ધાત જતી અટકશે. ખોરાક ઉપર મુજબ લેવો.

ઈલાજ ૪ થો.

ગોખરૂના છોડ ને ચોમાસામાં દરીઆ કાંઠે ઘણું કરીને થાય છે, તે બે ત્રણ છોડ લાવી ધોઇ સાફ કરી પાણી શેર ૦ા માં રાતે ભીજવી રાખવા, અને સવારે પાણીમાં બે પાંચ વખત બોળી કાઢાડી નાખી દેવા. એથી પાણી ચીકણું થઇ જશે. તેમાં દુધ શેર ૦ા તથા સાકર તોલા ૨ નાખી તે પાણી સવારમાં પી જવું. એમ અવાર નવાર કરવાથી ધાત જતી અટકી શરીર બળવાન થશે.

ઈલાજ ૫ મો.

	તોલા.		તોલા.
સુરો ખાર	... ... ૨	રેવંચીની લાકડી	... ૨
મુળાનાં બીજ	... ૨	પાખન ભેદનું લાકડું	૨
સુનાગેરૂ	... ... ૨	સુનામખી	... ... ૨

એ સઘળાં વસાણાંને છુંદી કપડછંદ કરી સીસીમાં ભરી મુકવાં, અને દર્દીને તેની ઉમરનાં પ્રમાણમાં એટલે મોટા માણસને પાંચથી દશ વાલ ભાર તાજાં દુધ શેર ૦ા માં ભેળી તેમાં સાકર ચમચો ૧ નાખી દહાડામાં એક વખત પાવું. નાના બચાંને વાલ ૨ા થી ૫ સુધી આપવું.

ખોરાક-ચોખા, દાળ, ચોલાઇની ભાજી, ઘી નાખીને ખાવું.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

	તોલા.
લુંણીની ભાજી	૨

એને તાજી કાચી સવારના પહોરમાં ખાવી; અથવા એમ નહીં ખાય તો ઘીમાં મસાલો નાખ્યા વગર પકાવીને ખાવી. એથી ધાત જતી બંધ થશે.

નળ સુજી આવ્યા હોય અને ઝાડો કબજ થયો હોય જેથી અન્ન ઝાઝું ખવાય નહીં અને ભુખ ભાગી ગઈ હોય તેના ઈલાજ.

એ રોગ પેટના આંતરડામાં પવન ભરાયાથી તથા ખાધેલું પાચન નહીં થવાથી તથા પેટ કબજ રહેવાથી થાયછે.

ઈલાજ ૧ લો.

	તોલા.		તોલા.
કડુ	૪	મોથ	૪
પીપરી મુળ	૪	હરડેદલ	૪
ગરમાળાનો ગર	૪		

એ સર્વે વસાણાંને ખાખરાં કરી તેની ભુકીના ત્રણ ભાગ કરવા, અને તેમાંના એક ભાગને એક શેર પાણી નાખીને ઉકાળવો અને પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાહાડી દહાડામાં ૩ વખત પીવું. એથી એક બે ઝાડા આવશે, અને નળ ખુલ્લા થશે. જો બચ્ચાંને એ દવા આપવી હોય તો તેની કાયનાત જોઇને ચમચો ચમચો બે વખત આપવું.

ઈલાજ ૨ જો.

	તોલા.		તોલા.
પુષ્કર મુળ	૨	હીંગ	૦॥
સંચળ	૩	સમુદ્ર ફળ... ...	૨

હીંગને સેકીને કામમાં લેવી. બીજાં સર્વે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને લીંબુના રસમાં ખલ કરવાં, અને તેની ચણા જેવડી ગોળી વાળવી અને દહાડામાં બે વખત ગળાવવી.

નબળાઇનો ઇલાજ.

મનુષ્યને હોજરી (Stomach) માં દુખવાથી ઉપરાઉપરી
વામીટ આવતાં હોય, પેટમાં ગગડતું હોય,
પવન નહીં છુટતો હોય, નબળાઇને લીધે
ઉઠબેસ કરવાથી આંતરડાં તણાતાં હોય
ને દુઃખતાં હોય અને એ કારણોને
લીધે ભૂખ નહીં લાગતો
હોય તેના ઇલાજ.

ઇલાજ ૧ લો.

વેલાતી જીરૂં જેને અંગ્રેજીમાં Black caraway seeds અને ગુજરાતીમાં સાહાજીરૂં કહે છે તે તોલો ૦।
અનીસું ફારસીમાં તથા ગુજરાતીમાં જેને એરવોદસ
કહે છે તે ... ... તોલો ૦।।

ઉપલી બેઉ જણસોને મેળવી છુંદી બારીક ભુકો કરી તેને ઝીણી ચાળણીમાં અથવા જાજરાં કપડાંમાં ચાળી કાહાડવો. પછી અજમાનાં પાંદડાં લીલાં નંગ ૭) લઇ તેને પથરના પાટા ઉપર ખુબ પીસી તેના માવામાં ઉપલી ભુકી ભેળી તેના પાંચ ભાગ કરવા. પછી સાલી-ડનાં પાંદડાં નંગ ૭) તથા મુળા કુમળાની જુડી એક જેમાં મુળા આઠ આવે છે તે ઉપરનાં પાંદડાં દાંખલી સાથે લઇ એ બેઉને પીસી તેનો રસ કાહાડવો. એ રસને કલઇ કરેલા કાંસીઆમાં નાખી ધીમી આંચે ચુલા ઉપર ઉકાળવો. ઉપર છારી આવે તે કાઢી નાખવી.

પછી તેને હેઠે ઉતારી કપડાંથી ગાળી લઇ તે રસના ત્રણ ભાગ કરવા, ને તેમાંનો એક ભાગ લઇ ઉપર ને બે વસાણાંને અજમાના પીસેલાં પાંદડામાં મેળવી પાંચ ભાગ કરેલા છે તેમાંના એક ભાગમાં મેળવી તે મેલવણીને પાછી જરા ગરમ કરવી, ને પછી હેઠે ઉતારી થંડી પાડી ગાળી કાહાડી તેમાં સાકર તોલો ૦ા નાખી પીવી. એ મુજબ દીવસમાં ત્રણ વખત પીવી એથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૨ જો.

નબળાઇ થઇ હોય સુસ્તી થતી હોય ને ભૂખ નહીં લાગતી હોય તેનો ઈલાજ.

મોતીનો ખાખો વગર વીંધેલો...	તોલો ૦ા
ખરા સુનાના વરખ	તોલો ૦
એંબર	વાલ ૫)
ગુંદર બાવળનો	વાલ ૫)

એ ચારે જણસોને ગુલાબનાં પાણીમાં બે દીવસ સુધી ખલ કરવી, ને પછી તેની જુવારનાં કદ જેવડી ગોળીઓ બનાવવી, ને દહાડામાં ત્રણ ચાર વખત એકેક ગોળી મોઢામાં રાખી ચુસ્યા કરવી. એથી નબળાઇ જઇ શકતી આવશે.

નસમાં લોહી ફરતું કરવાના ઇલાજ.

એ રોગ માણસને નબળાઇ થવાથી શરીરમાં લોહી ઓછું થઇ જાય છે તેથી, તથા બીજાં કેટલાંક દરદો થવાથી લોહી ગંઠાઇ જાય છે ને નસોમાં લોહી ફરતું અટકે છે તેથી પણ થાયછે.

ઇલાજ ૧ લો.

	તોલા.		તોલા.
અજમો	૫	મેદા સુંઠ	૩

એ બંને ચીજને ઠીકરાં ઉપર અધકચરી સેકવી. સેકાયા પછી તેને બલમાં નાખી બારીક મેદા જેવી કરવી, અથવા પથ્થરના પાટા ઉપર સારી પેઠે પીસવી. પછી કપડાંએ ચાળી લેવો ને કાચના બુચની સીસીમાં ભરવી. બપ પડે ત્યારે એ ભુકીમાંથી થોડી લઇને જે જગાપર દરદ થયું હોય તે જગા ઉપર એ ભુકી સારી પેઠે ઘસવી જેથી પરસેવો છુટશે ને દરદ સારૂં થશે. એ પ્રમાણે દહાડામાં બે ચાર વખત કરવું ને ફરક પડે ત્યાં સુધી ૫ થી ૭ દહાડા સુધી એજ રીત ઘસીને લગાડવું.

ઇલાજ ૨ જો.

લસણની કળીનો રસ તોલા ૫ થી ૧૦
બદામનું તેલ ... ... તોલા ૨૮

એ બેઉને એકઠું કરીને એક કલઇ કરેલાં વાસણમાં નાખવું, ને ચુલ્હા ઉપર ધીમી આંચે રાખવું. લસણનો બધો રસ બળી ગયા પછી ફકત તેલ રહેલું

માલમ પડે કે હુંઢળ ઉતારવું ને ઠંડું પડયા પછી કપડાંએ એ તેલ ગાળી લેવું ને કાચના બુચની સીસીમાં ભરવું. બધ પડે તે વખતે એ તેલ દરદવાળા ભાગ ઉપર સારી પેઠે મસળવું તેથી ફરક પડશે.

ઈલાજ ૩ જો.

એક ફરબેદાર (મજબુત) બટક હોય તેની ચરબી કહાડી તેને એક વાસણમાં મુકીને તે વાસણ આતસ ઉપર મુકી ચરબી તવાવા દેવી. તવાયા પછી તે વાસણ આતસ ઉપરથી ઉંચકી બહાર કહાડવું અને ઠંડું પડયા પછી તે તવાયલા ભાગને કપડાંથી ગાળી લઇ કાચના બુચની સીસીમાં ભરવું. બધ પડે ત્યારે તેમાંથી લઇ દરદવાળા ભાગ ઉપર સારી પેઠે મસળવું એટલે ફરક પડશે.

ઈલાજ ૪ થો.

	તોલા.		તોલા.
આસન	૧૦	સરમાઉ ઝાડ (મરાઠા	
સુંઠ	૧૦	લોકો એ ઝાડને "રાજાલુ"	
સરેદ મરી... ...	૧	કરી કહે છે) તેની જડ.	૫
મીણ પીળું સોજામાંનું			તોલા ૨૮

મીણ સીવાયની ઉપલી સઘળી જણસોને એક પછી એક લઇને લોખંડની બલમાં છુંદીને એક વાસણમાં મુકવી. પછી મીણને થોડું થોડું લઇને તેને બલમાં નાખીને છુંદવું. તેને છુંદતા જવું ને ઉપલો ભુકો તેમાં થોડા થોડો નાખતા જવો. એ પ્રમાણે બધી જણસને એ સઘળા મીણમાં બરાબર મેળવી નાખવી ને એક રસ બરાબર બધું મળી જાય તેમ કરવું. પછી એ સઘળી મેલવણીવાળું મીણ લઇને બોરના કદ જેવડી તેની

ગોળીઓ વાળવી. ને દર્દીને તેમાંથી એક ગોળી સવારમાં આપવી ને જે જગા ઉપર દરદ થયું હોય તે જગા ઉપર એ ગોળી લઇને ફેરવ ફેરવ કરાવવી. તેથી લોહી છુટું થશે. અવાર નવાર એજ ગોળી લઇ સુંઘ્યા પણ કરવી, તેથી આરામ થશે.

ઈલાજ ૫ મો.

બદામનું તેલ ૧ ચમચી લઇને માથાના તાલક ઉપર અળગે હાથે ચોળી ચોળીને પચાવવું.

ઉપલાં બદામનાં તેલ સાથે ઇંડાની ફકત સફેદી તેલથી અરધે ભાગે લઇને કફ ચહડાવીને મેળવવી ને તાલક ઉપર અળગે હાથે ચોળી પચાવવું. ઉપલાં દરદવાળાને જો મગજમાં ઘેન આવીને ઘુમરી ચકર આવતી હોય તો તે નરમ પાડવા નિચલો ઉપાય કરવાથી ફાયદો થશે. સોજું અગર, બ્રાંડી અથવા મોવડાંના દારૂમાં પથ્થરના પાટા ઉપર ઘસવું ને એક કાચનાં અથવા કલઇ કરેલાં વાસણમાં તેને લેવું ને પછી તેમાં બદામનું તેલ ૧ ચમચી ભેળવું, ને બરાબર મેળવીને માથે ભરવું. એજ રીતે ફરી અગર લઇને બ્રાંડી અથવા મોવડાંનાં દારૂમાં ઘસવું. પછી તેમાં તેટલુંજ સોજું કોપરેલ ભેળવું. પછી તે હાથ પગ ઉપર ભરવું. માથાપર ભરવું નહીં. હમેશાં ઉતરતે હાથે ભરવું.

ઈલાજ ૬ ઠો.

મેથી દાણા ૨૧ લઇ અધકચરી ખાખરી કરવી.
સુંઠ તોલો ૦ા અધકચરી ખાખરી કરવી.
સાકરના ગાંગડા તોલો ૧

ઉપલી ત્રણે જણસોને એક કાચનાં વાસણમાં નાખીને તેમાં ૨ ગલાસ ખળખળતું પાણી રેડવું ને આખી રાત ઢાંકીને ભીજવી રાખવું. સવારે તે પાણી સારી પેઠે ચોળીને અથવા ચોળ્યા વગર કપડાંએ ગાળી કાહાડવું ને પછી આમદાદની (સવારની) વખતે એ બધું પાણી પાવું તેથી ફાયદો થાશે.

ઈલાજ ૭ મો.

સોજું અગરનાં લાકડાંનું તેલ કહાડાવવું ને શરીર ઉપર ભરવું. જો અગરનું તેલ થોડું મલે તો તેમાં કરદીનાં બીનું તેલ સાથે ભેળવું ને દરદીને દિવસમાં બે ત્રણ વખત લગાવવા ફરમાવવું; તથી ફાયદો થાશે.

ઈલાજ ૮ મો.

થુવર કંટારીઓ ચાર પાંચ ધારવાળો આવે છે તે જાતનો તેમાંથી ૧ બીલસ નટલો લેવો ને તેની ૧૦ થી ૧૨ કાતરી કરવી. એ બધી કાતરીઓને એક મોટાં તપીલામાં નાખી તેમાં ઠંડુ પાણી રેડીને તે ચુહુલાપર મુકવું ને પાણી કકરા પડે ત્યાં સુધી ઉકાળવું. ઉકળીઆ પછી તેની ઉપર ઢાંકણું ઢાંકવું. વરાળ બહાર જવા દેવી નહીં. પછી દરદીને ધીમે ધીમે તેનાથી ખમાય તેમ તેનો બાફ આપવો. હાથ પગ ઉપર અથવા જે બાજુએ દરદ થયું હોય તે ઉપર બાફ આપવો. ઉપલું દરદ ડાબી બાજુ ઉપર હોય તો દરદીને ઉપલાં થુવરની સાથે વાવલા નામનું ઝાડ જે વડના ઝાડ જેવું મોટું થાય છે તેના પાંદડાં ભેળીને ઉકાળવાં ને તેનો બાફ આપવો, તેથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૯ મો.

	તોલા.		તોલા.
બદામનું તેલ	૧	જેતનનું તેલ	૨
ટરપેનટાઈન	૨	રાહાલ એટલે રાજમ	૦ા
કપુર	૧	મીણ	૧

રાહાલ તથા કપુર સિવાય બધાં તેલને કલઈ કરેલા તપીલીમાં રેડી ઈંગાર ઉપર મુકી કકડાવવું. પછી રાહાલ અને કપુર ઝીણું બારીક છુંદી તે કકડાવેલા તેલમાં નાખીને બરાબર મેળવી નાખવું, ને મલમની માફક બનાવવું. પછી તપીલી હેઠળ ઉતારી કોરીના ચપુમાં અથવા વાસણમાં ભરવું. બધ પડે ત્યારે તેમાંથી લઈને જ્યાં દરદ થયું હોય તેની ઉપર લગાડવું જેથી ફરક પડશે.

ઈલાજ ૧૦ મો.

મરઘીનાં થોડાંક તાજાં ઈંડાં લઈ તેની માત્ર દાલ બધી એકઠી કરવી; અને તે બધી દાલને કલઈ કરેલી કહેડાઈમાં નાખીને તેને ચુહુલા ઉપર મુકવી, અને બળતાંની ધીમી આંચ રાખવી. તે દાલને ચમચી લઈને ફેરવ ફેરવ કર્યા કરવી એટલે તેમાંથી તેલ નીકળશે. તે તેલ ચમચાવડે બહાર કહાડતા જવું ને એક કાચનાં અથવા કોરીનાં વાસણમાં જેટલું નીકળે તેટલું કહાડીને જમાવ કરવું. પછી કહેડાઈ ઉતારી પાડવી ને એ તેલને કાચના બુચની સીસીમાં ભરી રાખવું. બધ પડે ત્યારે જે ભાગ ઉપર દરદ થયું હોય તે ભાગ ઉપર મસળી ભરવું, તેથી ફરક પડી જશે.

નાસુરના ઇલાજ.

મનુષ્યને પ્રથમ ગડગુંમડું યા તેવું બીજું કોઇ દરદ થાય છે, ને તે ફુટી જઇ અંદરથી ઝરે છે ને જો તેની બરાબર સંભાળ નહીં રાખે તો ચામડી અને માંશ સડી જઇ અંદર નાસુર પડે છે. વિશેષે કરીને પાઠાનું દરદ વહેલું મટતું નથી, ને તેમાંથી નાસુરનું દરદ થાયછે.

ઇલાજ ૧ લો.

ખાવાની આમલીમાંથી ચીચોરો નીકળે છે તેને પાણીમાં પથ્થરના પાટા ઉપર ઘસીને જે ઠેકાણે નાસુર પડયું હોય તેના ઉપર જાડું જાડું લગાડવું.

ઇલાજ ૨ જો.

	તોલા.
અમરકાંદા...	૨૮
રાનતુવર (એટલે જંગલમાં ઉગી નીકળેલી તુવરની દાલ) એ ખાવામાં આવતી નથી તેનો પાલો	૨૮
વડના ઝાડનો પાલો...	૫૬
જાયફળ ... ... તોલા ૨ જાવંત્રી	૨

ઉપલી સઘળી જણસોને છુંદી બારીક ભેદા નવી કરીને કપડાંએ ચાળી લેવી, ને સઘળી ભુકી એક સીસીમાં ભરી રાખવી. ખપ પડે ત્યારે તેમાંથી ૨ તોલા ભુકી લઇને ગાયનાં ૦ા શેર દુધ સાથે મેલવીને ખાવી. એ પ્રમાણે ૧૪ દિવસ સુધી ખાવી, અને એજ ભુકીમાંથી નાસુરમાં દરરોજ લગાડવી.

ઈલાજ ૩ જો.

પીપર નામનું ઝાડ જને કાઠિયાવાડના લોકો પીપરીનું ઝાડ કરી કહે છે; તે ઝાડની વડવાઇ એટલે તે ઝાડની ઉપર જે લટકતાં મુળીઆં થાય છે તેને વડવાઇ કહે છે તે મુળીઆંને બારીક કુટીને તેની લુગદી કરીને તે જે જગા ઉપર નાસુર પડયું હોય તેની ઉપર ઠંડી બાંધવી. એથી નાસુરમાંથી પરૂ વગેરે જે નીકલતું હશે તે ચુસાઇ જશે, અને પાકેલી જગાને રૂઝવી નાખશે. લુગદી દરરોજ તાજી તાજી બનાવીને મુકવી.

ઈલાજ ૪ થો.

સાટોડીનાં પાંદડાંને છુંદી તેની લેપડી નાસુર ઉપર અવાર નવાર મુકવાથી રૂજ આવશે.

નાકમાં મેલના પોપડા બંધાયા હોય અને તેથી દમ લેવાની હરકત થાય તેનો ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

હીંમજી હરડે ઝીણી નંગ ૧૨) ને પાણી શેર ૦॥ (તોલા ૧૦) માં ભીજવી તે વાસણ ઉપર જાજરાં કપડાંનો કટકો બાંધી ઠંડી જગાએ આખી રાત મુકી રાખવું. ને સવારમાં તેમાંનું પાણી હરડે હીલાવ્યા વગર નીતરૂં ગાળી કહાડી નરણે કોઠે પીવું. પીનારની ખુશી હોય તો અંદર થોડી સાકર મેળવી પીવું એથી ફાયદો થશે.

નેસ ગંઠાઇ ગઈ હોય તે નરમ કરવાના ઇલાજ.

માણસને નબળાઇ થવાથી શરીરમાં લોહી ઓછું થઇ જાય છે તેથી, તથા દરદો થવાથી લોહી ગંઠાઇ જાય છે ને નેસોમાં લોહી ફરતું અટકે છે તેથી નેસ ગંઠાઇ જાય છે તેના ઇલાજ.

ઇલાજ ૧ લો.

	તોલા.		તોલા.
બદામનું તેલ	૧	નતુંનનું તેલ	૨
ટરપેનટાઇન તેલ ...	૨	રાહાલ એટલે રાજમ	૦।। (૫।)
કપુર	૧	મીણ	૧

પ્રથમ એક કલઇ કરેલાં વાસણમાં મીણને ચુહુલા પર મુકી ગરમ કરવું ને તવાયા પછી તેમાં બદામનું અને ટરપેનટાઇન તેલ તથા નતુનનું તેલ નાખવું; પછી બધું મેળવીને હેઠે ઉતારવું અને રાજમ અને કપુર એ બેઉને બારીક કરીને તેલમાં નાખવાં ને બરાબર મળી જાય તેમ એકરસ કરવાં. પછી મલમની બાઝક બનાવી દરદ ઉપર લગાડવું ને ચુમ મસળવું તેથી નેસ છુટી થશે ને ફાયદો થશે.

ઇલાજ ૨ જો.

મધ ...	તોલા ૫	હળદર ...	તોલો ૧
ઘી ...	તોલા ૧૦	ફટકી... ...	તોલો ૦।।

પ્રથમ ઘી અને મધ એ બેઉ જણસને એક કલઇ કરેલાં વાસણમાં નાખી તે વાસણને ધીમા ઇંગાર ઉપર

મુકવું ને ખડખડાવવું. પછી તેમાં હળદર (જે આપણે ખા-
વામાં વાપરીએ છીએ તે) અને ફટકીની બારીક મેદા જેવી
ભુકી કરીને તે બેઉ તે વાસણમાં નાખવી ને બેઉને બેકરસ
મેળવવી. બરાબર મેલવણી થયા પછી જે ભાગ ઉપ-
રની નેસ ગંઠાઇ ગઇ હોય તેનો ઉપર એક ઝીણા લુગડાનો
કટકો લઇને તે વાસણમાં બોળી કહાડવો ને નેસ ઉપર
લપેટીને તે ઉપર રૂ મુકવો, ને પાટો બાંધી લેવો. એ
પ્રમાણે દરરોજ કરવું. તેથી ગંઠાઇ ગયલો ભાગ છુટો
થશે ને દર્દીને આરામ થશે.

ઈલાજ ૩ જો.

પગની નેસમાં પવન ભરાઇ જેસો તથા પગ દુઃખે તેનો ઇલાજ.

રમ અથવા બ્રાંડી દારૂ	(વાઇનગલાસ ૧)	તોલા. ૬
ગોલાબ	,, ...	તોલા. ૬
અગર સારૂ સોજીનું રોહીડા.	}	સરખે ભાગે.

અગર તથા રોહીડાને પથ્થરના પાટા ઉપર ગો-
લાબમાં ઘસવાં. પછી તેમાં રમ અથવા બ્રાંડી દારૂ
નાખવો ને સઘળાંને મેલવી સીસીમાં ભરવું, અને જ્યાં
દુઃખતું હોય ત્યાં ધીમે હાથે ઘસડવું તેથી નેસ છુટી
થશે, લોહી ફરતું થશે ને દુઃખારો બંધ થશે.

પડી જવાથી વાગું હોય તેના ઇલાજ.

પડી જવાથી ઘણું વાગું હોય ને ત્યાં સુજી આવી અકરસાત ઘણો થતો હોય અથવા હાડકું ભાગું હોય તેના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

નાલીએર પાકટને ખમણીએ ખમણી તે ખમણમાં જરા મીઠું તેલ તથા શુકી હળદરની ભુકી નાખી ચુલા ઉપર ગરમ કરવું. પછી તેને કપડાંમાં લઇ વાગેલી જગાએ ગરમ ગરમ સેક કરવો. ખમણ ઠંડુ પડયા પછી પાછું ગરમ કરી સેકવું. એમ ઘણો વખત સેકયા પછી તે ખમણ ગરમ કરી ત્યાં બાંધવું. જો હાડકું ભાગ્યું હોય તો તેને ચોળાવી ઠેકાણે લાવ્યા પછી તે ઉપર એ ખમણ ગરમ ગરમ બાંધવાથી શોજો નરમ પડી સારૂ થશે.

ઈલાજ ૨ જો.

મોવડાંને છુંદી તેમાં જરા મીઠું તેલ નાખી ગરમ કરવું ને તેને એક કટકામાં લઈ વાગેલા ભાગ ઉપર ગરમ ગરમ મુકી પાટો બાંધવો. ઠંડુ પડેથી પાછું છોડી ગરમ કરી બાંધવું. એમ અવારનવાર કરવાથી, સુનલું નરમ પડશે.

પથરીના દરદના ઈલાજ.

ન કોઇને એ દરદ થાય છે તેને પ્રથમ પીસાબને રસ્તે રેતી પડે છે અને તે પછી લાંબી મુદ્દતે ગુરદાની હેઠેના ભાગમાં પથરી બંધાય છે. શરીરમાં વાયુનો વધારો થવાથી મુત્ર તથા વીર્યને સુકવી ને તેમાંથી પથરી ઉત્પન્ન થાય છે અને તે પથરી પીસાબ થવાનો રસ્તો રોકે છે ત્યારે મનુષ્યને બહુ પીડા થાયછે, ને પીસાબ ઉતરતી નથી.

ઈલાજ ૧ લો.

ખપુતરનો બચ્ચાર વાલ ૧ સફેદ મરી વાલ ૫

એ બંનેને બારીક વાટી તેમાં ગોળી વળે એટલું મધ લપેટી તેની ગોળી નંગ ૩ વાળી, દરદીને દીવસમાં ત્રણ વખત ગળાવવી. બીજ દહાડે નવી કરવી અને ગળાવવી. એથી પથરી બીગળી જશે.

ઈલાજ ૨ જો.

જુની ઈંટનો ભુકો.... .... વાલ ૫
ખાંડ.... .... વાલ ૧૫

એ બંનેને મેળવી દરરોજ ખાવાથી પથરી દુર થશે.

ઈલાજ ૩ જો.

ટંકણખાર વાલ ૨ થી ૪ ઠંડા પાણીમાં ઘસી દીન ૫ પીવાથી પથરી મટી જશે. એ દવા કીડ લાગતી હોય તે ઉપર ચોપડવાથી કીડ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૪ થો.

કબુતરનો અધાર તોલો ૦।, નાળીએરના કાકડાના પાણી તોલા ૧૫ માં મેળવી પીવું. એથી પથરીના દરદમા ફેર પડશે. એ દવા દીન ૧૦ સુધી પીવી.

ખોરાક-દુધ સીવાય બીજું કાંઇ ખાવું નહી. ખાટું, તેલ, મરચું, ખાવું નહીં.

ઈલાજ ૫ મો.

સીંધાલુણ તોલો ૧ ને વાટી તેનાં પડીકાં બાર વાળવાં પછી તેમાંથી પડીકું ૧ લઈ ગાયની છાશ શેર ૦। માં મેળવી તે છાશ ઉભાં ઉભાં સવારમાં પીવી. એ ઇલાજ દીન ૧૨ સુધી એટલે ઉપલાં પડીકાં પુરાં થાય ત્યાં વેર કરવાથી પથરી બીગળી રેતી થઈ પડી જશે.

પરમાનો ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

વડનું દુધ તોલો ૦। લઈ તેમાં શાકર મેળવી ચાટવું ને ઉપરથી દુધ શેર ૦।। પીવું. દીન ૭ સુધી એ દવા ચાલુ રાખવી. ગરમ ચીજ મુદલ ખાવી નહીં.

પાઠાંના ઇલાજ.

પાઠાંનું દરદ શરીરના કોઇ પણ ભાગમાં થાય છે, પણ વિશેષે કરીને ખોચીની નીચે બરડાના ભાગ ઉપર એ દરદ થાય છે. તે ઘણું ધારતી ભરેલું હોય છે. એ દરદ વેહેલું પાકતું નથી, ને ઘણુંજ હેરાન કરેછે. કદાચ પાકી ફુટી જાય તો રૂઝ આવતાં ઘણો વખત લાગે છે;—તેને નરમ પાડવાના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

આવળની કુમળી પાલી એરલે કુમળાં પાંદડાં. બોરડીનાં પાંદડાં.

એ બંને જાતનાં પાંદડાંને વાટવાં, ને તેની લેપડી કરી જ્યાં પાઠાંનું ઘડ થયું હોય ત્યાં લગાડવી. એથી પાઠું પાકી ફુટી જશે.

ઈલાજ ૨ જો.

કડવાં દોધીના બી તથા છાલ સાથે છુંદી તેનો માવો બનાવવો. તેમાં સીંધવ ખાર તોલો ૧ નાખી મેળવવો અને પાઠાંનાં તરતનાં થયલાં દરદ ઉપર તે માવો લગાડી પાટો બાંધવો. એથી પાઠું બેસી જશે, પણ જો ઘણા દિવસનું થયલું હશે ને પાકવાપર આવેલું હશે તો એથી ફુટી રસી નીકળી જશે. રસી નીકળી ગયા પછી એ લગાડવું નહીં; પણ રૂઝ લાવવા હરકોઇ જાતનો રૂઝનો મલમ લગાડવો.

ઈલાજ ૩ જો.

પીપરી વૃક્ષ-એ નામનું ઝાડ થાય છે, તેને કાઠીયાવાડમાં ગુલબસ્ત પણ કહે છે. એ ઝાડનાં પાંદડાં ખાવાનાં પાન જેવાં થાય છે. તે પાંદડાં લીલાંને છુંદી માવો કરી તેમાં ગોળ મેળવી પાકાં અથવા ગુંમડાં ઉપર બાંધવાથી, કાચું હશે તો પાકીને ફુટી જશે. પણ પાકીને ફુટ્યા પછી બાંધવું નહીં, અને ફરજ લાવવા સારૂ નીચે મુજબ દવા કરવીઃ—

પીપર જેનું ઝાડ પીપળાનાં ઝાડ જેવડું મોટું થાય છે, જે પાંદડાં જાંબુનાં ઝાડ જેવાં લાંબાં થાય છે, તે ઝાડ ઉપર ગોટાના આકારમાં વડવાઈ થાય છે; તે ગોટાને પાણી શેર ૧૦ માં ઉકાળી તે પાણીએ પાકું અથવા ગુંમડું ધોવું, અને પેલો ગોટો અંદરથી કાઢી તેને વાટી બારીક કરી તેની લેપડી પાકાં ઉપર મુકી કપડાથી બાંધવું તેથી ફરજ આવી જશે. એ લેપડી એક દિવસ રાખી ફરીથી બીજી દહાડે ફરી મુકવી.

ઈલાજ ૪ થો.

ગુજરાતીમાં જેને કુંવાડીઓ અને મરાઠીમાં જેને ટાંકલા કહે છે, તે છોડનાં પાંદડાંને પીસી લેપડી કરી, પાકાં ઉપર બાંધવાથી અગન બળતી નરમ પડશે, અને ઠંડક વળશે. એ પ્રમાણે અવારનવાર ચાર પાંચ વખત તાજી લેપડી મુકવાથી તે પાકેલું હશે તો ફુટી જશે અને તરતનું હશે તો બેસી જશે.

ઈલાજ ૫ મો.

લીંબડાની છાલને વાટી દીન ૭ સુધી અવાર નવાર બાંધવાથી પાકું બેસી જશે.

પીત રોગની દવા.

એ રોગ છાતી ઉપર દાહ બળવાથી તથા ખાધેલું બરાબર પાચન નહીં થવાથી તે છાતી ઉપર રહે છે તેથી, તથા ઘણા ખટાશવાળો ખોરાક ખાવાથી અને તે પાચન નહીં થવાથી એ રોગ થાય છે.

ઈલાજ ૧ લો.

ગાયનું દુધ ૫ તોલા લઈ તેમાં ચોખું એરંડીઉ ૧ આંઉસ (તોલા ૨૫) ભેળી દરરોજ સવારે પાવું. એ પ્રમાણે થોડા દહાડા આપ્યાથી છાતી ઉપર દાહ બળતી હશે તથા મોઢામાં મોળ આવતી હશે તે સર્વે મટી જશે.

ઈલાજ ૨ જો.

ગળોનો રસ તોલા ૬ નટલો કાઢી તેમાં તેટલોજ સાકરનો ભુકો ભેળીને તેના ત્રણ ભાગ કરી દહાડામાં ત્રણ વખત પીવો, અને ૫ થી ૭ દહાડા એ દવા ચાલુ રાખવી.

ખોરાક-કોહોળું, વેગણ, વાલ, પાપડી, તુરીયું, કંટોલું એવી તરકારી ખાવા દેવી નહીં. ઘઉંની રાબ અથવા શીરો ગોળ નાખીને કરવો, અને તેમાં સુંઠની ભુકી નાખી ખાવા આપવી.

ઈલાજ ૩ જો.

ઘી નવટાંક (તોલા ૫) ને ગરમ કરી તેમાં સાકરનો ભુકો તોલા ૨ ને વજને નાખીને એકત્ર કરીને દહાડામાં ત્રણ વખત ચાટવું. એ પ્રમાણે દીન ૧૦ એ દવા ખાવાથી પીત કપાઈ જશે.

ઈલાજ ૪ થો.

આમળા સુકાને કુટી કપડછંદ કરી તે ભુકી એક સીસીમાં ભરી મુકવી. પછી તેમાંથી તોલો ૧ લઈ તેમાં સાકરનો ભુકો તોલો ૧ તથા ગાયનું ઘી તાવેલું તોલા ૨ મેળવીને તેના બે ભાગ કરવા, અને સવાર સાંજ ખાવા. એ દવા દીન ૧૪ સુધી આપવાથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૫ મો.

ગાયનું દુધ...	શેર ૦।૦	તોલા ૧૦
સાકર...		તોલા ૫
ઘી તાવેલું		તોલા ૨

એ ત્રણેને બરાબર મેળવીને દરરોજ સવારે પીવું, અને થોડા દહાડા ચાલુ રાખવું, તેથી પિત્તનું જોર નરમ પડશે. ખોરાકમાં સેકટાની સીંગમાં પકાવેલું ગોસ્ત તથા ઘઉં યા ચોખાની રોટલી ખાવી.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

પાકેલાં દાડમના દાણામાંથી રસ કાઢી તેને કપડાંથી ગાળી એક બાટલીમાં ભરી મુકવો. તેમાંથી એક ગલાસ નટલો લઈ તેમાં સાકર તોલો ૧ મેળવી પીવો. બપોરે પણ એજ મુજબ ગલાસ ૧ પીવો. એ દવા ૪ દીવસ સુધી ચાલુ રાખવી. ખાધાની પરહેજી રાખવી.

ઈલાજ ૭ મો.

ઘી તોલા ૨ ગરમ કરીને તેની સાથે આમળાના મુરબ્બાનાં ફળ (૨) બે સવારે ખાવાં અને બપોર તથા સાંજે પણ (૨) બે ફળ ખાવાં. એમ દીન ૧૫ સુધી ચાલુ રાખવાથી પિત્તનો રોગ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૮ મો.

દહીંની છાસ તોલા ૫ લઇ તેમાં સાકર તોલો ૧॥ નાખી સવારે પીવી, અને તેટલેજ વજને બપોરે તથા સાંજે પણ પીવી. થોડા દહાડા પીવાથી પિત્ત નરમ પડશે.

પીત સીતપીત.

એ પિતથી માણસનાં આંગ ઉપર ચાંદા થાય છે ને તેથી ઘણીજ ચળ આવી ઘણુંજ દુઃખ થાય છે અને અંદર બળતાં બળે એવી અગન થાય છે, તથા તરસ ઘણી લાગે, ખાવા ભાવે નહીં, છાતી દુઃખે, અંગમાં બળતાં બળે, હાથ પગ ગળી જાય, આંગ ભારે થાય અને આંખો રાતી થાય છે એને સીતપિત કહે છે તેના ઈલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

સીંધાલુણ ઘીમાં ઘસીને ચાંદા ઉપર લગાડવું, જેથી આગ બળતી નરમ પડીને ચાંદા રૂઝવા લાગશે.

ઈલાજ ૨ જો.

હરડાં... ... તોલા ૫ બેડાં... ...તોલા ૫
આમળા ... તોલા ૫

એ સર્વે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરી તે ભુકો એક સીસીમાં ભરી મુકવી. તેમાંથી તોલો ૦॥ લઈ તેમાં

થોડું મધ તથા પાણી મેળવીને દરરોજ સવારે તથા સાંજે પીવું અને થોડા દહાડા ચાલુ રાખવું. ખાવાની પરેહેજી રાખવી; પણ ચોળાઇની ભાજી એ પિતવાળા માણસને બેઉ વખત બીજા ખોરાક સાથે ખાવા આપવી.

ઈલાજ ૩ જો.

	તોલા.		તોલા.
રાઇ	૨	હળદર	૨
કોષ્ટકોલીંજન ...	૨	કુંવાડીઆનાં બી	૨

એ સર્વે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને એ ચુરણને સરસીઆ તેલમાં ખુબ ખલ કરવું, ને બરાબર ખલાઇ રહ્યા પછી મલમના જેવું નરમ થાય એટલે તેને દહાડામાં બે વખત પિતના જોરથી આંગ ઉપર ચાંદા થયાં હોય તે ઉપર ચોપડવાથી પિત્ત નરમ પડશે.

ઈલાજ ૪ થો.

કાળાં મરીનો ભુકો ઘીમાં નાખી તેનો મલમ બનાવી, આંગે ચોપડવાથી ચાંદાં નરમ પડશે.

ઈલાજ ૫ મો.

નગોડનાં પાંદડાંનો રસ તોલા ૨ માં તેટલુંજ જરા ગરમ કરેલું ગાયનું ઘી નાખીને, સવારે પીવાથી પિત્ત સાફ થશે.

પિત્ત અમલપીત.

પિત્ત અમલાયત–માણસ વાયડું, ખરાબ તથા ઠંડુ અનાજ યા શાક ભાજી ઠંડુ અથવા વાસી ખોરાક ખાય તેથી શરીરમાં પિત જોર કરી આવે છે, ને તેથી નિચે પ્રમાણે રોગો પેદા થાય છે. ઉલટી આવે, હાંફણ તથા મોઢામાં મોલ આવે, મેહેનત કીધા વિના થાકી જાય, આખા શરીરમાં ચેળ આવે ને ચાંદાં પડે, ઓડકાર આવે, છાતીપર અને ગળામાં બળે, તરસ લાગે, ફેર આવે, ઝાડાને રસ્તે લીલું, પીળું, રાતું, એવું બદબો મારતું પાણી પડે, તથા શરીર પીળું દેખાય, એને અમલપિત કહે છે તેના ઇલાજો.

ઈલાજ ૧ લો.

કડવું પડવલ. કડવો લીંબડો. અરડુસો.

એ ત્રણેનાં પાંદડાં દરેક તોલા ૫ લઇ તેને છુંદી પાણી શેર ૨ માં ઉકાળવાં, ને પાણી શેર ૦।। રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાહાડી તેના ત્રણ ભાગ કરી દહાડામાં ત્રણ વખત પીવું. ખોરાકમાં તેલ, મરચું આમલી, એવી ખટાશની ચીજ તથા વાયડા પદાર્થો ખાવા નહીં.

ઈલાજ ૨ જો.

નસોતર ભુંગલીવાળો શેર ૦। અથવા તોલા ૧૦ લઇ તેની અંદરનું લાકડું કહાડી નાખવું. પછી તેને છુંદી કપડછંદ કરી એક સીસીમાં ભરી મુકવો, ને તેમાંથી તોલો ૧ ભુકો લઇ તેમાં થોડું ગરમ પાણી મેળવી પીવું, એથી બે ચાર પેટ આવશે, ને પેટમાંની સર્વે વ્યથા ઝાડા વાટે

નીકળી જશે. જો એથી પેટ બરાબર નહીં આવે તો ફરીથી નસોતરનો ભુકો તોલો ૦ા થંડાં પાણી સાથે મેળવી પાઈ દેવો, જથી પેટમાંની બધી ગરમી નિકળી જશે. ખોરાકમાં દાળ તુવરની, ભાત, ઘી એ ખાવું. રાતે તુવરની દાળ સાથે ચોખાની રોટલી ખાવી. એથી પિત નરમ પડશે.

ઈલાજ ૩ જો.

	તોલા.		તોલા.
કરીઆતું	૧	લીંબડાની છાલ...	૧
હરડાં...	૧	બેડાં...	૧
આમળા	૧	વંડોળ	૧
અરડુસો	૨	ગરમાળાનો ગર...	૨
પિતપાપડો	૧	ભાંગરો	૧

એ સર્વે વસાણાંને બોખરાં કરીને તેમાં પાણી શેર ૨ નાખીને ઉકાળવાં ને પાણી શેર ૦ાા રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાહાડી તેમાં ચોખું મધ (તોલા ૬) વાઇનગલાસ ભરીને નાખવું, અને તેને મેળવી ત્રણ ભાગ કરી દહાડામાં ત્રણ વખત, એક એક ગલાસ ભરીને પીવું. બાંધાની બહરેજી રાખવી.

ઈલાજ ૪ થો.

ચીત્રક મુળ...	તોલો ૧	ધમાસો... ...	તોલા ૨
એરંડ મુળ...	તોલો ૧	જવ	મુઠી એક

એ સર્વે વસાણાંને બોખરાં કરીને તેમાં પાણી શેર ૧ા નાખીને ઉકાળવાં, ને પાણી શેર ૦ા રહે એટલે ઉતારી ગાળી કાઢી તેના ત્રણ ભાગ કરી દહાડામાં ત્રણ વખત પીવું. બાંધાની બરેહેજી રાખવી.

ઈલાજ ૫ મો.

દરાખ ઠળીઆ કહાડેલી. હરડે. સાકર.

એ સર્વેને સરખે વજને લઇ તેને ખુબ છુંદી તેની સોપારી જેવડી ગોળી વાળવી, અને દરરોજ સવારે ગોળી ૧ ખાઇ ઉપર ઠંડું પાણી પીવું. ખોરાકમાં દાળ, ભાત, ઘી સાથે ખાવું.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

	તોલા.		તોલા.
કોકમ શેર ૦॥ ...	૧૦	એલચી દાણા...	૨
સાકર	૫		

એ સર્વેને છુંદી તેની ચટણી કરીને તોલા ૨ સુધી દરરોજ ખાવી; એથી પિત્તનું જોર તુટી જશે.

પિત્ત લોહીવાળું.

તીખું, ઉનું, ખારૂં, ખાટું, એવા પદાર્થો ખાવાથી તથા તડકો યા અગ્નિનો તાપ ખમવાથી તથા મહેનત ઘણી કીધાથી છાતી ઉપર પિત ઉછાળો મારીને લોહીને ખરાબ કરી નાંખે છે, પછી તે લોહી ઝાડાને રસ્તે પડે છે, તેને લોહીવાળું પિત કરીને કહે છે. એ પિત ઉછાળો મારવાથી બીજાં જુદી જુદી જાતનાં દરદો શરીરમાં પેદા થાય છે, જેવાં કે ઉલટી, તરસ, અનાજનો અપચો, શ્વાસ, ખાંસી, નબળાઇ, ખાધા પછી છાતી ઉપર દાહ બળવી, માથું તપી આવે વગેરે તે સર્વેના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

	તોલા.		તોલા.
અરડુસાનો રસ...	૦॥	મધ...	૦॥

એ બંનેને એકવત કરી દરરોજ સવારે પીવું, અને બપોરે તથા સાંજે પણ એટલુંજ પીવું. સાત દીવસ એ દવા પીધાથી ઘણો ફાયદો થશે; પણ તેલ, મરચું, આમલી તથા વાયડો ખોરાક ખાવો નહી.

ઈલાજ ૨ જો.

	તોલા.		તોલા.		તોલા.
અરડુસો	૪	દરાખ કાળી	૨	હીમજ હરડે	૨

એ ત્રણે વસાણાંને ખોખરાં કરીને પાણી શેર ૧॥ માં ઉકાળવાં ને પાણી શેર ૦॥॥ રહે એટલે ઉતારી ગાળી કાઢી દહાડામાં ત્રણ વખત પીવું. દીન ૧૦ સુધી એ દવા ચાલુ રાખવાથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૩ જો.

	તોલા.		તોલા.		તોલા.
બકરીનું દુધ	૧૦	સાકર....	૨	મધ	૨

એ સર્વેને એકવત કરીને પીવું. દીન ૫ સુધી ચાલુ રાખવું. ખાધાની પહરેજ રાખવી.

ઈલાજ ૪ થો.

ગાયનું દુધ શેર ૦ અથવા તોલા ૧૦, તેમાં પાંચ ગણું પાણી નાખીને ઉકાળવું ને પાણી બધું બળીને ૦ શેર (દશ તોલા) દુધ રહે ત્યારે ઉતારી દરદીને પાવું; અને થોડા દહાડા ચાલુ રાખવું.

ઈલાજ ૫ મો.

ઘી આમળાનો મુરબ્બો દરરોજ સવારે તોલા ૩ ને આસરે ખાવો, તથા હરડેનો મુરબ્બો પણ થોડો ખાવો. જો પિત્ત ઘણું થયું હોય તો દહાડામાં બે વખત ખાવો, એમ થોડા દહાડા ખાવાથી લોહી પડતું બંધ થઇને ફાયદો કરશે.

ઈલાજ ૬ ઠો.

આમળા સુકા શેર ૦।। (તોલા ૧૦) ને કુટી કપડછંદ કરીને તેનું ચુરણ એક સીસીમાં ભરી મુકવું. પછી તે ચુરણમાંથી તોલો ૦। લઇને ઘી તથા સાકર સાથે મેળવીને દહાડામાં ત્રણ વખત ખાવું એથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૭ મો.

	તોલા.		તોલા.
નહીમબંધ... ...	૧	ધાણા	૧
રતાંજલી. ...	૧	અરડુસો. ...	૧

એ સર્વે વસાણાંને ખોખરાં કરીને પાણી શેર ૧ માં ઉકાળવાં, અને પાણી શેર ૦।। રહે એટલે ઉતારીને ગાળી કાઢી તેમાં મધ તોલા ૨ તથા સાકર તોલા ૨ નાખીને એકત્ર કરી ત્રણ ભાગ કરવા, અને દહાડામાં ત્રણ વખત પીવા; અને થોડા દહાડા ચાલુ રાખવું.

ખાવાની પહેરેજી રાખવી.

ઈલાજ ૮ મો.

સંગજીરૂ તોલા ૧૦ ને વાટી બારીક ભુકી કરી રાખવી, ને તેમાંથી તોલો ૦।। લઇ ઘી તથા સાકર સાથે મેળવી દહાડામાં ત્રણ વખત ફાકવી. દીન ૧૦ ચાલુ રાખવાથી ઝાડાવાટે લોહી પડતું બંધ થઇ જશે, ને પિત્તનું જોર પણ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૯ મો.

દુધની તાજી મલાઇ શેર ૦।। માં થોડી છુંદેલી સાકર નાખીને દરરોજ સવારે ખાવી, એથી ઝાડાવાટે લોહી પડતું બંધ થશે, ને પિત્ત બેસી જશે.

ઈલાજ ૧૦ મો.

	તોલા.		તોલા.		તોલા.
દરાખ કાળી.	૨	બેદાણા.	૨	ધાણા...	૨

એ સર્વે ચીજને ખાખરી કરીને પાણી શેર ૧ મા ઉકાળવી અને પાણી શેર ૦।। રહે ત્યારે ઉતારી તેમાં સાકર તોલા ૫ નાખી ત્રણ ભાગ કરવા, ને દીવસમાં ત્રણ વખત પીવું. થોડા દહાડા એ દવા ચાલુ રાખવી, તેમ ખોરાકની પરેહેજી રાખવી.

ઈલાજ ૧૧ મો.

પીત હાથે પગે કોદરી એટલે રાઇના દાણા જેવું થાય ને ઘવડવાથી ખોડો નીકળે તેનો ઇલાજ.

કમોદના (ચોખા) ચાવલને આંકડાનાં દુધમાં ૩ વાર પટ દેવો (ભીનવવા) ને તે સુકાયા પછી તેને વાટી તેમાં ઊંચું ભોગરેલ તેલ મેળવી પીતવાળી જગાએ અવાર નવાર ચોપડવાથી પીત સાફ થશે.

ઈલાજ ૧૨ મો.

કમોદના ચોખાને પાણીમાં ભીજવી વાટી તેમાં હળદર લીલી તથા મોઠા પાણીની દરોઇની હેઠેની ગાંઠ ઘસી એ ત્રણેને સાથે મેળવી લગાડવાથી પીત દુર થશે.

પીસાબ બંધ થઇ હોય તેને છોડવવાના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

પલસાનાં ફુલને વાટી ચટની માફક કરવાં અને તેને પાણીમાં ઉકાળીને તેની લેપડી કરી ગરમ ગરમ પેડુ ઉપર મુકવી. એથી પીસાબ છુટશે.

ઈલાજ ૨ જો.

કેવલના ફુલની વચલી દાંડી આસરે તોલા ૨ ને ઘસવી ને તે ઘસેલા પાણીમાં સુરેખાર તોલો ૦॥ નાખી તેમાંથી પાણી આસરે તોલા ૪ પાવું, ને પેડુ ઉપર તે પાણી ચોપડવું. એક વખત પાવાથી પીસાબ છુટે નહીં તો બે ત્રણ વખત પાવું, એટલે પીસાબ છુટશે.

ઈલાજ ૩ જો.

હજરતે હાઉ બરો પાણીમાં ઘસીને, તે પાણી તોલો ૧ પાવાથી પીસાબ છુટશે.

ઈલાજ ૪ થો.

હજરતે હાઉને પથ્થર ઉપર પાણીમાં ઘસવો, ને તેમાંથી આસરે તોલો ૦॥ લેઇ તેમાં સીંધવખાર વાલ ૨ જટલો મેળવીને દરદીને પાઇ દેવું. જો એ પીધા પછી ૪ કલાકમાં પીસાબ નહીં છુટે તો ફરીથી ઉપર મુજબ કરીને પાવું, ને કેસુડીનાં ફુલને બાફીને તેનો પેડુ ઉપર સેક કરવો, તથા તે પેડુ ઉપર બાંધવાં એથી તુરત પીસાબ છુટશે.

ઈલાજ ૫ મો.

નિચે જણાવેલી દવા, ને કોઇને તાવના રોગમાં પીસાબ બંધ થઇ હોય તેને ખવડાવવી નહીં, પણ તાવ આવ્યા વગર બીજા કોઇ પણ કારણથી પીસાબ બંધ થઇ હોય તેને છોડાવવા માટે તે આપવીઃ-

ગોખરૂ તોલા ૪ ને છુંદી બારીક આટા જેવાં કરવાં, ને તેને ઝીણા કપડાવડે ચાળી કાઢી તેનો બારીક ભુકો તોલા ૨ તથા સાકર છુંદેલીનો ભુકો તોલા ૨ એ બેઉને સાથે મેળવી ખવરાવવો, તેથી પીસાબ છુટશે.

એ દવા ધાતુપુષ્ટ છે, તેથી જને તાવ આવતો હોય ને તેમાં એ દરદ થયું હોય તો તેને આપવું નહીં.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

નવસાગર શેર ૧ લઇ તેને કુટી ચોખા જેવો બારીક કરવો ને પછી તેને આસરે ૬ ઇંચ વ્યાસનાં મોઢાના માટીનાં એક વાસણમાં નાખી, તે વાસણ ઉપર એક બીજું વાસણ ઢાંકવું, ને બેઉનાં મોઢાં બરાબર રાખી, એક કપડાંથી બરાબર બાંધી તે કપડાં ઉપર માટોડી નરમ કરી લગાડવી, કે જેથી હવા બહાર જાય નહીં, અને ધુંમાડો બહાર નીકળે નહીં. પછી તે વાસણને ચુલા ઉપર મુકી નીચે ધીમી આંચ ૩ કલાક સુધી કરવી. પછી તે આતસ બાહાર કાઢી લઇ વાસણ બે ત્રણ કલાક ચુલા ઉપર રહેવા દઇ ઠંડું પડવા દેવું, અને પછી કટકો છોડી કહાડી ઉપલું વાસણ કહાડી લઇ તેમાં નવસાગરનો ધુંમાડો બાઝેલો હશે તે બરાસથી અગર આંગળીથી કાઢી લેવો, જે આસરે શેર ૦॥ જેટલો નીકળશે. તે ભુકાને

તાકીદ એક કાચની પોહોળાં મોઢાંની સીસીમાં ભરી તેનું મોઢું બંધ કરવું, કે હવા અંદર જાય નહીં, કારણ કે તે હવા લાગવાથી પાણી થઈ જાય છે. તેને પછી નિચે પ્રમાણે વાપરવો.

	વાલ.
મોટા માણસને...	૫
નાનાં છોકરાંને...	૨
છેક નાનાં છોકરાંને	૧

ઉપર મુજબ વજને લઈ તેને અડધા વાઇન ગલાસ પાણીમાં મેળવી પાવું, એથી ગમે તે દરદથી પીસાઅ બંધ થઇ હશે તે દશ મીનીટમાં છુટશે.

ઈલાજ ૭ મો.

	નંગ.
અરીઠા કપડાં ધોવામાં આવે છે તેનાં બી	૭
ઉંદરની લીંડી	૭

એ બેઉને વાટીને તેને પાણીમાં મેળવીને પેડુ ઉપર ભરવી તેથી પીસાઅ છુટશે.

ઈલાજ ૮ મો.

ડીજીટેલીસનાં પાંદડાં ના વેલાતથી આવે છે તે થોડાં લઇ તેને પાણીમાં ગરમ કરી તે વરાળેલાં પાંદડાં પેડુ ઉપર તથા પછવાડે ગુરદા આગળ તથા સાથરાના ઉપલા ભાગ ઉપર અરડાને કાંઠે બાંધવાં. એથી ગરમી યા સરદીથી પીસાઅ બંધ થઇ ગઇ હશે તે છુટશે.

ઈલાજ ૯ મો.

	તોલા.		વાલ.
પાખન વેધનું લાકડું	૨	તુકમરીના બી જને ઝ-	
નહીમધ	૪	રસીમાં "તુકમેરહેન"	
ગુલેગાઉજબાન...	૧	કરી કહે છે, તથા મરે-	
વરીઆળી... ...	૦॥	હીમાં 'સબજો' કહે છે	
ગુલાબના ફુલની		તેના કાળાં બી ...	૦॥
સુકી કળી ...	૦	ધાણા	૧

ઉપલાં બધાં વસાણાંને છુંદી બોખરાં કરી તેમાંથી તોલો ૦॥ થી ૧ લઈ તેમાં બાટલી ૧ પાણી નાખી ઉકાળવાં, ને પા ભાગ પાણી રાખવું. પછી તેને ગાળી કાહાડી બે ભાગ કરી એક ભાગ સવારે તથા એક ભાગ સાંજના પીવો. જો એથી પીસાબ નહીં છુટે તો ઉપલા વસાણાનો ભુકો તોલો ૧ લઈ શકી ઉપર ગરમ પાણી પીવું, એથી પીસાબ છુટશે.

ઈલાજ ૧૦ મો.

સુરેખાર શેર ૦ા પાણી બાટલી ૧૨ માં નાખી તે પાણી ગરમ કરવું ને તે ગરમ પાણીની પેટની ઉપર તથા પેડુની ઉપર ધાર મારવી, ને તેનો રૂની ઉપર સેક કરવો. જ માણસથી ઉઠી શકાતું નહીં હોય અથવા બચું હોય તો એ પાણીનું પોતું ભીંજવી તેના પેટ ઉપર તથા પેડુ ઉપર સેક કરવો. એથી જો પીસાબ ઘણી છુટે તો ખસ-ખસનાં પોસનાં ફુલ નવાં લઈ તેને પાણીમાં ઉકાળી પેડુ ઉપર સેક કરવો, એથી પીસાબ બંધ થશે.

ઈલાજ ૧૧ મો.

કોડી (ને સમુદ્રમાં થાય છે ને અચ્ચાંઓ રમે છે તે) ને પાણીમાં ઘસી તે પાણી પાવાથી પીસાબ છુટશે.

ઈલાજ ૧૨ મો.

	તોલો.		તોલો.
હળદર	૦॥	મરી કાળાં ...	૦॥
મજીઠ	૦॥	સુરેખાર... ...	૦॥
કાકડીનાં બીજ ...	૦॥	કેસુડીનાં ફુલ ...	૦॥
સુનાગેરૂ	૦॥		

એ સર્વેને ખાખરાં કરી પાણી શેર ૦॥ માં ઉકાળી પાણી શેર ૦ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાહાડી પાવાથી પીસાબ છુટશે.

ઈલાજ ૧૩ મો.

સુરેખાર તથા ઉંદરની લીડી એ બેઉને સરખે ભાગે લઇ ખાંડી કપડછંદ કરીને દુટીમાં તે ભુકી ભરવી; તથા એજ ભુકીને પાણી સાથે મેળવી પીડુ ઉપર ચોપડી તે ઉપર મુળાનાં પાંદડાં બાંધવાથી પીસાબ છુટશે.

ઈલાજ ૧૪ મો.

પીસાબ છોકરાંની બંધ થઇ હોય તેનો ઇલાજ.

ગોખરૂને દળીને ગાયનાં દુધમાં નાખી ખીર રાંધી સેહેતી સેહેતી પીડુએ ચોપડવાથી પીસાબ છુટશે.

ઈલાજ ૧૫ મો.

લીલ ને તળાવમાં તથા નદીમાં થાય છે તેને લઇ કપડાંમાં મુકી પેડુ ઉપર બાંધવાથો પીસાબ છુટશે.

ઈલાજ ૧૬ મો.

પીસાબ કોલેરાના રોગથી, તાવથી અથવા બીજા કોઇ દરદથી બંધ થઇ હોય તેને છોડવવાના ઇલાજ.

લીલો ગળો (મરાઠીમાં ગુલવેલ કહે છે) તેના વેલાની ડાંખળી તોલો ૧ ને છુંદીને તેમાં પાણી તોલા ૩ તથા મધ તોલો ૦॥ સાથે મેળવી, ચોળીને તે પાણીને કપડાંથી ગાળી કાઢી પાઇ દેવું; એથી પીસાબ છુટશે. જો બે કલાકમાં પીસાબ નહીં છુટે તો ફરીથી ઉપલી દવા બનાવી પાવી.

ઈલાજ ૧૭ મો.

મુળાનાં પાંદડાં છુંદીને નરમ કરી, પેડુ ઉપર તેનો લેપ બાંધવાથી પીસાબ છુટશે.

ઈલાજ ૧૮ મો.

કાકડીનાં બીજ તોલા ૧ ચીભડાંનાં બીજ તોલા ૦॥
દુધીનાં બીજ... ... ... તોલા ૦॥

એ ત્રણેને છુંદી બારીક આટા જેવાં કરી સાથે મેળવી તેમાં સાકર તોલો ૦॥ મેળવીને ખાધાથી પીસાબ છુટશે.

ઈલાજ ૧૯ મો.

જે ધણીને પીસાબ કરતી વખતે બળતરા થતી હોય ને પીસાબ થોડી થોડી થતી હોય (જેને ઉનવા કહે છે) તેનો ઇલાજ.

ગુલાબના ફુલ તોલા ૦॥ સુનામખી તોલા ૦॥
પાપરી મુળના ગાંઠ ... ... તોલા ૦॥

ઉપલાં વસાણાંને બારીક આટા જેવાં કરી તેના બે ભાગ કરવા. તેમાંનો ભાગ ૧ સાકર સાથે મેળવી ફાકવો, ને તે ઉપર પાંચ તોલા દુધ પીવું. જો એથી બરાબર ફેર નહીં પડે તો ત્રણ કલાક પછી બીજો ભાગ ખાવો, એથી અગન બંધ થશે ને પીસાબ બરાબર છુટશે.

ઈલાજ ૨૦ મો.

કાળાં મરીના દાણા ૧૦ને પાણી શેર ૦॥ મા બુબ વાટવા, ને તે પાણીને ૨૦૦ વખત કપડામાં ગાળવું, અને પીધામાં લેવું, તેથી પીસાબ છુટશે.

ઈલાજ ૨૧ મો.

તોલો.		તોલા.
બારો બાવડીબો	૦॥	ગોળ.	૨
હીમજી હરડે	૦॥	કેસુડીનાં ફુલ	૨
સુનામખી....	૦॥	ભગ (જે માણસના બા- વામાં આવે છે તે.)	૨

ઉપલી જણસોને માટીનાં વાસણમાં શેર ૨ પાણીમાં નાખી ઉકાળીને પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે હેઠે ઉતારી બધાંને ચોળી એકરસ કરવું, ને પછી કપડાંથી ગાળી તે કહાવો પાવો ને કુચો રદ કરવો.

જો બે ચાર કલાકની અંદર પીસાબ નહીંજ થાય તો બીજી વખત ઉપર મુજબ નવેસર કહાવો બનાવી પાવો, એથી પીસાબ છુટશે. વારેવારે બે કહાવો પાવો નહીં, કારણ કે થંડો છે.

પેટમાં દુખતું હોય તેના ઈલાજ.

ખોરાક વધારે ખાવાથી તથા વાયડો ખોરાક ખાવાથી
પાચન નહીં થઇ એ રોગ થાય છે અને
પેટમાં શુળ મારે છે તેના ઈલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

ખાટાં લીંબુની ચીર ૧ ગોળ કાપી તે ચીરમાં થોડો ખાડો પાડી તેમાં મરીની ભુકી વાલ ૨, અજમાની ભુકી વાલ ૨ તથા સંચલ વાલ ૧ મુકી તે ચીરને અંગાર ઉપર મુકવી ને ખુબ ખદખદીને તૈયાર થાય, ત્યારે બહાર કહાડી સહેવાતી સહેવાતી ચુસવી. એથી ગમે તે કારણથી પેટમાં દુખતું હશે તે નરમ પડશે.

ઈલાજ ૨ જો.

સુંઠને બારીક મેદા જવી વાટવી. પછી તેમાંથી તોલા ૦॥ ને આસરે લઇ તેને ફાકી જવી અને ઉપરથી ગરમ પાણી એક બે ગોટ પાવું. જો પેટમાં દુખતું બંધ નહીં થાય તો ફરીથી કલાક કલાકને આંતરે એક બે વખત ફાકવી. એથી પેટમાંનો પવન છુટી તથા પેટ આવી આરામ થશે.

ઈલાજ ૩ જો.

હીંગ સોજી બેઆંની ભાર વાટી બારીક કરી તેની ભુકો ફાકવી. પણ વધુ વખત ફાકવી નહીં.

ઈલાજ ૪ થો.

આદુ લીલું નો કટકો ૧ લઇ તેને છોલી ઝીણી ઝીણી કાતરી કરવી ને તે કાતરીને સેન્ધ નીમક લગાડી ખાઇ જવી. વધુ વખત તથા વધારે ખાશે તો કાંઈ અડચણ નથી. એથી પેટનો દુખારો મટશે.

ઈલાજ ૫ મો.

કળી ચુનો વાલ ૧) તથા ગોળ વાલ ૧) ની ગોળી વાળી ખાવાથી પેટમાંથી પવન છુટી પેટમાં દુઃખતું નરમ પડશે. આરામ થતાં સુધી બે ત્રણ વખત ખાવી.

પેટ બંધ કરવાના ઈલાજ.

પેટ આદીનાં, ગરમીનાં, અદ્દહજમીનાં, પવન ચુકાના
અથવા હરેક આમદનાં, પાણી નવાં આવતાં
હોય તે બંધ કરવાના ઈલાજો, જો તે નહીં
બંધ કરે તો તેમાંથી કોલેરા પણ થાય છે.

ઈલાજ ૧ લો.

	તોલા.		તોલા
ઇંદ્રજવ	૧	બીલાંનો ગર ...	૨
દાડમની છાલ ...	૧	ખસખસનો પોસ...	૦॥
વરીઆળી... ...	૦॥	સાકર	૪

ઉપલાં સઘળાં વસાણાંને સાફ કરી ખોખરાં કરવાં, ને એક કાદવનાં વાસણમાં અથવા તે નહીં હોય તો કલઈ કરેલી તપેલીમાં નાખવાં, ને તેમાં ૨ શેર પાણી રેડી ચુલ્હા ઉપર મુકીને ઉકાળવાં. અડધું પાણી બળી ગયા પછી તે ચુલ્હાપરથી હેઠળ ઉતારીને ઠંડું પાડવું; પછી કપડાંએ ગાળી લઇને એક સીસીમાં ભરી રાખવું. પછી દરદીને દર ૩ કલાકે એક વાઇન ગલાસ ભરી તે પીવા આપવું. નાના બચ્ચાંને તેની ઉમરના પ્રમાણ પ્રમાણે આપવું.

ઈલાજ ૨ જો.

બાલાંનું ઝાડ જેની ડાંખળીઓ ઉપર ત્રણ પાંદડાં સાથે થાય છે, અને જે ઝાડ મોટાં થાય છે અને જે પ્રખ્યાત છે, તથા જેનાં ત્રણ પાંદડાંવાળી ડાંખલી મહા દેવને ચહડાવ્યામાં આવે છે અને જેનાં ફલ દાડમના જેવડાં મોટાં થાય છે, તે લાવી તેની ચીર કરી માંહેનું બીનું નાખવું; ને તેમાંથી સવાર, બપોર તથા સાંજનાં ખાવી; અને ખાણું ખાતી વખતે પણ અથાણાની પેઠે ખાવી, જો લીલાં બીલાં નહીં મલે તો ગાંધીને ત્યાંથી સુકુ ફલ લાવી તેને કુટી કપડછંદ કરી એક સીસીમાં ભરી મુકવું, અને સાકર સાથે ભેળી દહાડામાં દરેક વખતે તોલો બા ખાવું, ઉપર થંડુ પાણી પીવું. એથી પેટ આવતાં બંધ થશે.

ઈલાજ ૩ જો.

કેસર વાલ ૧ લઇ તેને લીંબુનાં રસમાં ભેલવી દહાડામાં એક વખત ખાવી અને તે ઉપર ખોરાકમાં ચોખાની રોટલી, ગોસનો સેરવો, તથા ચાહે બીસકોટ આપવી.

ઈલાજ ૪ થો

	તોલા.
હીંગલેા તેાલા ૨ લીંબુના	અજીણ ૨
રસમાં દિન ૩ સુધી ખલ	લવંગ..... ... ૨
કરેલેા વાપરવેા.	મેાચરસ... ... ૨
	સાકર ૨

એ સર્વે વસાણાને ખલ કરવાં ને ખસખસનાં પેાસના ઉકાળેલાં પાણી સાથે મેળવી તેની ચણા જેવડી ગેાળી વાળવી. તેમાંથી મેાટાં માણસને ૨ થી ૪ ગેાળી જાયફળ સાથે ઘસીને દહાડામાં બે વખત આપવી અને નાનાં બચ્ચાંને ગેાળી ૦॥ થી ૧ આપવી. જાયફળ નહીં મળે તેા પાણીમાં ઘસીને પાવી. કેાલેરાવાળા દરદીને પણ એ ગેાળી આપવાથી ફાયદેા થશે.

ઈલાજ ૫ મેા.

	તોલા.
હીંગળેા તેાલેા ૦॥ લીંબુના	લવંગ ૧
રસમાં ૩ દીવસ સુધી	સાકર ૨
ખલ કરી વાપરવેા.	મેાચરસ. ... ૧
	અજીણ... ... ૧

પેહેલાં હીંગળાને ખલ કરેલી ખલમાં અજીણ નાખી સાથે ખલ કરવું ને બરાબર મળી ગયા પછી તેમાં બીજા બધાં વસાણાં ને કુટી કપડછંદ કરી રાખ્યાં હેાય તે નાખી દેવાં, ને તેમાં ખસખસનાં પેાસનું ઉકાળેલું પાણી નાખી ખલ કરવાં. એ બધી દવા ખલાઇ એકરસ થાય એટલે તેની ચણા જેવડી ગેાળી વાળવી, તેમાંથી નાનાં બચ્ચાંને ગેાળી ૧ દરરેાજ સવારે સાકરનાં પાણી સાથે આપવી અને મેાટાં માણસને ગેાળી ૩ થી ૪ ખવાડવી એથી પેટ આવતાં બંધ થશે.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

મોટી હરડેદલ તોલા ૪ ને કુટી કપડછંદ કરીને તેને મધ સાથે મેળવીને એક વાટકામાં નાખીને ગરમ કરવી ને સારી રીતે પકવવી. પછી તેને ઉતારી ઠંડી પાડી એક કાચનાં વાસણમાં ભરી રાખવી અને તેમાંથી આંગલી આંગલી લઇ ચાટવી. આંધાની પરેહેજી રાખવી.

ઈલાજ ૭ મો.

	તોલા.		તોલા.
એલચી સેકેલી	નંગ ૧૪	વરીઆળી સેકેલી	૧॥
ખસખસ તોલા	.... ૧॥	અનીસું	.... ૦॥

એ સર્વેને જુદાં છુંદી ચાળીને ભુકી બનાવી રાખવી, ને પેટ આવે ત્યારે તોલો ૦॥ ખાવી. એથી પેટ આવતાં બંધ થશે.

ઈલાજ ૮ મો.

	તોલા.		તોલા.
હીરા સંચળ	... ૦॥	આદુનો રસ	... ૧

એ બેઉને મેળવીને પાવાથી પેટ આવતાં બંધ થશે. બાદીનાં પેટ આવતાં હોય ત્યારે એથી તુરત ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૯ મો.

	નંગ.		નંગ.
પીપરી મુળના ગાંઠ	૧૦	મરી સફેદના દાણા	૭
બદામ	... ... ૪	લવંગ	... ... ૩
સુંઠ ગાંઠીઓ	... ૧	એલચી	... ... ૪
કાળાં મરીના દાણા	૧૧	સાકર ચમચો	... ૧

ઉપલાં સઘળાં વસાણાંને ખોખરાં કરીને કાઢવનાં વાસણમાં પાણી શેર ૧૫ માં ઉકાળવાં, ને પાણી બળીને ગલાસ ૧ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાઢી તે પાણી દહાડામાં બે વખત પીવું, અને એજ મુજબ બે કહાવો દીન ૮ સુધી ઉકાળી પીવો. એથી પેટ આવતાં બંધ થશે.

ઈલાજ ૧૦ મો.

	તોલા.		તોલા.
પોસતે	૦૫	ધાણા	૦૫
સુવા	૦૫	અતીવીસની કળી	૦૫
સુંઠ...	૦૫	બીલી	૦૫
વાળો	૦૫	મોચરસ... ...	૦૫
મરીકાળાં... ...	૦૫	ધાવરીનાં ફુલ ...	૦૫
કડા છાલ... ...	૦૫	ખસખસ	૦૫

એ સઘળાં વસાણાંને ખોખરાં કરી પાણી શેર ૦૫૫ માં ઉકાળવાં ને પાણી શેર ૦૫ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાઢી તેમાંથી દહાડામાં ત્રણ વખત પીવું. બીજે દહાડે એજ કહાવો એટલાજ પાણીમાં ઉકાળી પીવો. એથી પેટ આવતાં તુરત બંધ થશે.

ઈલાજ ૧૧ મો.

	તોલા.		તોલા.
જાવંત્રી	૧	એલચીદાણા	૧
લવંગ	૧	અફીણ...	૦૫

એ બધાંને સાથે છુંદી બારીક આટા જેવાં કરવાં ને સીસીમાં ભરી રાખવાં. તેમાંથી જેને દરદ થયું હોય તેને એક વાલ આપવું. જો ત્રણ કલાકમાં પેટ બંધ નહીં થાય તો બીજી વખત આપવું; જો બીજી વખત આ-

પ્યાથી નહીં બંધ થાય તો ત્રીજી વખત આપવું; અને કદાચ એ ત્રણ વખત આપ્યાથી પણ પેટ નહીંજ બંધ થાય તો બીજા ઈલાજ કરવા.

ઈલાજ ૧૨ મો.

બચ્ચું વરસ બે થી ૫ નું હોય તેને નિચલી દવા આપવીઃ-

નારીયલના સુકા ગોટાનો ૧ કટકો એક તસુ જટલો ચોરસ લેવો, ને તેને વચમાંથી કોતરવો ને તેમાં એક ચોખા ભાર અફીણ નાખી તે કટકાને મોટા સોયામાં અથવા કાંટામાં ઘાલી ઘીની બતી ઉપર જ્યાં સુધી અફીણ પીગળે ત્યાં સુધી બાળવો, ને પછી તે ખવડાવવો. જો ખવાય નહીં તો છુંદી ગોળ જેવો કરી ચટાડવો.

બચ્ચું વરસ ૫ થી ૧૦ નું હોય તેને માટે.

નારીયલના સુકા ગોટાનો ૧ કટકો એક તસુ જટલો ચોરસ લેવો ને તેને વચમાંથી કોતરવો, ને તેમાં ૨ ચોખા ભાર અફીણ નાખી તે કટકાને મોટા સોયામાં અથવા કાંટામાં ઘાલી ઘીની બતી ઉપર જ્યાં સુધી અફીણ પીગલે ત્યાં સુધી બાલવો, ને પછી તે ખવરાવવો; જો ખવાય નહીં તો છુંદી ગોળ જેવો કરી ચટાડવો.

વરસ ૧૧ થી મોટા માણસને માટે.

નારીયલના સુકા ગોટાનો ૧ કટકો એક તસુ જટલો ચોરસ લેવો ને તેને વચમાંથી કોતરવો ને તેમાં ૩ થી ૪ ચોખા ભાર અફીણ નાખી તે કટકાને મોટા સોયામાં અથવા કાંટામાં ઘાલી ઘીની બતી ઉપર જ્યાં સુધી અફીણ પીગલે ત્યાં સુધી બાલવો, ને પછી ખવરાવવો. જો ખવાય નહીં તો છુંદી ગોળ જેવો કરી ચટાડવો. એથી પેટ આવતાં બંધ થશે.

ઈલાજ ૧૩ મો.

કસુંદરા નામનું ઝાડ ને આસરે એ ગજ ઉંચું થાય છે, તેના ઉપર વાંકી સીંગ થાય છે, ને પીલાં ફુલ થાય છે; તેના મુળિયાં ઘસીને શાકર યા ખાંડમાં મેલવીને ૧, ૨ તોલા ભાર પાણીમાં મેલવીને પાવાથી પેટ આવતાં બંધ થઇ જશે.

ઈલાજ ૧૪ મો.

	તોલા.		તોલા.
ઇંદ્રજવ કડવાં	૧	બીલાંનો ગર... ...	૨
ખસખસના પોસ ...	૦॥	વરીઆળી	૦॥
દાડમની છાલ	૧	સાકર	૪

ઉપલાં સર્વે વસાણાને સાફ કરી ખાખરાં કરી શેર ૨ પાણીમાં ઉકાળવાં ને પાણી શેર ૧ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાઢી સીસીમાં ભરી રાખવું. તેમાંથી દહાડામાં ૩ વખત અકેક વાઇન ગલાસ પીવું. એથી ગરમીનાં, બાદીનાં, મરડાનાં અથવા કોઇપણ જાતના પેટ આવતાં હશે તે બંધ થશે.

ઈલાજ ૧૫ મો.

ઇંદ્રજવ જેને અંગ્રેજીમાં Cooda કરી કહે છે તે વસાણાં વિશે નારણ દાજીની "મેટીરીયા મેડીકામાં" એનેલાઇઝ (પૃથકરણ) કરીને બહુ તારીફ લખેલી છે; તે ઇંદ્રજવને ઠીકરામાં સેકી તેના છોલતાં કાઢી નાખી, વાટી જાડા આટા જેવી ભુકી કરી તેમાંથી વાલ ૨ ને સુમારે લઇ સાકરના સીરામાં દહાડામાં ત્રણ વખત ચાટવી; તેથી પેટ બંધ થશે.

ઈલાજ ૧૬ મો.

સુંઠ તોલો ૦॥ સફેદ મરી તોલો ૦॥
પીપરી મુળના ગાંઠ તોલો ૦

એ ત્રણે જણસોને ખાખરી કરી તેમાં પાણી શેર ૧ નાખી ખુબ જોશ આપી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાઢી દીવસમાં ત્રણ વખત તેમાં શાકર નાખી પીવું.

ઈલાજ ૧૭ મો.

પેટ કેરી ઘણી ખાવાથી આવતાં હોય તેનો ઈલાજ.

પાકી કેરીના ગોટલાંને આતસમાં ભુંજી તેની અંદરની ગોટલી ખાવાથી પેટ આવતાં બંધ થશે.

ઈલાજ ૧૮ મો.

પેટ આવતાં હોય, પેટમાં પવન ભરાયો હોય ને તેથી ખાટા ઓડકાર આવતા હોય ને વામીટ થાય તેની પેઠે પેટમાં ડોહોવાય તેનો ઈલાજ.

સુવા તોલો ૧
વરીઆળી ૧
અનીસું ... ... ૦॥
એલચી નંગ ૧૫ ના દાણા.

એ સઘળી ચીજોને ખાખરી કરી ખખળતું ગરમ પાણી શેર ૦॥ (તોલા ૧૦) લઈ તેમાં નાખવી ને તે વાસણ ઢાંકી મુકવું. પછી એ પાણી ઠંડુ પડે ને ગાળી કહાડી તેના બે ભાગ કરી દીવસમાં બે વખત પીવું. બીજે દહાડે નવાં વસાણા લઈ તેને ઉપર પ્રમાણે કરી પીવા; એથી ખાધેલું પાચન થશે, પવન છુટશે ને આરામ થશે.

ઈલાજ ૧૯ મો.

પેટ પાતળાં પાણી જવાં આવતાં હોય તથા સાથે ઉલટી થતી હોય તેનો ઇલાજ.

સુકાં નાળીયેરની જુની કાચલી.
સોપારી સેવરધની જુની.

એ બેઉ ચીજને પાણીમાં બબેઆની ભાર ઘસી તેનો ઘસારો એક કલઇ કરેલી વાડકીમાં લેવો પછી ધાણા તોલો ૦॥ ને બોખરા કરી તેને પાણી શેર ૦॥ માં નાખો ખુબ ઉકાળવા ને અરધું પાણી બલ્યા પછી ઉતારી થંડુ પાડી તેમાંનું પાણી ગાળી લઇ તેમાં ઉપલો સોપારી તથા નાળીયેરની કાચલીનો ઘસારો મેળવવો. પછી એક નળીયાંનો કટકો લઇ તેને આતશમાં લાલ-ચોળ કરી એ પાણીમાં નાખી પાણીને છમકાવવું; અને એના બે ભાગ કરી દીવસમાં બે વખત દરદીને પાવું. એથી પેટ આવતાં તથા ઉલટી થતી બંધ થશે.

ઈલાજ ૨૦ મો.

પેટ બદહજમીને લીધે ઉપરાઉપરી આવતાં હોય તેનો ઇલાજ.

પાકી કેરીમાંથી ગોટલું નીકલે છે, જે રાંધીને ખા-વામાં પણ વાપરે છે, તે રાંધેલા ગોટલાની અંદરની ગોટલી કહાડી તેને બેચાર દીવસ સુકવવી પછી તેને કાદવના ઠીકરાં ઉપર સેકી ખાવી; જેથી પેટ આવતાં બંધ થશે.

અથવા એ રાંધેલાં ગોટલાંને આતશના ભેભતમાં ભુંજી તેમાંથી ગોટલી કહાડી ખાવાથી પણ ફાયદો થશે.

પેટ લાવવાના ઈલાજ.

જ કોઇને પેટ કબજ થઇ ગયું હોય જે ખોલાસેથી આવતું જ હોય જે પેટમાં દુઃખારો થયો હોય તેવા ધણીનાં પેટ લાવવાના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

	તોલો.
પીળાં હરડાંનું દળ એટલે છાલ ...	૧
ઈસબગુલ છોલતાં સાથે	૦॥
ગુલાબનાં ફુલ	૧॥
ગારીકુંન...	૦
નારંગીની છાલ	૦

એ સર્વે વસાણાંને ૦ા શેર પાણીમાં ઉકાળવાં જે પાણી નવટાંક રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાઢી તેના બે ભાગ કરવા; અને તેમાંનો ભાગ ૧ સવારે સાકર નાખી પીવો, તથા બીજો ભાગ સાંજ પીવો. એજ કાવો બીજ દહાડે વાપરવો. એમ તબીયત સારી થતાં સુધી ચાલુ રાખવો.

ઈલાજ ૨ જો.

ઘી આમળા (જનો મુરબ્બો થાય છે) તેનાં ઝાડની છાલને સુકવી બારીક ભુકો કરી, સીસીમાં ભરી રાખવી. જણે શકિત લાવવી હોય અથવા પેટ લાવવું હોય તેણે તોલો ૦ા થી ૦ા લઇ એક ચમચા દુધમાં મેળવી પી જવું. બચ્ચાને ફકત તોલો ૦ આપવું.

ઈલાજ ૩ જો.

જુલાબની કાળી દ્રાખ રતલ ૦॥ ઠળીઆ કાઢી નાખીને પીસાવવી, ને તેને અર્ધા રતલ ગુલાબમાં ભીજવીને ૧૦ કે ૧૨ કલાક કાચના વાસણમાં ભરી રાખવી, પછી તેને હાથે ચોળીને ધીમી આંચે ચુલા ઉપર ઉકાળવી. અરધો ગુલાબ બળી જાય એટલે હેઠે ઉતારીને કપડાંમાં જોરથી નીચોવી કાઢી કુચો રદ કરવો ને રસને પાછો ચુલા ઉપર મુકી જાડું સરબત બનાવવું, અને તેમાંથી એક ચમચી દરરોજ પીધાથી પેટ આવશે.

ઈલાજ ૪ થો.

મોટી હરડે જ વજનમાં તોલા ૧॥ થી ૨ જટલી હોય તેને પથ્થર ઉપર ઘસી તોલો ૦॥ થી ૦॥ લેવી, ને તેમાં મધ તોલો ૧ મેળવી પીવું. તેથી પેટ સાફ આવશે.

ઈલાજ ૫ મો.

વરીઆળીને સારી પેઠે સુકવવી ને પછી જાડાં ખાદીના ધોયલાં કપડાંમાં નાખી તેને હાથથી ચોળવી ને તેનાં છોલતાં કાઢી નાખવાં. પછી તેને ખાંડણીમાં નાખી છુંદી આટો કરવો, અને ઘી તાવી તેમાં એ વરીઆળીનો આટો નાખીને સાથે મેળવવો ને લાલ રંગનો થયા પછી હેઠે ઊતારી ઠંડો પાડી તેને તેટલાજ વજનના સાકરના શીરામાં મેળવી લેવો. એ દવા કાચનાં વાસણમાં ભરી રાખવી ને રોજ સવાર સાંજ તોલો ૦॥ થી ૧ સુધી ખાઇ ઉપર દુધ શેર ૦ પીવું.

નાનાં બચ્ચાંને બે આની ભારથી ૦ તોલા સુધી ખવરાવવું ને ઉપરથી દુધ પાવું.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

નનો પેટનો કોઠો કબજ હોય ને ધારા પ્રમાણે પેટ આવતું નહીં હોય તેને પેટ લાવવાનો ઈલાજ.

ગોલાબનાં સુકાં ફુલની કળી નંગ ૫ થી ૭ તેની ઉપરના ડીચા સાથે બાફેલા ચાવલમાં કલાક ૦ા સુધી ખોસી રાખવી ને પછી બાહાર કાઢી તેની ઉપરના ડીચાં કાઢી નાખી બાવો કરવો, ને તેમાં છુંદેલી સાકર અરધી ચમચી મેળવીને સવારના ખાવી; એથી પેટ આવી કોઠો નરમ થશે.

ઈલાજ ૭ મો.

હીમજ હરડે નંગ ૧૧ ને ભાંજી કટકા કરી ગરમ પાણી ગલાસ ૧ (તોલા ૬) માં રાતના સુતી વખતે ભીંજવી ઢાંકી રાખવી ને સવારના તેની ઉપરનું નીતરૂં પાણી કાહાડી લઇ તેમાં સાકર તોલો ૦ા છુંદેલી ભેલી પીવું.

ઈલાજ ૮ મો.

પેટ બચ્ચાંને તથા મોટી ઊમ્મરના માણસને કબજ રહેતું હોય તેમનાં પેટ લાવવાનો ઈલાજ.

બસરઇ બદામ તોલો ૦ા થી ૦ાા લઈ ગરમ પાણીમાં ભીંજવી છોલતાં કાઢી નાખવાં. પછી તેને પીસી આટા જેવી કરી અંદર છુંદેલી બારીક સાકર તેટલાજ વજનની મેલવી તેમાં માખણ તોલો ૧ ભેળી એકરસ કરવું, ને તેના બે ભાગ કરી દીવસમાં બે વખત ખાવું.

જો એથી પેટ સાફ નહીં આવે તો હીંમજ હરડે બેચ્માની ભારને છુંદી ઝીણો આટો બનાવી ઉપલા સાથે મેલવી ખાવું. તેથી પેટનો માંદો નરમ થશે ને પેટ આવશે.

ઈલાજ ૯ મો.

ગોળીમાં આંતરડું ઊતરે છે (જને અંગ્રેજીમાં 'હરનીઆ' તથા ગુજરાતીમાં અંતરગળ કહે છે તે) તેને લીધે પેટ કબજ રહે છે તે લાવવા નીચે લખેલા વસાણાનો પાક બનાવી દહાડામાં ૧-૨ વખત તોલો (૧) એક ખારો તો સાધારણ પેટ આવશે, તેમજ એ પાક જ્યારેથી પેટ કબજ રહેતું હોય ત્યારે ૧ થી ૨ તોલા ખારો તો પેટ બરાબર આવશે.

	તોલા.		તોલા.
દીવેલીનું મગજ એટલે એરંડીનાં બીજ	૪૦	છર (બાલછર)	૧
		તમાલપત્ર	૧
સાકર ચુનચુનની	૪૦	પીપરી મુલ	૧
અસારીએ	૫	ઊજળાં મરી	૧
હસન	૫	એલચી દાણા	૩
નાગ કેસર	૫	જાયફળ	૧
કેસર	૦॥	જાવંતરી	૧
શુરીજન	૧	માખણ શેર ૦॥ નું ઘી બનાવી વાપરવું.	
દુધ ગાયનું	શેર ૨		

પ્રથમ દીવેલીના મગજને પીસી ભાવો કરી દુધમાં ચેડવી તેનો ભાવો બનાવવો. પછી સાકર તોલા ૪૦ નો પાણીમાં સીરો કરી તેને ઉપલા ભાવામાં મેળવવો. માખણનું ઘી કરી તેની સાથે ઉપલા સીરામાં મેળવેલો ભાવો મેળવી ચેડવવો ને લાલ કરવો. પછી બાકી રહેલા

વસાણાં (અસાળીઆ, હસન, નાગકેસર, સુરીજન, બા-લછર, તમાલપત્ર, પીપરીમુળ, ઊજળાં મરી, એલચી દાણા, જાયફળ, જાવંત્રી) ને છુંદી મેળવી ઉપલાં ચેડવેલાં વસાણા ચુલા ઉપરથી ઉતાર્યા પછી તરતજ મેળવી એકરસ કરવાં ને તે પાક કાચના ચપ્પુમાં ભરી મુકવો. તેમાંથી એક તોલો દરરોજ લઇ એક વાઇનગલાસ (તોલા ૬) દુધમાં મેળવીને પીવો, ને જો ભરજી હોય તો ઉપર અરધું કપ દુધ પીવું. તેથી ઝખરીને પેટ આવશે. કદાચ પાક ખાઇ ઉપરથી દુધ પીશે તો પણ હરકત નથી.

ફીફરાંનો અથવા જેને અપસ્માર પણ કહે છે તેના ઇલાજ.

ફીફરૂં (મૃગી)–એ રોગ થાય ત્યારે પ્રથમ માણસને કંપારી (ધુજરી) આવે છે તથા પરસેવો છુટે છે, ધ્યાન ઠેકાણે રહેતું નથી, દાંત કકડાવે છે, ને જમીન ઉપર પડી જાય છે, અને મોઢામાં ફીણ આવી જાય છે. એ રોગ ૧૦–૧૫–૨૦ દિવસે કે મહીને દહાડે થાય છે. પાણી તથા દેવતા એ રોગીની નજરે પડે તો તરત ફીફરૂં ચઢી આવે છે, તેથી દરદીની ઘણી સંભાળ રાખવાની જરૂર છે. એ રોગ ચિંતાથી અને શોકાદિકથી ઉત્પન્ન થાય છે તેના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

સોજો અજમો એક હાંડલીમાં ભરવો, અને ઉંટના માથામાં કીડા થાય છે તે કીડા જ્યારે ઉંટ છીંકે છે ત્યારે નાકમાંથી નીકળે છે, તે કીડા લઇને પેલી અજમાવાળી હાંડલીમાં મુકવો, ને હાંડલી ઢાંકી ઉપર તળે તે હાંડલીને ખુબ હલાવવી. એમ કીધાથી તે કીડા હાંડલીની અંદર ભસ્મ થઇ જાય ત્યારે પેલા અજમાનો ભુકો કરીને ઉપર જણાવેલાં સરખાં ચિન્હવાળા દરદીને ચપટી ભરીને સુંઘાડવી, એથી ઝીંઝરૂં મટશે.

ઈલાજ ૨ જો.

	તોલો.		તોલો.
લસણની કળી	૦।।	ગળી	૦।।
વરીઆળી	૦।।	ટંકણખાર	૦।।
ગોરૂચંદન	૦।		

એ સર્વે વસાણાને કુટીને ગાયના તાજાં મુત્ર સાથે ખલ કરવાં અને પછી દરદીને દહાડામાં બે ત્રણ વખત એ દવા સુંઘાડવી એથી મગજનો કીડો ટલશે.

ઈલાજ ૩ જો.

મોટા કોળ અથવા ઉંદર લઇ તેના સરરામાં કાવલી વજનું છોકું ઘાલવું. પછે કોળને એક કાદવના વાસણમાં નાખી તેમાં મટોકું ભરીને તેનું મોઢું બાંધી જમીનમાં એક ગજ ઉંડો ખાડો ખોદી દાટવું. ત્રણ માસ પછી તે વાસણ કાઢી તેમાંથી પેલું વજનું છોકું કાઢી લેવું, ને જ્યારે ઝીંઝરૂં આવે ત્યારે તેને પાણીમાં ઘસી બે ત્રણ ટીપાં નાકમાં નાખવાં, તેથી કીડા મરી જશે, અને ઝીંઝરૂં મટી જશે.

ઈલાજ ૪ થો.

અકલગરો તોલા ... ... ૫ વજ તોલા ૫

એ બંને વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરી તેની ભુકી એક સીસીમાં ભરી મુકવી; પછી તેમાંથી વાલ ૧૦ લઇ મધ સાથે મેળવી દહાડામાં ૩ વખત ચાટવી. એ પ્રમાણે દીન ૨૧ એ દવા લીધાથી ફાયદો થશે.

ખોરાકમાં દુધ ને ભાત ખાવું.

ઈલાજ ૫ મો.

નાગરમોથ કુટી કપડછંદ કરીને તેની ભુકી એક સીસીમાં ભરી મુકવી. તેમાંથી વાલ ૫ ને આસરે લઇ એક ગલાસ ભરી ગાયના દુધમાં નાખી અકેક ગલાસ દહાડામાં ત્રણ વખત પીવું. એ પ્રમાણે માસ ૧ સુધી પીએ તો ફાયદો કરશે.

તેલ, મરચું, ખટાશ ખાવો નહીં.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

સરેદ કાંદાનો રસ કાહાડીને નાકમાં બે ત્રણ ટીપાં મુકવાં. એ પ્રમાણે થોડા દહાડા ચાલુ રાખવું.

ઈલાજ ૭ મો.

અડાયાં છાણાની રાખ તોલા ૫ લઇ તેને કપડછંદ કરીને તેને તોલા ૫ નટલાં આંકડાનાં દુધમાં દીન ૩ સુધી ભીજવી રાખવી, પછી સુકવી દરદીને સુંઘાડયા કરવી.

ઈલાજ ૮ મો.

આવળનાં ઝાડ ઉપર જ ફુલ થાય છે તે ફુલ તોલા ૫ લઇને તેને ગાયનાં ઘીમાં તળી તેની ખાખ કરવી; ને તે બધેથી તોલા ૦॥ લઇ તેની બધમાં યા ગોળમાં એક ગોળી કરી દીવસ ૭ સુધી દરરોજ એક એક આપવી.

ઈલાજ ૯ મો.

ઉભી રીંગણીના ફુલનો તથા ફળનો રસ કાહાડવો ને તેમાં ધોયેલાં કપડાંના કટકો ૨૧) વાર ભીજવી દરેક વખત તડકે સુકવવો. પછી તે કડકાને ખાંડના પાણીમાં ભીજવી નીચોવીને નાકમાં તે કટકાનો નાશ અવારનવાર લેવાથી ફીફરૂં આવતું બંધ થશે.

બલગમી ખાંસીના ઈલાજ.

એ રોગ ખટાસ તથા નબળું તેલ ખાધાથી તથા બીડી વધારે પીધાથી પણ થાય છે.

ઈલાજ ૧ લો.

	તોલા.		તોલા.
જઠાંમધ...	૪	કડીઓ ગુંદર ...	૪
આવળનો સફેદ ગુંદર	૪	કાળાં મરી... ...	૦॥
કેસર	૦॥	ધઉંનું દુધ... ...	૨
સાકર ચીનાઇ ...	૪		

એ સઘળી જણસોને છુંદી વસ્ત્રગાળ કરી ચોળાઇની ભાજીનો રસ કાઢી તેમાં એની ગોળી ચીની બોર જેવડી

વાળવી ને દરરોજ સવાર બપોર તથા રાતે ત્રણ ત્રણ ગોળી ચુસવી. એથી ખાંસી નરમ પડશે.

એ ગોળી સાજું માણસ રાતના ખાણું ખાધા પછી એક બે ચુસે તો ખાધેલું પાચન કરી છાતી તથા ફેફસાંને ઘણો ફાયદો કરે છે.

બલગમી ખાંસીવાળાએ લાંબા દિવસ એ ગોળી ખાધાથી ઘણોજ ફાયદો થશે.

ખોરાક—ઘઉંની રોટલી, મશાલેદાર સેરવો, અને સુકો ખોરાક ખાવો.

બરોળનો ઈલાજ.

એ દરદ માણસને નબળાઈમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે ને તે ધીમે ધીમે વધી વધીને આખા પેટમાં પથરાય છે તેથી પેટ કઠણ પથરા જેવું થઈ જાય છે. એ દરદ માલમ પડે કે એનો તુરત ઈલાજ કરવાની જરૂર છે.

ઈલાજ ૧ લો.

કારેલાં શેર ૦॥ ને બારીક કાપી તેમાં મીઠું (નીમક) તોલો ૦॥ નાખી હાથે ચોળી નીચોવીને તેનો રસ કાઢાડવો ને તે દરદીને પાવો અને તેજ કારેલાં ઘીમાં વઘારી શાક કરી ખાવાં. એ મુજબ દીન ૧૫ એ ઈલાજ કરવાથી બરોળ બેસી જશે. દુધ તથા ઘીનો અને શકતીનો બીજો ખોરાક પાચન થાય તે પ્રમાણે ખાવો ચાલુ રાખવો.

ભુખ ઉત્પન્ન કરવા તથા ખાધેલું પાચન કરવાના ઇલાજ.

જ કોઇને ભુખ નહીં લાગતી હોય, છાતી ઉપર દાહ બળતી હોય તથા ખાટા ઓડકાર આવતા હોય તેના ઇલાજ.

ઇલાજ ૧ લો.

કાગદી લીંબુ ૧ લઇ તેની બે ચીર કરી વચમાંનો બરડો કાઢી નાખવો. પછી ગાયનું અથવા ભેંસનું દુધ શેર ૦॥ લેવું ને તેને ચુલા ઉપર મુકી ગરમ કરવું. એક બે જોસ આવ્યા પછી તેમાં ઉપલાં લીંબુની ચીર ૨ નીચોવવી; ને થોડોવાર ઇંગાર ઉપર દુધ રહેવા દેવું. એથી છુંછો હેઠે બેસી નીતરૂં પાણી ઉપર રહેશે. તે પછી હેઠે ઉતારી નીતરૂં પાણી ગાળી લેવું; અને તેમાંથી એકેક વાઇનગલાસ દહાડામાં ત્રણ વખત પીવું. જોઇએ તો સાકર નાખવી. એથી આધેલું પચી ભુખ લાગશે.

ઇલાજ ૨ જો.

	તોલા.		તોલા.
સુંઠ	૧	પીપર...	૧
પીપરી મુળના ગાંઠ...	૧	મરી કાળાં... ...	૧
સંચળ	૧	સીંધવ	૧
અજમો...	૧	અજમોદ	૦॥
હીંગ	૦		

પ્રથમ હીંગને આતસ ઉપર ફુલવીને છુંદી બારીક કરવી. સંચળને એક માટીનાં વાસણમાં થોડા અંગાર

ઉપર મુકી તપાવવો તેથી તે ગાંગડો ફાટીને છુટો થઈ જશે; એટલે વીણી લઈ તેને પણ છુંદી કાઢવો. પછી ઉપલાં બધાં વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરી તે સાથે હીંગ તથા સંચળનો ભુકો મેળવી ખલ કરવાં ને તેમાં લીંબુનો રસ નાખતા જવું ને ખલ કરતા જવું. એકવાર નાખ્યા પછી રસ સુકાઈ જાય કે બીજી વખત રસ નાખી ખલ કરવાં. બીજી વખત રસ સુકાયાથી ત્રીજી વખત રસ નાખી ખલવા. એમ ત્રણ વખત ખલાયા પછી તે ચુરણ એક કાચનાં બુચની સીસીમાં ભરી રાખવું ને તેમાંથી દરરોજ સવારે તોલો ૦ા થી તોલો ૧ સુધી માણસના કદ પ્રમાણે ફાકી ઉપર ઠંડા પાણીનાં બે ચાર ગોટ પીવા. એથી પવન છોડવશે, ભુખ લાગશે ને ખાધેલું પાચન થશે.

ઈલાજ ૩ જો.

ખાધેલું પાચન થવાના ઈલાજ)

	તોલા.		તોલા.		લોલા.
ત્રીફલાં	૩ા૧	સુંઠ	૧	મરી	૧
પીપર	૧	પીપરીમુળ	૧	કાળીજીરૂં	૧
તજ	૧	નાગકેસર	૧	એલચીદાણા	૧
વડંગ	૧	આમલવેત	૧	હીંગ	૦ા
સંચળ	૧	સીંધવ	૧	જવખાર	૦ા૧
કાચલવણ	૦ા૧	સાજી	૦ા૧	અજમો	૧
સુવા	૧				

એ સર્વેને ભુકો કરી લીંબુ તથા બીજોરાંના રસમાં એક દીવસ ખલ કરી એક કાચના વાસણમાં એ ચુરણ ભરી રાખવું ને દરરોજ સવારમાં તોલો ૦ા તથા સાંજે તોલો ૦ા ખાવું ને ઉપર પાણી પીવું. એથી ખાધેલું પાચન થશે.

ભગન્ન ઠેકાણે નહી રહે તેના ઇલાજ.

એ દરદ થવાનું કારણ—ઠંડી વસ્તુ વધારે
ખાવાથી તથા યાચન થયા સીવાય
ફરીથી ખાધાથી થાય છે.

એને ઘેલાપણું અથવા ઉન્માદ વાયુ પણ કહે છે. જે માણસનું માથું ફરી જતું હોય, ચિત ઠેકાણે રહેતું નહીં હોય, તરેહવાર બોલે, કદી હશે અને કદી રડે તથા હાથ મોંથી ચાળા કરે છે, તેના ઇલાજ.

ઇલાજ ૧ લો.

	તોલા.		તોલા.		તોલા.
ત્રીકટું	૨	હીંગ	૨	સીંધાલુંણ ...	૨
વજ	૨	કઠું	૨	સારસનાં બી	૨
કરંજ બી ...	૨	ધાળી રાઇ...	૨		

એ સર્વે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને તેને ગાયનાં તાજાં મુત્રમાં નાખીને ખુબ ખલ કરવાં; અને તેની મોટાં બોર જેવડી ગોળીઓ વાળવી, અને તે ગોળીઓને ફકત હવામાં સુકવવી. તે સુકાયા પછી એક સીસીમાં ભરી મુકવી; તેમાંથી એક ગોળી લઇને ઠંડા પાણીમાં ઘસીને ઉઘલાં દરદવાળાં માણસની આંખમાં આંજવી. એમ થોડા દહાડા આંજ્યાથી ઘેલાપણું થયું હોય તે, તથા ચોથીઆ તાવ પણ નરમ પડશે.

ઇલાજ ૨ જો.

બ્રાહ્મીનાં પાંદડાંનો રસ તોલા ૩ થી ૫ કાઢી તેને ઘી શેર ૩ માં મેળવી તે ઘી તાપ ઉપર ઉનું કરવા મુકવું, અને રસ બળી જાય ત્યાં સુધી ઉપર રહેવા દઇ

પછી ઉતારી લેવું. તેથી તે ઘા લીલા રંગનું થશે. તે ઘી દરદીને દરરોજના ખાવાના ખોરાકમાં ખવરાવવું; એથી મગજ ઠેકાણે આવશે.

ઈલાજ ૩ જો.

	તોલા.		તોલા.
ત્રીકટું (સુંઠ–મરી–પીપર.) ...	૨	હીંગ... ...	૨
સીંધાલુણ...	૨	વજ... ...	૨
કડું	૨	સારસનાં બી	૨
કરંજ બી...	૨	ધોળી રાઈ...	૨

એ સર્વે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરી તેને ગાયનાં તાજાં મુત્રમાં નાખી ખુબ ખલ કરવાં, અને તેની ગોળીઓ વાળવી. તે ગોળીઓને હવામાં સુકવવી ને એક સીસીમાં ભરી મુકવી. પછી તેમાંની ગોળી પાણી સાથે ઘસી ઉપલાં દરદવાળાંની આંખમાં અવારનવાર આંજવાથી સારૂં થશે.

મરચાં ખાવાની રીત.

કેટલાકોને મરચાં ગામઠી, વેલાતી અથવા લીલાં લવેંગીયાં તથા સુકાં ખાવાનો શોખ હોય છે; પણ તેથી અવગુણ થાય છે, ને મરડો, ગરમી, અતિસાર તથા ક્ષય વીગેરેના રોગ થાય છે, તેથી તે એમના એમ કાચાં ખાવાને અથવા શાક ભાજીમાં વાપરવાને બદલે જો નીચે લખ્યા પ્રમાણે વાપરશે તો અવગુણ થશે નહીં.

મરચાં નટલાં વાપરવાં હોય તેનાથી દોઢાં ભમણાં લેવાં, ને તેની છરીએ ઝીણી ઝીણી કાતરી કરી અથવા છુંદી છાલ સાથે ખખળતાં ગરમ પાણીમાં ડુબે તેમ અંદર નાખી થોડે થોડે વારે લાકડીએ અગર ચમચાએ હીલવવાં, ને ઉપર રકાબી ઢાંકી પાણી ઠંડું પડે ત્યાં સુધી રાખવાં. પછી સારો સોજો કપડાનો કટકો લઇ બીજા સારા વાસણ ઉપર બાંધીને તે મરચાંનું પાણી ગાળી કાઢી સીસીમાં ભરી રાખવું, ને શાક ભાજીમાં વાપરવું હોય ત્યારે તેમાં નટલો તીખાસ જોઇએ તેટલું મરચાનું પાણીજ વાપરવું કે જેથી ખાનારને અવગુણ કરશે નહીં.

મસ્તક પવનથી ફરી ગયું હોય, દીવાનો થયો હોય અને તરેહવાર બકારો કરે તેના ઇલાજ.

ઇલાજ ૧ લો.

નગોડનો રસ તોલા ૨ મેથીનો ભુકો તોલો ૧
મરીનો ભુકો તોલો ૧ હીંગ ચોખી વાલ ૫

એ સર્વેને ઉપલા નગોડના રસમાં સારી પેઠે ખલવાં. તે અંજન જેવું થાય એટલે એક કાચના વાસણમાં ભરી રાખવું અને તેમાંથી આંગળી ઉપર લઇને ઘેલા માણસની આંખમાં દીન ૭ સુધી આંજવું, અને તેની સાથે બીજા કોઇ માણસને વાત કરવા, યા બેસવા દેવું નહીં. એકાંત જગામાં તે માણસને રાખવું અને ત્યાં ગડબડ બીલકુલ થવા દેવી નહીં. એથી તેનું ધ્યાન ઠેકાણે આવશે.

ઈલાજ ૨ જો.

	તોલા		તોલા		તોલા
અજમો...	૪	લવંગ...	૦॥	ખડબ્રમી...	... ૪
અકલગરો	૧	સુંઠ ...	૧	ખોરાસાની વજ	૧
તજ ...	૧	જાવંત્રી	૦॥	પીપરી મુળ	... ૧

એ સર્વે વસાણાંને છુંદી કપડછંદ કરીને ખલમાં નાખીને મધ સાથે મેળવી ચણા જેવડી ગોળી વાળવી. તેમાંથી ગોળી ૨ આદુના રસમાં મેળવીને સવાર સાંજ બે વખત ખાવી.

મરડો થઇ લોહી સીમત પડતું હોય તેના ઇલાજ.

કારણ—કાચું અનાજ ખાવાથી તથા અજીરણ ઉપર ખાવાથી, તેમજ ગરમ ચીજો ખાવાથી એ રોગ થાય છે ત્યારે પેટમાં મરડાઇ મરડાઇને ઝાડો બે ટીયાં આમ તથા લોહીનો આવે છે, પેટમાં દુઃખે છે, શરીર નાકઊવત થાય છે, અને વધારે પેટ આવવાથી સરૂરામાંથી આમણ બહાર નીકળે છે.

ઈલાજ ૧ લો.

મદનમસ્ત. કાણુલી દાડમની છાલ.

એ બેઉ જણસોને સરખે વજને લઈ તેને છુંદી બારીક આટા જેવી કરી કપડછંદ કરી કાચના બુચની સીસીમાં ભરી રાખવી, ને જ્યારે વાપરવી હોય ત્યારે નિચે પ્રમાણે વાપરવી:—

બચ્ચાં વરસ ૫ થી ૭ ની ઉમરનાંને માટે ઉપલી ભુકીમાંથી તોલા ૨॥ લઇ, ગામડી ચોખાને પાણીમાં ભીજવી રાખી કલાક ૧ સુધી રહેવા દઇ પછી તે પાણી ગાળી કાઢાડી તેમાંથી પાણી ૧ તોલો લઇ સાથે મેળવી પાવું.

મોટા માણસને ઉપર મુજબ ચોખાનું પાણી કરી તેમાંથી પાણી ૧॥ તોલો લઇ પાંચ તોલા ભુકી સાથે મેળવી પાવું.

ઈલાજ ૨ જો.

વરીઆળી	તોલો ૦॥	સુંઠ	તોલો ૦॥
જાવંત્રી ...	વાલ ૧	સાકર... ...	તોલો ૦॥॥

એ સઘળી જણસો સાફ કરી ખોખરી કરી ૦॥॥ શેર પાણીમાં ઉકાળવી, અને ૦॥ શેર પાણી રહે ત્યારે હેઠળ ઉતારી ઠંડુ પાડી કપડાંએ ગાળી કાઢી તેના બે ભાગ કરવા, ને સવાર સાંજ પાવું.

ખોરાક–સાબુ ચોખા અથવા ગામડી ચોખાની કાંજી બનાવી તેમાં શાકર ભેળીને ઢરદીને પાવી. ઘણુનો ખોરાક મુદલ આપવો નહીં.

ઈલાજ ૩ જો.

કુદનો	બાદીઆન	સંગજીરૂં	જરસક
ખાટા દાડમના દાણા		કરડસોમાંક	૦॥ તોલો

એ સઘળી જણસ તોલો ૧॥ ને વજને લઇ ખોખરી કરી ૧॥ શેર પાણીમાં ઉકાળવી, ને તેમાથી ૧ શેર બાળવું ને અરધો શેર પાણી રહે ત્યારે તેમાં બે તોલા ચીનાઇ સાકર

ભેળીને એના બે ભાગ કરવા, ને દહાડામાં બે વખત એટલે સવારે તથા સાંજ એકેકો ભાગ પીવો. જરૂર પડે તે વેળા ફરી એ પ્રમાણે બનાવી પીવું.

ઈલાજ ૪ થો.

તોખમેબાલંગાં	તોખમે રેહાન
તોખમેબારતંગ	ઇસપોગલનાં બીઆં

એ સઘળી જણસોને એક સરખે વજને લેવી ને તેને સાફસુફ કરીને બધી સાથે મેળવવી પણ છુંદવી નહીં, ને એ મેલવણીમાંથી ૦ા તોલો ખાવી. ઉપરથી ઠંડું પાણી પીવું. એ રીતે દહાડામાં ૨ વખત સવાર સાંજ શકવી.

ઈલાજ ૫ મો.

નાળીયેરના સુકા ગોટાનો ૧ તસુ જટલો ચોરસ એક કટકો લેવો ને તેને વચમાંથી કોતરવો, ને તેમાં ૧ ચોખાભાર અફીણ નાખીને એ નાળીયરના કટકાને સીવવાના એક સોયામાં પોઇને અથવા તેમાં ખોસીને ઘીનો દીવો કરવો, ને તે દીવા ઉપર જ્યાં સુધી એ અફીણ પીગળે ત્યાં સુધી બાળવો ને પછી તેને છુંદીને ખાવા જેવું કરીને ખવાડવું.

વરસ				ચોખાભાર
બચ્ચું ૨ થી	૫	નું	હોય તેને સારૂ	અફીણ ૧
„ ૫ થી	૧૦	„	„	„ ૨
„ ૧૧ થી	મોટા	માણસ	વાસ્તે	„ ૩ થી ૪

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

	તોલો.		તોલો.
બેલફળનો માવો	૧	નાગર મોથ	૦॥
ખસખસ	૦॥	ધાવરાનાં ફુલ....	૦॥
ધાણા	૧	ખસખસના પોસ	૦॥
મતલીનો પાલો....	૦॥	ગરોળ	૦॥
ખાટી ભાજી	૦॥		

ઉપલાં સઘળાંને છુંદી બારીક આટા જેવાં કરી તે બુકો કાચના બુચની સીસીમાં ભરી રાખવો. બધ પડે ત્યારે તેમાંથી ૧ તોલો લેઈને શાકર ચીનાઈ તોલો ૧ સાથે ભેળીને ફાકવો ને ઠંડુ પાણી પીવું.

ઈલાજ ૭ મો.

ગુલેઅરબાની ધોયલેા ચાક.

એ બેઉ ચીજ અકેક તોલેા લેવી અને છુંદી બારીક આટા જેવી કરીને તેમાં શાકર તોલા ૨ મેળવવી, ને ફાકીના જેવું બનાવીને અકેક તોલેા બાવી, ને ઉપરથી ઠંડું પાણી પીવું.

ઈલાજ ૮ મો.

સીંધવ-સંચળ-હીંગ-વજકાવલી-હરડે.

એ સર્વે ચીજને પાણીમાં બબે વાલને આસરે ઘસી તે ઘસારાને ગળર કરી પાવાથી મરડો નરમ પડશે. દીવસમાં બે વખત પાવું.

ઈલાજ ૯ મો.

મરડાની ગોળી.

	તોલો.		તોલો.
હરડેદલ	૧	અતીવીસ	૦॥
વનજકાવલી	૧	સંચળ	૧
હીંગ ફુલવેલી....	૦॥		

એ સર્વેને કુટી કપડછંદ કરી તેને લીંબુના રસમાં ખલ કરો એની ગોળીઓ ચણા જેવડી વાળવી, ને તે દીવસમાં ત્રણ ચાર વાર એકેક ખાવાથી મરડો તથા દુખીને પેટ આવતાં હશે તે બંધ થશે.

ઈલાજ ૧૦ મો.

સર દીનશાજી માણેકજી પીટીટ બેરોનેટવાળી મરડાની ફકી.

	તોલા.		તોલા
હીમજી હરડે ...	૪॥	વરીઆળી ...	૪॥
ઈસબગુળનાં બીઆં	૬॥		

બનાવવાની રીતઃ—

હીમજી હરડેને, ઘી, માખણ અથવા એરંડીયું તેલ લગાડીને ચુલ્હા ઉપર ઠીકરામાં મુકીને સેકવી. જ્યાં સુધી હરડે ફુલે ત્યાં સુધી તેને સેકીને પછી હેઠળ ઉતારીને તેનો મેદ્દા જેવો બારીક ભુકો કરવો.

વરીઆળીને સાફ કરીને તેને પણ ઠીકરામા મુકી સેહેજ ભુજી કહાડીને તેનો પણ મેદા જેવો ભુકો કરવો.

ઈસબગુળનાં બીઆને ચુંટી સાફ કરીને તેને સુપડામાં નાંખવાં. પછી હાથની હથેલી ઉપર સેહેજ પાણી લગાડીને ખુબ ભાર દેઈને તે બીઆં ઉપર હથેલી ઘસડવી, તેથી ઈસબગુળનાં છલાં નીકળી જશે ને તેનો વચમાંનો ગર નીકળશે, તે ગર એટલે માવો લેવો.

ઉપલી ત્રણે વસ્તુને જુદી જુદી બાટલીમાં ભરવી અને જોઇયે ત્યારે દરેક બાટલીમાંથી એક સરખાં વજનની ભુકી લેવી ને તે ત્રણેને સાથે બરાબર મેળવવો ને તેમાં સાકરની મેદા જેવી ભુકી ૧ અથવા બે ચમચા ભરી નાખવી ને પછી એ ચારે વસ્તુને બરાબર સાથે મેળવી નાખવી.

ખાવાની રીતઃ—

મોટી ઉમરનાં માણસને ૨ થી ૩ ચમચા (વચલા ભરીને) છોકરાંઓને ૨ થી ૩ નાની ચમચી (ટી સ્પુન ફુલ) ભરીને. દરેક ભાગ દહાડામાં બે અથવા ૩ વખત આપવો; ને ઉપરથી ઠંડુ પાણી પાવું.

ઈલાજ ૧૧ મો.

કાળી કંથેરી નામનું ઝાડ જે આંબા જેવું મોટું થાય છે અને જેની ઉપર બોર જેટલાં ઝેરી ફળ થાય છે ને જેની ઉપર કાંટા થાય છે તે ઝાડનું મુળ બોદી કહાડીને તેને સાફ કરી પાણીમાં ઘસીને પછી તે ઘસારામાં સાકરની ભુકી ભેળીને દરદીને તોલા ૨ થી ૩ પાવો. તેથી ફરક પડશે.

ઈલાજ ૧૨ મો.

જાયફળ... તોલો ૧ ખોરાસાની અજમો તોલા ૩
અફીણ... તોલો ૧

એ સઘળાં વસાણાંને એકવત કુટીને તેને ગોળમાં ખલ કરવાં, ને ગોળી ચીણી બોર જેવડી વાળવી, અને દહાડામાં ૧ ગોળી ખાવા આપવી. ઉપર ચાહા, બટર બીસકોટ સાથે આપવી, તથા ઘઉંના આટાની કાંજી સાકર નાખીને ગરમ ગરમ પાવી.

ઈલાજ ૧૩ મો.

	તોલો.		તોલો.
માયાં	૦॥	બીલી	૦॥
રાહાલ... ...	૦॥	સુવા	૧

એ બધાંને ખાંડીને કપડછંદ કરવાં ને તેને એક સીસીમાં ભરી રાખવાં ને તેમાંથી તોલો ૦॥ લઇને સાકર તોલો ૦॥ સાથે ફકાડવાં. એમ દહાડામાં બે વખત ફકાડવું. ઉપર ખોરાકમાં ચાવલ ને દહીં ખાવા આપવું.

ઈલાજ ૧૪ મો.

	તોલા.		તોલા.
હરડે	૫	ટંકણખાર... ...	૨
હીંગળો...	૧	ગંધક...	૨
મનસલ...	૨		

હીંગળાને ખલમાં નાખીને બારીક કરવો. પછી તાજાં લીંબુનો રસ અંદર નીચોવવો ને ખલ કરવો. ખલ કીધાથી તે રસ જરા જરા જાડો થવા આવે એ-

ટલે તેમાં બીજો રસ નાખતા જવું, ને ખલ કરતા જવું. એ પ્રમાણે દીન ૨ સુધી ખલ કરાવવી, પછી દવાનાં કામમાં લેવો. ટંકણખારને એક તવામાં નાખીને તેને ફુલવીને ઉજળો ધાણી જેવો થાય એટલે તેને ખલમાં નાખવો. પછી ગંધકને દુધમાં પકાવીને તેને પણ ખલમાં નાખીને ખલ કરવી, પછી હરડેને દીવેલ તેલમાં તળીને બીજાં સર્વે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને તેને તે ખલમાં નાખવાં, અને બરાબર ખલ કરવાં. ખલાઈને સઘળાં વસાણાં એકમેક સાથે મળી ગયા પછી તેને એક સીસીમાં ભરી મુકવાં. પછી તેમાંથી વાલ ૧૦ ને આસરે ચુરણ લઈને દહાડામાં એક વખત લાલ ખાંડ સાથે ફાકવું, અગર પાણી સાથે મેળવી પાઈ દેવું.

ઈલાજ ૧૫ મો.

વરીઆળી. હીમજ. સુંઠ. આમળા. મરડાસીંગ.

એ સર્વે બોસડો સરખે ભાગે લઈને તેને ઘીમાં તળીને કુટવાં, અને વસ્ત્રગાળ ચુરણ કરી એક સીસીમાં ભરી મુકવું. અને તેમાંથી વાલ ૫ લઈ તેમાં ઈંદ્રજવનું ચુરણ વાલ ૧ નાખી સાકર સાથે મોટાં બચ્ચાંને ખાવા આપવું. નાનાં બચ્ચાંને એથી અડધું વજન લઈ ખવરાવવું.

ઈલાજ ૧૬ મો.

લીલાં ગામઠી દાડમની છાલ તોલો ૦ા લઈ વાટી
તેનો ભાવો કરવો. સાકર... ... ... તોલો ૧

એ બેઉને સાથે મેળવી દીવસમાં એક વખત ફાકવાથી આમ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૧૭ મો.

ઇંદ્રજવ (કુડાનાં ઝાડનાં બી) તોલા ૧૦ ને ચોખ્ખું ઘી સેજ લગાડી બરાબર ઘસવાં. પછી તેને કાદવના અથવા લોખંડના તવા ઉપર લાલ થાય ત્યાં સુધી ભુંજવા; ને પછી કહાડી લઇ લોખંડની અથવા પથ્થરની ખાંડણીમાં બારીક પીસો આટા જેવાં કરવાં ને એક કાચની સીસીમાં ભરી રાખવાં, ને તેમાંથી ૦॥ તોલો ભુકી તેટલીજ છુંદેલી સાકર સાથે મેળવી ફાકવી; અગર પાણીમાં મેળવી પીવી. એ મુજબ દીવસમાં ત્રણ વખત એ દવા ખાવી. એથી ખખડીને પેટ આવશે. એ ફાકી ફાકયા પછી સહેજ દુઃખી પેટમાંથી પવન છુટે છે ને પવન છુટયા પછી કોઈ વખત પેટમાં સહેજ અમળાઇ દુઃખી આવે છે; તે વખતે નીચલી ફાકી ખાવીઃ—

ખસખસ તોલા ૫ ને ઘીનો હાથ લગાડી કાચી ભુંજવી.
સુંઠ વાલ ૫ ઘીમાં તળવી.

એ બેઉને છુંદેલી સાકરમાં મેળવી બે ચમચા ખાવી. એથી આમના જોરથી લોહી જેવાં પેટ આવતાં હશે તે બંધ થશે.

ઈલાજ ૧૮ મો.

દુધીનાં બીનું તાજું તેલ.... .... ચમચો ૧
સાકર છુંદેલી .... ચમચી ૧

એ બેઉ જણસોને મેળવી સવારમાં પીવાથી મરડો તુરત નરમ પડશે.

ઈલાજ ૧૯ મો.

બાગુસ્તાનની છાલ ઘસેલી ... ... ચમચો ૧
સાકરનો શીરો ... ... ગલાસ ૧) તોલા ૬

એ બંનેને મેળવી એક ગલાસ પીવું, તેથી મરડાને જોરે દુખારો થતો હશે તે બંધ થશે ને પેટ પણ બંધ થશે.

ઈલાજ ૨૦ મો.

ઇસબગુળનાં બીઆં તોલો ૧ ચીનાઈ સાકર તોલો ૦॥

એ બેઉને મેળવીને છ સાત કલાક અરધા કપ પાણીમાં ભીજવી રાખી પીવાથી મરડો નરમ પડશે. એ દવા દિવસમાં એક વખત પીવી.

ઈલાજ ૨૧ મો.

	તોલા.
ખસખસ	૦॥
મરડાસીંગ અધકચરી સેકેલી	૦
અતીવીસની કળી	૦
જાયફળ	વાલ ૧

એ બધાં વસાણાંને બારીક છુંદી બરાબર મેળવી સીસીમાં ભરી રાખવાં. પછી તેને ત્રણ વાઈન ગલાસ પાણીમાં બરાબર મેળવીને તેમાં નળીયાંની ઠીકરી આતસમાં ખુબ લાલચોળ કરી નાખવી, ને ઠંડી પડેથી તે ઠીકરી કહાડી લેવી. પછી તે પાણીના ત્રણ ભાગ કરી દરેક ભાગમાં સાકર તોલો ૦॥ નાખી, સવારે, બપોરે, સાંજ પીવાથી મરડો નરમ પડશે. સાફ થતાં સુધી એ દવા ચાલુ રાખવી.

ઈલાજ ૨૨ મો.

તોલા.

દાડમ કાબુલી અથવા મસ્કતી અથવા ગામઠીની
સુકી છાલ ૨૦
માગુસ્તાનની સુકી છાલ ૨૦

એ બેઉને છુંદી બોખરાં કરી છ બાટલી ગરમ ખળખળતું પાણી એક કલઇ કરેલાં અગર માટીનાં વાસણમાં રેડી તેમાં એ છાલનો ભુકો ૮ કે ૧૦ કલાક ભીજવી મુકવો, ને તે ઠંડુ થયા પછી તેને ચુલા ઉપર મુકી ઉકાળવું, ને અવાર નવાર લાકડીએ હીલવ્યા કરવું. ને બે ભાગ જેટલું પાણી બળી ગયા પછી તે વાસણ હેઠે ઉતારી ઠંડુ પડતાં સુધી લાકડીએ હીલવ્યા કરવું, ને ત્યાર પછી જાજરાં કપડાંથી ગાળી નીચોવી કાઢવું. હવે એ ગાળેલાં પાણીમાં છુંદેલી સાકર રતલ ૨ નાખી પાછું તે વાસણ ચુલા ઉપર મુકી સાકર બીગળાવી ચાસ આવે તેવું સરબત બનાવવું, ને પછી તેને ઠંડુ પાડી બાટલીમાં ભરી રાખવું, ને તેમાંથી બે ચમચા સરબતમાં બે ચમચા પાણી મેળવી દર ૪ કલાકે દરદીને પાવું. જો મરડાનું જોર વધારે હોય ને પેટમાં બળતું હોય તો ઈસબગુળ ચમચી ૧ ને પાણી ચમચા ૪ માં ઉકાળી કાંજી કરી તે બધેથી ચમચી એક ઉપલાં સરબત સાથે ભેળી પાવું. એથી મરડો નરમ પડશે.

ઈલાજ ૨૩ મો.

માગુસ્તાનની સુકી છાલ લઇ તેને ધોયલા ચોખાનાં પાણીમાં ઘસીને ચમચો ૧ પીવી તથા ચમચો ૧ સાકરનાં સીરામાં મેળવીને પીવી. એથી મરડો નરમ પડશે.

ઈલાજ ૨૪ મો.

નાળીયરના કુમળા કાકડાનું પાણી... તોલા ૬
ખજુરીનો નીરો ... ... તોલા ૬

એ બેઉને ભેળીને સવારમાં પીવાથી પેટમાં ગરમી થઇ હશે ને ગરમીનાં પેટ આવતાં હશે તથા મરડો થયલો હશે તે નરમ પડશે.

ઈલાજ ૨૫ મો.

ચોખા જીરાસાર, બંગાલી અથવા રંગુનના જે બાધામાં આવતા હોય તે લઇ, તેને ત્રણ વખત મીઠા પાણીમાં ધોવા ને પછી તેને તડકામાં કપડાપર નાખી સુકવવા. સુકાયા પછી તેને દુધ તથા સાકરમાં આપી ખાવા. એથી દરદીને ઘણો ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૨૬ મો.

બેલફરૂટનું સરબત બંગાવી તેમાંથી એક નાનો ચમચો ભરી ત્રણ ત્રણ કલાકે પીવું. એથી તુરત ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૨૭ મો.

ખસખસ સફેદ સોજી બોખરી કરેલી તોલા ૨૫ ને બખળતાં ગરમ પાણી તોલા ૨૦ માં ભીજવી તે વાસણ ઢાંકી રાખવું ને ઠંડુ પડયા પછી કપડાંથી ગાળી તે ખસખસ નીચોવી જુદી રાખવી. પછી તેને પથ્થરના પાટા ઉપર

ખુબ ધીસી ઝરીથી તેને નીચવી તેમાંનું પાણી કહાડી ગાળેલાં પાણીમાં રેડવું ને કુંચો રદ કરવો. હવે એ પાણીમાંથી ત્રણ ત્રણ કલાકે એકેક ગલાસ (તોલા ૫) દીવસમાં ત્રણ વખત સાકર નાખી મેળવી પીવું. આરામ થતાં સુધી દવા ચાલુ રાખવી. એથી ઘણો ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૨૮ મો.

હીંમજી હરડે નંગ ૧૧) ને છુંદી ખોખરી કરી રાતના સુતી વખતે એક ગલાસ (તોલા ૬) ગરમ પાણીમાં ભીજવી મુકવી. સવારે તે ઉપરનું નીતરૂં પાણી કાહાડી નાખી તેની હેઠેનો થરો લઇ તેમાં સાકર છુંદલી તોલો ૦।। ભેલી તે પીવું. તેથી મરડાનાં દુઃખીને પેટ આવતાં હશે, ને લોહી સીમત પડતું હશે તે મટી જઇ પેટ બંધ થશે.

ઈલાજ ૨૯ મો.

સંગજીરાંનો ભુકો ૨ થી ૪ આની ભાર લઇ મલાહીમાં મેલવી ખાધાથી લોહી સીમત પડતું બંધ થશે. નાનાં બચ્ચાંને ઊમ્મરનાં પ્રમાણમાં આપવું.

માથાનાં દરદ.

માથું દુઃખે છે ત્યારે કાંઇ સુજતું નથી ને માણસ બેચેન રહે છે, ત્યારે નીચે લખેલા ઈલાજો કરવાથી માથાંનો દુખાવો બંધ થાય છે.

ઈલાજ ૧ લો.

	તોલા.		તોલા.		તોલા.
સુખડ...	૩	વાળો	૩	વરીઆળી	૩
અરવોક્સ...	૩	ધાણા	૩	રતાંજલી	૩
એલચી	૩				

એ સઘળાં વસાણાંને વાટીને ઠંડાં પાણી સાથે ખલ કરીને કપાલે ચોપડવું.

ઈલાજ ૨ જો.

સારૂં સોજું સુખડ લઇને તેને થંડા પાણીમાં અથવા ગોલાબમાં ઘસીને કપાલ ઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૩ જો.

	ઉપલેટ.		તજ.		જાયફલ.

એ સર્વે વસાણાંને બેવડા દારૂમાં ઘસીને કપાળ ઉપર ચોપડવું. અગરજો દારૂ નહીં મળે તો ઠંડા પાણીમાં ઘસીને ચોપડવું.

ઈલાજ ૪ થો.

	હરડે.		હીમજ.

એ બેઉને સરખે ભાગે લઇને તેને છુંદી ભુકો કરવો

ને તેને ખલમાં નાખી એરંડીઆં તેલની સાથે ખુબ ખલ કરવી, પછી તેને તાળવાથી તે કપાળ સુધી ચોપડવી.

ખોરાક–દહીંની અંદર સાકર નાખીને રોટલી સાથે ખવાડવું. એ વગર બીજી કાંઈ વાયડી ચીજ ખાવા આપવી નહી.

ઈલાજ ૫ મો.

પહાડમુળ. કડુ પડવલ. સુંઠ. એરંડમુળ.
સરગવાની છાલ. વાવડીંગ. કુલીનજંન.

એ સર્વે વસાણાંને સરખે ભાગે લઈને છુંદી કપડ-છંદ કરીને ગરમ પાણીમાં ઉકાળીને ચોપડાય તેવું સેહેવાતું સેહેવાતું માથા ઉપર ચોપડવું. એ પ્રમાણે બે ત્રણ વખત ચોપડયા કરવું.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

કુલીનજંનને છુંદીને તેને કપડછંદ કરીને તેનો ભુકો નમ તપકીર સુઘીએ છીએ તેમ નાકમાં સુઘવો. એથી માથામાં ગોદા મારતા નરમ પડશે.

ઈલાજ ૭ મો.

ચણોઠીનું મુળ ઠંડા પાણીમાં ઘસી તેનો ઘસારો ન ન બાજુનું માથું દુખતું હોય અને ન બાજુની આંખ ખેંચાઇને આંખ પણ દુખતી હોય તે આંખની બાહા-રની સઘળી બાજુ ઉપરથી તે નીચે સુધી ચોપડવો. એથી માથું દુખતું તથા આંખોમાં ચકર આવતાં હોય તથા રતાંધળાંપણું હોય એટલાં દરદોને ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૮ મો.

એરંડાનું મુળ. સુંઠ. સરગવાનું મુળ. પડોલ.
પાહાડ મુળ. કુલીનજંન. કુવાડીઆનાં બી.

એ સર્વે વસાણાંને સરખે ભાગે લઇને ચોખાની કાંજી સાથે વાટીને માથાં ઉપર લેપ કરવો જથી સર્વે જાતનાં માથાંના રોગો નરમ પડશે.

ઈલાજ ૯ મો.

આમળા શેર ૦ા ને કુટી કપડછંદ કરીને તેમાંથી ચુરણ તોલો ૦ા લઇ તેમાં તેટલીજ સાકર નાખી ઘી સાથે મેળવીને દરરોજ સવારમાં ખાવું. જો એ દવા લીધાથી બપોર સુધીમાં માથું દુખતું નહીંજ બંધ થાય તો એજ પ્રમાણે સાંજે પણ ખાવું. એથી માથું દુખતું સારૂં થશે.

ઈલાજ ૧૦ મો.

અદામ તથા કેસર એ બંનેને ગાયનાં ઘીમાં ઘસીને નાસ લેવો એથી ફાયદો થશે. ૨ જું-અદામને છુંદીને નવટાંકને આસરે લેઇને તેને દુધ શેર ૦ાા માં પકાવીને તેની ખીર દરરોજ સવારે ખાવા આપવી; એથી પણ ફાયદો થશે. ૩ જું-બરફી સારી સોજી લાવીને દરરોજ સવારે શેર ૦ા થી તે શેર ૦ાા સુધી ખાવી. એ પ્રમાણે ત્રણ દીવસ ખાવાથી માથાંનું દરદ સારૂં થશે.

ઈલાજ ૧૧ મો.

આદુ. સુંઠ. તજ. સાકર.

એ સર્વે વસાણાંને સરખે ભાગે લઇને ખોખરાં કરીને તેમાં પાણી શેર ૦ાા નાખીને ઉકાળવાં, ને જ્યારે

પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારીને દહાડામાં બે ત્રણ વખત પીવા આપવું.

ઈલાજ ૧૨ મો.

જાયફળ દુધમાં ઘસી જરા ગરમ કરી માથે ચોપડવું, તેથી માથું દુખતું નરમ પડશે.

ઈલાજ ૧૩ મો.

નગોડનાં પાંદડાં નંગ ૩. હીંગ ચોખ્ખી ચણા ૧ ભાર.

બંને પાણી સાથે વાટીને પોટલી કરીને તેનાં ટીપાં નંગ ૩ અથવા ૪ નાકમાં નાખવાં. એમ દહાડામાં બે ત્રણ વખત નાખવાથી સારૂં થશે.

ઈલાજ ૧૪ મો.

કાઉનાં બીઆં (સાલીતનાં બીઆં)						તોલો ૦॥
ખસખસ	...	...	...	...	...	તોલો ૦॥
સુખડ ઘસેલાંનો ઘસારો				...	...	તોલો ૦॥

એ ત્રણે જણસોને પીસી ગુલાબમાં મેળવી ઠંડુજ કપાળે ભરવું.

ઈલાજ ૧૫ મો.

કેવડાનાં ઝાડનાં મુળીઆંને સુકવી પાણીમાં ઘસી કપાળે લગાડવાથી માથાનો દુખાવો નરમ પડશે.

ઈલાજ ૧૬ મો.

એરંડાનું મુળીયું કાપી તેનો લાલ રસ નીકળે તે કપાળપર લગાડવો.

ઈલાજ ૧૭ મો.

જે પેરડી વરસ ૧૦ ઉપરની હોય તેનું મુળીઉં કાહાડી પાણીમાં ઘસી સેહેજ ગરમ કરી, માથે ભરવાથી માથું દુખતું નરમ પડશે.

ઈલાજ ૧૮ મો.

અગર. તગર. સુખડ. રતાંજળી.

પ્રાસકપુર. ગીલેઅરમાની. કોથમીરનો રસ તોલા ૨.

કોથમીરના રસમાં અગર, તગર, સુખડ અને રતાંજળીને ચાર પાંચ વખત ઘસી લેવું ને તેની અંદર પ્રાસકપુર વાલ ૧ ઘસી મેળવવું, અને ગીલેઅરમાની તોલો ૦॥ મેળવવી. પછી એ બધાં વાણાને ગુલાબ ગલાસ ૧ માં મેળવી, એક સીસીમાં ભરવાં, અને તેમાંથી એક કટકો ભીંજવી માથા ઉપર મુકયા કરવો, તથા એ સીસી દરદીને સુંઘાડયા કરવી; તેથી માથું દુઃખતું નરમ પડશે.

ઈલાજ ૧૯ મો.

ચમેલીનું તેલ માથા ઉપર ભરવાથી માથું નરમ પડશે.

ઈલાજ ૨૦ મો.

મોગરાનું તેલ જે મોગરાનાં ફુલમાંથી બનાવવામાં આવે છે તે માથા ઉપર લગાડવાથી મગજને તર કરશે, ને માથાનું દરદ દુર થશે.

ઈલાજ ૨૧ મો.

દીકામરી ઘઉં રા ભાર. મીઠી અખરોટની બીજ નંગ ૧

એ બેઉને પીસીને તેની ગોળી વાળવી, ને સવારમાં દાતણ કરી એ ગોળી ઠંડા પાણી સાથે ગળી જવી. એથી પિતનાં જોરથી માથું દુઃખતું હશે તો નરમ પડશે. તેમ જેનાં પેટમાં કરમ થયા હશે, તેને પણ ફાયદો કરશે.

ઈલાજ ૨૨ મો.

અફીણ તોલો ૦ા. જાયફળ નંગ ૧. કેસર વાલ ૫.

પહેલાં જાયફળને બે ચમચા બ્રાંડીમાં પથ્થરના પાટા ઉપર બધું ઘસી લેવું, ને કાચના બુચની સીસીમાં બધું રેડવું. તેમાં અફીણના ઝીણા ઝીણા બારીક કટકા કરીને નાખવા, તથા કેસર નાખવી ને ત્યાર પછી અરધી સીસી કોલનવાટર તેમાં રેડવું, ને બુબ તરેહથી હીલવીને રાખવી. એ પ્રમાણે બે થી ૩ દીવસ સુધી રહેવા દેવું, પણ દરરોજ દહાડામાં ૨ કે૩ વખત એ સીસી હીલવ્યા કરવી. પછી તેમાં અફીણ ને કેસર બરાબરા મળી ગયલું માલમ પડે, ને ઉપર લખ્યા પ્રમાણે જ્યારે માથું દુઃખે ત્યારે કપાળ ઉપર લગાડવા લેવું.

એ દવા ઝેરી છે, વાસ્તે સંભાળથી વાપરવી ને હાથ તુરત ધોઈ નાખવો.

ઈલાજ ૨૩ મો.

માથું ઘણુંજ દુઃખતું હોય, ફેર તથા ચકરી આવતી હોય, પેટ કબજ હોય, માથામાં તથા આખા શરીરમાં વાયુ ઘણોજ હોય, પેટમાં વાયુના સબબથી વારેવારે દુઃખતું હોય તેના ઈલાજ.

	તોલા.		તોલા.
કુલીનજંન	૧	એડ બ્રમી... ...	૨
પીપર...	૦॥	પીપરી મુળ ...	૧
લવંગ...	૦॥	તજ	૧
સુંઠ	૧	મરી કાળાં... ...	૧
મરી સફેદ	૧॥	નીસોતર ભુંગળીવાળો	૨

નીસોતર અંદરની લાકડી કહાડીને ફકટ છાલ કામમાં લેવી.

એ સર્વે વસાણાંને ખાખરાં કુટીને તેના ૨ ભાગ કરવા. એક ભાગને ઠંડા પાણીમાં રાતે ભીજવી રાખવો, ને સવારે તેમાં પાણી શેર ૧॥ નાખીને ઉકાળવો. ઉકાળીને જ્યારે પાણી શેર ૦॥ ને આસરે રહે એટલે ઉતારીને તેના ત્રણ ભાગ કરવા અને દહાડામાં ૩ વખત તે પીવા. એમ દીન ૧૦ સુધી પાવું. એ ઉપલી દવા પીતી વખતે તેમાં સાકર તોલો ૧ નાખવી. એ ઉકાળેલું પાણી ખપી રહે કે તે વસાણાંમાં બીજું પાણી શેર ૧॥ નાખવું, ને તે વસાણાંને હાથે પાણીમાં ચોળી ઉકાળવાં, ને જ્યારે પાણી શેર ૦॥ ને આશરે રહે એટલે ઉતારી તેના બે ભાગ કરવા, ને તેને દહાડામાં બે વખત સાકર તોલો ૦॥ નાખી પાવું. પછી પેલાં ભીજવેલાં વસાણાં નાખી દેવાં, અને બીજો ભાગ જે છુંદી રાખેલો હોય તે કામમાં લેવો, અને તેનો પણ ઉપર પ્રમાણે કાહાવો બે દીવસ સુધી કરી કુચાને રદ કરવો, અને પછી નવો લેવો. એમ કરી પીધાથી ઘણોજ ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૨૪ મો.

માથું લાંબા દહાડાથી દુઃખતું હોય તેનો ઈલાજ.

રામ તુલસીના રસમાં મરી કાળાંનો એક દાણો ઘસીને નાકમાં (નાશ) સુંઘવાથી માથું દુઃખતું નરમ પડશે.

ઈલાજ ૨૫ મો.

માણસ આજારી પડવાથી માથું દુઃખતું હોય ને માથે પવન ચહડી લવારો બકારો કરે તેનો ઇલાજ.

અરીઠા છાલ સાથેના નંગ ૫) થી ૧૦ નું ઝીણુ કાહાડી તે ઝીણુ કપાલ તથા માથા ઉપર ભરવાથી નરમ પડશે.

માથું ગરમ થાય તેના ઇલાજ.

તાવથી, બહુ મહેનત કરવાથી, લોહી ગરમ થઇ માથે ચહડે તેથી, ગરમ ચીજ ખાધા પીધાથી, ઘણો દારૂ પીવાથી તથા કજીઓ અથવા ગુસ્સો કીધો હોય તેનાથી એ દરદ પેદા થાય છે, તેના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

"સમદર ફળ" (મરાઠી ભાષામાં તથા ગુજરાતીમાં તેને "સનદર ફળ" કહે છે) ના ઝાડ ઉપર થાય છે ને મોટી હરડે જેવું અથવા જાયફળ જેવું અને વજનદાર હોય છે; તેને બકરીના દુધમાં ઘસી જેના માથામાં ગરમી થઇ હોય ને માથું હાથ મુકવાથી ગરમ લાગતું હોય તેને ભરવું. એથી ઠંડક થશે.

ઈલાજ ૨ જો.

દુધ... ... તોલા ૭ પાણી... ... તોલા ૭

એ બંનેને ઉકાળી ખુબ ગરમ કરી સાંકડાં મોહોડાની તપેલામાં નાખી, એ દરદવાળાને એક મોટી ચાદર માથેથી ઓઢાડી તેમાં એ વાસણ મુકી બાફ આપવો, જેથી પરસેવો પડીને માથું દુઃખતું હોય તે પણ નરમ પડે છે.

ઈલાજ ૩ જો.

મલીઆગરીનું લાકડું પાણી સાથે ઘસીને માથે ચોપડવું. એથી માથાની ગરમી દુર થશે.

માથામાં ઉંદરી, લુખરસ તથા કીડ ઘણીજ થઈ હોય તેના ઈલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

	તોલા.		તોલા.
પારો...	૧	ગંધક	૫
આંબાહળદર ...	૫	ધાણા...	૫
આપચી	૫	મનસલ	૫
જંગાલ	૨	મોરથુથુ	૨

એ સઘળાં વસાણાંને છુંદવાં. પછી પારાને ગંધક સાથે વાટી ભીનું તેલ શેર ૧ અથવા ખપે એટલું લઈ તેમાં પકવવાં; પછી બાકીની સઘળી દવા અંદર નાખી તે તૈયાર થયા પછી ચોપડવાથી આરામ થશે.

ઈલાજ ૨ જો.

	તોલા		તોલા
મીણ...	૩	હડતાળ	૩
રાહાળ	૩	મનસલ	૩
ગંધક...	૩	કનેરની જડ ...	૩
કરંજનાં બીજ ...	૨	નેપાળો	૧
જંગાલ	૧	સીંદુર...	૧

સર્વે વસાણાંને વાટયા પછી ગાયનું ઘી શેર ૦।।। માં ઉપર લખેલું મીણ ઉકાળવું, ને તેમાં વાટેલાં બધાં વસાણાં નાખી એકરસ કરી તે લગાડવાથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૩ જો.

કાચા ચણાને બાળી રાખ કરી તે રાખમાં એરંડીઉં તેલ મેળવીને ચોપડવાથી નરમ પડશે.

ઈલાજ ૪ થો.

કાળી ગળી...તોલા ૫ તુવરની દાળ ... તોલા ૧૦

પહેલાં દાળને ઠીકરાંમાં બાળવી ને કોયલા જેવી થાય ત્યારે ખલમાં નાખીને ખુબ ખલ કરવી, ને તેની સાથે ગળીને પણ છુંદી મેળવવી. પછી બંનેને કપડછંદ કરી એક સીસીમાં ભરી રાખવી ને જ્યારે વાપરવી હોય ત્યારે કોપરેલ તેલને એક કાંસાની થાળીમાં રેડી તેમાં એ ભુકી નાખી કાંસાના કાંસીઆ વડે સઘળું મીક્ષ કરવું ને મીશ્રીત થયા પછી ચોપડવું; તેથી ઉંદરી લુખરસ મટી જશે.

ઈલાજ ૫ મો.

ઉંચાં સુખડને ગુલાબનાં પાણીમાં ઘસીને ચોપડવું. અગર ગુલાબનું પાણી નહીં મળે તો ઠંડા પાણીમાં ઘસીને ચોપડવું. એથી બધી ગરમી નરમ થઇ જશે.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

ગેરૂ. રતાંજળી. ગુલેઅરમાની.

એ ત્રણે જણસને સરખે ભાગે લઇને ઠંડા પાણીમા અથવા ગુલાબના પાણીમાં વાટવાં, અને પછી તે દવા માથા ઉપર ચોપડવી. એથી બધી ગરમી કપાઇને ફોલ્લા સુકાઇ જશે.

મીઠી પીસાબના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

તલને સાફસુફ કરી કચરો કાંકરા વગેરે કહાડી નાખીને તેને ઘાણીમાં નાખી પીલવા. તે મધેથી પહેલાં અરધું તેલ બહાર નીકળે તે કહાડી નાખીને ત્યાર પછી જે પીલેલા તલ રહે તેને કહાડી લેવા અને ગોળનો ચાસ બનાવીને તેમાં એ બધા તલ નાખવા ને તેનાં નાના નાના લાડવા બનાવવા; અથવા ગોળપાપડી બનાવવી ને દરદીને દરરોજ સવારે ૩ તોલા ખાવા આપવી.

ઈલાજ ૨ જો.

કાળાં જાંબુના ઠળીયાને સારી પેઠે સુકવવા. સુકાયા પછી તેને લોખંડની ખાંડણીમાં નાખીને તેનો મેદા જેવો ભુકો બનાવવો, ને કપડાંથી ચાળી એક સીસીમાં ભરી રાખવો ને બપ પડે ત્યારે દરદીને એ ભુકામાંથી દરરોજ કહાડામાં બે વખત પાંચ પાંચ વાલ (બેઆની ભાર) દર વખતે ફાકવા આપવું, ને ઉપરથી ઠંડું પાણી પીવા ફરમાવવું.

ઈલાજ ૩ જો.

લાલ એરંડીનાં ઝાડનાં મુળ ... ... તોલા ૨
પાણી... ... ... તોલા ૪૦ ધાણા... તોલા ૨

એરંડીનાં મુળ અને ધાણા એ બેઉને સાફ કરી બોબરાં કરવાં ને પછી કલઇ કરેલાં વાસણમાં નાખી પાણી રેડીને તે વાસણ ચુહલા ઉપર મુકવું ને જ્યારે તેમાં ૧ નવટાંક જેટલું પાણી રહે ત્યારે ચુહલાપરથી હેઠળ ઉતારી ઠંડુ પાડી કપડાંએ ગાળી લઇને તેમાં સેજ સાકર નાખી અથવા કંઇ પણ મીઠાસ વગર દરરોજ સવારે દરદીને પાવું.

ઈલાજ ૪ થો.

બકરાંની તલ્લી એક લઇ તેને પાણીથી ધોઇ સાફ કરી તેની ઉપર બે ત્રણ ઠેકાણે છરીથી કાપ પાડીને તેમાં નીમક ભરીને આતસ ઉપર મુકી ભુન્જવી ને દરદીને એ પ્રમાણે દરરોજ ૧૦-૧૫ દીવસ સુધી ખાવા ફરમાવવી.

ઈલાજ ૫ મો.

	તોલા.		તોલા.
પેઢરૂ બજાર... ...	૧	વાંસ કપુર	૧
એલચી દાણા ...	૧	કેવડીઓ કાથો ...	૧
માંજુ ફળ... ...	૧	સુખડનું તેલ ...	૪

ઉપલાં ૫ વસાણાંને છુંદી બારીક ભેદા જેવાં કરીને તેમાં સુખડનું તેલ સારી પેઠે ભળી જાય તેમ મેળવીને ચણાનાં કદ જેવડી ગોળીઓ બનાવવી, ને તેને કોડીની રકાબીમાં મુકી સુકવવી. પછી કાચના બુચની સીસીમાં ભરી રાખવી ને ખપ પડે ત્યારે તેમાંથી ૨ ગોળી દરરોજ સવારમાં મીઠાશ નાખ્યા વગરનાં ગરમ કીધેલાં દુધ શેર ૦।। સાથે ગળવી. એ પ્રમાણે ૨૦ દિવસ સુધી ગળવી.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

મીઠી પીસાબ, રેતી તથા પથરીના ઇલાજ.

	તોલા.		તોલા.
સરગેદાનાં પાંદડાં	૧	ગલો (લીમડાનાં ઝાડ	
સાથરા	૧	ઉપરનો વેલો) ...	૦।।
કાંસની	૧	કાળી દરાખ	૦।।
બનફસા	૦।।	ઉસને ખુરદુસ	૦।।
જુફો...	૦।।	દારૂ હળધ	૦।।
કરીઆતું	૦।।	મોટી હરડેની છાલ...	૦।।
નઠીમધ	૦।।	ધાણા	૦।।
રાજનસ.	૦।।	ચોપચીની	૦।।
સુરીજન	૦।।	ચીની કબાલા... ...	૦।।
મકો	૦।।	નાગરમોથ	૦।।
વરીઆળી... ...	૦।।	આમળાની છાલ સુકી	૦।।
શાહજીરૂ	૦।।	સીધીસ્તાન દાણા ...	૧૨
બેહેડાંની છાલ ...	૦।।	ઉનાબ દાના.	૧૨

ઉપલાં સઘળાં વસાણાંને ખોખરાં કરી એક કાદવનાં વાસણમાં અથવા કલઇ કરેલાં વાસણમાં નાખી તેમાં પાણી શેર ૪ નાખી ઉકાળવાં, ને પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારી ઠંડું પાડી ગાળી કાઢવું, ને તેના બે ભાગ કરી સવાર સાંજ પીવો. બીજ દહાડે એજ કુચો પાછો ઉકાળી વાપરવો, ને પછી નવો લેવો. એથી મીઠી પીસાબ નરમ પડશે. વળી કોઇને રેતી તથા પથરીનો મરજ હોય તેણે પણ આ કાહાવો પીવાથી તુરત રેતી, પથરી બંધાઇ હશે તે પીસાબ વાટે નીકળી જશે. આ ઇલાજ ઘણોજ સર્વોત્તમ છે.

ઈલાજ ૭ મો.

	તોલો.		તોલો.
અકલગરો... ...	૦॥	લીમડાનો ગળો લીલો	
કડું	૧	અથવા સુકો ...	૧
આંબા હળદર સુકી	૧	લીમડાની તાજી અંતર	
હીમજ હરડે ...	૧	છાલ...	૧
કરીઆતું	૧	સુંઠ	૧

એ બધાં વસાણાંને ખોખરાં કરી તેના ભુકાના ત્રણ ભાગ કરવા, અને તેમાંનો એક ભાગ પાણી શેર ૧ ના કાદવનાં વાસણમાં ઉકાળવો, ને નવટાંક જેટલું પાણી રહે એટલે ચુલ્હાપરથી ઉતારી કપડાંએ ગાળી કાઢવું, ને તેમાં મધ તોલો ૧ મેળવવું. જો દરદી મજબુત બાંધાનો હોય તો તેને બધું પાવું, પણ જો નબળા બાંધાનો હોય તો નવટાંકના બે ભાગ કરવા ને દીવસમાં બે વખત પાવું.

એ કાવો લાંબો વખત પીવાથી વરસ બે વરસનું એ દરદ હશે તો પણ મટી જશે.

મેદવાયુ (પેટ મોટું થયું હોય તેને નાનું કરવાના) ઈલાજ.

મેદવાયુ (પેટ મોટું) થવાનું કારણ દીવસના સુઇ રહેવાથી, મહેનત નહીં કરવાથી, મીઠા પદાર્થો ખાવાથી તથા દહીં દુધ વધારે ખાવાથી થાય છે તેના ઉપાય.

ઈલાજ ૧ લો.

સેકટાની સીંગ સુકાય ને કઠણ થયા પછી તેમાંથી બી કાઢી તે બી છાયડામાં સુકવવાં અને પછી તેમાંથી ઉમ્મરનાં પ્રમાણમાં પાંચથી દશ બી પાણી સાથે ખાવાં. જો આખા બી ગળાય નહીં તો તેની ભુકી કરી ગળવી. એ દવા આરામ થતાં સુધી ચાલુ રાખવી. એથી પેટ નાનું થશે.

ખોરાક–ચાવલ જુના તથા જવના આટાની રોટલી તથા કુલથી તથા મગની દાળ ખાવી.

ઈલાજ ૨ જો.

	તોલો.		તોલો.
પીપર	૧	વાવડીંગ	૧
જવ...	૧	સાજીખાર... ...	૧
ઘી ચામળા ...	૧		

એ સઘળી જણસોને છુંદી બારીક ભુકો કરવો. પછી એ ભુકીમાંથી તોલો ૦॥ લઈ તેમાં સુંઠનો ભુકો વાલ ૨ મેળવીને સવારમાં નરણે કોઠે ફાકી ઉપર પાણી પીવું. એથી મેદવાયુ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૩ જો.

	તોલા.		તોલા.
ગુગળ	૧	નાગરમોથ... ...	૧
બેડાં...	૧	સુંઠ	૧
મરી...	૧	હરડાં...	૧
વાવડીંગ	૧	પીપર...	૧
આમળા	૧		

એ સઘળાં વસાણાંને છુંદી બારીક આટા જેવાં કરી તેની બધમાં ચીની બોર જેવડી ગોળી વાળવી અને તેમાંથી સવારે બે તથા સાંજ બે ગળી ઉપર ઠંડું પાણી પીવું. એથી પેટ નાનું થશે.

ઈલાજ ૪ થો.

મધ ચોખું... તોલા ૨ પાણી... ... તોલા ૨

એ બેઉને મેળવી નરણે કોઠે પીવું.

ખોરાકઃ—જુના ચાવલ રાંધી ખાવા તથા જવની રોટલી ખાવી.

ઈલાજ ૫ મો.

શંખ આખો બાળીને તેની રાખ કરવી ને તે રાખને અરડુસાનાં પાંદડાંના રસમાં મેળવીને ખુબ બલ કરવી ને તે સુકાયા પછી એક સીસીમાં ભરી રાખવી. જરૂર પડે ત્યારે ૨ થી ૩ વાલ લઈ પાણી અગર મધમાં મેળવી ખાવાથી મેદવાયુ મટશે. આરામ થતાં સુધી ફરવા ચાલુ રાખવી.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

મેદવાયુને લીધે અંગ વાસ મારે છે
તે વખતે પીવાની દવા.

હરડે... ... તોલો ૧ લીમડાનાં પાંદડાં તોલો ૧
દાડમનાં ઝાડનાં કુમળાં પાંદડાં ... ... તોલો ૧
આંબાનાં ઝાડનાં કુમળાં પાંદડાં ... ... તોલો ૧

એ સઘળાંને પાણી શેર ૨ માં ઊકાળવાં ને પાણી શેર ૦।। રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાહાડી એક સીસીમાં ભરી રાખવું, ને તે પાણી દિવસમાં ૨ વખત પીવું. આજે દહાડે બીજું તાજું બનાવી કામમાં લેવું. એથી ફાયદો થશે.

મોરચીના ઉપાય.

કારણઃ—ખાધેલો ખોરાક પચ્યે નહીં અથવા બાદીનો ખોરાક ખાવાથી છાતીમા એાડકાર આવે, પેટમાં ચુક મારે તથા બદન (શરીર)માંનું માંસ સડી ઝાડાવાટે નીકળી જાય છે ને તેથી માણસ નબળું થઈ જાય, અને એ રોગ લાંબા દહાડા ચાલુ રહેવાથી એમાંથી કોલેરા થઇ માણસ મરી જાય છે. તેના ઉપાય.

ઈલાજ ૧ લો.

સાપસુંન મરી એરવોદસ સુંઠ
તજ સાગનું છોડું સરેદ કાંદો
૪૧

એ સર્વેને તોલો ૦ા (પા) લઇને પાણી શેર ૧ માં ઉકાળવાં ને પાણી શેર ૦ા રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાહાડી દહાડામાં ૩ વખત પીવું.

ખોરાક—ચાહે, પાંઉનો તોસ્ટ, બટર, બીસ્કોટ આપવી, ભાત દીન ૨ ખાવો નહીં.

ઈલાજ ૨ જો.

સુરેખાર તોલો ૧ મરી તોલો ૧ સંચળ તોલો ૧

એ બધાં વસાણાંને કપડછંદ કરીને તેમાંથી તોલો ૦ા લઇ લીંબુના રસમાં મેળવી સવારમાં ચાટવું.

ઈલાજ ૩ જો.

લીમની છાલ સુકી. સુંઠ. વેખણ. લવંગ.

એ બધાં વસાણાંને સરખે ભાગે લઇને કુટી કપડછંદ કરીને તેમાંથી તોલા ૦ા લઇ સવારમાં પાણી સાથે ખાવું.

ઈલાજ ૪ થો.

	તોલો	તોલો	તોલો
સીમરાની છાલ	૧	સુંઠ ૧	લવંગ ૧

એ સર્વે વસાણાંને લઇને ખોખરા કરવાં. પછી તેમાં પાણી શેર ૦૩૩ નાખીને ઉકાળવાં, ને પાણી શેર ૦ા રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાઢી દહાડામાં ત્રણ વખત પાવું.

ઈલાજ ૫ મો.

	તોલો	તોલો	તોલો
સુરેખાર ૦ા	મરી ધોળાં ૦ા	સંચળ ... ૦ા	

એ સર્વે વસાણાંને ખલ કરવાં. પછી કપડછંદ કરી પાછા લીંબુના રસમાં ખલ કરીને તેમાંથી તોલો ૦ા લઇ પાણી સાથે મેળવી પીવું.

મોઢું વાસ મારતું હોય તેના ઈલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

ન ધણીનું મોઢું અમસ્તું વાસ મારતું હોય અથવા જને ખોખાર આવતી હોય ને તેથી મોઢું વાસ મારતું હોય તેણે નિચેની દવાના કોગળા કરવાથી ફાયદો થાય છેઃ—

હરડાં ... તોલો ૧ બેહેડાં ... તોલો ૧
સુકા આમળા તોલો ૧

એ બધાંને બોખરાં કરી પાણીમાં નાખી ઉકાળીને કોગળા કરવા.

ઈલાજ ૨ જો.

ફટકી ... તોલા ૨ મરી કાળાં ... તોલા ૨

ફટકીને ઈંગાર ઉપર મુકીને ખુબ ફુલવવી. પછી મરીની ભુકી કરી ફટકી સાથે ખલ કરવી અને બારીક થયા પછી દાંતને ઘસવી, તેથી પાણી ઝરશે. તે ઝરવા દઇ પાણીથી મોં સાફ કરવું. એ પ્રમાણે દહાડામાં બે ત્રણ વખત કરવું. એથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૩ જો.

	તોલા.		તોલા.
ટંકણખાર ફુલવેલો	૩	બેડાં...	૨
હરડાં	૨	કપુર	૧

એ સર્વે વસાણાંને છુંદી કપડછંદ કરીને એક સી-સીમાં ભરી મુકવાં, પછી તેમાંથી થોડી દવા લઇને દાંતને ઘસવી. થુક નિકળે તે થુકયા કરવી ને પછી પાણીથી મોઢું સાફ કરવું. એ પ્રમાણે થોડા દહાડા કરવાથી મોઢું વાસ મારતું બંધ થશે.

રતાંધળાના ઇલાજ.

રતાંધળો એટલે જ માણસ દહાડે દેખે પણ રાત્રે દેખાતું નહીં હોય તેના ઇલાજ.

ઇલાજ ૧ લો.

	તોલા.		તોલા.
કરંજબીજ...	૧	હળદર...	૧
ફટકી	૧	સરસવ...	૧
લોધર...	૧	હીમજ	૨
ખાપરીઉં	૨	જીરૂં ખંભાતી ...	૧

એ સર્વે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને બકરીનાં મુતરમાં ત્રણ દિવસ સુધી ખલ કરવાં. પછી તેનું આંખમાં અંજન કરવું, એથી રતાંધળાપણું મટી જશે.

ઇલાજ ૨ જો.

ભુરાં કોહોળાંને છુંદી તેનો રસ કહાડી એક સીસીમાં ભરી મુકવો ને તેમાંથી આંખમાં દીન ૨૧ સુધી આંજવાથી સારૂં થશે.

રગતપીત.

એ રોગ ઘણું તીખું તથા ખાટું તથા ખારૂં એવા પદાર્થો ખાવાથી તથા તડકામાં ઘણું ફરવાથી તથા ઘણા સ્ત્રીસંગથી થાય છે. તેના ઇલાજ.

ઇલાજ ૧ લો.

દરીઆઇ સમુદ્ર ફીણ મધેનો નરમ ભાવો ... તોલા ૭
શેરડીનો સરકો ... ... તોલા ૭

એ બેઉને મેળવી તેનો મલમ બનાવવો, ને જ્યા પિત થયું હોય ત્યાં કહાડામાં એક વખત લગાડવું, અને ફેર પડે તો ઘણા દીવસ ચાલુ રાખવું. એ દવા કરે ત્યારે માછલી, દારૂ, તીખું, ખાટું તથા ગરમ ચીજ ખાવી નહી.

ઈલાજ ૨ જો.

કાચકા અથવા જને (સાગરગોટા) પણ કહે છે, તે ઝાડનાં પાતળાં મુળિયાં રતલ (૦૧) લાવી પાણીમાં ભીંજવવાં અને પછી તેનો રસ કાઢી લેવો. તે રસ દિવસ ૩ સુધી દરરોજ સવારે પાવો. એથી રોગ દુર થશે.

ઈલાજ ૩ જો.

	તોલા.
આંબાના ઝાડની ઉપરની છાલ કાઢી નીચેનો ગર્ભ.	૫
પીપળાનાં ઝાડની છાલ	૫
કરમદાનાં ઝાડની છાલ	૫
સાતવીનનાં ઝાડની છાલ...	૫
કાળાં જાંબુનાં ઝાડની છાલ	૫

ઉપલી બધી છાલને છુંદી તેમાં પાણી તોલા ૫ નાખી તેનો રસ કહાડવો, ને તે રસ કપડાંએ ગાળવો. પછી તેમાંથી રસ શેર ૦૧ (૫૦) લઈ તેમાં કળીચુનો આના બેભાર નાખી, દરદીને પીવા આપવું. સાંજે પણ એટલોજ ખોરાક પાવો. ખોરાક-નાગલીની રોટલી વગર બીજું ખાવું નહીં.

ઈલાજ ૪ થો.

	તોલા.		તોલા.
ગાજરનો રસ	૨	પડવાસ... ...	૦૫
લીમડાની જડની છાલ	૦૧	સાકર	૦૫

એ સર્વેને છુંદી મેળવી દરરોજ સવારમાં દીન ૪ સુધી પીવાથી રગતપીત જશે.

ઈલાજ ૫ મો.

પારો... તોલો ૦॥॥ અમલસાડો ગંધક તોલો ૧॥

એ બેઉને ખલમાં નાખી એક દીવસ ખલ કરવી. પછી તેમાં મોગરેલ તેલ નાખતા જવું ને ખલ કરતા જવું. એમ એક દીવસ કીધા પછી તેને કાચના અથવા કલઈ કરેલાં વાસણમાં ભરી રાખવું ને રગતપીત ઉપર અવાર નવાર ચોપડયા કરવું એથી આરામ થશે.

રપચર જેને અંગ્રેજીમાં હરનીઆ કહેછે તેના ઈલાજ.

જો કોઇને "રપચર" એટલે ગાળો ચડયો હોય ને અંતરગાળનો મરજ કહે છે ને તેથી પેટ તથા પીસાબ બંધ થઇ ગયાં હોય તેના ઈલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

	તોલા.		તોલા.
દીવેલીનું મગજ...	૨॥	સંચળ...	૫
અજમો	૫	વરીઆળી	૨
સુંઠ	૦॥		

એ સઘળાં વસાણાંને છુંદી બારીક કરી ભરી રાખવાં, ને જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે તેમાંથી ચમચી એક લઈ તેમાં બકરીનું દુધ ચમચો એક તથા એરંડીઉ તેલ ચમચો એક નાખી બરાબર મેળવી પાવું. એથી પેટ

તથા પીસાબ બંધ થઇ હશે તો છુટશે. અગર જો એ દવા પીધાથી ૦૫૫ કલાકમાં પેટ પીસાબ નહીં આવે તો ફરીથી ઉપર મુજબ બનાવી પાવું.

બકરીનું દુધ નહીં મળે તો ગાયનું દુધ વાપરવું, અને ખોરાકમાં વાયડી ચીજ ખાવી નહી.

ઈલાજ ૨ જો.

"રયચર" હેઠે ઉતર્યું હોય તેનો ઇલાજ.

	તોલા.		તોલા.
અજમો	૫	દીવેલીનું મગજ ...	૫
ચણાનો આટો...	૫		

એ સઘળાંને છુંદી ગરમ દુધમાં મેળવી પોટીસ કરી દરદ ઉપર મુકી પાટો બાંધવો, અને બ્બેક દિવસને આંતરે પાટો બદલવો. એથી "રયચર" ઠેકાણે આવશે.

ઈલાજ ૩ જો.

	તોલા.		તોલા.
અજમો	૫	સુવા	૫
કલોંજી...	૫	અજમોદ	૫
દીવેલીનું મગજ ...	૫		

એ સર્વે જણસોને સેકી છુંદીને બોખરી કરવી પછી તેને ઝીણાં કપડાંમાં બાંધી તાપ આગળ ગરમ કરી તેનો સેક કરવાથી "રયચર" ઠેકાણે આવશે.

ઈલાજ ૪ થો.

જે ધણીને ગોળાનો મરજ હોય તેણે બ્બવારનવાર કોઇ કોઈ દહાડો લીમડાની સુકી લીમોડીનાં મગજ

કહાડી નાંખવાં ૭ થી ૧૦ ખાવાં, અગર લીંબોડી લીલી હોય તો આખી ખાવી. તેથી ગોળાનું જોર નરમ પડશે; ને કોવત આવશે.

ઈલાજ ૫ મો.

તવરનાં ઝાડ જે દરિયા કીનારે થાય છે તેનાં પાંદડાં પાણીમાં ઉકાળવાં, ને પાણી સાહેજ ગરમ થાય એટલે, આંતરડું ગોળીમાં ઉતરી પડયું હોય ને પાછું ચઢતું નહી હોય ત્યારે તે જગા ઉપર એરંડીઉં તેલ લગાડી ઉપલાં ગરમ પાણીનો સેક કરવો ને ઉપર એરંડીઉં તેલ ચોપડવું, ને ગરમ કરેલાં પાંદડાં સેહેવાય તેમ તે ઠેકાણે બાંધવાથી અંતરગાળ ઠેકાણે આવશે; પણ એ મુજબ સેક અવારનવાર ચાલુ રાખવો.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

હરનીઆ અથવા અંતરગાળ એટલે આંતરડું ગોળીમાં ઉતર્યું હોય તેને તેની જગ્યાએ લાવવાનો ઈલાજ.

તુકમુરીઆંનું ઝાડ જનની ઉપર તરેહ તરેહ રંગના ફુલો લટકતાં થાય છે તે ઝાડનો કંદ લઈ તેને પીસી તેની લેપડી કરો જ્યાં "રપચર" એટલે આંતરડું ઉતર્યું હોય ત્યાં બાંધવો, ને કલાક દશ બાર સુધી રહેવા દેવો ને ઉપર પાટો બાંધવો. એ પાટો બાર કલાક પછી છોડી બીજો નવો બાંધવો. તે પાટો છોડયા પછી ઉપર કોપરેલ અથવા કોલડ ક્રીમ ભરવું.

એ પ્રમાણે કર્યાથી થોડા દિવસમાં આંતરડું ઉપર ચહડી જશે.

ઈલાજ ૭ મો.

મેથી. ધતુરાનો રસ.

એ બેઉને સરખે વજને લઇ પ્રથમ મેથીને ૭ કે ૮ વખત દળીને બહુજ બારીક આટા જેવી કરવી. પછી તેમાં ધતુરાનો રસ લેપડી થઇ શકે તેટલો નાખી, જ ઠેકાણેથી ગોળો ઉતરે છે ત્યાં મુકવી, ને પછી તે ઉપર કાછો બાંધવો. એથી પરસેવો ઘણો છુટશે. લેપડી બાંધ્યા પછી હાલચાલ કરવી નહીં.

એ ઉપાય ઘણા દિવસ સુધી રોજ કર્યા કરવો.

ઈલાજ ૮ મો.

જ કોઇને અંતરગળ "રયચર" એટલે ગોળો ઉતર્યો હોય ને ચઢ ઉતર નહીં થતો હોય તેનો ઇલાજ.

મરજાદનો પાલો જનો વેલો દરિયા કિનારે રેતીમાં તથા ખડકમાં થાય છે, તેનાં પાંદડાં પાણીમાં ધોઈ કાઢી કાદવના વાસણમાં ભરી તેનું મોઢું બરાબર બંધ કરી તેને ધીમા આતસમાં અથવા છાણામાં મુકી બાફવો. તે બફાઇને નરમ થાય, એટલે તેને હાથે મસળી અથવા છુંદી સેહેતો સેહેતો ગોળી ઉપર આસપાસ ફરતો મુકી તે ઉપર કપડું બાંધવું, ને કલાક એકમાં ફેર નહીં પડે તો ફરી બાંધવો. તેમ કરવાથી ગોળો ચઢી જશે.

એ દરદવાળાને પેટમાંના નળમાંનો પવન છોડવવો જોઇએ ને ઝાડો લાવવો જોઇએ, તે સારૂ નિચે લખેલી દવા આપવીઃ—

	તોલા.
અજમો સોકોતરી ઉંચો... ...	૧
હીંગ ઉંચી ચળકદાર	૧
સુંઠ સારી નવી...	૧
સંચળ	૧

ઉપલાં પહેલાં ત્રણ વસાણાંને છુંદી બારીક મેદા જેવાં કરી તેમાં સંચળ વાટી મેળવવો. બાદ ચારે વાનાને કાચના બુચની સીસીમાં ભરી રાખવાં, ને પેટ તથા પવન છોડવવા સારૂ તેમાંથી ભુકી વાલ પાંચ (બે આની ભાર) લઈ મધ અથવા ગોળમાં મેળવી ગોળી કરી ખાવી, અથવા ગોળી નહીં ગળાય તો ચુરણ પાણી અગર ચાહામાં મેળવી પીવું. એક કલાકમાં ઝાડો નહીં આવે ને પવન નહીં સરે તો ફરીથી અવારનવાર બે ત્રણ વખત ખાવી, ને ઉપર ખોરાકમાં ચોખા નરમ ખીર જેવા બનાવી ખાવા અથવા ઘઉંની રોટલી ખાવી.

ઈલાજ ૯ મો.

મેથી નવી શેર બે લઇ તેને બોખરી કરી બસેર પાણીમાં ઉકાળી મસકા જેવી કરી ગરમ ગરમ ગોળા ઉપર લપેટી ઉપર કપડું બાંધવું, અને ગોળો ચડતાં સુધી એ લેપ ચાલુ રાખવો. એથી ગોળો ઠેકાણે આવશે.

ઈલાજ ૧૦ મો.

નમુરી નામનો વેલો જે બોરડી, બાવળ કે થુવરના ઝાડ ઉપર થાય છે; ને ખાવાની સેવના જેવડો જોડો ને રંગે પીળાશપર થાય છે, તે વેલાને બે ચાર મુઠી લઇ તેને છુંદી તેમાં સહેજ નીમક ભેળી તેને કાઢવના કે

ધાતુના વાસણમાં નાખી, વરાળ નોકળે ત્યાં સુધી આફવો. પછી તેને બહાર કહાડી કપડાં ઉપર જેમ મલમ લગાડીએ તેમ લગાડી પેડુનાં ભાગથી ગોળા સુધી બાંધવો; ને ઠંડુ પડે ત્યારે કહાડી નાખી બીજો બાંધવો. એથી ગોળો પાછો ચહડી જશે ને વારેવારે ઉતરશે નહી.

ઈલાજ ૧૧ મો.

મધમાખના પોરાનું મીણ શેર ૪ ભીનું તેલ તોલા ૫

એ બેઉ ચીજને સાથે મેળવી ગરમ કરી ગોળો ઉતર્યો હોય તે જગ્યા ઉપર કેળનાં પાંદડાં ઉપર એ તેલ નાખી સેતું સેતું બાંધવું અને સાત આઠ દિવસ સેક કરવો, તેથી ગોળો ઠેકાણે આવશે.

ઈલાજ ૧૨ મો.

કાચકાનાં બીજ તોલા ૨ સફેદ મરી તોલા ૧

એ બેઉને છુંદી બારીક આટો કરી સવારે તોલો ૦ા અને સાંજે તોલો ૦ા ઠંડા પાણીમાં પીવાથી ગોળો ઠેકાણે આવશે. દરદીએ સુતી વખતે નગોડનાં પાંદડાંને કાદવનાં વાસણમાં ગરમ કરી ગોળી ઉપર તથા પીડુ ઉપર બાંધવાથી તુરત ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૧૩ મો.

આદુ... તોલા ૧૫ા નીમક ગામઠી તોલા ૦ા

નીમકને વાટીને બારીક કરવું. આદાને છોલી તેની બારીક કાતરી કરી તે કાતરીએ નીમક લગાડી બધું ચાવી ખાવું. એથી પવન છુટો પડશે ને અંગમાં ગરમી આવશે. ઉપલું આદુ ખાધા પછી ત્રણ કલાકે નીચે મુજબનો જુલાબ લેવોઃ—

	તોલા.		તોલા.
એરંડીઉ	૩	કુદનો	૦॥
સુંઠ	૦॥	વરીઆળી	૦॥

સુંઠ, કુદનો તથા વરીઆળીને ખાખરાં કરી પાણી શેર ૦॥ માં નાખી ઉકાળવાં ને પાણી શેર ૦ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાઢી તેમાં એરંડીઉ ભેળી પી જવું. એથી પેટનો ખુલાસો થઇ રપચરનું દરદ મટી જશે.

ઈલાજ ૧૪ મો.

અજમો તોલ ૭ પાણી શેર ૨ એરંડીઉ તોલા ૧૪

ઉપલી જણસોને એક કલાઇ કરેલાં વાસણમાં નાખી ચુલા ઉપર મુકી તેમાંનું પાણી બળી જતાં સુધી ઉકાળવી. પછી ઉતારી ગાળી કાઢી એ તેલ પેટ, પીડુ, તથા ગોળી ઉપર મસળી ઘસવું. અરધા કલાક પછી ઉપર આંકડાંના પાંદડાં ગરમ કરીને બાંધવાં અને તે બાર કલાક રહેવા દેવાં. પછી કહાડી લઇ તે જગા ગરમ પાણીથી ધોવી. એથી રપચર ઠેકાણે આવશે.

ઈલાજ ૧૫ મો.

એળીઆ. જવખાર. ઉપલેટ. વછનાગ.

એ ચારે જણસનું તેલ સરખે ભાગે લઇ મેળવી અંતરગલ ને બાજુ તરફ ઉતરતું હોય તે ઉપર ચોપડવું; અને એરંડીઉ તોલો ૦॥ દરદીને પાવું. એ મુજબ દીન ૧૫ એ દવા ચાલુ રાખવાથી સાફું થશે.

ઈલાજ ૧૬ મો.

કાચબાના બેદાનું તેલ કાહાડીને ખાવાના પાનમાં રોજ ૬ા વાલ ૨ ને આસરે લગાડી ખાવાથી અંતરગલ નો મરજ દુર થશે. ખોરાક–ખાટું, તેલ, ખાવું નહી.

ઈલાજ ૧૭ મો.

ગોળીમાં આંતરડું ઉતરે છે (જેને અંગ્રેજીમાં 'હરનીઆ' તથા ગુજરાતીમાં અંતરગળ કહે છે તે) તેને લીધે પેટ કબજ રહે છે, તે લાવવા નિચે લખેલા વસાણાનો પાક બનાવી દહાડામાં એક બે વખત તોલો (૧) એક બારો તો સાધારણ પેટ આવશે, તેમજ બે પાક જ્યારે પણ પેટ કબજ રહેતું હોય ત્યારે ૧ થી બે તોલા બારો તો પેટ બરાબર આવશે.

	તોલા.		તોલા.
દીવેલીનું મગજ એટલે એરંડીનાં બીજ	૪૦	છર (બાલછર)	૧
		તમાલપત્ર	૧
સાકર ચુનચુનની	૪૦	પીપરી મુલ	૧
અસારીએા	૫	ઊજળાં મરી	૧
હસન	૫	એલચી દાણા	૩
નાગકેશર	૫	જાયફળ	૧
કેસર	૦।।	જાવંત્રી	૧
સુરીજન	૧	માખણ શેર ૦।।। નું ઘી બનાવી વાપરવું.	
દુધ ગાયનું શેર	૨		

પ્રથમ દીવેલીના મગજને પીસી ભુકો કરી દુધમાં ચેડવી તેનો માવો બનાવવો. પછી સાકર તોલા ૪૦ નો પાણીમાં સીરો કરી તેને ઉપલા માવામાં મેળવવો. માખણનું ઘી કરી તેની સાથે ઉપલા સીરામાં મેળવેલો માવો મેળવી ચેડવવો ને લાલ કરવો. પછી બાકી રહેલા વસાણાં (અસાળીએા, હસન, નાગકેસર, સુરીજન, બા-

લછર, તમાલપત્ર, પીપરીમુળ, ઉજળા મરી, એલચી દાણા, જાયફળ જાવંત્રી) ને છુંદી મેળવી ઉપલાં ચેડવેલાં વસાણાં ચુલા ઉપરથી ઉતાર્યા પછી તરતજ મેળવી એકરસ કરવાં ને તે પાક કાચના ચપ્પુમાં ભરી મુકવો. તેમાંથી એક તોલો દરરોજ લઇ એક વાઇનગલાસ (તોલા ૬) દુધમાં મેળવીને પીવો, ને જો મરજી હોય તો ઉપર અરધું કપ દુધ પીવું. તેથી ખખરીને પેટ આવશે. કદાચ પાક ખાઇ ઉપરથી દુધ પીશે તો પણ હરકત નથી.

રેતીના ઉપાય.

પીસાબને રસ્તે રેતી પડતી હોય તેના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

જ્યારે પીસાબને રસ્તે રેતી જવાથી કમરમાં ચસક અથવા પેન મારે ત્યારે કેસુડીનાં ફુલનો સેક કરવો. એ સેક કમર ઉપર અથવા પીડુ ઉપર જ્યાં દુખારો થતો હોય ત્યાં કરવાની રીતઃ—

એક તપેલીમાં પાણી ભરી તેને ચુહુલા ઉપર મુકવી ને તેની ઉપર એક ચાળણી અંદર પાણી નહીં લાગે તેમ મુકવી, ને તે ચાળણીમાં કેસુડીનાં ફુલ નાખવાં, ને પાણીની વરાળે ફુલ ગરમ થાય ત્યારે તેને કટકામાં નાખી કમર ઉપર અથવા પીડુ ઉપર સેક કરવો ને તેની ઉપર ગરમ પાણીની કોથળી અથવા બાટલી મુકવી. એ પ્રમાણે દિવસમાં પાંચ છ વખત સેક કરવો. એથી પીસાબ છુટશે, ને રેતીની પેન નરમ પડશે.

ઈલાજ ૨ જો.

કમળ જેને કમળ કાકડીના ફુલ પણ કહે છે, તે નંગ ત્રણ લઈ તેની વચ્ચમાં સાકર મુકી રોજ સવારના નરણે કોઠે ખાવાં. એથી રેતીનું જોર નરમ પડશે ને પીસાબ છુટશે.

ઈલાજ ૩ જો.

પીસાબને રસ્તે રેતી પડતી હોય, ધાત જતી હોય, કમર ઘણી દુખતી હોય ને દસ્તાન જતું હોય તેની દવા.

લીલા ગોખરૂનાં બે ત્રણ છોડ ફળ સાથે લઈ તેને પાણી શેર ૦ા માં રાત્રે ભીજવી મુકી સવારમાં બચકોળી કાઢવા. તેથી પાણી ચીકણું થશે. તે પાણીમાં દુધ શેર ૦ા તથા સાકર તોલા બે નાખી પાવું. જો લીલાં ગોખરૂ નહીં મળે તો સુકા ગોખરૂ પાંચ સાત દાણા લઈ છુંદી આટો કરવો, ને તેને જાજરાં કપડાંમાં ચાળી કહાડી તેમાં સાકર તથા પીપરીમુળ તોલો ૦ા મેળવી શકવું, એથી રેતી તથા ધાત જતી હશે તે નરમ પડશે.

ઈલાજ ૪ થો.

ચીભડાની અથવા ખરબુચાની લીલી અથવા સુકી છાલને ગરમ પાણીમાં નાખી તે પાણી કહાડામાં બે ત્રણ વખત બે ત્રણ ગલાસ પાવું. એથી રેતી હશે તે ધોવાઇ જશે. વળી એ ઘણીને સારૂં મીઠું અનેનાસ ખવરાવવું, એથી પણ રેતી ધોવાઇ જશે.

ઈલાજ ૫ મો.

ભોંયપાતરી નામની ભાજી ને નદી તથા દરીઆને કીનારે તથા બાગોમાં અને વાડીઓમાં પણ થાય છે, તે ભાજીનાં પાંદડાને શોજાં પાણીમાં ૪-૫ વખત ધોઇને સાફ કરવાં. પછી ઘીમાં જીરાંનો વઘાર કરી જરા નીમક નાખી રાંધી ખાવાં. બીજો કાંઇ મસાલો નાખવો નહીં. એ ભાજી કુમળી ને ઝીણી વાપરવાથી ઘણો ફાયદો થાય છે, અને લાગલાગટ એક માસ સુધી ખાધાથી રેતી તદ્દન નરમ પડશે.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

રેતીનો મરજ થયો હોય તે માણસે આ ચોપડીને પાને ૩૧૭ માં મીઠી પીસાબના જે ઇલાજો છે તેમાં ઇલાજ ૬ નો કાવો બનાવી તેમાં લખેલી વીગતે પીવાથી ગમે તેવી રેતી થઇ હશે ને પથરી બંધાઇ હશે તે પીસાબને રસ્તે નીકળી જશે.

ઈલાજ ૭ મો.

કુમળો મુળો ઘણો નાનો પાંદડાં સાથેનો દરરોજ સવારમાં એકેક બબે ખાવાથી રેતીનો અટકાવ થાય છે. એ મુળા સાથે નીમક પણ ખાવું.

ઈલાજ ૮ મો.

મુળાનો ભાજી એટલે કુમળાં પાંદડાં, તથા ચોળાઇનો ભાજી એ બેઉને ઘીમાં રાંધીને જરા નીમક નાખીને રોજ ખાધાથી પીસાબ સારી છુટે છે. એ દવાથી ન ધણીએ પારો ખાધેલો હોય તેને પણ ફાયદો કરે છે.

લકવાના ઈલાજ.

લકવો થયો હોય ને હાથ પગ રહી ગયા હોય તથા ખેંચાતા હોય ને છુટતા નહીં હોય તેના ઈલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

મરઘીનાં તાજાં ઇંડાંમાંથી સફેદી કાઢી નાખી તે મધ્યેની દાળને ભાંજી કડાઈમાં નાખી ચુલા ઉપર મુકીને ઝીણી આંચે ઘુંટીઆ કરવી ને ઘુંટતાં ઘુંટતાં બળીને કોલસા જેવી થશે ત્યારે તેમાંથી તેલ છુટશે તે તેલ કાઢી એક કાચના મુચની સીસીમાં ભરવું ને જ્યાં હાથ પગ ખેંચાતા હોય ત્યાં લગાડવું.

એ તેલનાં ચાર પાંચ ટીપાં દુધમાં ભેળી પીધામાં લેવાથી ફાયદો થાય છે.

ઈલાજ ૨ જો.

કાંદો ઘણો મોટો પુખત થયો હોય તે દરરોજ કાચો સવારમાં ખાધાથી એ દરદને ફાયદો કરશે.

ઈલાજ ૩ જો.

વાવલાનાં ઝાડની લીલી છાલ તોલા ૨ તથા સુંઠ તોલો ૧ એ બંનેને ખાખરાં કરી શેર ૧ પાણીમાં ઉકાળવાં ને શેર ૦ા પાણી રાખવું. પછી તેને ગાળી કાઢી તેમાંથી એ દરદવાળાને તોલા ૩ દીવસમાં એક વખત પાવું. નાની ઉમરવાળાને એથી અરધો ભાગ દીવસમાં એક વખત પાવો. જો દર્દીને ત્રણ દીવસમાં ફેર માલમ પડે તો પાંચ સાત દિવસ વધુ પાવું. પણ ફેર નહી પડે તો બંધ કરવું.

લોહી પેટને રસ્તે પડતું હોય તેના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

જાંબુનાં ઠળીયાનો ભુકો કરી તેમાંથી તોલો ૦॥ (પા) સવારે તથા સાંજ દુધ સાથે ફાકવો. એથી લોહી જતું અટકશે.

ઈલાજ ૨ જો.

	તોલા.		તોલા.		તોલો.
સુંઠ	૧	લવંગ ...	૧	સીંધવ...	૧
પીપરીમુળ...	૧	અજમો...	૧		

એ સઘળાં વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરી તેનું ચુરણ બનાવવું, ને તે ચુરણમાંથી તોલો ૦॥ લઈ દરરોજ સાંજે ફાકવું ને ઉપર દુધ શેર ૦॥ પીવું. એથી લોહી જતું બંધ થશે. તેલ, મરચું તથા ખટાસવાળી કાંઈ ચીજ ખાવી નહીં. દિન ૧૦ સુધી એ દવા ચાલુ રાખવી.

લોહી સુધારવાના ઇલાજ.

હરકોઇ માણસનું લોહી બગડયું હોય ને ગરમી ફુટી નીકળી ફુલા ફુલી થયા હોય ને ચામડા કાળાસ મારી ગઇ હોય તેના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

	તોલા.		તોલા.
ગુલે બનફસા ...	૨	ગુલેખતમી.. ...	૨
સાથરા	૩	બીલોફર	૨
મજીઠ	૨	મોટી હરડેની છાલ	૪
બનીસું	૩	વરીઆળી.. ...	૨
કાસન	૪	કરીઆતાંની પાંદડી	૨
ગાઉ જબાન ...	૨	તુરંજને બીજ ...	૩
સીરખેસ (બાઉ)...	૫	ખરૂ(રતાંજલ) ...	૨
સુખડ..	૨	બાળછર	૨
એલચી કાગદી...	૨	ઉશબ્બો (સાલેબ)..	૨
ગોરે ગુંદી... ...	૨	બેહી મધ	૨
કોલબ	૨	મકો	૨
રેવનચાની બટાઇ એટલે		રેવનચીનું લાકડું...	૪
સીપીસતાન દાણા	૫૧	કાળો દરાખ દાણા	૨૧
ઉનાફ ... નંગ	૧૦૧	બદામના બીજ નંગ	૭૫

એ સઘળી જણસને સાફ કરી તેને એકરસ કરી ભુકો કરી તેનાં નવ પડીકાં કરવાં ને જરૂર પડે ત્યારે તેમાંથી એક પડીકું લઇ માટીનાં વાસણમાં પાણી શેર ૧ માં ઉકાળવું ને પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારો ગાળી

કહાડી દિવસમાં ૩ વખત અકેક ગલાસ એક ચમચો મધ નાખી પીવું.

જો પેટ લાવવું હોય તો દરેક પડીકામાં ગરમાળાનો ગર તોલો ૧ નાખવો, અથવા ગુલાબના ફુલ અથવા કાળી દરાખ અથવા હીમજ હરડે વધારે વાપરવી.

ઈલાજ ૨ જો.

	તોલા.		તોલા.
ગુલેબનફસા ...	૨	ગુલેખતમી	૨
સાથરા	૩	બીલેાફર	૨
મજીઠ	૧	મોટી હરડેનો ભાવો	૪
અનીસું	૨	વરીઆળી	૨
કાસન	૩	સાલેશ...	૫
કરીઆતાંની પાંદડી		ગુલે ગાઉજબાંન...	૨
(ગરમી અથવા તાવ		ઉનાફ... ... નંગ	૧૦૧
હોય તો વાપરવી.)	૨	સીપીસ્તાન... નંગ	૨૧

એ સઘળી જણસને સાફ કરી તેને એકરસ કરી ભુકો કરી તેનાં નવ પડીકાં કરવાં, ને જરૂર પડે ત્યારે તેમાંથી એક પડીકું લઇ માટીનાં વાસણમાં પાણી શેર ૧ માં ઉકાળવું ને પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કહાડી દિવસમાં ૩ વખત અકેક ગલાસ તેમાં મધ ચમચો ૧ નાખી પીવું. એથી લોહી સુધરશે.

પેટ લાવવાની જરૂર હોય તો કાળી દરાખ, ગુલાબનાં ફુલ, માંઉ વિગેરે ચીજો નાખવી.

વરસોળી અથવા વસુરીના ઇલાજ.

એ દરદની પ્રથમ નાની ગાંઠ થાય છે ને તે પછી વધી વધીને મોટી થાય છે.

ઈલાજ ૧ લો.

પાકેલી કેરીમાંની ગોટલીને પાણીમાં ઘસી લગાડવાથી વરસોળી બેસી જશે.

ઈલાજ ૨ જો.

વરસોળી નીકળતાં સાથ તે જો એજ દરદ જણાય તો તે ઉપર છુંદણાં પડાવી દેવાં (જમ હીંદુ લોકો હાથ ઉપર કપાળ ઉપર પડાવે છે તેવાં) કે તે વધશે નહીં.

વાયુ રોગ.

પેર આવે તથા વાયુના સબબથી ઉલટી આવતી હોય તેના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

	તોલા.
તુલસીનાં પાંદડાંનો રસ	૨
મરીનો ભુકો	૨
ઘી તાવેલું...	૨

એ ત્રણેને એકઠાં મેળવીને તેના ત્રણ ભાગ કરવા. તેમાંથી સવારે, બપોરે તથા સાંજે એમ અકેક ખાવો, અને એમ ૧૬ દિન ૩ સુધી એ દવા ખાવી.

ખાવાની પરહેજી રાખવી જોઇએ.

ઈલાજ ૨ જો.

	તોલા.		તોલા.
સાજીખાર	૧	સંચળ	૧

એ બંને વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરી તેમાં બધે તોલા ૨ તથા હીંગ એક ચણા જેટલી નાખી એકવત કરવું, અને તેના ૩ ભાગ કરી ત્રણ દિવસ સુધી દરરોજ સવારમાં પાવું. ખાવાની પરહેજી રાખવી.

ઈલાજ ૩ જો.

	શેર.		શેર.
સાકર	૦	બેદાણા	૦
લવંગ તોલો ...	૦॥		

એ સર્વ વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને તેનું ચુરણ એક ખલમાં નાખીને થોડું થોડું ઠંડુ પાણી નાખી ખુબ ખલ કરવું, ને ગોળી વળાય એવું થાય એટલે તેનો બોર જેવડી ગોળી વાળવી. પછી તે ગોળી દરરોજ ૧ મોઢામાં રાખી તેનો રસ ગળ્યા કરવો.

વાયુના સબબે મગજ ઠેકાણે નહીં રહે તેના ઇલાજ.

એ દરદવાળાને ફેરચકર આવે છે, મગજ ફરે છે, આંખે તમર આવી જાય છે. એ દરદો વાયુના જોરથી થાય છે, અને દરદવાળાનું ધ્યાન બરોબર ઠેકાણે રહેતું નથી. તેના ઇલાજ.

ઇલાજ ૧ લો.

તોલા.		તોલા.	તોલા.
દરાખ કાળી ૨	ગળો	૨	સુંઠ ૨
પુષ્કરમુલ ૨	પીપરી મુળના ગાંઠ	૨	

એ સર્વે વસાણાંને ખોખરાં કરી તેમાં પાણી શેર ૧॥ નાખીને ઉકાળવાં ને જ્યારે પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારી તેની અંદર પીપરને છુંદીને તેની ભુકી વાલ ૫ ને આસરે નાખવી, અને એક મોટો ચમચો ભરીને મધ નાખવું; પછી એકવત કરીને દહાડામાં ૩ વખત એક એક વાઇન ગલાસ ભરીને પીવા આપવું, અને એમ દીન ૭ સુધી પાવાથી ફાયદો થશે.

ખોરાકમાં ચીકાસવાળું ખાણું ખાવું નહીં, પણ ચાહા, બીસકોટ તથા ભુનેલું પાંઉ અને ઘઉંના આટાની કાંજી પીવી.

ઇલાજ ૨ જો.

ધમાસો શેર ૦॥ ને પાણી શેર ૨ માં ઉકાળવો; ને પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારીને દહાડામાં ૩ વખત એક એક ગલાસ ભરી પીવું.

ઈલાજ ૩ જો.

હીમજ હરડે તોલા ૫ થી ૭ સુધી લઇ તેને ખો-ખરી કરી, પાણી શેર ૧ માં ઉકાળી, ને પાણી શેર ૦।। રહે ત્યારે ઉતારીને તેના ૩ ભાગ કરી દહાડામાં ૩ વખત પીવું. એમ ત્રણ દીવસ એ દવા ચાલુ રાખવી.

ઈલાજ ૪ થો.

હલદર તોલો ૦। સાકર તોલો ૦।

એ બંધેને એકવત કરી એક ગલાસ નટલા ઠંડાં પાણીમાં મેળવીને દહાડામાં બે વખત પીવું.

ઈલાજ ૫ મો.

સુંઠ મેદાની તોલા ૨ ને કુટી કપડછંદ કરી એક સીસીમાં ભરી મુકવી, પછી તેમાંથી થોડી સુંઠ લઇ દરદીની આંખોમાં અંજન કરવું. તાપ આવ્યાથી ફેર તથા ચકર આવતાં હશે તે તેનાથી મટી જશે.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

લવંગ તોલો ૦।। સુંઠ તોલો ૦।।

એ બંને વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરી એક સી-સીમાં ભરી રાખવાં. પછી તેમાંથી થોડું આંખોમાં આં-જવું, જથી તાપ આવ્યાથી ફેર તથા ચકરી આવતો હશે તે દુર થશે.

ઈલાજ ૭ મો.

નવસાગર તોલો ૧ કલીનો ચુનો સુરતી તોલો ૧

એ બંને વસાણાનો ભુકો કરી એક કાચના બુચવાળી નાની સીસીમાં નાખી તેમાં તે ભુકો ડુબે એટલું પાણી રેડવું. પછી જે માણસને ફેર ચકર આવતા હોય તેને તે સીસીનો બુચ ઉઘાડી થોડું થોડું સુઘાડવું એથી ફેર ચકર આવતા ભાગશે.

ઈલાજ ૮ મો.

	શેર		શેર
અજમો	૦॥	કેરમાની અજમો	૦॥
સંચળ	૦	છુંદી વાપરવો.	વરીઆળી તોલા ૪

એ જણસોને સાફ કરી એકઠી મેળવી ગાયનાં તાજાં મુત્રમાં ભીંજવી કાઢી તડકામાં સુકવવી. બીજે દહાડે પણ એજ મુજબ ભીંજવી સુકવવો. એમ છ દીવસ કરવું. પછી તેને ખાંડી ભુકો કરી તેમાંથી સવાર સાંજ તોલો ૦॥ તથા સાકર તોલો ૦॥ સાથે મેળવી ખાવી; ને પછી થંડું પાણી પીવું. એથી મગજ ઠેકાણે આવશે. ખટાસ, તેલ બીલકુલ ખાવું નહી.

વાયુગોળો.

વા ગોળો, અથવા જે માણસને પેટમાં વાયુ થઈ આવે ને ગોળો ચહડે ઉતરે છે (જને સારંગગાંઠ પણ કહે છે) તેના ઈલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

	તોલા.		તોલા.		તોલા.
આદુનો રસ	૩	એરંડીઉ	૨	દુધ ગાયનું	૪

એ સઘળાં વસાણાંને એકવત કરીને સવારમાં પીવાં; અને એ પ્રમાણે દીન ૭ પીવાથી એ દરદ નરમ પડશે. ખાવાની પરહેજી રાખવી.

ઈલાજ ૨ જો.

જને કુટી ઉપર વાથી કરપાઇને કુખે તથા વાંસો ફાટે તથા કમર ફાટે તેના ઇલાજ.

	તોલા.		તોલા.		તોલા.
દારૂ હળદર	૧	વજ	૧	કકુ....	૧
પીપર....	૧	સુંઠ	૧	અજમોદ	૧
હરડે	૧	નેહીમધ	૧	સીંધવ	૧

એ સર્વે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરી તેના પડીકાં વાલ ૪ એટલે બેઆની ભાર વાળવાં, અને તેમાંથી પડીકું ૧ સવારે તથા એક સાંજ ઘીમાં મેળવીને ચાટવું. એ પ્રમાણે દીન ૨૧ સુધી કરવું.

ઈલાજ ૩ જો.

વાતપિત તથા અગની ઘણી થાય; છાતી ઉપર પિત થાય ને ઉલટી થાય અને કડવું પીળું પિત પડે તેના ઇલાજ.

સાકર શેર ૧ ને ત્રાંબાના વાસણમાં નાખી, તેમા પાણી શેર ૨ નાખી કહાડો કરવો; અને તેમાં નીચે લખેલાં વસાણા નાખવાંઃ—

	તોલા.		તોલા.
સેવતીના ફુલ... ...	૨૨	કાળી દ્રાખ ...	૫
નહીમધ	૨	હરડે	૨
બેડાં	૨	આમળા	૨
ઢાલચીની...	૨	તમાલપત્ર	૨
પોસત	૨૨	ખસખસ	૩
મુસલીકંદ...	૨	જીરૂ ખંભાતી ...	૨
કોઠમરી	૨		

એ સઘળાં વસાણાંને કુટીને પેલાં સાકરવાળાં પાણીમાં નાખવાં, અને તેની અંદર બીજું પાણી શેર ૩ નાખી ઉકાળવાં ને જ્યારે પાણી શેર ૨ ને આસરે રહે ત્યારે ઉતારીને તેમાંથી પાણી શેર ૦।। લઇને સવાર સાંજ બે વખત પીવું.

ઈલાજ ૪ થો.

વાતપિતનો ઇલાજ.

	તોલા.		તોલા.
વાળો	૨	અરણી	૪
સુંઠ	૩	મોથ...	૨
પીતપાપડો... ...	૨		

એ સર્વે વસાણાંને ખાખરાં કરીને પાણી શેર ૧ માં ઉકાળવાં ને પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કહાડી દહાડામાં બે વખત પીવું.

ઈલાજ ૫ મો.

વાયુપિત–છાતી બંધ થઇ હોય, સુળ મારે, માથું દુઃખે, દીલ ભરાતું હોય તે ઉપર પીવાનો કાહાડો.

	તોલા.		તોલા.
લવંગ...	૨	દશમુળ	૭
સુંઠ	૪	પીપરીમુળ ...	૪
પીપર...	૪	મરી....	૪
કુલીજંન	૪	ભરભીખડે... ...	૭

એ સઘળાં વસાણાંને છુંદીને તેની પડી ૩ કરવી. તેમાંથી પડી ૧ પાણી શેર ૧ માં ઉકાળવી, ને પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કહાડી દહાડામાં ૩ વખત પીવું; અને એજ પ્રમાણે બીજી બે પડી પણ પીવી.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

વાયુનો ઈલાજ.

	તોલા.		તોલા.
વરીઆળી... ...	૩	ધાણા	૩
તજ	૦॥	સુંઠ	૦॥
પીપર	૦॥	મરી...	૦॥
પીપરીમુળ... ...	૦॥	એરવોદસ ...	૦॥
ચાહા	૦॥	સાકર	૬
કુદનો સુકો ...	૩	એલચી નંગ ...	૪૨
લવીંગ દાણા નંગ	૧૫		

એ સર્વે વસાણાંને કુટીને તેની પડી ૩ કરવી. તે પડીમાંથી એક પડી લઇ પાણી શેર ૧૧ માં ઉકાળવી ને જ્યારે પાણી ૧૫ પાસેર રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કહાડી દહાડામાં ત્રણ વખત પાવી. એમ એ ઉકાળેલી પડી ત્રણ દહાડા એટલાજ પાણીમાં ઉકાળી ૧૫ પાસેર પાણી રાખી દિવસમાં ત્રણ વખત પીવી ને પછી તે પડી રદ કરવી અને બીજી લેવી. એમ ત્રણે પડી પુરી થતાં સુધી એ દવા દિન નવ પીવી. એથી ફાયદો થશે.

એ દવા પીધાથી નવું પેટ ખાધા પછી ચહડી આવતું હોય તેને પણ ફાયદો થાય છે. ખાવાની પરહેજી રાખવી.

ઈલાજ ૭ મો.

અજમો. સુંઠ. ગલણીનાં બીજ.

એ સઘળાં વસાણાંને સરખે ભાગે લઇને તેને કુટીને કપડછંદ કરવાં. પછી જુનો ગોળ એથી અમણો લઇ તે વસાણાં સાથે મેળવી ખલ કરવી અને તેની ગોળી ચણી બોર જેવડી વાળવી, અને દરરોજ સવારે ગોળી ૧ માખણ સાથે ખાવી. એથી સર્વે પ્રકારનો વાયુ દુર થશે, ને ભુખ પણ સારી લાગશે.

ઈલાજ ૮ મો.

રાસ્નાં	વજ	પીપર	ભોંયરીંગણી
મોથ	દેવદાર	મરી	અતીવીસની કળી
અરડુસો	હરડે	ધાણા	ચીકણમુળ
ગળો	ગરમાળો	સતાવરી	એરંડમુળ
ગોખરૂ	રીંગણી	સુવા	સાતોડી

એ સર્વે વસાણાંને તોલો ૦॥ અરધો લઇને બારીક કરી તેનો ઉકાળો પાણી શેર ૧ માં કરવો, ને પાણી શેર ૦॥ રહે એટલે ઉતારી તેને ગાળી કહાડી તેમાં સુંઠનો ભુકો તોલો ૧ નાખીને દહાડામાં બે વખત પીવા આપવો. એજ મુજબ ફરીથી ઉકાળી બીજા દહાડે પીવો. પછી રદ કરી નવો લેવો. એથી વાયુ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૯ મો.

ઇંદ્રજવનાં ફુલને પાણીમાં બાફી કહાડવાં; અને તે બાફેલું પાણી નાખી દેઇ ફુલને હરેક જાતની ભાજી તરકારી ઘરમાં રંધાય તેમાં નાખી પકાવવાં; અગર એકલાં એ ફુલનેજ ઘીમાં પકાવીને રોટલી સાથે ખાવાં; અને એમ દિન ૧૫ સુધી ખાવાથી એ રોગ દુર થશે.

ઈલાજ ૧૦ મો.

વાયુથી માણસના સાંધા દુખતા હોય, પવનથી કમર દુખતી હોય તથા હરેક જગાએ સોજો ચહડયો હોય તે ઉપર લેપ.

	તોલા.		તોલા.
ગુગળ	૨	ગુજર	૨
રેવંચીનો સીરો ...	૨	રગતખોળ	૨
ઇસેસ.....	૨		

એ સઘળાં વસાણાંને છુંદીને એકવત કરીને એક સીસીમાં ભરી રાખવાં. તેમાંથી કામ જટલો ભુકો લઇ ઇંડાની સફેદી સાથે મુખ ખલ કરવો; અને પછી ન

જગાએ ચોપડવું હોય ત્યાં ચોપડી ઉપર રૂના પોળી-યાં વળગાડવા, અને તેને દીન ૩ સુધી રહેવા દઇ ધોઇ નાખવું. એ પ્રમાણે ત્રણ ચાર વખત કરવાથી સાંધા દુખતા નરમ પડશે.

ઈલાજ ૧૧ મો.

વાયુગોળો, સારંગગાંઠ તથા જલંદરના ઈલાજ.

ખારક નંગ ૧૭ હળીઆ કહાડેલી.
અજમો વૈસા ૪ ભાર.

એ બંને ચીજને છુદી કપડછંદ કરવી અને દરરોજ સવારે વૈસા ૦॥ ભાર પાણી સાથે ફાકવી. એ પ્રમાણે દિન ૨૧ સુધી કરવાથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૧૨ મો.

વાયુ થયો હોય, તથા ગળામાંથી કફ પડતો હોય માથું દુખતું હોય તથા પિત થયું હોય તેના ઈલાજ.

દશમુળ.	રાસના.	ગળો.	દારૂહળદર.
પાડ મુળ.	હરડે મોટી.	ભારંગ.	એરંડમુળ.
રીંગણી.	અરડુસો.		

એ સર્વે વસાણાને તોલો ૦॥ અરધો લઇને તેને ખોખરાં કરી તેના ભુકાની પડી ૩ કરવી. તેમાંની પડી ૧ ને પાણી શેર ૧ માં માટીના વાસણમાં નાખી ઉકાળવી ને પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કહાડી સવાર સાંજ પીવા આપવું. અને એ ઉકાળેલી પડી બીજ દહાડે પાછી ઉકાળી એજ મુજબ પીવી. એમ છ દિવસ એ પડી પીવાથી એ રોગને દુર કરશે.

વાયુથી ચાવનીઓ તથા દાંત બંધ થઈ ગયા હોય તેના ઈલાજ.

વાયુ થવાથી ચાવનીઓ તથા દાંત બંધ થઇ ગયા હોય, તથા છાતી બંધ થઇ ગઇ હોય અને તાવ પણ આવતો હોય-જેને સનેપાત કહે છે-તેના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

	તોલા.		તોલા.
ચીત્રક	૨	પીપર	૩
ટંકણખાર... ...	૨	લવંગ	૨
ગંધક...	૨		

ટંકણખારને તવામાં નાખીને ચુલા ઉપર મુકવો. ફુલાઇને ઉભળો ધાણી જેવો થાય એટલે બહાર કહાડીને બલમાં બલ કરવો. પછી બીજાં સર્વ વસાણાંને કુટી કપડછંડ કરીને તેને પણ બલમાં નાખી બલ કરવા; અને એકમેકની સાથે મેળવવા. તે સર્વ મિશ્રણને ભાંગરાના રસમાં દીન ૧ સુધી બલ કરવાં, ને ગોળી બંધાય એવું થાય એટલે તેની બોરના ઠળીઆ જેવડી ગોળીઓ વાળવી. ગોળી ૧ સવારે આદુના રસ સાથે મેળવીને મોઢામાં ચોળવી. કલાક ૩ સુધીમાં ચાવનીઓ નહીં ઉઘડે તો ફરીથી બીજી ગોળી એજ પ્રમાણે આપવી. જો એથી પણ દાંત નહીં ખોલે અથવા છાતી ખુલીને હોશીઆરી નહી આવે તો નીચેનો ઇલાજ કરવો જથી દાંત ખુલ્લા થઇ જશે.

ઈલાજ ૨ જો.

	તોલા.		તોલા.
લીંડી પીપર	૧	લવંગ	૧
ટંકણખાર	૧		

ટંકણખારને તવામાં નાખી ચુલા ઉપર મુકીને ફુલવવો, ને સફેદ ધાણી જેવો થાય એટલે તે ઠંડો થવા દેવો. આદ્દ લવંગ તથા પીપરને ઠીકરાંમાં નાખીને ભુંજવાં અને તે પછી તે ત્રણે ચીજને ખલમાં નાખીને બારીક કરવાં. પછી તેને કપડાંથી ચાળી કાહાડી એક સીસીમાં ભરી મુકવાં. તેમાંથી તોલો ૦।। ને આસરે લઈને મધ સાથે મેળવીને દાંત તથા પારાને ચોપડવું, એટલે દાંત ખુલશે.

ઈલાજ ૩ જો.

માંકડ મારી તેનું લોહી કાઢવું ને તે દાંતના પારા ઉપર ભરવાથી ફેર પડે છે.

વાઇના ઈલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

વાઇથી ચકર આવતી હોય તેના ઈલાજ.

	તોલા.		તોલા.
સુંઠ	૦।।	સફેદ મરી	૦।।
પીપરો મુળના ગાંઠ	૦		

એ ત્રણે જણસને બારીક કરી તેમાં પાણી શેર ૧ નાખી ખુબ જોશ આવી પાણી શેર ૦।। રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાઢી દિવસમાં ૩ વખત તેમાં સાકર નાખી પીવું.

વાયુના સબબથી આખા આંગમાં ચસક તથા કળતર મારતી હોય તેના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

	તોલા.		તોલા.
સીંધાલુણ	૧	સંચળ	૧
વડાગરૂ...	૧	અંગડીખાર ...	૧
આમલીની ઉપરનાં છોલતાની રાખ		...	૪

એ સઘળાં વસાણાંને ખલમાં નાખીને લીંબુના રસમાં દીન ૧ ભીંજવી રાખવાં. બીજ દિવસે તેને કપડાંથી ગાળી લઇને રસને નાખી દેવો, અને લુકો પાછો ખલમાં નાખી તેમાં હીંગ તોલો ૧ ભેળીને પેલાં વસાણાં સાથે ખલ કરવો. તે પછી તેમાં

	તોલા.		તોલા
મરી	૧	સુંઠ...	૧
પીપરી	૧	ગંધક	૦॥

એ સર્વે વસાણાને કુટી કપડછંદ કરીને તે ખલમાં નાખી ખલવાં ને બધાં સાથે બરાબર મેળવી તેમાં આદુના રસ રેડતા જવું ને ખલ કરતા જવું. એ પ્રમાણે દીન ૧ સુધી કીધા પછી તેની વાલ બરોબરની ગોળીઓ

વાળવી, અને ગોળી ૧ સવારે તથા ગોળી ૧ સાંજે પાન સાથે ખવાડવી.

ખોરાકની પરહેજી રાખવી; ગોસનો સેરવો અને ચોખાની રોટલી આપવી.

ઈલાજ ૨ જો.

કડવા સેકટાનાં ઝાડનાં પાંદડાને ભીના કપડાંમાં લપેટવાં. પછી તેને ભેભતમાં ભુજવાં, તે તેનો ગરમ ગરમ સેક કરવો, તથા તેજ પાંદડાંને ગરમ કરી જ્યાં ચસક (પેન) મારતી હોય ત્યાં બાંધવાં.

ઈલાજ ૩ જો.

છાતી ઉપર ચસક (પેન) મારે તેનો ઈલાજ.

મીઠા સેકટાનાં ઝાડનાં લીલાં અથવા સુકાં છોડાંને મોવડાંના અથવા અરાંડી દારૂમાં ઘસવું અને તેની સાથે સાબરસીંગડું ઉપલાજ ગમે તે જાતના દારૂમાં ઘસવું; અને તે ઘસારો જ્યાં ચસક મારતી હોય ત્યાં અગર દુઃખતું હોય ત્યાં અવારનવાર ભરવો. જો ઘણુંજ દુઃખતું હોય તો ઉપલા ઘસારામાંથી પાવલી ભાર લઇ પાણીમાં ભેળીને પાઇ દેવું, એથી ફાયદો થશે, ને ચસક નરમ પડશે.

ઈલાજ ૪ થો.

વાલની દાળ પાણીમાં ૮-૧૦ કલાક બોળી રાખવી, જેથી દાળ નરમ થઈ જશે. તેને પથ્થર ઉપર બારિક વાટી મલમ જેવી કરવી, ને જ્યાં દુખતું હોય ત્યાં ભરવાથી ઘણું તણાઈ પવન ખેંચી કાઢી સાંધા છુટા થશે.

ત્રાળાનું દરદ (મરાઠીમાં જેને નારૂ કહેછે) તેના ઈલાજ.

કારણ—ખરાબ અન્ન ખાવાથી તથા નઠારૂં પાણી પીવાથી એ દરદ પગના કોઇ પણ ભાગ ઉપર તથા હાથ ઉપર થાય છે. પેહેલાં ત્યાં ગુમડી બંધાય છે, ને તેમાં પાતળા દોરા જેવો લાંબો જીવ થાય છે તેના ઈલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

ખાવાનાં પાન નંગ ૨૫ લઇ તે બધાં ઉપર ઘી લગાડવું ને તેની ઉપર રાજમની આટા જેવા ભુકી કરી ભભરાવવી, તથા સાથે જરા સીંદુર પણ ભભરાવવો. પછી દરેક પાનને આતસ ઉપર સેકી એક ઉપર એક વાળાનાં મોં ઉપર મુકી પાટો બાંધવો. તેથી વાળો બહાર આવશે. એ પાન બે ત્રણ દીવસ રાખી પછી નવાં બાંધવાં.

ઈલાજ ૨ જો.

દરદીને વાળાનું દરદ માલમ પડે કે તુરત તેને જાણ કરવા વગર પલંગમાંના માકડ નંગ ૩ લઇ ગોળ તોલા ૩ા માં મેળવી ગોળી વાળી દરદીને ચાવવા વગર ગળી જવા કહેવું. બીજ દહાડે ગોળમાં ચાર માકડ મેળવી ખવરાવવા. ત્રીજ દહાડે ચાર, એમ ચાર પાંચ દીવસ ખવરાવ્યાથી વાળો બેસી જશે.

ઈલાજ ૩ જો.

લોબાન તોલા ૦॥ ની ભુકી કરી તેને દહીં સાથે મેળવી દરરોજ સવારમાં ખવાડવાથી વાળો બહાર નીકળી આવશે. વાળો બહાર નહીં આવે તેટલા દિવસ એ દવા ચાલુ રાખવી.

ઈલાજ ૪ થો.

સાફ કરેલો નવસાગર ને વેલાતથી આવે છે, ને ગાંધીની દુકાને વેચાય છે તેને Amonia Chloride કરી કહે છે તેની ભુકી એક તપખીરની ચપટી જેટલી લઇ વાળાનાં મોઢાં ઉપર દરરોજ મુકયા કરવી, તેથી વાળો બહાર નીકળી આવશે.

ઈલાજ ૫ મો.

	તોલા.		તોલા.
આંકડાનાં ફુલ ડીંડવા સાથે	૩	ગોળ	૩

આંકડાનાં ફુલને બારીક છુંદી તેમાં ગોળ મેળવવો, ને તેની ગોળી નંગ ૩ વાળવી અને એ ગોળી, વાળાનાં દરદીને સવારે ૧ તથા સાંજે ૧ તથા બીજ દહાડે સવારે ૧ એમ ત્રણે ખવરાવી. એથી જ્યાં સુધી વાળાની અસર હશે તેટલો વખત ઝાડા થશે. અસર નાબુદ થયેથી ઝાડા બંધ થશે.

જો ઝાડા ઘણા થાય અને દરદીને ધીરજ ન રહે તો સાકરની મીઠી ચાહા બનાવીને પાવી, તેથી ઝાડા બંધ થશે.

ઈલાજ ૬ ઠો.

વડાગરૂં ભીડું વાટી વાળા ઉપર દીન ૩ સુધી બાંધવાથી વાળો નાબુદ થશે.

ઈલાજ ૭ મો.

વાડ દુધેલીના વેલાનાં પાંદડાં વાટી તેમાં જરા ભીડું નાખી લેપડી કરી વાળા ઉપર મુકવાથી સારૂ થશે. બીજે દહાડે નવી મુકવી.

ઈલાજ ૮ મો.

	તોલો.		તોલો.
કરમાણી	૧	ચુનો	૦ા
હીંગ	૦ા	સાબુ કપડવંજી	૧
લસણ	૦ાા		

એ સરવેને કુટી તેની લુગદી કરી વાળા ઉપર બાંધવાથી વાળો બળી જશે. એ પ્રમાણે ફેર પડે ત્યાંસુધી અવારનવાર નવી લુગદી બનાવી મુકવી.

ઈલાજ ૯ મો.

કબુતરનો અઘાર વાલ ૩. ગોળ વાલ ૩.

એ બેઉની ગોળી વાળી ખાવી. બીજે દહાડે નવી બનાવી ખાવી, ને દીન ૧૪ ચાલુ રાખવાથી વાળાનું દરદ નાબુદ થશે.

વાનો બુક પકડે તેની દવા.

ઈલાજ ૧ લો.

શાહજીરૂં શેર ૧) શેરડીના અથવા દરાખના સરકામાં ચીનીના વાસણમાં દીન ૭ સુધી ભીજવી રાખવું ને આઠમે દહાડે સરકામાંથી કાહાડી ચીનીનાં વાસણમાં સુકવી લેવું.

	તોલા.		તોલા.
સીતાબ સુકો ...	૧૭	મોટી હરડેનો મુરબ્બો ...	૧૦
ગુલેબરમાની ...	૭	ગુલકન (જુનો વરસ રનો)	૨૮
સફેદ તબખીર (તબાશીર) ...	૫	આદુનો મુરબ્બો ચીનાઈ	૨૮
મરીની જડ... ...	૭	આમળાનો મુરબ્બો ...	૨૮
કાળાં મરી	૬	કાળી દરાખ	૨૮
તજ ચીનાઇ ...	૫	મીઠી અમદાવાદી આમલી	૨૮
		ખરો કેરબો ... ...નંગ	૧

એ સર્વેને ઝુંદીને બારીક કરી એકરસ કરવાં ને તેમાં સાકર શેર ૨ થી ૩ નો ચાસ બનાવી નાખવો, ને સાથે બરાબર મળે તેમ હીલવી ઠંડું પાડી કોરીના વાસણમાં ભરી મુકવું. જો વાપરનારને મધની અડચણ નહીં હોય તો સાકરના ચાસ સાથે શેર ૧ ને આસરે મધ નાખી તેમાં સાથે મેળવવું.

મધ વાપરવાથી બલગમ છુટો પડશે તથા હાંફ હશે તે પણ નરમ પડશે.

વાપરવાની રીતઃ—

વાનો બુક પકડયો હોય, ભુખ નહી લાગતી હોય

પિતથી અથવા નજલાથી માથું દુખતું હોય તેણે ચમચી ૧ થી ચમચો ૧ સુધી દીવસમાં બે વખત લેવું.

એ દવા બે ચાર દીવસ લીધા પછી ૫-૭ દીવસ સુધી વાપરવી નહીં કારણ કે એ પ્રમાણે પાંચ સાત દિવસનો વચ્ચે ગાળો નાખી વાપરવાથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૨ જો.

	તોલા.		તોલા.
અજમો	૩	અજમોદ....	૩
વરીઆળી....	૨	સુંઠ....	૦॥
ચણોઠી સફેદ નંગ	૧૦	તમાલપતર	૨

એ સઘળાંને છુંદી બારીક કરી ભરી રાખવાં ને જ્યારે વાપરવું હોય ત્યારે તેમાંથી તોલો ૦॥ લઇ સાકર બેઆની ભાર સાથે મેળવી દરરોજ એક વખત ફાકવાથી આરામ થશે.

ઈલાજ ૩ જો.

બદામના દાણા નંગ...	૭	એલચી દાણા નંગ	૭
કાળી દરાખ નંગ ...	૧૧	હીમજ હરડે દાણા	૭
વરીઆળી તોલો.....	૦॥	અનીસું .. તોલો	૦॥
પીપરીમુળ તોલો.....	૦॥		

બદામ તથા હીમજ હરડેના કટકા કરવા, તથા એલચી દાણાનાં છાલાં અલગાં કરી બાકીની બીજી સઘળી જણસો સાફ કરી તેને એક વાસણમાં નાખી તેમાં બહુજ ગરમ ખખળતું પાણી શેર ૦॥ નાખી ઠંડુ પડે ત્યાં સુધી રહેવા દેવું. પછી તેને ગાળી કહાડી તેમાંથી વાઇન ગલાસ ૧ થી ૨ પાવું. પેટ નહીં લાવવું હોય તો હીમજ હરડે તથા અનીસું લેવું નહીં.

ઈલાજ ૪ થો.

વાવડીંગ તોલા ૨ લઇ તેને છુંદી આટા નવી કરી પ્રાંડી અથવા મોવડાંના દારૂમાં મેળવી ગરમ કરી પેટે ચોળીને ભરવી, તેથી પવન હશે તો ખોલાસો થશે.

વીછુ કરડે તેના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

કોહોણું કે જને કેટલાક લોકો દાંગર કહે છે તેનું ડોચું લીલું અથવા સુકું કોઇ પણ મળે તેને પાણીમાં ઘસીને ડંખ ઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૨ જો.

ખોરડીનાં પાંદડાં ચાવીને ડંખ ઉપર મુકવાં.

ઈલાજ ૩ જો.

મીઠું વાપરવાનું ચમચો ૧ લઇ એક વાઇનગલાસ પ્રાંડીમાં નાખી મેળવવું. પછી ડંખેલા ભાગ ઉપર એક કપડાના કટકાથી તે લગાડવું. તેની અસર થોડા વખતની અંદર ચમત્કારીક રીતે થઇ ઝેર ઉતરી જાય છે.

ઈલાજ ૪ થો.

નીમક તોલા ૧ થી ૨ લીલી હળદરના રસમાં મેળવી સીસીમાં ભરી રાખવું, ને જને વીછુએ કરડયો હોય તેની આંખમાં એ પાણીના ૪ થી ૫ ટીપાં નાખવાં ને

તેમાંથી પગને તળીએ પણ લગાડવું. જો લીલી હળદર નહીં મળે તો સુકી હળદરનો ભુકો પાણીમાં મેળવી ભાજવી ગાળી કાઢી વાપરવો.

ઈલાજ ૫ મો.

આમલીના ચીચોડાની ઉપરની છાલ કાઢી તે વીંછુનાં ડંખ ઉપર વળગાડવી, એટલે નરમ પડશે.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

ભીડાની જડને કુટી તે વીંછુની કરડેલી ડંખની જગો ઉપર બાંધવી. જડ નહીં હોય તો કાંદો કુટી તે જગાએ બાંધવો; એથી ઇજા દુર થશે.

ઈલાજ ૭ મો.

નીમકનું પાણી કરીને એક એક ટીપું નાકમાં નાખવું.

ઈલાજ ૮ મો.

સરકો ને નીમક એકરસ કરીને ઘા ઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૯ મો.

આમલીનો ચીચોડો પાણીમાં અરધો ઘસી બાકી રહેલા અરધાને ડંખ ઉપર લગાડવો. તે એવો વળગશે કે ઝેર ચુસવા પછીજ પાછો ખરી પડશે.

ઈલાજ ૧૦ મો.

આંબાનાં ઝાડ ઉપર જ્યારે કેરીઓ હોય ત્યારે કેરી તોડતાં ચીક નિકળે છે તે ચીક એક સીસીમાં ભરી રાખવો. જે માણસને વીંછુએ કરડયો હોય તેના ડંખ ઉપર તે ચીક ભરવાથી ઝેર ઉતરી જશે.

ઈલાજ ૧૧ મો.

વીંછુના કરડવાથી ઝેર જ્યાં સુધી ચડયું હોય તે ભાગથી તે ડંખ મારવામાં આવ્યો હોય ત્યાં સુધી પોમાડીઆના ઝાડનું મુળીઉં લઇ ઉપર ફેરવવું અને ડંખની ઉપર ઉપલું મુળીઉં ઘસીને ચોપડવું, તેથી વીંછુનું ઝેર ઉતરી જશે.

સસણીની અથવા દુધવાવરીની દવા.

આ દરદ ઘણું કરીને નાનાં બચ્ચાંને થાય છે. બચ્ચાંની માના ખાવામાં કાંઇ ભારે પદાર્થ આવવાથી દુધમાં બીગાડો થાય છે અને તે બીગડેલું દુધ બચ્ચાંને ધવાડયાથી અથવા બચ્ચાંને સરદી થવાથી એ દરદ થાય છે.

ઈલાજ ૧ લો.

	શેર.		શેર.
એરંડીની છાલનો રસ	૧	નગોડનો રસ ...	૧
અરડુસાનો રસ	૧	કેળનો રસ	૧
પીપળાનાં પાંદડાંનો રસ	૧	રીંગણીનો રસ ...	૧
ઝાઝોટાનો રસ	૧	મધ	૧
ગોળ...	૧		

એ સર્વેને એકવત કરીને એક માટીના વાસણમા ભરી તેના મોઢાં ઉપર એક કોડીઉં મુકી કપડમટી કરવું.

પછી ચુલા તળે તે વાસણને ડાટવું ને ઉપર થોડી રાખ નાખી તે ચુલો દરરોજ વાપરવો, અને ૪૦ દીવસ તે વાસણ રહેવા દેવું એટલે અંદરની દવા બરાબર પકવ થશે. તેમાંથી ચમચો ૧ દવા લઇ સસણીવાળાં બચ્ચાંને દહાડામાં બે વખત પાવી. જો બચ્ચું ઘણું નાનું હોય તો નાની ચમચી ૧ તેના ભાગ ૨ કરીને સવાર સાંજ પીવા આપવી.

ઈલાજ ૨ જો.

મોટી હરડે. બેડું. નહીમધની લાકડી.

એ ત્રણ વસાણાંને ઉકાળેલી ચાહાના પાણીમાં સરખે ભાગે પાંચ ઘસરકા ઘસવા. જો ચાહાનું પાણી નહીં મળે તો ઉના પાણીમાં ઘસવાં, અને તેમાં સીંધાલુણ વાલ ૧ ને વજને લઇ તે પણ સાથે ઘસવું. પછી તેમાં થોડું મધ નાખીને દહાડામાં બે ત્રણ વખત ચટાડવું. એ પ્રમાણે બે ચાર દહાડા સુધી એ દવા આપ્યા કરવી. બચ્ચાંની માને એટલા દહાડા ઘણોજ હલકો ખોરાક ખાવા આપવો. તેલ, મરચું, ખાટું, અથવા વાયડું ખાવા દેવું નહી.

ઈલાજ ૩ જો.

હરડે. બેડાં.

એ બંનેને ઠંડા પાણીમાં સરખે ભાગે ઘસીને તેમાં થોડી સાકર ઘસીને એકવત કરીને બચ્ચાંને જરા જરા પાવું.

ઈલાજ ૪ થો.

મરઘીનો સાતપંડો કાઢીને તેને સુકવવો; સુકાયા પછી તેનો ભુકો કરીને સીસીમાં ભરી રાખવો ને જ્યારે બચ્ચાંને સસણી થાય ત્યારે વાલ ૦॥ થી ૧ એક સુધી મધમાં મેળવી દીવસમાં એક વખત ચટાડવો, એથી સસાણી નરમ પડશે.

ઈલાજ ૫ મો.

દીકામરી. રેવંચીની લાકડી. એળીઓ.

એ ત્રણે વસાણાને સરખે ભાગે લઇને તેને ખલમાં નાખી ઘુંટવાં. પછી તેમાં થોડું ઉનું પાણી નાખી ઘુંટયા કરવું, અને તે બચ્ચાંના પેટ ઉપર પાતળું ચોપડવું. કુંટી ઉપર ચોપડવું નહીં. સવારે ચોપડી સાંજ ધોઇ નાખી નવું ચોપડવું, અને તે પાછું સવારે ધોવું. એમ બે ત્રણ દહાડા ચોપડયાથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૬ ઠો.

માંડવાના પાકા પાન મોટાં લાવીને તેની ઉપર એરંડયું તેલ ચોપડીને અંગાર ઉપર સેકી પેટ ઉપર મુકવાં.

ઈલાજ ૭ મો.

જાયફળ. લવંગ. વાયવડીંગ. સાબરસીંગડું.

એ સર્વે ચીજને (પ્રાંડી) દારૂમાં સરખે ભાગે ઘસીને તેને એક વાટકામાં ભરવું. પછી તેમાં થોડો વધારે દારૂ નાખીને ગરમ કરવું, અને સેહેવાતું સેહેવાતું બચ્ચાંની છાતીથી પેટ સુધી ભરવું. જો બચ્ચું ગભરાતું હોય તો એમજ દવા લઇ તેમાં થોડું મધ નાખી મેળવી જરા જરા ચટાડવું.

ઈલાજ ૮ મો.

અગર. સુંઠ. લવંગ. જાયફળ. વાયવર્ડીંગ.

એ સર્વે વસાણાને સરખે ભાગે લઇને તેને મોવડાનાં બેવડા દારૂમાં ઘસીને થોડું ઉનું કરીને છાતી, પાંસળાં તથા પેટ ઉપર ચોપડવું. એમ પ્રમાણે ત્રણ વખત ચોપડવું.

ઈલાજ ૯ મો.

હરડાં. બેડાં.

એ બંનેને ઠંડા પાણીમાં સરખે ભાગે ઘસીને તેમાં સીંધાલુણ વાલ ૨ નાખી મેળવવું, પછી તેમાંથી નાની ચમચી ભરીને દહાડામાં એક અથવા બે વખત પાવું. એ પ્રમાણે ત્રણ દહાડા સુધી પાવું.

ઈલાજ ૧૦ મો.

પાપડ ખાર ચણાની દાળથી ઓછો લઇને તેમાં ગોળ વાલ પાંચ તથા બચ્ચાંની માનું દુધ થોડું નાખી મેળવી દહાડામાં બે વખત પાવું. એમ ત્રણ ચાર દહાડા પાવું; પણ એ દવા પાંચ મહીનાની ઉપરનાં બાળકને પાવી.

ઈલાજ ૧૧ મો.

ગોરૂં ચંદન વાલ ૩. હળદર વાલ ૩

એ બંનેને માંડવાનાં પાનનાં રસમાં એકવત કરીને તેમાંથી ટીપાં ૧૫ થી તે ૨૫ સુધી દહાડામાં બે વખત પાવા. એ પ્રમાણે દીન ૧૦ સુધી એ દવા બચ્ચાંને પાયા કરવી તથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૧૨ મે..

કારેલાંના લીલાં પાંદડાંનો રસ તોલા ૨ તેમા હળદરનો ભુકો વાલ ૫ નાખીને એકવત કરવો; ને તેમાંથી નાની ચમચી ૧ ભરીને સસણીવાળાં બચ્ચાંને સવારે પાવો. જો એથી આરામ નહી જણાય તો સાંજ પણ ફરીથી એક ચમચી પાવું. એથી બચ્ચાંને ઉલટી થશે; ને પેટ આવશે.

ઈલાજ ૧૩ મો.

સીતાફળના પાલાનો રસ કહાડી તેમાં તેટલુંજ ચોખ્ખું મધ નાખીને થોડું થોડું દહાડામાં ત્રણ વખત નાની ચમચી પાવું, એથી બચ્ચાંની સસણી નરમ પડશે. તથા પેટનાં દરદને પણ ફાયદો કરશે.

ઈલાજ ૧૪ મો.

ચોધારા થુવરના પાંદડાંને સેકી તેનો રસ કહાડવો.

એળીઓ	તોલો ૧
હરડે ઝીણીનો ભુકો	તોલો ૧
રેવંચીનો શીરો	તોલો ૧

એ સર્વે વસાણાંનો ભુકો કરીને થુવરના પાંદડાંના રસમાં નાખીને ઉનું કરવું. પછી તેને ઉતારી થંડું પાડી તેનો લેપ બચ્ચાંના પેટ ઉપર ચોપડવો. ફુંટી ઉપર ચોપડવો નહીં. એ પ્રમાણે બે ત્રણ વખત ચોપડવું.

ઈલાજ ૧૫ મો.

ગોળ વાલ ૫ માં સાજીખાર વાલ ૨ અથવા ૩ નાખીને પાણી સાથે મેળવીને નાના બચ્ચાંને દહાડામા

બે અથવા ત્રણ વખત નાની ચમચી ભરીને પાવું. એથી પેટ માહેલી ગાંઠો ઝાડાવાટે પડી જશે.

ઈલાજ ૧૬ મો.

ચોખ્ખા બ્રાંડીનાં બે ચાર ટીપાં એક ચમચા પાણીમાં નાંખીને દહાડામાં બે વખત બચ્ચાંને પાવાં. એ પ્રમાણે બે ત્રણ દહાડા પાવાથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૧૭ મો.

નહીમધ તોલા ૨. વરીઆળી તોલા ૨.

એ બંનેને ખાંડી પાણી શેર ૦॥ માં ઉકાળવાં ને પાણી શેર ૦ રહે ત્યારે ઉતારી તેમાં નહીમધના તથા અકલગરાના ઘસરકા ૫, સીંધાલુણ ૧ ચણાભાર, મધ તોલો ૦॥ તથા સાકરની ગાંગડી ૪ નાખી બરોબર મેળવવું. પછી તેમાંથી બચ્ચાંને થોડું થોડું ચટાડવું. એમ થોડા દહાડા ચાલુ રાખવું.

ઈલાજ ૧૮ મો.

ગાયનું ઘી તોલો ૧ મધ તોલો ૦॥
સીંધાલુણનો ભુકો વાલ ૫ આદુનો રસ ટીપા ૫ થી ૧૦

એ બધાંને બરાબર મેળવી તેમાંથી બચ્ચાંને બે ત્રણ આંગળી ચટાડવી.

સલેખમ થઇ થાંસો થયો હોય તેના ઇલાજ.

એ રોગ થવાનું કારણ-ઠંડી હવા ખાવાથી, ઠંડો ખોરાક ખાવાથી, ઠંડી હવામાં બંધાયલું બરફ ખાવાથી તથા ઝાકળમાં રહેવાથી એ રોગ થાય છે.

ઇલાજ ૧ લો.

ખજુરની પેસી ...	...	...	...	...	...	૨
હીમજી હરડે બોખરી કીધેલીના દાણા					...	૭
સફેદ મરી બોખરાં કીધેલાં દાણા					...	૭
કાળાં મરી બોખરાં કીધેલાં દાણા					...	૭
વરીઆળી ...	...	...	તોલા	...	...	૦॥
સુંઠ ઝીણો કટકા કીધેલી કટકો ...				...	...	૧

એ સઘળાં વસાણાંને સાફ કરી એક વાસણમાં નાખી તે માંહે ગરમ ખખળતું પાણી શેર ૦॥ નાખી તે ઠંડુ પડે પછી ગાળી કહાડી તેમાંથી વાઇન ગલાસ ૧ પીવાથી સલેખમ તથા થાંસો નરમ પડશે. પેટ નહી લાવવું હોય તો ખજુર તથા હરડે અંદર નાખવાં નહીં.

ઇલાજ ૨ જો.

એલચી દાણા નંગ ૧૧ વરીઆળી તોલો ૧
બદામની મીંજ ... ૩

એ વસાણાને જરા બોખરાં કરી તેમાં પાણી શેર ૦॥ ગરમ ખખળતું નાખી ઠંડુ પડયા પછી ગાળી કહાડવું, અને તેમાંથી એક વાઇન ગલાસ દરદીને દહાડામાં એક વખત પાવાથી સલેખમ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૩ જો.

કાંદો નંગ ૧ મોટો લઇ તેને છોલી સુતી વખતે કાચો ખાઇ જવો. ઉપર પાણી પીવું નહીં. એથી સલેખમ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૪ થો.

સેકેલા ચણાની દાળ છાલાં વગરની તોલા ૫ ને આસરે લઇ રાતે સુતી વખતે બરાબર ચાવીને ખાવી. ઉપર પાણી પીવું નહીં. એથી સલેખમ મટી જશે.

ઈલાજ ૫ મો.

સલેખમ એટલે સરદી થઇને નાકમાંથી પાણી જેવું નીકળી આવે છે ને માથું દુઃખે છે તેના ઇલાજ.

માથે ગરમ કપડું બાંધવું, પછી આમળા તોલો ૧ તથા ત્રીકટું (સુંઠ-મરી-પીપર) તોલો ૧ એ બંનેને કુટી કપડછંદ કરીને તેને ઘી તોલો ૦॥ તથા ગોળ તોલો ૦॥ ની સાથે મેળવી તોલો ૦ સવારનાં તથા તોલો ૦ સાંજ ખાવું. એથી સલેખમ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

દુધ શેર ૦ ને ઉંનું કરી તેમાં કાળાં મરીની ભુકી વાલ ૧૦ એટલે પાવલી ભાર નાખવી, અને અંદર સાકર તોલા ૨ નાખી મેળવીને પીવું. એથી સલેખમ તથા માથાનો દુખાવો નરમ પડશે.

ઈલાજ ૭ મો.

ગાયનાં દુધમા અફીણ ઘસી જરા ઉંનું કરીને માથે ચોપડવું તેથી માથું દુખતું નરમ પડશે.

ઈલાજ ૮ મો.

કોલનવાટરમાં કપુર ભીનવીને વારે ઘડીએ સુંઘ્યા કરવો; એથી સલેખમ નરમ પડશે તથા માથું દુખતું પણ નરમ પડશે.

શકતી.

માણસને હરકોઇ રોગના સબબથી અથવા ચીંતાથી અથવા હદ ઉપરાંત મેહેનત કરવાથી તથા બીજાં કોઇ પણ કારણથી શકતી ઓછી થઇ ને નબળાઇ થઇ હોય તેને શકતી લાવવાના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

	તોલા.		તોલા.
મોચરસ	૧	સાકર...	૫
ગોખરૂ	૪	મરી સફેદ	૧

એ સર્વે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને તેનું ચુરણ તોલો ૧ દરરોજ સવારે દુધ શેર ૦ા માં મેળવીને પીવું. એ પ્રમાણે દીન ૧૫ સુધી એ દવા ખાવી.

ખોરાકમાં વાયડું, તેલ, મરચું, ખાટું, તથા માછલી ખાવાં નહીં.

ઈલાજ ૨ જો.

અડદ મુઠી એક લઇને તેને ૧ શેર પાણીમાં ઉકાળવા, ને પાણી તોલા ૬ રહે એટલે ઉતારી તેમાં ગાયનું દુધ તોલા ૬ તથા સાકરનો ભુકો તોલા ૨ નાખીને એકવત કરીને દરરોજ સવારે પીવા આપવું. એ પ્રમાણે દીન ૧૦ સુધી પાવું.

ખોરાકમાં ગોસ, રોટલી, ઘઉંનાં લોટનો મલીદા ખાવો.

ઈલાજ ૩ જો.

	તોલા.		તોલા.
સતાવરી	૨	ચીકણુનું બી ...	૨
કવચાં બી... ...	૨	એખરો	૨
ગોખરૂ	૨	તલ	૨
અડદ છાલાં કાહાડેલા	૨		

એ સર્વે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરી એક સીસીમાં ભરી મુકવાં, પછી તેમાંથી દરરોજ સવારે તોલો ૧ લઇ દુધ શેર ૦ા માં નાખી તેમાં સાકર ચમચો ૦ા નાખી મેળવીને પીવું. એ પ્રમાણે દિન ૧૪ સુધી પીવું.

ખાવાની પરહેજી રાખવી. તેલ, મરચું, આમલી તથા વાયડું ખાવું નહી. ગોસ, રોટલી, મરઘો તથા ઘી વાળો ખોરાક ખાવો. હિંદુઓએ ઘી દુધ તથા ઘઉંના પદાર્થો ખાવા.

ઈલાજ ૪ થો.

અફીણ સારૂ એક ચણોઠીભાર લઇ તેને થોડી ખાંડ સાથે ખાવું, અને ઉપર દુધ શેર ૦ા ઠંડુ પીવું, અને દરરોજ સવારે તથા રાતે દુધ શેર ૦ા તેમાં કેસર વાલ

૨ તથા એલચી દાણા ૫ નાખી ગરમ કરવું ને થોડું બળે એટલે ઉતારી તેમાં સાકર ચમચો ૧ નાખી હલાવીને પાઇ દેવું.

ખોરાકમાં ગોસ, મરઘી, તથા ઘીવાળું ખાણું આપવું. હિંદુઓએ ઘી, દુધ, તથા ઘઉંના પદાર્થો ખાવા.

ઈલાજ ૫ મો.

નહીમબંની લાકડી તોલા ૧૦ ને કુટી કપડછંદ કરી તેનું ચુરણ એક સીસીમાં ભરી મુકવું. પછી તેમાંથી તોલો ૦ા મધ સાથે મેળવી દરરોજ સવારે ખાવું; અને કલાક ૧ પછી ઉપર દુધ શેર ૦ા પીવું. એજ પ્રમાણે દહાડામાં બે વખત દવા ખાઇ ઉપર દુધ પીવું. એ પ્રમાણે દીન ૨૧ એ દવા ખાવી.

ખોરાક સારો આપવો. માછલી, તેલ, ચરચું તથા ખટાસ ખાવો નહીં.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

	તોલા.	તોલા.	તોલા.
ગળો ...	૩	આમળા ૩	ગોખરૂ ૪

એ વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરી એક સીસીમાં ભરી મુકવાં. પછી તેમાંથી ચુરણ તોલો ૧ લઇને ઘી તથા સાકર સાથે મેળવીને દરરોજ સવારમાં ખાવું. કદાચ ધ્યાન પોહોંચે તો દહાડામાં બે વખત એ દવા ખાવી. એ પ્રમાણે દીન ૨૧ ખાધાથી ફાયદો થશે.

ખોરાકમાં મછી, તેલ, મરચું, ખાટું તથા વાયડા પદાર્થો ખાવા નહીં.

ઈલાજ ૭ મો.

ગોખરૂ તોલા ૫. કવચાં બી તોલા ૫.

એ બંને વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને તેમાંથી તોલા ૫ ને આસરે લઈને દુધ શેર ૧ માં ઉકાળવાં ને દુધ શેર ૦ા રહે ત્યારે ઉતારી તેમાં સાકરનો ભુકો ચમચો ૧ ભરીને નાખવો અને પછી પીવું.

ખોરાક–ગોસ, રોટલી, મરઘીનો સેરવો, વગેરે ખાવાં. કઠોળ, (વાલ, વટાણાં અડદ) તથા વાયડી ચીજ ખાવી નહીં; તથા તેલ, મરચું, આમલી, દહીં, છાસ પણ ખાવી નહીં.

ઈલાજ ૮ મો.

	તોલા.		તોલો.
લવંગ	૧	જાવંત્રી	૧
તજ	૧	પીપર	૧
અફીણ	૦ા	અકલગરો ...	૧
સમુદર સોખના બી	૧		

એ સઘળાં વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને તેને ખલમાં નાખવાં, અને એ વસાણાંનાં વજન બરાબર ચીની સાકરનો ભુકો પણ સાથે નાખી ખલ કરવાં. પછી તેમાં થોડું પાણી નાખીને ખલવું; અને ગોળી બંધાય એવું થાય એટલે તેની ગોળી વાલના બરાબર વાળવી. તેમાંથી ગોળી ૧ દરરોજ સવારે ખાવી; અને ઉપર દુધ શેર ૦ા પીવું. એ પ્રમાણે દીન ૩ કરવું. જો એથી ગરમી માલમ પડે તો લીંબુનું સરબત એક મોટું ગલાસ પીવું.

ઈલાજ ૯ મો.

	તોલા.		તોલા.
કસ્તુરી	૦॥	કેસર	૧
કૂમી મસ્તકી	૧	લવંગ	૧
જાયફળ	૧	અકલગરો	૧
જાવંત્રી	૧	એલચી	૧
તજ	૧	ચોપચીની	૧
કંકોલ	૧	પીપરી મુળ	૧
કવચાં બી	૧	માલકાંકણી	૧
સમુદર ફળ	૧	ઈંદ્રજવ	૧
મોચરસ	૧	નાગરમોથ	૧
સતાવરી	૨	નાગકેસર	૧
કાળીમુસળી	૧	અફીણ જુનું વરસ ત્રણનું	૦॥
પસતાંનો મગજ ...	૫		

એ સઘળાં વસાણાને છુંદી ખલમાં નાખી ખલ કરી બધાં એક બીજા સાથે બરાબર મેળવવાં. પછી તેમાં જુનો ગોળ વરસ ૩ નો થોડો થોડો નાખી ખલ કરવાં ને ગોળી બંધાય એવું થાય એટલે તેની ચણીબોર જવડી ગોળી વાળવી, અને એક ચોખ્ખી સીસીમાં ભરી મુકવી. તેમાંથી ગોળી એક સવારે ખાઇ ઉપર દુધ શેર ૦॥ ગરમ કરી પીવું. સાંજે બીજું દુધ શેર ૦॥ યાચન થાય તો પીવું. એ દવા ખાય તેટલા દહાડા ખોરાક સારો ખાવો.

બાધાની પરેહેજી રાખવી. તેલ, મરચું, બાટું, બાફ્યું નહી.

ઈલાજ ૧૦ મો.

	તોલા.		તોલા.		તો.
કસ્તુરી	... ૦॥	કેસર...	... ૧	જાયફળ	... ૨
લવંગ...	... ૩	અફીણ...	૦॥	ભાંગ	... ... ૨

એ સર્વે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને તેમાં સાકરનો ભુકો શેર ૦॥ નાખીને ખુબ ખલ કરવી. પછી તેમાં થંડું પાણી નાખીને ફરીથી ખલ કરવી. ખલાઇને ગોળી વળે એવું થાય એટલે તેની ગોળી વટાણાં જેવડી વાળવી અને તેને હવામાં સુકવવી. સુકાઇ રહ્યા પછી એક સીસીમાં ભરી મુકવી, અને તેમાંથી, ગોળી એક દરરોજ સવારે ખાઇ ઉપર દુધ શેર ૦॥ પીવું. સાંજ પણ દુધ ગરમ કરી પીવું. દીન ૧૪ સુધી એ દવા ચાલુ રાખવી.

ખોરાક ઘઉંના રવાને ઘીમાં તરી અંદર એલચી, જાયફળ, સાકર વગેરેનો મસાલો નાખી ખાવું. તેલ, મરચું, ખટાસ બીલકુલ ખાવું નહીં.

ઈલાજ ૧૧ મો.

	તોલા.		તોલા.		તોલા.
ધોળી મુસળી	૪	તાલીમખાનાં	૨	સાકર	૪

એ સર્વે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરી તેમાંથી ભુકી તોલો ૧ લઈ ગાયના દુધ શેર ૦॥ માં મેળવીને દરરોજ સવારે ખાવા આપવી. એ પ્રમાણે દીન ૭ સુધી ખાવાથી અંગમાં શકતીનો વધારો થશે.

ખોરાકમાં તેલ, મરચું ખાટું, વાયડું ખાવું નહી.

ઈલાજ ૧૨ મો.

	તોલા.		તોલા.
સાલમમીસરી ...	૨	ધોળી મુસળી ...	૨
તાલીમખાંના ...	૨	ચીકણાનાં પાન ...	૨
મેદીનાં પાન ...	૨	કપાસીઆનો મગજ	૨

એ સર્વે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને તેમાંથી ચુરણ તોલો ૦।। લઈને દુધ શેર ૦। માં નાખી માંહે સાકરનો ભુકો ચમચો એક નાખી ઝકવું. એ પ્રમાણે દીન ૧૪ ખાવાથી ધાતુ પુષ્ટ થઇને સ્વપનામાં ધાત જતી હોય તે બંધ થશે તથા શકતી આવશે.

ખોરાકમાં તેલ, મરચું, ખાવું નહીં. ઘી દુધ ઘઉંના પદાર્થો ખાવા. પછી બીલકુલ ખાવી નહીં.

ઈલાજ ૧૩ મો.

	તોલો		તોલો
અફીણ	૦।	કેસર...	૦।
મરી...	૦।।	જાયફલ	૦।
જાવંત્રી	૦।	કસતુરી ... વાલ	૭
લવંગ	૧		

એ સર્વે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને તેમાં મધ નાખીને ખલ કરવાં. ખલાઇને ગોળી વાળવા જેવું થાય એટલે તેની ગોળી મોટા વટાણાં જેવડી વાળવી અને દરરોજ સવારે ગોળી ૧ ખાવી, અને ઉપર દુધ શેર ૦।। પીવું. જો એટલું દુધ પીવાથી ઝાડા પાતળો આવે તો દુધ ઓછું પીવું, અને તે પાચન થાય તો સાંજ દુધ શેર ૦। ગરમ કરી સાકર નાખી પીવું. એ દવાથી ગરમી માલમ પડે તો લીંબુનું શરબત પીવું.

ઈલાજ ૧૪ મો.

તાલીમખાનું તોલા ૧ એલચીદાણા તોલો ૧
ધોળાં મરી દાણા ૩ અથવા ૪

એ સર્વે વસાણાંને કપડછંદ કરીને તેના છ ભાગ કરવા. પછી પાકેલાં કેળાં ૩ ધારાં લાવી તે કેળાંની બે ફાડ કરવી. પેલી દવાનો ભાગ ૧ તે ચીરેલાં કેળાંમાં ભરવો ને તે કેળાંને પાછું બંધ કરી લેવું, અને રાતે ઉઘાડી હવાવાળી જગોમાં મુકી રાખવું અને સવારે દાતણ કર્યા પછી તે કેળું છાલ કહાડીને ખાવું. એ પ્રમાણે માસ ૧ સુધી ખાવાથી ધાતુને ઠેકાણેની ગરમી મટી આંખોને ઠંડક આપશે, તથા શકતી આવશે.

ઈલાજ ૧૫ મો.

તોલા.	તોલો.	તોલા.
ઇસબગુળ ૨	એલચીદાણા ૧	સાકર ૪

એલચી દાણા તથા સાકર છુંદવી અને પછી સઘળાંને પાણી શેર ૦॥ માં રાતે ભીંજવી મુકવાં, અને સવારે ગાળી કહાડી પીવું, એથી શરીરમાં જે ખોટી ગરમી હોય તેને કાહાડી નાખશે, અને સુસ્તી તથા નબળાઇ પણ જશે.

ઈલાજ ૧૬ મો.

તોલા.	તોલ.	તોલા.
ઇસબગુળ ૫	એલચો દાણાં ૫	સાકર ૫

એલચી દાણા તથા સાકરને છુંદી બારીક કરવાં. પછી ઇસબગુળ સાથે મેળવી તેમાંથી ભુકી તોલા ૨ લઇ દરરોજ સવારે ફાકવી અને ઉપર ગાયનાં દુધનાં બે ચાર ઘોટ પીવા.

ઈલાજ ૧૭ મો.

	શેર.		શેર.		શેર.
જવનો આટો ...	૧	ઘી સોજું ...	૧	સાકર	૧
સાજ્ઁદ મરી તોલા	૧	એલચી દાણા ...	તોલા		૨

એ સર્વે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરી તેને ઘી સાથે ખલ કરવાં, પછી તેને એક કલઇ કરેલી થાળીમાં નાખીને રાતે તે થાળી ઠારમાં મુકવી, અને સવારે ઘરમાં લાવી તેમાંથી શેજ સવારે ૪ અથવા ૫ તોલા ખાવું. ઉપર ગાયના દુધના બે ત્રણ ઘોટ પીવા.

ઈલાજ ૧૮ મો.

ઘઉંનો રવો શેર ૧ લઇ તેને ગાયનાં તાજાં દુધ શેર ૧ માં કલાક ૨ સુધી ભીજવી રાખવો પછી તે રવાને તાજાં ઘીમાં સેકવો, તથા એરડીનું મગજ શેર ૧ લઇને તેને પણ ઘીમાં સેકવો તથા પાવો શેર ગાયના દુધનો બનાવેલો તેને પણ ઘીમાં સેકવો. પછી એને એકઠાં કરી તેમાં એલચી દાણા તોલા ૩ ધોળાં મરી તોલા ૩ દુધીનાં બી ... ... શેર ૦॥ બદામનાં બીજ શેર ૦॥

સર્વે વસાણાંને ખાંડીને તેમાં નાખવાં. પછી સર્વેને એકઠાં કરી સાકરના પાકમાં નાખી સર્વેને એકઠાં બરાબર મેળવીને એક કલઇ કીધેલી થાળીમાં નાખીને તેને પાંથરીને જરા ઠર્યા પછી તેનાં ચોસલાં કરવાં. તેમાંથી દરરોજ સવારે તોલા ૪-૫ લઇ ખાવું એથી માથામાંની ગરમી મટી જશે ને મગજ ભરાશે, અને આંખમાંની ગરમી જઇને આંખોનું તેજ વધશે અને ધાતુ પુષ્ટ છે તેથી લોહીમાં વધારો થશે ને શકતી આવશે.

ઈલાજ ૧૯ મો.

	તોલા.		તોલા.
ગાયનું માખણ	... ... ૨	સાકર	... ... ૪
એલચી દાણા	... ... ૧	નાગકેસર	... ૨

એ સર્વે વસાણાને એક બીજાં સાથે મેળવી રાખવાં અને તેમાંથી દરરોજ સવારે તોલા ૨ ખાવું. એમ દીન ૨૦ સુધી ખાવાથી ધાતુને સુધારીને શરીરમાં શકતીનો વધારો કરશે.

ઈલાજ ૨૦ મો.

અંબર ને રૂ ૫૦ થી ૬૦ સુધીના ભાવે તોલો ૧ વેચાય છે, તે ખરો અંબર રતી ૧ થી ૨ અથવા ૮ થી ૧૨ ચોખાભાર લેવો. તેને બધ તોલ ૦ા માં બરાબર ખલ કરી મેળવવો, ને બે ગલાસ દુધમાં બરાબર મેળવીને નરને કોઠે પીવું, ને ઉપરથી દુધ શેર ૦ા થી ૦ા પીવું. એથી માણસને શકતી આવશે. એ પ્રમાણે પંદર દહાડા પીધા પછી માફક આવે તો મહીના બે મહીના પીવું, તેથી બહુ ફાયદો થશે, ને લોહીનો વધારો થઇ શકતી આવશે.

ઈલાજ ૨૧ મો.

	વાલ.		વાલ.
બરાસ ભીમસેન	... ૧	ખોરાસાની અજમો	... ૫
અંબર	... ... ૫	કાચું રેસમ	... ... ૫
કસતુરી	... ... ૫	વાંસકપુર	... ... ૫
સાજની	... તોલો ૦ા	કેસર	... ... તોલો ૦ા

ઉપલી સર્વે ચીજોને પાનના રસમા ખલ કરી તેની ગોળીઓ મગ જેવડી કરવી, અને તેમાંથી સવાર સાંજ એકેક ખાવી. એથી કોવત આવશે.

ઈલાજ ૨૨ મો.

	તોલો.		તોલો.
ચોપચીની છોલેલી ગુલાબી રંગની	૧	દરૂનજ અકરબી ...	૧૫
તુંદરી સફેદ	૧	જલગોજા નેને ફારસીમાં ચલગોજા કરી કહે છે, તે ચલગોજા મીઠા ...	૦૫
તુંદરી લાલ	૧	એલચી દાણા... ...	૨
ધોળી મુસળી ...	૧૫	સાકર રતલ	૦૫
કાળી મુસળી... ...	૧૫		
અસન	૦૫૫		

એ બધાં વસાણાંને બદામ, સાકર તથા મીઠા ચલગોજા વગર છુંદીને આટો કરવો ને મેળવીને સીસીમાં ભરી રાખવો, ને જ્યારે વાપરવો હોય ત્યારે બદામ મીઠી બસરાઈ તોલો અરધો બારીક છોલાં કાઢી તે તોલો ૦૫ તથા સાકર અને ચલગોજા એએમને બારીક પીસી આટા જેવાં કરી તેમાં ઉપલા વસાણાંમાંથી તોલો ૦૫ લઇ સાથે મેળવી તેને ગાયનાં દુધ શેર ૧ માં ઉકાળવાં, ને તે પીવું. જો જાડું પડે તો કટકાએ ગાળી કાહાડી નરને કોઠે સવારના એક વખત પીવું.

ઈલાજ ૨૩ મો.

	તોલો.
એાસબ્બો જેને હિંદુ લોકો સાલેમ કરી કહે છે તથા અંગ્રેજીમાં "સારસાપરીલા" કહે છે; એાસબ્બો તે જાડાં ડાંખળાંને કહે છે ને સાલેસ તે કુમળી ડાંખળીને કહે છે તેનાં મુળીઆં	૧

	તોલા
ચોપચીની છોલેલી ગુલાબી રંગની	૨
જાયફલનાં ઝાડનું લાકડું...	૦ા
લાકડાંના વેલાતી કયા જે ભાગેલા મળે છે તેનાં લાકડાંને છુંદીને બારીક ભુકો કરવો અથવા તે કયીનાં લાકડાંનો વેહેર... ... એ આની ભાર	
નહી મધનાં મુળીઆં...	તોલા ૨

એ બધા વસાણાંને છુંદી બારીક ભુકો કરી તેને પાણી બાટલી ૧ માં ઉકાળવાં ને ચોથા ભાગે પાણી રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાહાડવું. તેના બે સરખા ભાગ કરી સવારે ભાગ ૧ તથા સાંજે ભાગ ૧ ગરમ દુધ ચમચા બે સાથે મેળવી પીવું.

ઈલાજ ૨૪ મો.

	શેર		શેર
બદામ બીજ ...	૧	ખડબુચાંનું મગજ...	૦ા
પસતાં...	૦ાા	સુંઠ શેર...	૦ા
ચારોલી	૦ા	ઘઉંનું દુધ	૦ાા
ખસખસ	૦ા	ઉજળાં મરી ... તોલા	૩
દોધીનું મગજ ...	૦ા	પીપરીમુળના ગાંઠ તોલા	૩
કાકડીનું મગજ ...	૦ા	એલચી મોટી... તોલે	૧
ચીભડાનું મગજ ...	૦ા	જાવંત્રી ... ... તોલે	૧
જાયફળ મોટું નંગ	૧		

એ બધાં વસાણાંને છુંદી બારીક કરી ચપ્પુમાં ભરી રાખવાં. તેમાંથી ચમચા ૨ લઇ દુધ શેર ૦ા માં ઉકાળી સાકર સાથે મેળવી પીવું.

શ્વાસ—હાંફણના ઉપાય.

કારણ–ગરમ તથા વાયડા પદાર્થો ખાવાથી, પેટ અને પીસાબનાં રોકાણથી તથા ભુખ સહન કરવાથી આ રોગ થાય છે. લક્ષણ—રોગીને શ્વાસ થાય ત્યારે કફ છાતી ઉપર આવવાથી હાંફણ થઇ આવે છે તેથી બોલી ચાલી શકાતું નથી; આંખ તરી આવે છે, રાત્રે ઉંઘ આવતી નથી ને બેસી રહેવું ગમે છે; સુવાતું નથી ને ઘણો હેરાન થાય છે— તેના ઈલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

ટંકણખાર તોલો ૧ ઠીકરાંમાં ઘાલીને ફુલવવો, ને ફુલીને ધાણી જેવો થાય ત્યારે ઉતારવો. પછી લવંગ તોલો ૧ તથા પીપર તોલો ૧ એ બંનેને પણ ઠીકરાંમાં ભુજવાં, અને સેકાયા પછી ત્રણે ચીજને એકઠી કરી ખલ કરી કપડછંદ કરી એક સીસીમાં ભરી મુકવી, ને એમાંથી વાલ ૫, (બે આની ભાર) લઇ મધ સાથે મેળવી સવારમાં ચાટવી, એથી શ્વાસ, તથા હાંફણ તથા દમ સારો થશે, એટલુંજ નહીં પણ જે માણસના ચાવનીયાં બેઠાં હોય તેના દાંતે એ દવા લગાડવાથી તે પણ ખુલ્લાં થશે. સુવાવડી સ્ત્રીના દાંત તથા છાતી બેઠી હોય તેને પણ એજ પ્રમાણે કરવું.

ઈલાજ ૨ જો.

ટંકણખાર તોલો ૧ ને ઠીકરાંમાં નાખી ધાણી જેવો સફેદ ભુજી કામમાં લેવો. અતીવીસ તોલો ૧, એલચી

નંગ ૫ છાલ સુદ્ધાં લઇ ઠીકરાંમાં અરધી કાચી પાકી ભુજવી. પછી ત્રણે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરી તેમાંથી વાલ ૨ મધ સાથે સવારે ચાટવી, તથા રાતે સુતી વખતે વાલ ૩ મધમાં ચાટવી.

ઈલાજ ૩ જો.

ઘી આમળાનો રસ તોલો ૧ લીમડાનો રસ તોલો ૧

એ બંનેને એકવત કરીને અંદર મધ તોલો ૦॥ નાખીને મેળવીને સવાર સાંજ પીવું. એ દવા પીધા પછી એક કલાક રહીને કુંવારનો રસ તોલા ૩ સવાર, બપોર અને સાંજ અકેક તોલો પીવો.

ખોરાક-ઇંડુ, રોટલી, બાફેલું ગોસ્ત સાથે રોટલી આપવી, અથવા ચાહે, પાંઉ તથા સાબુ ખોખાની કાંજી આપવી.

ઈલાજ ૪ થો.

	તોલા.	
એહેડાં	૨	તેની અંદરના ઠળીઆ કહાડી નાખી કામમાં લેવાં.
જવખાર	૨	

એ બંને વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને તેને ગોળમાં સારી રીતે ખલ કરી વટાણા જેવડી ગોળી વાળી સુકવવી. સુકાયા પછી હાંસાવાળાં માણસને ગોળી ૧ ખાવા આપવી, તેણે તે ગોળીને મોંઢામાં રાખી રસ ગળ્યા કરવો. એજ પ્રમાણે ગોળી ૧ રાતના સુતી વખતે પણ મોંઢામાં રાખવી. એમ દિવસ ૩ સુધી એ દવા ચાલુ રાખવી. ખોરાકમાં ચીકાસની વસ્તુ ખાવી નહીં.

ઈલાજ ૫ મો.

અજમો શેર ૧ સંચળ શેર ૦।

સંચળના ગાંગડાને પેહેલાં અંગાર ઉપર મુકીને સેકવો, પછી એ બેઉ વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરી એક ખલમાં નાખી લીંબુના રસ સાથે ખલવાં, અને પછી તે ખલને તડકે મુકવી. સુકાયા પછી બીજ દીને બીજાં લીંબુ ૪ ના રસમાં ખલવાં, અને સુકવવાં. એમ સાત દહાડા સુધી તડકે મુકતા જવું ને લીંબુનો રસ નીચોવી ખલ કરતા જવું. પછી તેમાંથી મોટા માણસને પૈસા ૧ ભાર તથા નાના છોકરાંને પૈસા ૦। ભાર ભુકી ફકાડવી, ને ઉપર થંડું પાણી જરા પાવું. જો નાના બચ્ચાં એમ નહીં ફકે તો પાણીમાં મેળવી પાવું.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

બોરડીનાં ઝાડની અંતરછાલ. ભારંગી મુળ. કનઈ મુળ.

એ બધાં વસાણાંને છુંદી કપડછંદ કરીને કુવારના રસમાં ખલમાં નાખી મેળવવાં. પછી તેમાંથી દહાડામાં બે વખત તોલા ૦। ને આસરે ખાવું. એમ દીન ૫ સુધી એ દવા કરવી. ઉપર ચીકાસની જણસ ખાવી નહીં.

ઈલાજ ૭ મો.

	તોલા.	તોલા.	તોલા.
અસારીએ	... ૧૦	હળદર ... ૧	સીંધવ ... ૧

એ બધાં વસાણાંને છુંદી કપડછંદ કરીને ગોળમાં ખલ કરવાં પછી તેની ગોળી ચણીબોર જવડી વાળવી; અને દહાડામાં એક વખત સવારમાં એક ગોળી ખાવી. એ પ્રમાણે દીન ૭ સુધી ખાવાથી ફાયદો થશે. ખાટું, તેલ, મરચું ખાવું નહીં.

ઈલાજ ૮ મો.

ભારંગ. પીપર. હળદર. મરી કાળાં. સાકર.

એ બધાં વસાણાંને સરખે ભાગે લઈને કુટી કપડ-છંદ કરીને મધ સાથે ખલવાં અને તેની ચણા જેવડી ગોળી વાળવી. પછી તેમાંથી ગોળી એકેક લઇ દહાડામાં ત્રણ વખત ખાવી. એમ દીન ૫ સુધી ચાલુ રાખવો. તેલ, મરચું, ખટાસ અને ઝાઝી ચીકાસવાળી ચીજ ખાવી નહીં.

ઈલાજ ૯ મો.

લીંડીવાળી પીપર ... તોલા ૩ લવંગ તોલા ૩
ટંકણખાર... ... ... તોલા ૩

પહેલાં પીપર તથા લવંગને તવામાં નાખીને ચુલા ઉપર સેકવાં અને બળવા જેવી વાસ આવે એટલે ઉતારી બહાર કહાડી લેવાં. પછી ટંકણખારને હીકરાંમાં નાખીને ચુલા ઉપર ચડાવવો, ને સેકાઇને સફેદ ધાણી જેવો થાય એટલે કહાડી લેવો. એ સર્વે વસાણાંને ખલમાં નાખીને વાટીને ખુબ ઝીણાં કરવાં અને કપડાંથી ચાળી એક કાચની બુચવાળી સીસીમાં ભરવાં. પછી તેમાંથી વાલ ૧૦ લઇ સોજાં મધ સાથે મેળવી, જે માણસના દાંત બેઠા હોય તેના દાંતે એ દવા ચોપડવી એટલે દાંત પોતાની મેળે ઉઘડી જશે; ને તે માણસ બોલશે. વળી શ્વાસ હાંફણ તથા દમવાળા માણસને સવારે વાલ ૭ લઇ મધમાં મેળવી ચટાડવી, અને એજ પ્રમાણે રાતે સુતી વખતે પણ ચટાડવી. એથી તુરત ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૧૦ મો.

સુંઠ. સાકર. નથીમધની લાકડી. બદામની બીજ.

એ સર્વ વસાણાંના ઠંડા પાણીમાં સરખે ભાગે ઘસરકા ઘસવા અને તેને એક ગલાસમાં ભરી લઇ કપડાંથી ગાળી કહાડવું. પછી તેમાંથી દવા તોલા ૨ ને આસરે દરરોજ સવારે પાવી.

ખોરાક-ગોસનો રસ ને ચાવલ દિવસના ખાવો, તથા રાતે દુધીનું ગોસ, ઘઉંની રોટલી સાથે આપવું.

ઈલાજ ૧૧ મો.

	તોલો		તોલો		તોલો
મોટી હરડે	૧	વેખંડ ...	૧	કાકસીંગ	૧
અકલગરો	૧	ભારંગી ...	૨	પીપર ...	૨
કુલીંજન ...	૧	ફુઇનું મુળ	૧	કનકમુળ	૧

બોરડીના મુળની છાલ શેર ૦।

એ બધાં વસાણાને છુંદી બોખરાં કરીને તેમાં પાણી શેર ૧।। નાખીને ઉકાળવાં, ને પાણી શેર ૦।। રહે એટલે ઉતારી દહાડામાં ત્રણ વખત પીવું. બીજ દહાડે એ કાવો વાપરી રદ કરવો.

ઈલાજ ૧૨ મો.

ચાહા સુકીને ગરમ પાણીમાં બનાવી થોડો વાર રાખી તેમાં સાકર તથા કાગદી લીંબુની એક ચીરનો રસ ભેળી વગર દુધ ભેળવે સવાર, બપોર તથા રાતે સુતા વખતે તથા સવલ પડે તે વખતે બનાવી પીવાથી હાંફણનું જોર તુરત નરમ પડશે.

ઈલાજ ૧૩ મો.

લીંડી પીપર નાની જાતની ૧ શેરને દુધ શેર ૧ મા બે દિવસ સુધી ભીજવી રાખવી. દુધ જો સુકાઇ જાય તો બીજું નાખવું નથી તે નરમ રહે. પછી તેને જાડાં ખાદીનાં કપડાં ઉપર ઘસવી, ને તે પછી તેને તડકામાં અથવા છાંયડામાં સુકવવી. સુકાયા પછી તેને હાથવડે ચોળી સુપડાંથી ઝાટકી તેની કાંગરીઓ બી નવી છુટી પડે તે કાઢી લઇ તે બીને દિવસ ૮ સુધી રાતને દહાડો ખલમાં નાખી ખલ કરવાં, અને તે વટાઇને ભુકો થયા પછી તેમાં બરો સુનાનો વરખ તોલો ૦।। તથા બરો રૂપાંનો વરખ તોલો ૦।। નાખી સાથે ખલ કરવું, ને પછી સીસીમાં ભરી રાખવું.

વાપરવાની બીગતઃ—

નાનાં બચ્ચાંને દહાડામાં બેકવાર વાલ ૦।। મધમાં આપવું. મોટા માણસે વાલ ૧ દહાડામાં બેક વખત મધમાં ચાટવું.

બોરાક-દુધ, ઘી, સાકર, ઘઉં, ચાવલ, દાળ બે સીવાય કાંઇ ચીજ ખાવી નહીં. બે દવા વધારે ખાધાથી ગરમી થાય તો ઉપર ઘી, સાકર, સીરપ અથવા સાકરનો શીરો બેવી ઠંડી ચીજ ખાધાથી ગરમી નરમ પડશે.

ઈલાજ ૧૪ મો.

ભારંગી તોલો ૧. સુંઠ તોલો ૧.

બે બંને જણસોને બોખરી કરી પાણી શેર ૨ માં ઉકાળવી, ને પાણી શેર ૦।। રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કહાડી તેમાં મધ તોલા ૫ નાખવું, ને તેમાંથી દહાડામાં બે વખત તોલા બબે પીવું. બે પ્રમાણે દીન ૩-૪ ચાલુ રાખવું.

છાતી ઉપર ભરવાની દવાઃ-

સમુદર ફળ નંગ ૦ા ઘસવું, ને એનાં વજન જેટલી સુંઠ તથા કાયફળ ઘસેલી લેવી ને તેને સાથે મેળવી ઇંગાર ઉપર ખખડાવી છાતી ઉપર ભરવું, ને તે સુકાય ત્યાં સુધી તે ઉપર ફલાનલનો સુકો સેક કરવો.

આ દવા ભરવામાંજ વાપરવી, કારણ કે કાયફળ ઝેરી દવા છે, તેથી ખાવામાં લેવાતી નથી.

ઈલાજ ૧૫ મો.

અઘાડાના છોડ થાય છે, તેનાં મુળીઆં, પાંદડાં તથા દાંડા સાથે એકઠાં કરીને તેને લોહેડાંના અથવા માટીનાં વાસણમાં નાખીને આતશપર મુકી સળગાવી તેની રાખ કરવી. તે રાખને કપડાંથી છાંદી કાઢી ભરી મુકવી, ને જ્યારે વાપરવી હોય ત્યારે નીચે મુજબ વાપરવીઃ-

બચ્ચાં.	ઉમર વરસ ૨ થી ૫	નાને વાલ ૦ા
"	" ૬ થી ૧૦	" વાલ ૧
મોટાં માણસને		વાલ ૨ થી ૩

એ મુજબ સવાર સાંજ બે વખત પાણી સાથે ફાકવાથી હાંફણ તથા દમ નરમ પડે છે.

ઈલાજ ૧૬ મો.

અકલકરો. નહીમધ.

એ બેઉ ચીજને સરખે વજને લઇ તેને કુટીને બારીક કરી તેમાં મધ ગરમ કરી સાથે મેળવવું, ને તેની ચણા અથવા વટાણા જેવડી ગોળી કરી દરરોજ સવારે એકેક ખાવી.

ઈલાજ ૧૭ મો.

કાઢવનું તદ્દન નવું કોડીઉં આતસમાં નાખી તપાવવું ને તે લાલ આતસ જેવું થાય ત્યારે તેને બહાર કાઢી તેમાં અજમો વાલ ૫ નાખી તે ઉપર દુધ આસરે શેર ૦।। તથા દળેલી હલદરની ભુકી વાલ ૫ તથા થોડું નીમક નાખવું ને પછી ગરમ ગરમ બીજા વાસણમાં કાઢી લેવું, ને તે પાવું. એ પ્રમાણે દિવસ ૩ થી ૪ પીધાથી હાંફણ નરમ પડશે.

તેલ, મરચું, ખાટું, તથા ચીકાસનું ખાવું નહી.

ઈલાજ ૧૮ મો.

ઉસ્તકદુશ જેને ગુજરાતીમાં લવંનડરનાં ફુલ પણ કહે છે તેનાં પાંદડાં તેની જડ સાથે આવે છે, તે તોલો ૧ થી ૨ લઈ ખખળતાં પાણી તોલા ૫ માં નાખી ઠંડુ પડે પછી ગાળી કહાડી સાકર નાખી પીવું. એથી સરદી હશે તે મટી જશે, ને હાંફણનું દરદ સાફ થશે.

ઈલાજ ૧૯ મો.

વડનું દુધ વાલ ૧ લઈ આશરોટના આટામાં મેળવી તેની ચણા જેવડી ગોળી કરવી, ને રોજ સવારે, બપોરે તથા સાંજે મળી ૩ ખાવી.

ઈલાજ ૨૦ મો.

ચોલાઇની ભાજી આસરે શેર ૦।। પાણીમાં ખુબ ઉકાળવી ને તે પાણી ગાળી લઇ તેમાંથી ૧ વાઇન ગલાસ (તોલા ૫) રોજ સવારે તથા સાંજે પીવું.

આ ભાજી ઉકાળતી વખતે તેમાં નીમક યા કાંઇપણ જાતનો મસાલો નાખવો નહીં. એ ભાજી વઘારીને નીમક નાખી દરરોજ ખાય તો હાંફણવાળાને ઘણો ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૨૧ મો.

કેવડાનાં ફુલમાંથી આટા જેવો સફેદ મેદો નીકળે છે; તે મેદો પ્રથમ વાલ ૦॥ ખાવામાં લેવો, ને ફેર પડે તો જરા જરા વધતાં વાલ ૨ સુધી ખાવો. એ પ્રમાણે દીન ૧૦ થી ૧૫ સુધી ખાવાથી હાંફણને ફાયદો કરશે.

ઈલાજ ૨૨ મો.

મેંઢી (જેને વાણીઆઓ ગાદર કહે છે તે) તુરતજ જનમેલીનો ચીક (એટલે દુધ) જેને ખીરૂ કહે છે તે, તોલા ૫ થી ૧૦ દરરોજ સવારના પોહોરમાં ખવડાવવો ને પછી ૫-૭ દહાડે તે મેંઢીનું દુધ ગરમ કરી પાવું.

એ ચીક જ્યારે પાવામાં આવે ત્યારે પીનારને ૫૦ થી ૧૦૦ ફુટ બે ચાર વખત ચલાવવો, અથવા દોડાવવો જેથી ચીક પાચન થઇ શકે.

ઈલાજ ૨૩ મો.

નીમક જાડું મોટું તોલો ૦॥. ગરમ પાણી તોલા ૫.

નીમકને પાણીમાં મેળવવું ને પછી તે પાણીને ગાળી કાહાડી તેમાં મધ ચમચી ૧ મેળવી પી જવું. એથી હાંફણ નરમ પડશે. એ પ્રમાણે દરેક દહાડાને આંતરે દિવસ ૧૫ સુધી પાવું.

ઈલાજ ૨૪ મો.

ઉટકંટા નામનું ઝાડ ને ૧ થી ૧૫ હાથ જેટલું ઉંચુ થાય છે, ને જેની ઉપર કાંટા ઘણા થાય છે, અને ફુલ સફેદ રંગના આસરે તસુ ૧ જેટલાં લાંબા થાય છે, ને ફુલની વચમાં કાંટો થાય છે, એ ઝાડનાં પાંદડાં ઉપર પણ ઝીણાં ઝીણાં કાંટા હોય છે, તે ઝાડનાં ફુલને તડકામાં સુકવવાં ને તે સુકાઇ ગયા પછી તેને કાદવનાં વાસણમાં નાખી તેને બાળી તેની રાખ કરવી. તે રાખ આસરે બે ઘંઉભાર જેટલી લઇ ખાવાનાં પાનની બીડી સાથે ખવડાવવી.

અગરજો દરદીને પાન સાથે ચાવી જવા નહીં ગમે તો મધમાં મેળવી ચટાડી દેવું.

ઈલાજ ૨૫ મો.

સુંઠ તોલો... ... ... ૧
ભાગરનું મુલ (સુકા લાકડાં જેવું આવે છે)
તે તોલો... ... ... ૧

એ બેઉને છુંદી બારીક આટા જેવું કરવું, ને પછી તેને કપડછંદ કરી કાચના બુચની સીસીમાં ભરી રાખવું.

વાપરવાની રીત:—

એ ભુકી ૫ ઘઉં ભાર. સાકર છુંદેલી ૧૦ ઘઉં ભાર

એ બેઉને સાથે મેળવી ફાકી જવું ને ઉપર સેહેજ પાણી પીવું. એ ફાકયા પછી કલાક બે કલાક સુધી કાંઇ પ્રવાહી પદાર્થ પીવો નહી. એ દવા ફાકવા દરદીને નહી ગમે તો થોડા પાણીમાં મેળવીને પાવી. ખાણું ખાધા પછી કલાક ૧ રહીને ખાવી.

ઈલાજ ૨૬ મો.

સોજું સામર સીંગડું પોકલ નહીં હોય ને ભરેલું હોય તે શેર ૧ લેવું ને તેના નાના કટકા કરવા. તેને આંકડાનાં ઝાડનાં દુધ શેર ૨ માં માટીનાં વાસણમાં દીન ૪ સુધી ભીજવી રાખવા. પછી તે વાણસને ૨૦૦ થી ૩૦૦ છાણાના ઢગમાં ઉનું કરવું. આગ નરમ પડે ને ઠંડુ થાય ત્યારે વાસણ બાહેર કહાડવું ને તેમાંથી તમામ બળી ગયલી ખાખ બાહેર કહાડી ખળમાં છુંદી તેને કાચની સીસીમાં ભરી રાખવી; ને તેમાંથી ૦ા થી ૦ાા વાલ એક ચમચી મધમાં મેળવી સવારમાં એક વખત ચાટવું. તેલ, મરચું, ખાટું ખાવું નહી.

ઈલાજ ૨૭ મો.

આંકડાનાં ફુલ ઘણાં મોટાં નહી પણ વચલી રાસથી જરા ઉતરતાં લઇને તેનાં પાંદડાં કહાડી નાખવાં ને વચમાંના ઝીણાં બી તોલા ૧ લેવાં.

કાળાં મરી તોલા. ૧ સંચળ તોલા. ૧

ઉપલી બધી જણસોને બારીક બાટા નવી કરીને તેને મધમાં મેળવીને તેની ચણોઠી જવડી અથવા વટાણા જવડી કદની ગોળીઓ બનાવવી. દહાડામાં ૩ વખત એકેક ગોળી ઠંડા પાણી સાથે ગળવી. એથી પવન છુટો થશે, ને હાંફણનું જોર નરમ પડશે.

ઈલાજ ૨૮ મો.

ગુલે લીલોફર	તોલા ૮	ગુલેબનફસા	તોલા ૮
કાસની... ...	„ ૬	નથીમધનું લાકડું	„ ૮
કાઉનાં બીજ...	„ ૮	કુલફાનાં બીજ	„ ૮
		મરી સફેદ ...	„ ૩

એ બધાં વસાણાંને સાફ કરી તેના ૬ ભાગ કરવા, ને તેમાંથી ભાગ ૧ લઈ તેમાં પાણી શેર ૨ નાખી ઉકાળવો, ને પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કહાડી, સાકર નાખી દરરોજ સવારમાં એક વાઇન ગલાસ પીવું.

ઈલાજ ૨૯ મો.

આંકડાનાં ઝાડનાં પાંદડાં ઉપર સાંજે મધ ચોપડી આવવું, અને સવારમાં જઇ તે પાંદડાં ઝાડ ઉપરથી તોડી ચાટી જવાં. એ પ્રમાણે સાત દહાડા ચાટવાથી હાંફણ વધારે થશે, જીવ ગભરાશે, જરા છાતી પરથી લોહી પડશે પણ પછી નરમ પડશે.

ઈલાજ ૩૦ મો.

રાજસ	... તોલો ૦॥	નહીમધ	...તોલો ૦॥
બનફસા	... તોલો ૦॥	વરીઆળી	...તોલો ૦॥
કાસની	... તોલો ૦॥	ધાણા	...તોલો ૦॥
ખતમી	... તોલો ૦॥	ઇરાની જીરૂં	તોલો ૦॥
ખસખસ	... તોલો ૦॥	ખમાજી	...તોલો ૦॥
અલસી	... તોલો ૦॥	ગુંદા	... નંગ ૧૧
મેથી	... તોલો ૦॥	ઉનાફ	... નંગ ૫
સાકર	... તોલા ૩	સુકાં અંજીર	નંગ ૨

એ સઘળાં વસાણાંને ખોખરાં કરી તેમાં પાણી શેર ૩ નાખી એક કલાક ભીનવી રાખવાં. પછી ચુલા ઉપર ઉકાળવાં ને પાણી શેર ૧ રહે એટલે ઉતારી ગાળી કહાડવું, ને તેમાંથી દહાડામાં ૩ વખત એકેક વાઇન ગલાસ પીવું. બીજ દહાડે એજ કાવો કામમાં લેવો, ને ઉકાળી પીવો. ત્રીજ દહાડે નવો વાપરવો. એથી હાંફણનું દરદ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૩૧ મો.

	તોલા.		તોલા.
અસલેશુસ (જેઠીમધ)	૧	સોફ (વરીઆળી)	૦॥
ગુલે બનફસા ...	૧	અનેબેસાલબ એટલે પીચોરીનાં બી...	૧
ઉસનો બરદુસ (લવંડરના ફુલ) ...	૦॥	ગઉજુબાન... ...	૦॥
અનીસું	૦॥	ગુલે નીલોફર ...	૧
તુકમે બરબુચ ...	૧	બબાજી	૦॥
તુકમે બીઆરેન... (કાકડીનાં બી)...	૧	સાથરા	૧
બતમી	૦॥	ચોપચીની	૦॥
શકરે તગાર... ...	૦	જરે કરમાની (શાહા જીરૂ)	૦
તુકમે કસુસ... ...	૦॥	ઉસબ્બો	૦॥
સુરોજન	૦॥	અસલે બાલેસ (સોનાજું મધ)...	૩
તુકમે બસબસ ...	૦	સુનામખી	૨
ગીસની બુશક (ધોણા સુકા) ...	૦॥	કેવડાની જડ ...	૦॥
ગ્રીલેબુસ (કેવડાનાં ફુલ)	૧	અંજીર ... નંગ	૧૨
જોફાબ્બે બુસક ...	૧	સુપીસતાન ... નંગ	૩૦
પરેસ આવેસાંન ...	૧	ઇસકુઇલફામ (જંગલી કાંદા ... નંગ	૧॥
મવીજ મનકા એટલે કાળી દરાખ ...	૨	ઉનાબ ... નંગ	૧૨
		કુઇનાઈન ... ગ્રેન	૩

એ સઘળાં વસાણાંને ખુંદીને તેને કાદવના વાસણમાં નાખી તેમાં પાણી શેર ૩ નાખી ઉકાળવાં ને પાણી શેર ૦॥ રહે એટલે ઉતારી ગાળી કહાડી તેના ત્રણ

ભાગ કરી દરરોજ ભાગ ૧ માં મધ નાખી પીવો. એ કાવો બીજા ત્રણ દિવસ ચલાવવો.

ઈલાજ ૩૨ મો.

ઝીંઝોટાને બાળી તેની રાખ ... ... તોલો ૧
નીયાળાના છોડાંની રાખ ... ... તોલો ૧
પીપર ... ... તોલો ૧

એ ત્રણેને ખાંડી બારીક ભુકો કરી તેમાં ગોળ તોલો ૧ મેળવી તેની ગોળી બાવલીબાર વજનની વાળવી. દરરોજ ગોળી ૧ ખાવાથી હાડ્રણ નરમ પડશે. ખાંસી થઇ હોય તેને પણ એ ગોળો ફાયદો કરે છે.

સીતાન એટલે સરદી.

એ રોગ મનુષ્યને ઘણાં ઠંડા પદાર્થ ખાવાથી, ઠંડીથી બંધાયલું બરફ ખાવાથી, ભીનાસવાળી તથા ઠંડી જગોમાં રહેવાથી, ઘણી ગરમી થઇ હોય તેમાંથી, બદહજમીથી તથા બીજાં કારણોથી થાય છે-તેના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

પીપર વાલ ૫ ને આસરેનો ભુકો કરીને તેનાં પડીકાં બે વાળવાં ને દહાડામાં બે વખત મધમાં ખાવાં. એ પ્રમાણે દીન સાત સુધી એ દવા ચાલુ રાખવાથી સીતાન સાફ થશે. ઉપલીજ દવા વાલ પાંચ પાણી સાથે પીવાથી ભુખ લાગશે.

ઈલાજ ૨ જો.

	તોલા.		તોલા.
જાયફળ... ...	... ૨	લવંગ. ...	... ૨
જાવંત્રી... ...	... ૨	સમંદર સોક	... ૨

એ સઘળા વસાણાને કુટી કપડછંદ કરીને પાનનાં રસમાં ખલ કરવાં ને પછી તેની ગોળી ચણી બોર જેવડી વાળવી. તેમાંથી ગોળી એક સવારે ખાવી. નાનાં બચ્ચાંને ગોળી ૦॥ દહાડામાં એક વખત ખવાડવી. દહી તથા છાસ બીલકુલ ખાવાં નહીં.

ઈલાજ ૩ જો.

બદનમાં સરદી થઇને વાઇ થઈ હોય ને આંગ સુસ્ત થયું હોય તેનો ઇલાજ.

સુંઠના ઝીણા કટકા	તોલો ૦॥
મરી સફેદ અથવા કાળાં... ...	તોલો ૦॥
પીપરી મુળના ગાંઠ	તોલો ૦

ઉપલાં ત્રણે વસાણાને સાથે મેલવી સોહેજ બોખરાં કરી પાણી તોલા ૩૦ માં ઉકાળવાં, ને પાણી તોલા ૧૦ રહે ત્યારે ઉતારી કપડાંએ ગાળી કાહાડી ફુકુ પાડીને પીવું. જોઇએ તો તેમાં સીંધવ મીઠું વાલ ૨ ભેળી અઠવારનવાર દીવસમાં એક બે વખત પીએ તો વધારે ફાયદો થશે. જો એ કાવો એમને એમ પીવા નહીં ગમે તો તે ઉકળતી વખતે તેમાં સાકર તોલા ૨ નાખી બનાવી પીવો.

સ્ત્રીને ફરજંદ થવાનો ઇલાજ.

ઇલાજ ૧ લો.

કાયફળ (બેઆની ભાર) ... ... વાલ ૫
કાથો પાનમાં ખાવાનો... ... ... વાલ ૫

એ બેઉને મધમાં ઘસી દસ્તાન આવે ત્યારે ચાર દીવસ ચાટવાથી ફરજંદ થશે.

સુનમેહેરી ઝઝની એટલે અરધું તથા આખું અંગ સુન મારી જાય તેના તથા કોહોડ અને રગતપીતના ઇલાજ.

ઇલાજ ૧ લો.

અજમો બોરાસાની શેર ૦। મોરથુથુ શેર ૦।

એ બંને વસાણાને કુટી કપડછંદ કરી લીંબુ ૧૨૫ ના રસમાં દીન પાંચ સુધી ખલ કરવાં. પછી તેની ગોળી ચણા જેવડી વાળવી અને દરરોજ સવારમાં ગોળી એક ખાવી, અને એમ થોડા દહાડા ચાલુ રાખવી.

ખોરાક-મછી, તેલ, મરચું, ખાટું બીલકુલ ખાવું નહી.

સુળ અથવા કળતરના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

પ્રથમ ખસખસનો પોસ પાણીમાં નાખીને તે પાણી ઉકાળીને તેનો સેક કળતરવાળા ભાગ ઉપર કરવો. ત્યાર પછી તે સેકેલા ભાગ ઉપર "સ્પીરીટ આફ્ કેમફર" અથવા "સોપ લીનીમેન્ત" અથવા "લીનીમેન્ત આફ્ કલારાફર્મ" એ ત્રણ લગાડવાની દવામાંથી ને તે એક દવા બુબ મસલીને લગાડવી, ને પછી તેની ઉપર ફ્લાનલનો કટકો બાંધવો.

ઉપર લખેલી ત્રણ જાતની લગાડવાની ને દવા લખી છે તે ડાકટરનાં દવાખાનાંથી મળશે કારણ કે તે અંગ્રેજી દવા છે.

ઈલાજ ૨ જો.

આંબા હળદર ત્રણ ભાગ લઇને તેને પાણીમા ઘસવી ને તેમાં ૧ ભાગ સાજી ખાર સાથે મેળવવી, ને જરા ગરમ કરીને કળતરવાળા ભાગ ઉપર ચોપડવું.

શુળરોગ (વાયુનું દરદ.)

ઘણી લાંબી મંજલ ચાલ્યાથી, તુરાં કડવાં તથા વાયડા પદાર્થો ઘણા ખાધાથી, ઠંડા પદાર્થ ખાવાથી, ઉજાગરો ઘણો કરવાથી, મીઠાસનું ખાણું વારંવાર ખાવાથી એ રોગ ઉત્પન્ન થાય છે, ને તેનાથી કેડમાં તથા પીડુમાં વાયુ પ્રવેશ થઇને શુળને ઉત્પન્ન કરે છે, એટલે ચસક મારે છે, આંગમાં અગન બળે છે, પરસેવો ઘણો થાય છે, ખાવાનું મુદ્દલ ભાવતું નથી ને ઝાડો કબજ રહે છે, તેના ઇલાજો.

ઇલાજ ૧ લો.

	તોલા.		તોલા.
સુંઠ	૧	ચીતરકનું મુળ સુકું	૧
વજ	૧	મરી...	૧
હીંગ...	૧	શાહાજીરૂં	૧

એ સર્વે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને ખલમાં નાખીને તેને ભાંગરાના રસમાં ખુબ ખલ કરવાં ને જ ટલો રસ પીયે તેટલો નાખી દીન બે સુધી ખલ કરવાં. પછી તેની ચણા જેવડી ગોળી વાળવી અને એકેક ગોળી સવારે તથા સાંજ ખાઇ પાણીના ગોટથી ઉતારવી. એમ દીન ૧૪ સુધી કરવું.

ખોરાક-ગોસનો સેરવો ને રોટલી ખાવા આપવી; બીજી વાયડી ચીજો ખાવા આપવી નહીં. જો હિંડુ હોય

ને ગેાસ નહી ખપે તેા ઘઉંના આટાની કાજી ગેાળ નાખીને પકાવાને દહાડામાં બે ત્રણ વખત પીવા આપવી. ઉપર વાયડા પદાર્થો ખાવા નહીં.

ઈલાજ ૨ જો.

ઘેાડાની લીદને સુકવીને ઠંડાં પાણીમાં ભીનવી મુકવી, ને પછી હાથે કરીને ચેાળીને તે ઘણેા વખત સુધી ઠરવા દેવી. જ્યારે નીતરૂં પાણી થાય ને લાદ નીચે ઠરી જાય ત્યારે પાણીને કપડાંથી ગાળી લેવું; ને તેમાં હીંગ વાલ ૫ નાખી એક બાટલીમાં ભરી મુકવું. દરરેાજ સવારના તે દવા ચમચેા એક ભરીને પીવા આપવી. એ પ્રમાણે દીન પાંચ સુધી એ દવા પાવી.

ઈલાજ ૩ જો.

કલથી શેર ૦॥ માં પાણી શેર ૨ નાખી ઉકાળેા કરવેા, ને પાણી શેર ૧॥ રહે એટલે ઉતારીને તેમાં સુંઠ તેાલેા ૧, વડાગરૂં મીઠું તેાલેા ૧, હીંગ તેાલેા ૦॥;

એ સર્વે વસાણાંને કપડછંદ કરીને તેમાંથી ભુકી વાલ ૪ ને આસરે ઉપલી ઉકાળેલી દવા ગલાસ ૧ મા નાખી દહાડામાં ૩ વખત પીવા આપવી.

ઈલાજ ૪ થેા.

ગેલફલને ચેાખાની કાંજીમાં ઘસીને જાડું નવું કરીને દુટી ઉપર લેપની માફક ચેાપડવું. એ પ્રમાણે સવારે ચેાપડેલું સાંજ સુધી રાખવું. પછી પાણીથી ધેાઈ નાખીને ફરીથી બીજું ચેાપડવું. તે આખી રાત રાખવું અને સવારે ધેાઈ નાખવું.

ઈલાજ ૫ મો.

	તોલા.		તોલા.
સુંઠ	૫	એરંડનું મુળ ...	૫

એ બંને વસાણાંને ખોખરાં કરીને તેને પાણી શેર ૧ માં ઉકાળવાં ને જ્યારે પાણી શેર ૦॥ રહે એટલે ઉતારીને ગાળી કાઢી તેમાં સંચળનો ભુકો વાલ ૪ નાખીને ગલાસ એક ભરીને દહાડામાં ત્રણ વખત પાવું.

ઈલાજ ૬ ઠો.

આમળા શેર ૦॥ લાવીને તેને કુટી કપડછંદ કરીને એક સીસીમાં ભરી મુકવા. તેમાંથી તોલો ૦॥ લઈને મધમાં મેળવીને થોડું પાણી નાખીને ઉતરતું નવું કરીને દહાડામાં ૩ વખત પીવા આપવું. એમ થોડા દહાડા કરવાથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૭ મો.

હરડે તોલા ૫ લઈ તેને કુટી કપડછંદ કરી ચુરણ કરવું, પછી સોજીનું ઘી તોલા ૩ તથા ગોળ તોલા ૩ લઈ તેને ચુલા ઉપર મેલી ઉકાળવું, ને તે બંને પીગળી જાય એટલે તેમાં પેલું હરડેનું ચુરણ નાખવું, અને ઘી ગોળ સાથે મેળવી દેવું. પછી અંગાર ઉપરથી વાસણ નીચે ઉતારીને ઠંડુ કરી તેની મોટા લખોટા જેવડી ગોળી વાળવી અને દરરોજ સવારે ગોળી ૧ ખાવા આપવી, અને બીજી ગોળી ૧ સાંજ ખાવી. એથી દરદીને આરામ થશે.

ઈલાજ ૮ મો.

	તોલા.		તોલા.
દરાખ કાળી	૪	અરડુસો	૧૦

પેહેલાં દરાખના ઠળીઆ કાઢી નાખીને તેમાં પાણી શેર ૧॥ નાખી દરાખને હાથે હાથે ચોળવી. પછી તેમાં અરડુસાનાં પાંદડાંને નાખીને તેને ઉકાળવાં ને જ્યારે પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારીને ગાળી કાઢી તેના ત્રણ ભાગ કરી દહાડામાં ત્રણ વખત પીવું. એમ દીન દશ સુધી પીવાથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૯ મો.

હરણનું સીંગડું બાળીને તેની રાખ કરી કપડાંથી ચાળી એક સીસીમાં ભરી મુકવી, અને તેમાંથી વાલ બે ને આસરે લઇને ઘી સાથે મેળવીને દરરોજ ખાવી. એ મુજબ દીન ૩ સુધી ખાવી.

ખોરાકમાં ઘીવાળું ખાણું ખાવા આપવું, તેલ મરચું, તથા ખાટું બીલકુલ ખાવું નહીં.

ઈલાજ ૧૦ મો.

સુંઠ તોલા ૧	તલ તોલા ૧	ગોળ તોલા ૧

એ સર્વે વસાણાંને કુટીને તેમાં ગાયનું દુધ શેર ૦॥ નાખીને ચુલા ઉપર ઉકાળવા. ઉકળીને દુધ શેર ૦ રહે એટલે ઉતારીને ગાળી કાઢી તે દવાને સવારમાં પીવી. એજ પ્રમાણે બીજ દહાડે નવી દવા બનાવી પીવી. એ દવા દીન ૨૧ સુધી ખાવી.

ખોરાકમાં, ખાટું, તીખું, તેલ વીગેરે આપવું નહીં.

ઈલાજ ૧૧ મો.

ઇંદ્રજવ શેર ૦॥ તેને કુટી કપડછંદ કરીને તે ચુરણને એક સીસીમાં ભરી મુકવું. પછી તેમાંથી તોલા ૦॥ લઇને ઉના પાણી સાથે ફાકવું. જો કોઇ માણસ નહીં ફાકી શકે તો, તે ચુરણને ઉંના પાણીમાં મેળવી પાવું. એ પ્રમાણે દહાડામાં ત્રણ વખત ફાકવું.

ખોરાક-દાળ, ભાત, ચોખાની રોટલી આપવી, તેલ, મરચું, ખાટું ખાવા દેવું નહીં.

ઈલાજ ૧૨ મો.

આમલીની છાલને બાળીને તેની રાખને કપડાંથી ચાળીને તેમાંથી તોલા ૦॥ લઇ તેને ઉંના પાણીમાં મેળવીને દહાડામાં બે વખત પાવું.

તેલ, મરચું તથા બીજી કાંઇ પણ વાયડી જણસ ખાવા આપવી નહીં.

ઈલાજ ૧૩ મો.

હીંગ તોલા એકને ચુલા ઉપર તવામાં મુકી સેકવી અને તેની સાથે, સીંધાલુણ તોલા એક લઇ બનેને કુટી કપડછંદ કરીને તેનું ચુરણ વાલ દશને આશરે લઇને મધ સાથે મેળવીને થોડું પાણી નાખીને ઉતરતું નવું કરીને દહાડામાં ત્રણ વખત પીવા આપવું. એ પ્રમાણે દીન ૨૧ સુધી પીવાથી ફાયદો થશે.

ખોરાકમાં મછી, તેલ, મરચું, વાયડી તરકારી, કઠોળ એ ખાવા આપવું નહીં.

ઈલાજ ૧૪ મો.

	તોલા.		તોલા.
વજખાર	૧	ચીતરક	૧
ટંકણખાર ફુલવેલો	૧	અજમો	૧
વડાગરૂ મીઠું	૧	ત્રીકટુ (સુંઠ, મરી, પીપર)	૧
સીંધાલુણ...	૧	હીમજ હરડે...	૧
સંચળ	૧	વાવડીંગ	૧
નિસોતર	૧	વજ	૧

એ સર્વે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને તે ચુરણને એક ખલમાં નાખીને તેમાં આદુનો રસ નાખીને દીન ત્રણ સુધી ખુબ ખલ કરવાં. પછી તેની વટાણા જેવડી ગોળી વાળવી અને દરરોજ સવારમાં એક ખાવી.

ખાધાની પરહેજી રાખવી. મછી, તેલ, મરચું તથા ખાટું ખાવું નહીં, તથા દારૂ બીલકુલ પીવો નહીં.

ઈલાજ ૧૫ મો.

જવખાર શેર ૦॥ તથા સાકર નવટાંક એ બંને વસાણાંને કુટીને તેનું ચુરણ તોલો ૦॥ ને આસરે લઇને તેને ઠંડા પાણીમાં દહાડામાં ત્રણ વખત પીવા આપવું.

ખાવાની પરહેજી રાખવી.

સોજો.

કારણ—ખારૂં, ખાટું, તીખું તથા ઉની વસ્તુઓ ખાવાથી તથા ઘણી ભૂખ સહન કરવાથી પગ, હાથ તથા શરીરના બીજા કોઈપણ ભાગ ઉપર સોજો ચઢે છે તેના ઈલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

સાટોડી. દેવદાર. સુંઠ. વાળો.

એ સર્વે વસાણાંને સરખે ભાગે લઈ તેને ખોખરાં કરી, તેમાં પાણી શેર ૧૨ નાખી ઉકાળવાં ને પાણી શેર ૦૫૫ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાઢી તેના ત્રણ ભાગ કરી દહાડામાં ત્રણ વખત પીવું. એમ દીન એકવીસ પીધાથી સોજો નરમ પડશે.

ઈલાજ ૨ જો.

પીપર તોલા ૧૦ સુંઠ તોલા ૧૦

એ બંને વસાણાંને કુટા કપડછંદ કરી તેની ભુકી એક સીસીમાં ભરી રાખવી, પછી તેમાંથી ચુરણ તોલો, એક લઈ તેને ગોળ સાથે મેળવી બે ભાગ કરવા અને તે સવારે તથા સાંજે ખાવું. એથી સોજો તથા પેટમાં મરડાતું હોય તથા અજીર્ણ થયું હોય તે સર્વેને ફાયદો કરશે.

ઈલાજ ૩ જો.

	તોલા		તોલા		તોલા
હરડાં	૫	આમળા	૫	બેડા	૫

એ ત્રણે વસાણાંને કુટી કપડછંડ કરી તેનું ચુરણ કરવું તેમાંથી તોલો ૦ા લઇ તેને ગાયનાં દુધ ગલાસ ૧ માં નાખી સવારે પીવું તથા એજ મુજબ બપોરે તથા સાંજ પણ પીવું.

ઈલાજ ૪ થો.

ભાંગરાનો રસ તોલા ૫ કહાડી ને તેમાં કાળાં મરીની ભુકી વાલ ૧૫ નાખીને મેળવીને તેના બે ભાગ કરવા. તેમાંથી એક ભાગ સવારે તથા બીજો સાંજ પીવો. એમ થોડા દહાડા પીવાથી સોજાને ફાયદો કરશે. એજ દવા સોજા ઉપર લગાડવાથી વધુ ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૫ મો.

વછનાગ. સુંઠ. . સાટોડીનાં મુળ.

એ ત્રણે વસાણાંને સરખે ભાગે લઇ ગાયનાં મુતરમાં ઘસીને સોજા ઉપર લેપ કરવો. એ પ્રમાણે દીન ૭ સુધી ચોપડયા કરવું.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

સુંઠ તોલા ૩. કડુકરીઆતું તોલા ૩

એ બંને વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને તેમાંથી તોલો ૦ા લઇ તેને ઉનાં પાણી સાથે મેળવીને સવારે, બપોરે તથા સાંજ પીવું, અને દીન ૧૦ સુધી એ દવા ચાલુ રાખવી.

ખાવાની પરહેજી રાખવી. માછલી, તેલ, મરચું, ખાટું તથા વાયડી ચીજો બીલકુલ ખાવા આપવી નહીં.

ઈલાજ ૭ મો.

પાહાડમુળ	હળદર	ધાવરી	કડવું જીરૂં
પીપરીમુળ	ચકવ	ચીત્રક	સુંઠ

એ બોસડો કુટી કપડછંદ કરીને તેમાંથી તોલો ૦॥ લઇ, ઉનાં પાણી સાથે મેળવી સવારે પીવું. એમ બપોર તથા સાંજ પણ પીવું.

ઈલાજ ૮ મો.

ધતુરાનાં પાંદડાંનો રસ તોલા ૧૫ થી ૨૦ લઇને તેમાં ગુગળ તોલા ૫ છુંદીને નાખવો; ને તેને ગરમ કરી સોજા ઉપર લેપ કરવો. તે લેપ દરરોજ સાંજે ધોઈ નાખી બીજો નવો જરા ગરમ કરી લગાડવો. એમ એક માસ ચોપડવાથી સોજો ઉતરી જશે.

ઈલાજ ૯ મો.

ગલકાનાં પાંદડાંનો રસ કહાડી તેમાં ગાયનું મુતર મેળવી ગરમ કરી સોજા ઉપર ચોપડવું. એ પ્રમાણે થોડા દહાડા ચોપડવાથી સોજો ઉતરશે.

ઈલાજ ૧૦ મો.

ધતુરાનાં પાનનો રસ, ગલકાનાં પાંદડાંનો રસ તથા ભાંગરાનો રસ. એ સર્વેને એકઠા કરી તેમાં અફીણ તોલો ૧ નાખી ગરમ કરીને સોજા ઉપર ચોપડવું.

ઈલાજ ૧૧ મો.

	તોલા		તોલા
ગુગળ	૫	ગુજર	૫
રગતબોર	૫	રેવંચીનો શીરો...	૫

એ સર્વે વસાણાંને છુંદી ભુકો કરવો; ને એક બાટલામાં ભરી મુકવો. તેમાંથી જોઇએ એટલો ભુકો લઇ તેને પેપરમીટનાં તેલમાંથી બનાવેલું પાણી જેને અંગ્રેજીમાં (એલ્કા મેનથલ પેપર) કહે છે, તે સાથે ખલ કરી સોજા ઉપર ચોપડવું ને ઉપર રૂનાં પોળીઆમાં વળગાવવાં, અને દીન ૩ સુધી એ દવા ચોપડેલી રહેવા દઇ, ત્રીજે દહાડે ધોઇ નાખી નવી ચોપડવી. એમ ઘણા દહાડા ચોપડયાથી સોજો સારો થશે.

પેપરમીંટનું પાણી બનાવવાની રીત.

પેપરમીંટનું તેલ જેને અંગ્રેજીમાં (ઓઇલ પેપરમીંટ) કરી કહે છે, તેમાંથી પાણી બનાવવું હોય ત્યારે પેહેલાં એક ઉંડી ખલમાં કારબોનેટ ઓફ મેગનીશીઆનો ભુકો એક ચૌશ નાખવો ને પેપરમીંટનાં ટીપાં ૨૦ થી ૨૫ નાખી ખુબ ખલવું. એ બંને એકવત થયા પછી તેની અંદર પાણી શેર ૨ નાખીને પાછું ખલવું, અને તે પાણી ઠરે એટલે ઝીણાં કપડાંથી બે વખત ગાળી એક બાટલામાં ભરી રાખવું, પછી તેને ઉપર લખેલા ભુકા સાથે ખલ કરી સોજા ઉપર ચોપડવું.

કદાચ એ પાણી નહીં મળે તો મરઘીના તાજા ઈંડાની સફેદી સાથે મેળવી ચોપડવું, અગર બ્રાંડીના દારૂમાં મેળવી ચોપડવું, બ્રાંડી નહી મળે તો મોવડાંના દારૂમાં ખલ કરી ચોપડવું

ઈલાજ ૧૨ મો.

સોજો અંગ ઉપર નમળાઇથી ચઢયો હોય, કમળાથી થયો હોય, શરીરના સાંધાઓમાં કળતર થતી હોય; તથા પાતળા પાતળા ઝાડા થતા હોય, વાયુના જોરથી આંખોમાં તમર આવતા હોય, ઉલટી આવતી હોય, હરેક જાતનો પરમો થયો હોય, શરીર ઉપર કોહોડનાં સફેદ ચાઠાં થયાં હોય, પીસાબ વારેવારે થતી હોય, ગોળી મોટી થઇ હોય, અજીરણ થઇ છાતી ઉપર દાહે બળતી હોય, ખાધેલું હજમ નહીં થતું હોય, તાવ કોઇ પણ રીતનો આવતો હોય તથા કરમ થયા હોય તે સર્વે દરદોની દવા.

	તોલા.		તોલા.
પીપરીમુળ... ...	૨	સુંઠ	૨
મરી...	૨	પીપર મોટી ...	૨
ચીત્રક	૨	લસણ	૨
સાજીખાર... ...	૨	જવખાર	૨
પાપડ ખાર ...	૨	હરડાં	૨
બેડાં...	૨	આમળા	૨
અજમો	૨	અરડુસાનો પાલો	૪
અજમોદ	૨	કોસ્ટ	૨
પાહાડ મુળ ...	૨	મીઠું સુરણ ...	૨
સીંધાલુણ	૨	સંચળ	૨
વડાગરૂં મીઠું ...	૨	બંગડી ખાર ...	૨
કરીઆતું	૪	રેવંચીની લાકડી	૩
સાહાજીરૂ	૨	લીંડી પીપર ...	૨
દ્રજવ	૨		

એ બધાં વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને તેને ખલમાં નાખી ખલ કરી એકમેક સાથે મેળવવાં. પછી તેમાં ગોળ નાખીને થોડા દહાડા સુધી ખુબ ખલ કરવાં, ને ગોળી બંધાય એવું થાય એટલે તેની ગોળી ચણોઠાર જવડી વાળવી, અને દરરોજ સવારે ગોળી ૧ ઉના પાણી સાથે ખાવા આપવી.

ખાવાની પરહેજી રાખવી. તેલ, મરચું, ખાટું, તથા વાયડી ચીજો ખાવી નહી.

ઈલાજ ૧૩ મો.

સોજો હાથીએા જ માણસના પગ ઉપર થયો હોય તેની દવા.

મોટો જીવતો સાપ પકડાવી મંગાવીને તેના ઝેરના દાંત કહાડી નાખવા, અને તેનું મોઢું ખુલ્લું કરાવી તેની અંદર લીલી હળદરના ગાંઠીઆ તેનાં અરધાં પેટ સુધી જાય તેમ કોઇ ચીજવતી અંદર નાખવા. પછી તે સાપને એક મટોડીના ઘાડવામાં નાખી તેનું મોઢું કપડાંથી બાંધી લેવું અને ઘાડવાને જમીનમાં એક ઉંડો ખાડો ખોદી દાટવું. તેને એક માસ રાખી બહાર કાઢવું, અને પેલા હળદરના ગાંઠીઆ કહાડી લેવા, ને તે ગાંઠીઆને ઠંડા પાણીમાં ઘસીને હાથીઆ સોજા ઉપર ચોપડવું. એ પ્રમાણે એ દવા થોડા દહાડા ચોપડવાથી હાથીએા સોજો સારો થશે.

ઈલાજ ૧૪ મો.

રૂનાં ઝાડનો પાલો છુંદીને ડાંગરના ચો[illegible] આટામાં મેળવીને તેની રોટલી કરીને ખાવા આ[illegible]

ઈલાજ ૧૫ મો.

	તોલા.		તોલા.
સાટોડી	૧	સુંઠ	૧

એ બંને વસાણાંને પાણીમાં ઘસીને સોજા ઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૧૬ મો.

હળદર તથા સુંઠ એ બેઉને સરખે ભાગે લઇને ઠંડા પાણીમાં ઘસીને ચોપડવું.

ઈલાજ ૧૭ મો.

કાળીજીરી.	સુકા આમળા

એ બેઉ ચીજને સરખે ભાગે લઈ તેને વાટી સમજનાં પાંદડાંના રસમાં મેળવી ભરવું, એથી સોજો ઉતરી જશે.

ઈલાજ ૧૮ મો.

કસાઇનો છોડ ને ઘાસ તથા અરૂનાં છોડને મળતો થાય છે, ને તેના ઉપર મોતી જેવાં લાંબા ફળ થાય છે, તે ઝાડનાં મુળીઆં તોલા ૧૦ લઈ તેને ગાયનાં મુતરમાં છુંદીને સુજેલા પગ ઉપર છ સાત દિવસ સુધી અગર સોજો ઉતરે ત્યાં સુધી ચોપડવું, તેથી પગમાંથી પાણી ઝરી સારો થશે.

ઈલાજ ૧૯ મો.

[redacted]કડવેલ્યનાં ફીંડવાંને પાણીમાં ઊકાળી તે ગરમ [redacted]પગ ઝારવા, એથી પગનો સોજો ઊતરી જશે.

ઈલાજ ૨૦ મો.

સોજો રસનો હાથપગ ઉપર ઉતર્યો હોય નથી તે
ઉપર સોજો આવી તે ભાગ જાડો થઈ
આવે છે તેના ઇલાજ.

સેહેરી લોબાનનો ગાંગડો.	સુરીજન.
સીકોતરીઓ એલીઓ.	રેવંચીની ખટાઇ.

ગરમાળાની સીંગ લઈ જરા ભેલતમાં અથવા ગરમ રાખમાં થોડી ગરમ કરી બાહાર કાહાડી તેનો ગર કાહાડવો, ને તે ગરને ગરમ પાણીમાં કાલવીને તે પાણીમાં ઉપલાં વસાણાં ઘસવાં ને ગરમ કરી લેપ મારવો. એ લેપ દરરોજ થોડા દિવસ ચાલુ રાખ્યાથી દરદ નરમ પડશે.

ઈલાજ ૨૧ મો.

તોલા.		તોલા.
હરડાંની છાલ...	૦॥	સુકા આમળા જે કાવામાં
બેહેડાંની છાલ	૦॥	વાપરે છે તેની છાલ	૦॥

એ ત્રણે જણસને બોખરી કરી તેને પાણી શેર ૧ માં માટોડીનાં વાસણમાં ઉકાળવી ને પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારી તેને ગાળી કાહાડી તેમાં જરા સાકર નાખી દહાડામાં બે વખત પીવું.

એ દરદ સારૂં થતાં સુધી એ દવા દિવસમાં ૨ વખત બાધા અગાઉ પીવી.

ઈલાજ ૨૨ મો.

સુખડ ઉંચુ ગાંઠવાળું લાલ ને ગોલાઅમાં અથવા પાણીમાં ઘસીને સોજાવાળી જગાએ ભરવાથી સોજો ઉતરશે.

સુખડના ઘસારામાં જરા મોવડાંનો દારૂ મેળવી લગાડવાથી વધુ ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૨૩ મો.

પગ ઉપર રસ ઉતર્યો હોય ને તેથી પગ મોટો થયો હોય તેના ઇલાજ.

કાયાકુટીનું તેલ રાત દિવસ પગ ઉપર આસ્તે આસ્તે લગાડવાથી ફાયદો થશે ને દરદ મટી જશે.

ઈલાજ ૨૪ મો.

ગુલેઅરમાનીને છુંદી બારીક આટા જેવી કરી ઠંડા પાણીમાં મેળવી જ્યાં રસ થયો હોય ત્યાં ભરવાથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૨૫ મો.

	તોલા.
કાળા ધતુરાનાં ડાંખરાંનો રસ	૦ા
કળીચુનો...	૦ા

એ બેઉને પ્યાંડી તોલા ૩ માં નાખી ગરમ કરી રસ ઉતરેલી જગાએ ચોપડવાથી ફાયદો થશે.

સોસારી (પાણીની તરસ) ઘણીજ લાગતી હોય તેના ઇલાજ.

કારણ—ઘણા ભયથી શરીરમાં નીરબળતા થઇ પીતમાં બીગાડો કરી તરસને ઉત્પન્ન કરે છે.

ઈલાજ ૧ લો.

	શેર.		તોલા.
દહીં મીઠું	૨	મરીનો ભુકો ...	૨
સાકર	૦૧	સુંઠનો ભુકો ...	૨
ઘી	૦૧	એલચી દાણાનો	
મધ	૦૧	ભુકો	૨

પેહેલાં દહીંને એક કલઇનાં વાસણમાં નાખી તેમાં ઉપલાં સઘળાં વસાણાં મેળવી એકરસ કરી કલઇનાંજ વાસણમાં ભરી રાખવાં; અને તેમાંથી દરરોજ સવારે નવટાંક (૫ તોલા) ખાવું એથી સોસારી મટશે.

ઈલાજ ૨ જો.

સોનું. રૂપું. લોઢું.

એ ત્રણેને તપાવી પાણીમાં ઝામવું અને તે પાણી થંડું થયા પછી સોસારીવાળાં માણસને પીવા આપવું.

ઈલાજ ૩ જો.

પાણીમાં સાકર અથવા મધ નાખીને પીવાથી સોસારી મટશે.

ઈલાજ ૪ થો.

કાળી દ્રાખ તોલા ૫ નઠીમધ તોલા ૩

એ બંને વસાણાંમાં પાણી શેર ૧॥ નાખીને ઉકાળો કરવો, ને જ્યારે પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે તેમાંથી દ્વહાડામાં ૩ વખત એકેક ગલાસ પાવું.

ઈલાજ ૫ મો.

ધાણા સુકા તોલા ૨ ને સાફસુફ કરી તેને માટીનાં ઠીકરાં ઉપર સેકી ખાખરા કરી, તેની એક ઝીણાં કપડાંના કટકામાં પોટલી બાંધવી. પછી પીવાનું પાણી ને માટીના વાસણમાં રાખેલું હોય તેમાં તે પોટલી મુકવી ને એક કલાક પછી તેમાંનું પાણી જને તાપના સમયથી કે પીતનાં જોરથી કે બીજા કારણથી સોસારી લાગતી હોય તેને પાવું. એથી સોસારી મટશે. બે દિવસ એ પાણી વાપરી ત્રીજે દિવસે નવું બનાવી વાપરવું, એથી તુરત ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૬ ઠો.

	તોલા.		તોલા.
દ્રાખ સુકી	૦॥	હરડે	૦॥
પીતપાપડો	૦॥	વરીઆળી ...	૦॥
હરડાં	૦॥	બેડાં	૦॥
આમળા	૦॥	સાકર	૨॥

એ સર્વેને છુંદી ખાખરા કરી પાણી શેર ૨) (તોલા ૫૬) માં ઉકાળવાં, ને પાણી ચોથે ભાગે રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાહાડી દીવસમાં બે વખત પીવું.

સંગ્રહણી.

એ રોગ માણસને અન્ન બરાબર પાચન નહી થવાથી, ખાધા ઉપર ફરીથી વધારે ખાવાથી, વાયુથી તથા કાચું અનાજ ખાવાથી થાય છે; ત્યારે માણસને તાવ આવે છે, શરીર નબળું થઇ જાય છે, ખાવાની અરૂચી રહે છે, પેટ ચઢી રહે છે, તરસ લાગે છે, ઓડકાર આવે છે તથા પેટ આવે છે તેના ઇલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

	તોલા.		તોલા.
હીમજ હરડે	૨	તમાલપતર	૨
મોટી હરડે	૨	એલચી...	૨
સુંઠ	૨	નાગ કેસર	૨
મરી	૨	લવંગ	૨
પીપર...	૨	જાયફળ...	૨
તજ	૨	ચીતરંગ...	૨
સાકર...	૫		

એ સર્વે વસાણાને કુટી કપડછંદ કરીને મધમાં ચણા જેવડી ગોળી વાળવી અને તેને છાંયડે સુકવવી. તેમાંથી ગોળી એક સવારે બકરીના દુધમાં તથા સાંજે ગોળી એક ઉના પાણી સાથે ખાવી.

ખોરાક-તુવરની દાળ, ઘી, ચોખાની તથા ઘઉંની રોટલી, મેથીની ભાજી, દહીં ઘીમાં પકાવીને ખાવી તથા બકરીનું દુધ શેર ૦૧ પીવું.

ઈલાજ ૨ જો.

	તોલા.		તોલા.		તોલા.
ઢીકાંમરી	... ૧	અજીણ	... ૦॥	હીંગ	... ૦॥

એ સર્વે વસાણાને કુટી તેનાં પડીકાં વાલ બેનાં કરવાં, ને તેમાંથી સવારે પડીકું એક વાસી પાણી સાથે પીવું તથા સાંજે પણ એજ પ્રમાણે પીવું.

ખોરાક-ચોખા, ઘી તથા ખુરા ખાંડ સાથે ખાવા; દુધ, માછલી ખાટું, તેલ, મરચું ખાવું નહીં; તેમજ દારૂ પીવો નહીં.

ઈલાજ ૩ જો.

ગળો.	અતીવીસની કળી.	નાગરમોથ.

એ સઘળાં વસાણાને સરખે ભાગે લઇ બોબરાં કરી પાણી શેર એકમાં ઉકાળવાં, ને પાણી શેર ૦॥ રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાઢી દહાડામાં ત્રણ વખત ગલાસ એક પીવું.

સંધીવા એટલે "રૂમેટીઝમ"ના ઇલાજ.

આ રોગથી શરીરના સાંધાઓમાં કળતર થાય છે ને દુખે છે; તેમાં વીશેષે કરી શીઆળાની મોસમમાં એનું જોર વધુ રહે છે.

ઈલાજ ૧ લો.

નાગચંપાનાં ઝાડની છાલ લીલી અથવા સુકી શેર ૧ લઇ તેને બ્રાંન્ડી અથવા જલદ મોવડાંના દારૂમાં અથવા સ્પીરીટ આફ વાઇનમાં અથવા રમ દારૂમાં ભીજવવી ને જે સાંધામાં દરદ થતું હોય તે સાંધાવાળા ભાગ ઉપર લગાડી પાટો બાંધી લેવો તેથી ફાયદો થશે.

ઈંટ અથવા નળીઆંનો સેક કરવાથી પણ દુખાવો ઓછો થશે.

ઈલાજ ૨ જો.

પોતાશ આયોડીડ	ગ્રેન ૧૫	ટીંકચર સીંકોના	દ્રામ ૨
સોડા સેલીસીલસ	દ્રામ ૧	સ્પીરીટ એમોન્યા	
વાઇન કોચીસી	દ્રામ ૧	એરોમેટીક...	દ્રામ ૨
ટીંકચર એકતા		એકવા મેનથા	
રોશમેઝા ...	દ્રામ ૧	પ્રપેરેતા... ...	ઔંસ ૬

ઉપલી દવા સઘળી અંગ્રેજી છે તે ડાકટરનાં દવા ખાનામાંથી મળશે, તે લાવીને તેના ૪ ભાગ કરવા અને એકેકો ભાગ દર ૩ કલાકે પીવો.

ઈલાજ ૩ જો.

કળીચુનો. તેલ મીઠું.

એ બેઉ સરખે ભાગે લઈને બંનેને બરાબર સાથે મેળવી તેને લેપના જેવું બનાવવું ને જે જગા ઉપર દુખતું હોય તે જગાએ લગાડવું ને ઉપર રૂ વળગાવવો, એથી દશ બાર કલાકમાં ફરક પડશે. એ લેપ એકજ સાંધો પકડેલો હોય તે ઉપર લગાડવાથી ફાયદો થાય છે. કળી ચુનામાં તેલ ભેળેલું હોવાથી ફોલ્લીઓ ઉઠશે નહીં, વાસ્તે તેની કાંઇ ચિંતા રાખવી નહીં.

ઈલાજ ૪ થો.

સાતોડીની જડ સુકી. સુકા આમળા.
સુંઠ. સાબરશીંગડું.

એ ચારે વસ્તુઓને સરખે વજને લેઇ બ્રાંડી અથવા કોઇ જલદ દારૂમાં અથવા રમ દારૂમાં ઘસવી ને એક કલઈ કરેલાં વાસણમાં તે ઘસારો બધો એકઠો કરી ભરવો. પછી તે વાસણ આતશ ઉપર મુકી ખમાય તેટલું ગરમ કરી દુખાવા વાળા ભાગ ઉપર ભરવું, એથી કરાર થશે.

ઈલાજ ૫ મો.

એળીઓ અને રેવંચીનો સીરો એ બંનેને એક સરખે વજને લેઇને પાણીમાં ઘસવાં ને કલઇ કરેલાં વાસણમાં લઇ ઇંગાર ઉપર મુકી ખમાય તેવું ગરમ કરી દુખાવા વાળા ભાગ ઉપર લગાડવું, એથી કરાર થશે.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

	તોલા.		તોલા.
કરીઆતાનાં પાંદડાં	૧	સાલેસનાં ડાંખરાં	૧

(સાલેસનાં ડાંખરાં ભાંજીને નાના નાના કટકા કરવા.)

એ બેઉ જણસોને ૧ શેર પાણીમાં ઉકાળવી ને અરધું પાણી બળી ગયા પછી ચુલ્હા પરથી હેઠળ ઉતારી ઠંડુ પાડી કપડાંએ ગાળી લઇને એક બાટલીમાં ભરવું. પછી તેમાં "પોટાશ આયોડીડ" નામની વેલાતી દવા ને ડાકટરના દવાખાનામાં અથવા અંગ્રેજી દવા વેચનારની દુકાન પર મળે છે તે લાવીને વાલ પાંચ નાખવી ને તેમાંથી દરરોજ સવારે મલસકે એક ચમચી ભરી લઇને પીવું.

ખોરાક-ઘી, માખણ, દુધ વગેરે લેવો, ખાટું કંઇ ખાવું નહીં.

ઈલાજ ૭ મો.

કાળી દાંડીનાં ધતુરાનાં પાંદડાનો રસ શેર ૦॥ તથા તેલ મીઠું શેર ૦॥॥ એ બેઉ વસ્તુને એક કલઇ કરેલાં વાસણમાં રેડીને ચુલા ઉપર ઉકાળવી, ને ધતુરાનાં પાંદડાનો રસ બધો બળી જાય ત્યારે તે હેઠળ ઉતારીને ઠંડું પાડવું ને કપડાંએ ગાળી લઇને સીસીમાં ભરવું. પછી તે દુખાવાવાળા ભાગ ઉપર લગાડવાથી ફરક પડશે.

ઈલાજ ૮ મો.

	તોલા.		તોલા.
એળીઓ	૧	ગુગળ..	૧
ગુજર	૧	કાળો સરસ.. ...	૧
ઈસબ	૧	રેવંચીનો સીરો ...	૧

એ સઘળાં વસાણાંને જુદાં જુદાં છુંદીને બારીક કરવાં. પછી બધાં સાથે ભેળીને એક કલઇ કરેલાં વાસણમાં અથવા કોરીનાં વાસણમાં નાખવાં. પછી તેમાં

મોવડાંનો જલદ દારૂ એ સઘળી ભુકી તેમાં ડુબી રહે તેટલો રેડીને બાર કલાક સુધી ભીજવી રાખવાં. ત્યાર પછી તે વાસણ ઇંગારપર મુકીને અંદરની દવા હીલવ હીલવ કર્યા કરવી, ને સીરાની માફક ઘાડું થાય ત્યારે ઉતારીને ખમાય તેવું ગરમ દુખાવાવાળા ભાગ ઉપર લગાડવું, અને તે ઉપર રૂ વળગાવીને પાટો બાંધવો. એ લેપ ત્રણ દિવસ સુધી રાખવો, ને જ્યારે લગાડવો હોય ત્યારે ગરમ કરી લગાડવો. જો લેપ ઘણો જાડો થયો હોય તો તેમાં બીજો દારૂ ભેળી ગરમ કરી લગાડવો.

ઈલાજ ૯ મો.

કાળી માટી (જે નળીઆં અથવા વાસણ બનાવવા સારૂ વપરાય છે તે) ને ચાળી પાણીમાં ભીજવી પછી ગાળી કાઢવી ને તે ભીજાયલો મટોડી શેર ૦॥ લેવી ને તેમાં નીમક શેર ૦ા નાખી સાથે મેળવી જ્યાં દુખાવો હોય ત્યાં લગાડવું.

ઈલાજ ૧૦ મો.

	શેર.		શેર.
ઝેરી કચુરાના કટકા ...	૦ા	તેલ મીઠું શેર ...	૧

એ બેઉ વસ્તુને કલઇ કરેલા વાસણમાં મુકી ચુલા ઉપર ઉકાળવી અને જ્યાં સુધી ઝેરી કચુરો બળીને કોયલા જેવો થાય ત્યાં સુધી તેલ ઉકાળીને પછી વાસણ હેઠળ ઉતારવું; ને ઠંડું પડયા પછી તેને ગાળી લઇ સીસીમાં ભરી રાખવું. બય પડે ત્યારે દુખાવાવાળા ભાગ ઉપર લગાડવું.

ઈલાજ ૧૧ મો.

કોકોતીના અને મેલીન્સફુડ એ બેઉની અકેક ચમચી લઇ પાણીમાં મેળવી પછી દુધને ઉકાળીને તેમાં મેળવવું, ને સાકર અથવા કોઇ બીજો મીઠાસ નાખી દરરોજ એ પ્રમાણે બનાવી પીવું, તેથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૧૨ મો.

	તોલા.		તોલા.
ગુલે બનફસાં	... ૦॥	અકલીલ મુલક	... ૦॥
મરજાજુસ	... ... ૦॥	ગુલાબનાં ફુલ	... ૦॥
ગુલે અરમાની	... ૦॥	તુખમે ખતમી	... ૦॥

મકો (એને મુસલમાનીમાં અનબો સાલીમ, ફારસીમાં પીચુરી અને મરાઠીમાં કાંગુની કરી કહે છે તે)નો રસ ... ... તોલા ૦॥

ઉપલાં સઘળાં વસાણાંને છુંદી બારીક કરવાં. પછી મકાનાં બાલાનાં લીલાં પાંદડાંનો રસ કહાડી તેમાં એ ભુકી બાટા ઉપર પીસવી, ને પછી દુખાવાવાળા ભાગ ઉપર લગાડવું.

જો મકાનાં લીલાં પાંદડાં નહીં મળી આવે તો સુકાં પાંદડાં લઇને પાણીમાં ઉકાળવાં અને તે પાણી સાથે ઉપલી ભુકી બાટા ઉપર ઘસીને હંડું હંડું લગાડવું.

ઈલાજ ૧૩ મો.

તોલા.	તોલા.	તોલા.
વરીઆળી... ૦॥	મકો... ૦॥	ગુલકન... ૦॥

એ સઘળાંને કલઇ કરેલા વાસણમાં મુકીને ૦॥ શેર પાણી તેમાં રેડીને ચુહલાપર ઉકાળવા મુકવું, પછી બે

ભાગ પાણી તેમાંનું બળી જાય ત્યારે હેઠળ ઉતારી ઠંડું પાડી કપડાંથી ગાળી લઈ દરદીને બધું પાવું. જો એ પીધાથી ઝાડો ખુલાસાથી આવતો નહી હોય તો તેમાં માંહ (ફારસીમાં સીરખસે બોરાસાની કહે છે તે) ૧ તોલો મેળવીને પાવું.

ઈલાજ ૧૪ મો.

	તોલા.		તોલા.
અફીણ	૨	એલચીનું તેલ	૨
કપુર ચીનાઇ	૧		

એ સઘળાંને બરાબર મેળવવું ને દુખતા ભાગ ઉપર મસળીને લગાડવું તેથી ફરક પડશે.

ઈલાજ ૧૫ મો.

	તોલા.		તોલા.
કળી ચુનો... ...	૪	મેથીનો આટો ...	૪
મધ	૫		

એ ત્રણે જણસોને ઘુટીને સાથે મેળવીને જ્યાં દુખાવો થતો હોય ત્યાં પહેલાં માખણ ચોપડીને પછી એ ઘુંટેલી દવા તે ઉપર લગાડવી, ને રૂ મુકી પાટો બાંધી લેવો. એથી ફરક પડશે.

ઈલાજ ૧૬ મો.

કાળા સરસનાં ઝાડની સીંગનાં બી થોડાંએક લેવાં ને તે બારીક મેદા જેવાં કરવા ને એક કલઈ કરેલાં વાસણમાં મુકીને તેમાં થોડું પાણી રેડી ગરમ કરીને જ ભાગ ઉપર દુખાવો હોય ત્યાં લગાડવું.

ઈલાજ ૧૭ મો.

મોવડાં શેર .... ૧ તેલ મીઠું તોલા ૧૦

મોવડાંને છુંદીને તેમાં તેલ મેળવવું ને બરાબર ઘુટો ઘુટીને એકરસ કરવું કે જેથી તેલ તેમાં બરાબર મળી જાય. પછી રોટલીની માફક બનાવી ઠીકરાં ઉપર સેકવાં ને બભાય તેટલાં ગરમ કરીને પછી દુખાવાવાળા ભાગ ઉપર સેકી સેકીને તે તેનો ઉપર મુકીને કપડાનાં પાટાથી બાંધી લેવાં. એમ અવાર નવાર સેકયાથી ને બાંધ્યાથી ફરક પડશે.

ઈલાજ ૧૮ મો.

લીમડાનાં ઝાડનું મુળીઉં. પીપળાનાં ઝાડની છાલ.

એ બેઉ સરખે વજને લઇને એારસીઆ ઉપર પાણીમાં ઘસવાં; ને જ ભાગ ઉપર દરદ થતું હોય તે ભાગ ઉપર જાડું જાડું લગાડવું.

ઈલાજ ૧૯ મો.

આવર નામનાં ઝાડના પાંદડાં ધોઇને સાફ કરવાં; ને તેને માટીના ઘાડવામાં નાખી તેનું મોઢું બંધ કરી આતશપર મુકી ગરમ કરવાં ને પછી કહાડી તેનો દરદ ઉપર સેક કરી તે ઉપર બાંધી લેવાં; તેથી ફરક પડે છે.

ઈલાજ ૨૦ મો.

ગુલે અરબાની. સમજાનાં પાંદડાંનો રસ.

મકો (મરાઠીમાં કોશુની કહે છે) તેનાં પાંદડાંનો રસ. વછાંન (જેને મરાઠી ભાષામાં પાદર કહે છે) તેનાં પાંદડાંનો રસ.

એ બધું સરખે વજને લઇને બધાંને બરાબર મેળવીને એકઠું કરવું, ને દરદવાળા ભાગ ઉપર ભરવું.

ઈલાજ ૨૧ મો.

ગુલે અરમાની. સમજાનો રસ.

એ બેઉ સરખે વજને લઈને બરાબર મેળવી જ ભાગ ઉપર દરદ થતું હોય તે ભાગ ઉપર લગાડવાથી ફરક પડે છે.

ઈલાજ ૨૨ મો.

સુખડ. રતાંજળીનું છોડું. સુકા આમળા. ગુલેઅરમાની.

પ્રથમ સમજાનાં અથવા પીંચોરીનાં અથવા મકાનાં એ ત્રણ જાતનાં ઝાડનાં પાંદડાંમાંથી જ તે એક જાતનાં ઝાડનાં પાંદડાં લેવાં ને તેને છુંદીને રસ કહાડવો. પછી તે રસમાં સુખડ, રતાંજળીનું છોડું અને સુકા આમળા ઘસવા, અને ઘસાયા પછી ગુલેઅરમાની મેદા જેવી કરીને તે ઘસારામાં બરાબર મેળવવી અને એ બધું એક કલઈ કરેલાં વાસણમાં નાખીને તેને ઇંગારપર મુકી ગરમ કરવું ને ખમાય તેટલું ગરમ થાય એટલે જ ભાગ ઉપર દરદ થતું હોય તે ભાગ ઉપર ભરવું, તેથી આરામ થશે.

ઈલાજ ૨૩ મો.

ઑસતરીચ એટલે જને શાહામૃગ કહીએ છીએ તે પક્ષીની ચરબી મેળવવી; અને તેને એક વાસણમાં રાખવી. પ્રથમ દરદીને જ જગા ઉપર દરદ થતું હોય તે ઉપર ગરમ ખળખળતાં પાણીમાં ખસખસના પોસ નાખીને ફલાનેલથી તે પાણી નીચોવીને સેક કરવો. સેક કીધા પછી શાહામૃગની ચરબી તાવીને તે દરદવાળા ભાગ ઉપર મસળવી, ને તે ઉપર ફલાનેલનું કપડું લપેટીને પાટો બાંધી લેવો. એથી દરદીને ઘણો કરાર થશે.

ઈલાજ ૨૪ મો.

ગુલેઅરમાની. કાળીજીરી.

એ બેઉ સરખે વજને લઇ તેને બારીક મેદા જેવા કરવાં અને બંને જુદાં રાખવાં.

કાળી ઢાંડીના ધતુરાનાં પાંદડાંનો રસ તથા સમજાનાં પાંદડાંનો રસ એ બેઉ રસને સાથે મેળવીને તેમાં ઉપલી ભુકી મેળવીને એકરસ કરવી, પછી દરદવાળા ભાગ ઉપર લગાડવી.

ઈલાજ ૨૫ મો.

ચીખન નામનું ઝાડ (જે ખાંજણમાં થાય છે તે)ની ઉપર ફળ થાય છે તે ફળનું તેલ કહાડવું અને તેને કાચના બુચની સીસીમાં ભરી રાખવું. બપ પડે તે વેળાએ તે તેલ લઇને દરદવાળા ભાગ ઉપર મસળી મસળીને લગાડવું. એમ અવારનવાર લગાડયાથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૨૬ મો.

એક કલઇ કરેલાં વાસણમાં થોડુંએક ઠંડું પાણી રેડવું ને તેમાં ઘઉંનું થુલું ૧ શેર થી ૨ શેર સુધી નાખવું. પણ એ થુલું નાખવા આગમજ ૪ ઈંટ ચુહુલામાં મુકીને તેને લાલચોળ કરવી ને એક પછી એક બહાર કહાડીને પાણીમાં ડુબાડવી ને તે વાસણ ઉપર ઢાંકણું ઢાંકવું, કે જેથી પાણીમાંથી વરાળ બહાર નીકળી નહીં

જાય. પછી દરદીને નેતરની ઢોલકી ઉપર સુવાડીને પેલું વાસણ તે ઢોલકીની વચ્ચોવચ્ચ મુકવું ને દરદીનાં દીલ ઉપર ચાદર ઓઢાડવી. પછી પેલાં વાસણનું ઢાંકણું ઉચકી લઈને તે પાણીનો બાફ દરદીને આપવો ને પરસેવો પડતો જાય તે કપડાંથી લુછી નાખવો. કદાચ દરદી એ બાફ આખા અંગ ઉપર લેશે તો કાંઈ ચિંતા નહીં. બાફ નીકળી ગયા પછી દરદીને ઉઠાડવો. એ રીતે વારા ફરતી કરવું, તેથી દરદીને ઘણો ફરક પડશે.

ઈલાજ ૨૭ મો.

રાસનાં (ઘાસનાં મુળીયાં જેવું પથ્થરમાં થાય છે તે).	તેલીઆ દેવદાર લાકડું.
કમળનાં મુળીયાં.	એરંડીનાં ઝાડનું મુળ.
ભોંય વેંગણીનાં મુળીયાં.	સાટોડીનાં ઝાડનાં મુળ.
સુંઠ.	જેને સંસ્કૃતમાં પુનરનવા કહે છે, તેનાં મુળ.

એ દરેક ચીજ એક તોલો લેવી.

પહાડ નામનાં ઝાડનું મુળ ૧ તોલો લેવું.

ઉપલાં સઘળાંને છુંદી ખોખરાં કરીને એક કલઇ કરેલાં વાસણમાં નાખવાં ને તેમાં ૧ શેર પાણી રેડીને ઉકાળવાં ને પાંચ તોલા નટલું પાણી તેમાં રહે ત્યાં સુધી બાળવું. પછી ચુલ્હાપરથી હેઠળ ઉતારીને ઠંડું પાડો કપડાંથી ગાળી લેવું, ને તેમાં સોજ્જું મધ સહેજ ભેળીને દરદીને સવારે તથા સાંજ એમ દિવસમાં બેવાર પીવા ફરમાવવું. એ રીતે બનાવીને પીધાથી દરદીને આરામ થશે, ને દુખાવો પણ નરમ પડી જશે.

ઈલાજ ૨૮ મો.

સુકા બાવળનાં લાકડાંના થોડાક ગાંઠ લઇને તેને ઝુંદી બારીક આટા જેવા કરવા ને ઝુકાં પાણીમાં મેળવીને દરદવાળા ભાગ ઉપર એ મેળવણીનું પાણી મસળી મસળીને લગાડવું, તેથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૨૯ મો.

પીચોરીનો પાલો, તેનાં ડાંખરાં પાંદડાં ફુલ સાથે લેવો ને તેનો રસ કહાડવો ને દરદીને જેટલો લગાડવો હોય તેટલો રસ લઇને તેને કલઈ કરેલાં વાસણમાં રેડીને સહેજ ગરમ કરવો. પછી તેમાં બ્રાંડી અથવા રમ અથવા કોઈ બીજી જાતનો દારૂ ચોથે હિસ્સે એટલે ઉપલા રસનો ૪ થો ભાગ જેટલો તથા થોડું નીમક મેળવવું. એ સઘળાંને ભેળીને દરદવાળા ભાગ ઉપર સહેજ ગરમ કરી લગાડવું, એથી દરદીને ફાયદો થાય છે.

ઈલાજ ૩૦ મો.

ગલીસરીન અથવા તેલ મીઠું અથવા તેલ સાલીડનું એ ત્રણમાંથી જે તેલ મળી આવે તે લઇ જે ભાગ ઉપર દુખાવો ને દરદ થતું હોય તે ઉપર લગાડવું ને થોડું ચોળવું. પછી તેની ઉપર ૦ા થી ૦ા ચમચી અફીણનું તેલ મસળવું ને નજદીક ૦ા કલાક સુધી સારી પેઠે મસળ્યા કરવું, તેથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૩૧ મો.

સુખડ ગુલાબમાં ઘસી પગ ઉપર ચોપડી સુખડના પાણીમાં કટકો ભીંજવી મુકયા કરવો.

ઈલાજ ૩૨ મો.

તોલા

સુંઠ ... ૫ ને ઠીકરાંપર સેકીને છુંદી બારીક ભેદો કરવો.
અજમો. ૫ ઠીકરાંપર સેકીને છુંદી બારીક ભેદો કરવો.

એ બેઉ જણસોને સાથે મેળવી જ્યાં સાંધા દુખતા હોય ને કળતર થતી હોય ત્યાં ખુબ મસળવું, જથી ફાયદો થશે.

ઈલાજ ૩૩ મો.

	તોલા.		તોલા.		તોલા.
હીરાબોળ	૧	હીંગળો	૧	ગુગળ	૨

એ સર્વે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને તેને ગાયનાં દુધ સાથે ખલ કરવાં, અને તેની ગોળી ચાર ચણોઠી ભાર કરવી. પછી

ચીકણનું મુળ	હળદર	કોયલીનું મુળ	(રોહિસ ઘાસ)
રાસણાં	આસંધ	એરંડમુળ	

એ સર્વે વસાણાંને બબે તોલા લઈ બોબરાં કુટીને (પાણી શેર ૧ માં) ઉકાળો કરવો; ને તેમાં હીંગ વાલ ૩ તથા સીંધાલુણ વાલ ૫ ને આસરે નાખીને તે ઉકાળો ગાળી કહાડવો, અને ઉપલી ગોળી એક બાઈ ઉપર ઉકાળો ગલાસ ૧ પીવો.

પહેલાં હીંગળાને ખલમાં નાખીને તેમાં લીંબુનો રસ નાખીને આખો દહાડો ખલ કરવી. તે રસ સુકાઈ ગયાથી બીજો લીંબુનો રસ નીચોવવો. પછી પાછી ખલ કરવી. એ પણ સુકાયા પછી તે હીંગળો કામમાં લેવો.

ઈલાજ ૩૪ મો.

	તોલા.	તોલા.	વાલ.
લીંબડાનાં બીજ	૪	અફીણ	૧
		કસ્તુરી	૪

એ સર્વે વસાણાંને ખલ કરીને મધમાં વટાણા જેવડી ગોળી વાળવી અને તેમાંથી ગોળી એક સવારે તથા એક સાંજ ખાવી, ને ઉપર તજ તથા એલચી ૧ ખાવી.

ખાટું, ખારૂં, તેલ, મરચું, ખાવું નહીં, અને ચાવલ, દાળ, ઘી તથા ગાયનું દુધ પીવું.

ઈલાજ ૩૫ મો.

	આંઉસ.
કપુર તોલા રા ને સ્પીરીટ વાઇનનાં ટીપાં ૧૦ અ- થવા ૧૫ નાખીને ઘીગ- ળાવવો.	લીકર આમોનીઆ... ૧
	તેલ મીઠું ૪
	સ્પીરીટ ટરપેનટાઇન. ૨

એ સઘળાં વસાણાંને એકવત કરીને ખલ કરીને નાની સીસીમાં ભરવાં; પછી તેમાંથી લઇ સાંધા દુખતા હોય ત્યાં ચોપડવું, અને તે ઉપર ચુલાની ભિભતને ચાળ- ણીએ ચાળીને ઠીકરાંમાં નાખીને ખુબ ગરમ કરવી ને પછી એક જાડાં લુગડાંમાં તે ગરમ રાખ નાખીને તેમાં કપુરનો એક ગાંગડો નાખીને તેની પોટલી બાંધી સેક કરવો.

હથેલીનું દરદ.

હાથની હાથેલીમાં દરદ થાય છે તેનાથી ઘટકા એવા મારે છે કે તે માણસથી ખમી શકાતા નથી, અને પાકતું પણ નથી. કોઇ માણસ નસ્તરવતો ફોડાવે છે, પણ તે પાછું ભરાય છે ને છેદ પાછો બુરાઇ જાય છે; અને બહુજ દુઃખ થાય છે તેને પાકવવાના ઇલાજ.

ઇલાજ ૧ લો.

કુદેડીના પાલો લાવીને તેમાં સુનાગેરૂ તોલો એક નાખીને તે પાંદડાં સાથે છુંદવો, ને પછી તેમાં થોડું નીમક નાખીને હથેલી ઉપર બાંધવું. દહાડામાં ત્રણ ચાર વાર બાંધવાથી ફુટી જશે ને નરમ પડશે.

હમેલના છુટકારાનો ઇલાજ.

હમેલદ્વાર બાયત કણાતી હોય ને હમેલ છુટતા નહીં હોય તેના ઇલાજ.

ઇલાજ ૧ લો.

કીરમજ ... ... તોલો ૧

એને પાણીમાં ભીનવી ગાળી કહાડી તે પાણી એકજ વખત પાવાથી હમેલ છુટા થશે.

હરસની દવા.

માણસના શરીરમાં વાયુ થવાથી માંસમાં બીગાડ થઇ સફરાની જગાએ મસા થાય છે, ને તે માસમાંથી લોહી વહે છે, ને ઘણો અકરસાત થાય છે, તેના ઇલાજ.

ઇલાજ ૧ લો.

	તોલા.
પાખનભેદ	૧
સંખજીરૂં.	૧
મુરદાલસીંગ લઇ તેને બાળી રાખ કરવી ...	૦ા
મલાખી કાથો ન સાબુ જવો સફેદ આવે છે તે	૦ા

ઉપલી ચારે જણસોને વાટી ભુકી કરી બાબણની અંદર મેળવી મલમ કરવો, ને સીસીસાં ભરી રાખવો. પછી હરસવાળાને સફરામાંથી લોહી જતું હોય તે જગા ઉપર એ મલમમાંથી આંગળી પર લઇ સફરા ઉપર લગાડવો ને નરમ પડતાં સુધી ચાલુ રાખવો.

ઇલાજ ૨ જો.

શરમાઉ ઝાડ (જને કાઠીયાવાડના લોકો રીસામણી કહે છે, તથા મરાઠીમાં "લાજાડૂ" કહે છે તે) નાં પાંદડાં તથા તેની વચમાંની પાતળી ડાંખલીઓને છુંદીને હરસના મસા ઉપર લેપની માફક ઠંડી બાંધવાથી મસા નરમ પડશે.

ઈલાજ ૩ જો.

મુળાનાં પાકટ પાંદડાનો ઉપરનો અરધો ભાગ લઇ તેના રસ ચમચો એક કાઢી તેમાં ઘી અથવા માખણનાં બે ચાર ટીપાં નાખી, પાંચ દિવસ સવાર સાંજ પીવાથી હરસ જાયુકનો જતો રહેશે.

ઈલાજ ૪ થો.

કાચકાનું ઝાડ જના ઉપર કાંટા થાય છે, તેનો પાલો લાવી તેને વાટી લુગદી કરી સરરાપર બે ત્રણ કલાક રાખવાથી બે ત્રણ દિવસમાં હરસના મસાનો અકર સાત નરમ પડશે.

ઈલાજ ૫ મો.

કડવી દોડકી (જને કડવા તુરીઆં પણ કહે છે તે) નાં બીજ નંગ ત્રણ લઇ પાણી સાથે ઘસવાં ને તેનો ઘસારો હરસના મસા ઉપર સાત દિવસ સુધી લગાડવો. તેથી મસા નરમ પડશે.

ઈલાજ ૬ ઠ્ઠો.

લીંબડાની લીમોળીની બીજ...	...	તોલા ૪
ગોળ જુનો ...	...	...	...	...	તોલા ૧૫
સાજી ...	...	...	...	...	...	તોલા ૧૫

બે ત્રણે જણસને ખાંડી બારીક કરી તેની પાણી સાથે તોલા ૦ ની વજનની ગોળીઓ વાળવી, ને તેમાંથી ગોળી ૧ દરરોજ સવારે પાણી સાથે માસ ૧ સુધી ખાવી. પછી રાતના નીચે મુજબ ફાકી કરવી:-

કલોંજી ... ... તોલા ૮
હીંગ ... ... તોલો ૦॥

એ બંનેને વાટી બારીક ભુકો કરી તેમાંથી દરરોજ રાતના તોલો ૦ા પાણી સાથે ફકવી.

ઈલાજ ૭ મો.

મસા ઉપર ચોપડવાનો મલમ.

દાંતી મૂળ ... ... તોલો ૦ા
સફેદ કનેરનું મૂળ... ... ... તોલો ૦ા
કશીશ ... ... તોલો ૦ા
વાવેવડંગ ... ... તોલો ૦ા
એલચી ... ... તોલો ૦ા

એ સરવેને વાટી કપડછંદ કરી તેમાં આંકડાનું દુધ તથા મીઠું તેલ મેળવી મલમ બનાવવો ને દરરોજ મસા ઉપર ચોપડવો. એથી મસા નીકળી જશે.

હાડકું ભાગે તેના ઇલાજ.

કોઇ માણસનું હાડકું ભાગે અથવા કોઇ કારણથી
હાડકું કચડાઇને છુંદાઇ જાય તેના ઇલાજ.

ઇલાજ ૧ લો.

માણસના શરીરના કોઇ પણ ભાગનું હાડકું ભાગું હોય અથવા કચડાયું હોય તો પહેલાં તે ભાગ ઉપર ઠંડા પાણીની ધાર કરવી અને ઠંડા પાણીમાં કપડું ભીંજવી ઉપર મુકવું. હાડકામાં વાગવાના સબબથી કળ ઘણી લાગી હોય, તો તેની આંખ ઉપર ઠંડું પાણી છાંટયા કરવું. એમ કરવાથી તે માણસ હોશીયાર થશે. પછી રાતી મટોડી ભીંજવી તે જગા ઉપર લેપ કરી ઉપર કપડાથી પાટો બાંધવો; અને બાર કલાક સુધી તે લેપ રહેવા દીધા પછી, ઉતારીને મજીઠ મોવડાની છાલ, આમલીના પાંદડાં એ સઘળાંને વાટી ઉંના કરી તે જગા ઉપર લેપ કરવો, અને તે લેપ એક દહાડો રહેવા દઇને કાઢી નાખવો. પછી પાણીએ ધોયલાં ઘીમાં ચોખાનો આટો નાખીને ખુબ મસળવું ને તે જગા ઉપર બાંધવું, અને બાર કલાક પછી કાઢી નાખવું, અને ત્યાર પછી તે જગાને વડની, ઉંબરાની તથા પીપળાની ઝાડની છાલને વાટીને ઉકાળો કરી તે પાણીથી ગરમ ગરમ સેકવી એટલે હાડકું સાજું થઇ દરદ મટશે. ખોરાકમાં, તેલ, મરચું, આમલી વીગેરે ખાવાં નહીં.

હીસટીરિયાના ઈલાજ.

ન ધણીને એ મરજ થાય છે તે બેહોશ થઇ જાય છે, છાતી તથા ચાવણીયાં બેસી જાય છે, ને ઘણીવાર બેસુધ પડી રહે છે, તેને હોશમાં (શુદ્ધીમાં) લાવવાના ઈલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

લસણની કળી ... ... નંગ ૪ થી ૫
ચોખી હાગ ... ... ૧॥ આનીભાર

એ બેઉ ચીજને ખાખરી કરી એક ઝીણા કપડાંમાં પોટલી બાંધવી, ને તે દરદીને સુંઘાડયા કરવો, તેથી તે શુદ્ધીમાં આવશે. ચાવણીયાં નહીં ઉઘડતાં હોય તો સુંઠ બારીક કરી ચાવણીયાં ઉપર ઘસવી જથી ચાવણીયાં ઉઘડશે. જો વધુ સરદી માલમ પડે તો હીંગ ચણા જેટલી લઇ પાણીમાં મેળવી તે પાણી પાઇ દેવું, એથી તે માણસ હોશીઆર થશે.

ઈલાજ ૨ જો.

પીપળાના ઝાડની વડવાઇ તાજી કુંમળી તોલા ૨
જાવંત્રી ... ... તોલો ૧
કસ્તુરી ચોખ્ખી ... ... બે આનીભાર

વડવાઇના ઝીણા કટકા કરી છુંદવી. પછી તેમાં જાવંત્રી નાખી બેઉને ખલ કરી મેળવવી. તેમાં કસ્તુરી નાખી એ ત્રણેને સાથે ખલમાં નાખી ખલ કરવાં. પછી

તેની મગના દાણા જેવી ગોળીઓ વાળી એક સીસીમાં ભરી રાખવી, ને દરદીને દહાડામાં ત્રણ વખત અકેક ગોળી ઠંડા પાણી સાથે ગળાવવી ને ગોળી ખાધા પછી અરધા કલાકે થોડું દુધ પવું, અથવા દુધમાં ચોખાની કાંજી કરી પાવી. એ પ્રમાણે ૩ કે ૪ દહાડા કરવાથી ફેર પડશે. જો નહી ફેર પડે તો વધારે દિવસ એ દવા ચાલુ રાખવાથી આરામ થશે.

ક્ષયરોગ.

કારણઃ-ઘણું ભુખે રહેવાથી, ઝાડા પીસાબ અનીયમિત કાળે થવાથી, અતિ સ્ત્રીસેવનથી, વધારે ઓછું ખાવાથી, આ રોગ ઉત્પન્ન થાય છે. એ રોગને લીધે માણસથી વધારે ચાલી શકાતું નથી, ચાલતાં શ્વાસ ચઢી આવે છે, પગ દુઃખી આવે છે, શરીર સફેદ થઇ જાય છે, ઝીણો તાપ પણ આવે છે, હાથ પગ ઉપર સોજા પણ આવે છે તથા અશકત થઇ જાય છે તેના ઈલાજ.

ઈલાજ ૧ લો.

	તોલા.		તોલા.
લીંડી પીપર...	... ૨	મનસલ જેને (સલફેટ	
ટંકણખાર ...	... ૨	ઓફ કોપર) કહે	
ગંધક	... ૨	છે તે	... ૨

ટંકણખારને તવામાં નાખી ચુલા ઉપર મુકવો. તે ફુલાઇને સફેદ ધાણી જેવો થાય એટલે ખલમાં નાખી ખલ કરવો. પછી ગંધકનો ભુકો કરીને દુધમાં ઉકાળીને દુધ અરધાથી ઓછું રહે ત્યારે ઉતારીને તેમાંનો ગંધક કાઢી ખલમાં નાંખી ટંકણખાર સાથે ખલવો, પછી બીજાં સર્વે વસાણાંને છુંદી કપડછંદ કરીને તેને પણ ખલમાં નાખવાં ને ખલ કરી એકમેક સાથે બરાબર મેળવવાં. પછી એક સીસીમાં ભરી મુકવાં. પછી તેમાંથી વાલ પાંચને આસરે લઇ મધ સાથે મેળવી સવારમાં ખાવું. બપોરે તથા સાંજે પણ એ દવા ખાવી. તેલ, મરચું તથા ખાટું ખાવું નહીં.

ઈલાજ ૨ જો.

	તોલા.		તોલા.
મરી કાળાં	૩	વાએવડીંગ	૨
ગંધક	૧	ખસખસ	૧
પીપર લીંડી... ...	૨	એલચીદાણા... ...	૧
લવંગ	૨	જેઠી મધની લાકડી	૨

પ્રથમ ટંકણખારને તવામાં ફુલવી ધોળો ધાણી જેવો થાય એટલે ખલ કરવો. ગંધકને દુધમાં ઉકાળી દુધ અરધું બળે એટલે ઉતારી તેમાંનો ગંધક પેલી ખલમાં નાખી ખલ કરવો. પછી બીજાં બધાં વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરી ખલમાં નાખી લીંબુના રસમાં ખલ કરવાં, ને તેની ગોળી વટાણા જેવડી વાળવી ને ક્ષય-વાળા માણસને ગોળી એક સાકરમાં આપવી. સંગ્રહણી વાળાને મધ સાથે આપવી. અજીરણવાળાને આદુના રસમાં આપવી. દમવાળાને ઠંડા પાણીમાં મેળવીને આપવી. ઉપર તેલ, મરચું, તીખું, ખાટું ખાવું નહીં.

ઈલાજ ૩ જો.

સુંઠ, મરી કાળાં એને સરખે ભાગે લઇને વાટીને તેની ગોળી ગોળમાં મોટા બોર જેવડી વાળવી, અને દરરોજ સવારમાં ગોળી એક એમ દીન એકવીસ સુધી ખાવી. તેલ, મરચું, ખાટું તથા સરદીવાળી ચીજ ખાવી નહીં.

ઈલાજ ૪ થો.

અગંન પતરીનો સુકો ભુકો અથવા તેનાં ડાંખળાં હોય તો તેનો ભુકો વાલ ૧ ને આસરે લઇને માંડવાનાં પાનમાં મુકીને ચાવી ખાવો. જો એ દવાથી અંગમાં ગરમી માલમ પડે તો મરી કાળાં આખાં દાણા પાંચ ચાવી ખાવાં; તેથી ગરમીનો જોસ નરમ પડશે.

ખોરાક-તેલ, મરચું, ખાટું તથા વાયડી ચીજ ખાવી નહીં. ઘઉંના આટાનો લાડવો બનાવીને ખાવા આપવો, તથા ગોસ રોટલી ખાવી.

ઈલાજ ૫ મો.

	તોલા.		તોલા.
પુશકર મુળ	૧	સુંઠ	૧
કાયફળ	૧	પીપર	૧
ભારંગ	૧	મરી કાળાં	૧

એ સઘળાં વસાણાંને છુંદી ખોખરાં કરી તેની પડી બે કરવી. તેમાંની પડી ૧ ને પાણી શેર ૧ માં ઉકાળવી ને પાણી નવટાંક રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી કાઢી તેમાં સાકર તોલો ૦॥ નાખીને દહાડામાં બે વખત પાવી. એજ પડી પાછી સાજે તેજ વાસણમાં ભીજવી મુકી

સવારે શેર ૧ પાણી મૂકી ઉકાળવી ને નવટાંક રાખી ઉપલી રીતે પાવી. એમ એક પડી બે દિવસ ચલાવી, નવી લેવી. એમ દીન પંદર સુધી એ દવા કરવી.

ખોરાક-દાળ, ભાત, ગોસ, રોટલી, એટલું આપવું. તેલ, મરચું, ખાટું ખાવું નહીં, દારૂ કોઈ પણ જાતનો પીવો નહીં.

ઈલાજ ૬ ઠો.

	તોલા.		તોલા.
મોટી હરડેનો ભાવો જને હરડેદલ કહે છે	... ૪	ભોંયરીંગણી	... ૨
		ઉભી રીંગણી	... ૨
સમુદર ફળ	... ... ૧	દેવદાર	.... ૧॥
દારૂ હળદર	.... ૦॥	અતિવીસની કળી	૧
કાયફલ	.... ૧	ખરસાલ	.... ૦॥
ગોખરૂ	.... ૨	ધોળાં મરી	.... ૦॥
પીપરી મુળ	.... ૧	પીપર	.... ૦॥
ધોળી મુસળી	.... ૧	કાળી મુસળી	.... ૧
ગરમાળાનો ગર	... ૨	વાળો સુગંધી	.... ૨
મોથ	.... ૧॥	ગલોલ	... . ૧
એરવોદસ	.... ૨	ઇંદ્રજવ	.... ૧
સુંઠ	.... ૧	કરીઆતાંની પાંદડી	૦॥
રાસનાં	.... ૧॥	પટોલ	... ... ૧

એ સર્વે વસાણાંને ખોખરાં કરીને તેના ત્રણ ભાગ કરવા, ને તેમાંના ભાગ ૧ ને પાણી શેર ૦॥॥ માં ઊકાળવો, ને પાણી નવટાંક રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી પાઈ દેવું; અને એજ ભાગ સાંજે પણ વાપરી રહ કરવો.

એમ ત્રણ ભાગ ૬ વખત પાઇ૨૬ કરવા. એ દવા ખાય તેટલા દિવસ બદામનું તેલ તોલો ૧ દરરોજ બપોરે કહાડી પીવું તથા દુધ શેર ૦॥ માં કાળાં મરી આખાં ૪-૬ દાણા નાખી ઉકાળી પીવાં.

ખોરાક-સાકરનો શીરો ખાવો. ઘઉંની રોટલી, ગોસ, મરઘી, ભીડા, દોધી, પટેટા એ સીવાય કાંઇ ખાવું નહી.

ઈલાજ ૭ મો.

આમાપાન (હરખીપાન-આરસપાન) નને મરાઠીમાં જાવ કરી કહે છે ને ઝાડ ઘણુંકરી બધી જગાએ મળતું નથી, પણ મુંબઇમાં વીકટોરિયા ગાર્ડનમાં થાય છે; નેનાં પાંદડાં આંગળાં જેટલાં લાંબાં રહે છે, ને પાંદડું સ્વાદે તુરાસ જેવું લાગે છે, તે પાંદડાં નંગ ૪ સવાર, બપોર તથા સાંજ ખાધા પછી પાનમાં મુકી ખાવાં. બચ્ચાંને ૨ પાંદડાંનો રસ એજ મુજબ પાનના રસમાં મેળવી ખવાડવો.

ખોરાક-તેલ, મરચું, ખાટું તથા માછલી ખાવી નહીં તથા દારૂ પીવો નહીં. એથી ત્રણ દિવસ વધારે જોર થઇ બળગમ બહાર નીકળી આવશે, તેથી ગભરાવું નહીં. એ દવા દીન ૧૪ સુધી ચાલુ રાખવી.

ઈલાજ ૮ મો.

	તોલા.		તોલા.
મરી કાળાં	૦॥	ગંધક.	૦॥
સુંઠ.	૦॥	ટંકણખાર	૦॥
જમાલગોટો.... ..,	૦॥		

એ સર્વે વસાણાંને સરખે ભાગે લઇને કુટીને દીન એક સુધી ખલ કરવી અને તેને પાનના રસમાં મેળવી વટાણાં જેવડી ગોળી વાળવી. તેમાંથી ગોળી એક દર રોજ સવારમાં વાસી પાણી સાથે ગળવી. એથી બે ત્રણ પેટ ખુલાસેથી આવશે. એ ગોળી ખાધા પછી ઉપર થોડું ઉંનું પાણી પીવું.

ખોરાક–ભાત, દાળ, ઘી નાખીને ખાવું. તેલ, મરચું, ખાટું ખાવું નહીં.

ઈલાજ ૯ મો.

પીપર. પદ્મકાષ્ટ. રીંગણી મૂળ.

એ સર્વે વસાણાંને સરખે ભાગે લઇને છુંદી કપડછંદ કરીને એનું ચુરણ એક પૈસા ભાર મધ સાથે અગર ઘી સાથે મેળવીને દરરોજ સવારે ચાટવું. એ દવા દીન એકવીસ સુધી ચાલુ રાખવી.

ઈલાજ ૧૦ મો.

દારૂહળદર. હળદર. મનસીલ.

એ ઓષડો થોડાં અધકચરાં છુંદીને હુકાની ચીલમમાં નાખી તંબાકુની પેઠે તાણવા એટલે કફ પી-ગળીને પડી જશે.

ઈલાજ ૧૧ મો.

કળસી. સુંઠ. લોંયરીંગણી.
અરડુસો. પુશ્કરમુળ. વરીઆળી.

એ સર્વે વસાણાં અકેક તોલો લઈ ખાખરાં કરી પાણી શેર એકમાં ઉકાળવાં ને પાણી શેર ૦॥ રહે એટલે ઉતારી ગાળી કાઢી તેમાં થોડી સાકર નાખીને દહાડામાં બે વખત અકેક ગલાસ પીવું. એ ઉકાળો બે દિવસ ચલાવવો. એમ એ દવા દીન એકવીસ સુધી કરવી.

ઈલાજ ૧૨ મો.

ભાંગરાનું મુળ અને સુંઠ એ બંને વસાણાંને સરખે ભાગે લઈને તેને કુટીને કપડછંદ કરીને તેને એક સીસીમાં ભરી રાખવાં, પછી તેમાંથી ચુરણ વાલ દશ લઈ તેમાં આદુનો રસ તથા થોડી સાકર નાખી મેળવી, સવારમાં ચાટવું, અને દીન એકવીસ સુધી ચાલુ રાખવું. ખાવાની પરેહેજી રાખવી.

ઈલાજ ૧૩ મો.

પીપર. ગેલફળ. સીંધાલુણ.

એ ત્રણે વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને એનું ચુરણ એક બાટલીમાં ભરી મુકવું. તેમાંથી અરધા પૈસા ભાર લઈ ઉના પાણી સાથે ફાકવું. સાંજ પણ એટલુંજ ફાકવું. ખોરાક-તેલ મરચું, ખાટું તથા વાયડી ચીજો ખાવી નહીં.

ઈલાજ ૧૪ મો.

	તોલો.	તોલો.
મોરનાં પીછાંને બાળીને તેની રાખ	૧	પીપર ૧

એ બંને વસાણાંને કુટી કપડછંદ કરીને તેનું ચુરણ એક સીસીમાં ભરી મુકવું. પછી તેમાંથી ચુરણ વાલ ૩

લઇને મધ સાથે મેળવીને દહાડામાં ત્રણ વખત ચાટવું. એ પ્રમાણે દીન ૨ ખાવાથી ફાયદો થશે.

ખોરાકમાં તેલ, મરચું, આમલી ખાવું નહીં. દાળ, ભાત, ગોસ, રોટલી ખાવું.

ઈલાજ ૧૫ મો.

આંકડાનાં પાનનો રસ તોલો ૧ દહાડામાં એક વખત પીવો, તેથી ઉલટી થઇ કફ તથા પિત્ત પડશે. એ રસ પીધા પછી ઘી ભાત સાથે ખાવું અથવા એકલું ઘી પીવું. ઉપર તેલ મરચું, ખાટું ખાવું નહીં.

ઈલાજ ૧૬ મો.

અરડુસાના પાલાનો રસ તોલો ૧ કહાડીને તેની અંદર મધ તોલો ૦॥ નાખીને દહાડામાં બે વખત પીવું.

ઈલાજ ૧૭ મો.

અરડુસાનો પાલો લાવીને તેને સેજ વાટી ગાળી કાઢી તેની અંદર પાણી શેર ૧॥ નાંખીને ઉકાળવો, ને પાણી શેર ૦ રહે ત્યારે ઉતારી તેમાં મધ ચમચા ૨ નાખી દહાડામાં ત્રણ વખત પીવું.

ઈલાજ ૧૮ મો.

કનઇનાં મુળનાં ઝીણા ઝીણા કટકા કરી તેમાંથી તોલા ૦॥ થી ૧ સુધી દિવસમાં ત્રણ વખત ખાવા.

ઈલાજ ૧૯ મો.

ભાગ.		ભાગ.		ભાગ.
સાકર	૧૬	વંસલોચન...	૮	પીપર... ૪
એલચી દાણા	૨	તજ	૧	

એ ભાગ કહ્યા છે તેટલું વજન લેવું.

એ બધાં વસાણાંને છુંદી કપડછંદ કરીને તેનું ચુરણ વાલ ૫ મધ તથા સાકર મેળવી દહાડામાં બે વખત ખાવું. એ દવાને સંસ્કૃતમાં (સીતોપલાદી ચુર્ણ) કહે છે.

ખોરાક-ચીકાશવાળું ખાવું નહીં. ગોસમાં દુધી પકાવીને ખાવી. ચોખાની રોટલી ખાવી. ચોલાઈની તથા ભીંડાની તરકારી ખાવી.

Digitized with financial assistance from
Hemendra Kothari
on 06 November, 2019